Wells

NEDERDUITSCH

TAALKUNDIG

WOORDENBOEK.

P—R.

NEDERDUITSCH

TAALKUNDIG

WOORDENBOEK,

DOOR

P. WEILAND.

P—R.

TE AMSTELDAM, BIJ
JOHANNES ALLART,
MDCCCVII.

P.

P, de vijftiende letter van het Nederduitſche ABÉ, en de elfde medeklinker, behoorende tot de lipletters, welke ſcherp uitgeſproken worden.

PAAI, z. n., m., *des paais*, of *van den paai*; meerv. *paaijen*. Een oude man: *wat mag toch dien ouden paai tot trouwen bewegen?* Waarſchijnlijk voor *pa*, dat wel eens in plaats van *papa* wordt gebruikt.

PAAI, z. n., vr., *der*, of *van de paai*; meerv. *paaijen*. Een termijn van betaling: *ik zal u bij paaijen voldoen* — *de eerſte paai is vervallen*. Van het fr. *paije*, dat in het algemeen betaling aanduidt. Eng. *paij*, ital. *paga*.

PAAIJEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik paaide, heb gepaaid*. Eigenlijk betalen, voldoen. Van hier, in een' algemeenen zin, tevreden ſtellen: *iemand met beloften paaijen. God laat zich met geene enkele betuigingen van eerbied en liefde paaijen. Wist gij dien goeden man* ERNESTUS *reeds te paaijen*. A. HARTS. VOND. bezigt ook *den dorst paaijen*, — voor den dorst lesſchen, *de tong paaijen*, voor aan den ſmaak voldoen. Van het fr. *paijer*; van waar het nog geheel fr. *paijement*, dat men hier te lande voor het klein geld gebruikt, 't welk men bij zekere hoeveelheid van groot geld voegt, om eene bepaalde ſom vol te maken. Zeer verſchillend en onzeker is de oorſprong van het kunstwoord *paaijen*, 't welk men wegens een ſchip gebruikt, als men het, voor zoo ver het in het water gaat, met harpuis beſtrijkt; *dat ſchip wordt gepaaid*.

PAAL, z. n., m., *des paals*, of *van den paal*; meerv. *palen*. Verkleinw. *paaltje*. Bij KIL. *pael*, en *pale*. Een ſtuk hout, of ſteen, van mindere of meerdere lengte, ten minſte eenige duimen dik, dat in den grond vast gezet of geſlagen wordt, om tot verſchillende oogmerken te dienen, en bijzonderlijk, om de grenzen van een diſtrikt, of gewest aan te wijzen. Zoo zegt men: *het is binnen onze palen geſchied*, d. i. binnen onze grenzen; waarvan *landpalen*, die als eene banheining geſla-

gen

gen werden tot eene landfcheiding. Van hier ontvangt dit woord meermalen de kracht van bepaling: *iemand paal en perk ftellen. Hij heeft den pael gefteld, hoe lang mij ftaet te doolen.* VOND. En bijzonder in het meervoud: *ieder moet blijven binnen de palen van zijn beroep. Hij gaat de palen te buiten*, overtreedt de wetten der welvoegelijkheid, enz. *Een paal boven water* is, volgens een gemeen fpreekwoord, eene bekende zaak, iets dat zeker is: *dat is een paal boven water.* Ook bezigt men het enkele woord *paal*, voor *geefelpaal*, in de fpreekwijs: *hij is reeds aan den paal geweest.* Zamenft. *paalwerk*, eene hoeveelheid van palen, in den grond geheid, om er een gebouw op te ftichten, òf langs het water aaneen gefchakeld, om dijken te verfterken, of fchepen daar aan vast te leggen; *paalgeld*, iets, dat van zulke fchepen moet worden betaald; *paalmeesters*, lieden, die dat geld ontvangen; *paalmosfelen*, *paalfteen*, een fteenen gevaarte ter aanwijzing van zekere grenzen. Voorts: *dwarspaal*, ook voor iemand, die altijd tegenfpreekt, en tegenwerkt: *hij is een regte dwarspaal*, dwarsdrijver, — *eindpaal*, *geefelpaal*, *grenspaal*, *heipaal*, *hinderpaal*, *kruispaal*, *landpaal*, *merkpaal*, *mijlpaal*, *fchavotpaal*, *fcheidpaal*, *wrijfpaal*, *wurgpaal*, enz. Ook bezigt men, in de gemeenzame verkeering, het bijvoegelijke *paalvast*, voor zoo vast als een paal, of zeer zeker: *het geen ik u verhaald heb is paal vast.*

Paal ftamt zekerlijk af van het lat. *palus*, van waar ook het fr. *pal*, dat niet meer wegens eigenlijke palen, maar wegens zekere balken in de wapenfchilden, gebruikt wordt, ital. *palo*, eng. *pale*, angelf. *pal*, zoo ook in het poolsch, zweed. *påle*, nederf. *paal*, *pöhl*, *paul*, in de taal van wallis *pawl*, hoogd. *pfahl*. In de glosfen van Boxh. is een paal *fteckodhorn*, en *radeftacho*.

PAANDER, z. n., vr., *der*, of *van de paander*; meerv. *paanders*. Een teenen korf.

PAAP, z. n., m., *des paaps*, of *van den paap*; meerv. *papen*. Eigenlijk *Vader*. In het gr. παππας, met welken naam de grieksche Christenen, van ouds af tot aan den huidigen dag, hunne geestelijken begroetten. Insgelijks noemde men oulings in de latijnfche kerk een' geestelijken over het algemeen *papa*, welken titel het opperhoofd van die kerk zich naderhand, bij uitfluiting, toeeigende. Ondertusfchen hechtten onze voorouders, en hun-

hunne naburen, toen zij den hals onder het juk der latijnsche kerk moesten krommen, aan den toen nog algemeenen naam der latijnsche geestelijkheid een denkbeeld van haatlijkheid, afkomstig uit den haat, welken zij aan die geestelijkheid toedroegen, en bleef men den naam van *paap* hier te lande, en dien van *pfaff* in Hoogduitschland, ten opzigte van alle geestelijkheid, als een' scheldnaam bezigen; zoo dat men hem verachtingshalve niet slechs aan christelijke, maar ook aan heidensche priesters gaf. Dezelfde kracht van een' scheldnaam heerscht in de zamenst. *dorpspaap*, *graspaap*, *landpaap*, *mispaap*, *offerpaap*, *wijnpaap*, *wijnpapin*, enz. Oneigenlijk bestempelt men, in sommige oorden van ons land, met den naam van *papen* de Roomschgezinden over het algemeen, zoo leeken, als priesters. Dan is *paap* eene verkorting van *paapsch*, of *papist*, zoo als men eenen roomschgezinden noemt: omdat hij hulde doet aan het opperhoofd der latijnsche kerk, dat zich den naam van *papa* bij uitsluiting heeft toegeeëigend; waarom men zijne leer met den naam van *paperij* bestempelt, en zijnen aanhang ook wel eens het *papendom* noemt; offschoon deze laatste naam eigenlijk zoo veel beduidt, als het priesterdom, de priesterschap, over het algemeen.

PAAPJE, z. n., o., *des paapjes*, of *van het paapje*; meerv. *paapjes*. Verkleinw. van *paap*; en wordt gebruikt, om het popje van een' zijdeworm aan te duiden. In sommige oorden van ons vaderland draagt zeker vogeltje ook dezen naam.

PAAR, z. n., o., *des paars*, of *van het paar*; meerv. *paren*. Twee bijeen passende dingen van eene soort; het zij het dingen zijn, waarvan men er steeds twee, en ook niet meer, dan twee bij elkander noodig heeft; het zij het er anders mede gelegen zij: *een paar gezonde oogen hebben*. *Een paar schoenen*. *Leen mij eens een paar dukaten*. *Zij gingen paar aan paar*, is *paar en paar*, of *bij paren*. *nu rustigh paer en paer eens omgedronken*. Vond. Dit woord blijft, even als meer andere woorden, die zeker getal, gewigt, enz. aanduiden, onverbogen, als het een meervoudig telwoord voor zich heeft. Men zegt: *zes paar kousen*, even als; *zes pond rozijnen*. Bijzonderlijk bevat men man en vrouw onder den naam van een

paar: Op den voorgang der geslachten volght dit paer der oud'ren spoor. VOND. En men zegt, met betrekking tot de vereeniging van bruidegom en bruid tot man en vrouw, dat zij *een paar* worden. Ook bezigt men het als bijw. *paar*, *onpaar*, even, oneven: *wat raadt gij, paar of onpaar?* Verkleinw. *paartje.*

Paar, hoogd. en nederf. *paar*, zweed., boh., en in de taal van wallis, *par*, eng. *pair*, fr. *paire*, ital. *paro*, stamt zekerlijk af van het lat. *par*. Van hier, dat het bij de oudste duitsche schrijvers niet voorkomt, en een paar tortelduiven in TATIAN. is: *zua gimachun turtilu tubun*; terwijl de latere hoogduitschers in hun *paar*, en de franschen in hun *pair*, het grondwoord van hun *paire*, nog de beteekenis van *even*, die in het lat. *par* heerscht, behouden hebben, ja het lat. *par impar ludere*, (even of oneven spelen) in het hoogd. is: *paar oder unpaar spielen*, en in het fr. *jouer pair ou impair.*

PAARD, z., n., o., *des paards*, of *van het paard*; meerv. *paarden*. Bij KIL. *peerd*, zoo als men dit woord nog heden ten dage in menig oord van ons vaderland spelt. Een viervoetig dier met ongespletene hoeven, staande ooren, lange staartharen, en manen aan den nek, dat een der voornaamste tamme dieren is, en door den mensch tot menigerlei diensten wordt gebruikt. De verschillende soorten van dit geslacht van dieren dragen wederom de bijzondere namen van *hengst*, *ruin*, enz. De algemeene benaming van *paard* wordt met die van *ros* afgewisfeld: *Het ebbend zeeschuim wascht het ros, van zant bestoven.* VOND. *Paarden houden. Goed te paard zitten. Kwam hij te voet of te paard? Een paard zadelen. De paarden inspannen.* De grootte en krachten van een paard geven aanleiding tot de spreekw.: *hij is zoo sterk, als een paard* — *hoeren als paarden.* Andere spreekw., van dit dier ontleend, zijn: *paarden, die de haver verdienen, krijgen ze niet.* — *Ik vrees, dat het hinkende paard achteraan zal komen.* Zie *hinken*. *Iemand op het paard*, of *te paard helpen*, bevoordeelen, deszelfs staat verbeteren. *Iemand over het paard tillen*, hem te veel dienst doen, te veel prijzen — te veel van hem verwachten. — *Men moet geene gegevene paarden in den bek zien.* Overdragtiglijk noemt men een werktuig, waarop men inzonderheid fol-

soldaten, die gestraft moeten worden, plaatst, *het houten paard*. Het verkleinw. *paardje* wordt onder anderen gebruikt in de spreekwijs: *hij is geweldig op zijn paardje*; hij wordt zeer driftig, stelt zich hevig te weer, ontleend van een' ruiter, die te paard gestegen is, om op zijn' vijand aan te vallen, of zich tegen hem te verweren. Zamenst. *dwergpaard*, *handpaard*, *huurpaard*, *jagtpaard*, *koetspaard*, *molenpaard*, *oorlogspaard*, *postpaard*, *rijdpaard*, *trekpaard*, *trospaard*, *wisselpaarden*, *zeepaard* — *paardenberijder*, *paardendek*, *paardendief*, *paardendrek*, *paardenhandel*, *paardenkam*, *paardenkooper*, *paardenmarkt*, *paardenmeester*, *paardrijden*, *paardrijder*, *paardensmid*, *paardenstal*, *paardentuischer*, *paardenvolk*, enz.

Paard, en het hoogd. *pferd*, zijn zekerlijk even zeer van het lat. *veredus* afkomstig, als het fr. *cheval*, en het ital. *cavallo*, van het lat. *caballus*, of als het zweed. *hoppa*, en het vriesche *hoppe*, van het gr. *ἵππος*, in verband met ons *hippen*, *huppen*, *hippelen huppelen*.

PAARDEN, onz. w., gelijkvl. *Ik paardde*, *heb gepaard*. Van *paard*. Paarden gebruiken, om schuiten of schepen te trekken: *bij gebrek van wind*, *hebben wij moeten paarden*.

PAARDENBOON, z. n., vr., *der*, of *van de paardenboon*; meerv. *paardenboonen*. Van *paarden* en *boon*. Een voortbrengsel van het plantenrijk, waarmede men paarden voedert.

PAARDENKLAAUW, z. n., m., *des paardenklaauws*, of *van den paardenklaauw*; meerv. *paardenklaauwen*. Van *paarden* en *klaauw*. De klaauw van een paard; ook zeker kruid, anders *hoefblad* genoemd.

PAARDENSTAART, z. n., m., *des paardenstaarts*, of *van den paardenstaart*; meerv. *paardenstaarten*. Van *paarden* en *staart*. Eigenlijk een bos lange haren aan het achterste van een paard. Van zulke bossen bekleedt er een, of meer, de plaats van een standaard bij de turksche Bassa's, van welke de voornaamsten, die drie zulke bossen mogen voeren, *Bassa's van drie paardenstaarten* genoemd worden. Oneigenlijk geeft men den naam van *paardenstaart* aan een kruid, of eene bies, waarmede de schrijnwerkers hunne kunststukken polijsten.

PAARDENWIK, z. n., vr., *der*, of *van de paardenwik*; meerv. *paardenwikken*. Van *paarden* en *wik*. Zeker ſlag van linzen, waarmede men paarden voedert.

PAARDMENSCH, z. n., o., *des paardmenſchen*, of van *het paardmensch*; meerv. *paardmenſchen*. Van *paard* en *mensch*; en even het zelfde, als *menschpaard*, en *paardman*. Een verdicht wezen van den ouden tijd; waarſchijnlijk oorſpronkelijk uit de verbeelding van onkundige menſchen, die, toen zij het eerſte *iemand te paard* zagen rijden, hem en zijn paard voor een enkel wezen hielden, dat half mensch en half paard was. Zulk een wezen zou den dood berokkend hebben aan Herkules, nopens wien Vond. zegt:

Want zoo, gelijk men daetlijk hoorde,
't Vergif van 't paardemensch hem moorde.

PAARL, zie *parel*.

PAARS, bijv. n., zonder trappen van vergrooting. Het gene er bruinrood, violetkleurig, en purperachtig uitziet: *de gramſchap ſchuimbekt, zij wordt paars in 't aangezigt*.

PAAUW, z. n., m., *des paauws*, of *van den paauw*; meerv. *paauwen*. Een vogel van de grootte en de leest der hoenders, met een vederbos op den kop, en een langen, fraai gekleurden, en met oogen bezaaiden, ſtaart, welken hij als een waaijer uitſlaat, wanneer hij, zoo als men zegt, pronkt; en dan ſtapt hij zeer langzaam en deftig voort, en verſchaft een levend zinnebeeld van den hoogmoed, dien men daarom ook aan hem toeſchrijft. *Het past den paeu uit trots den ſtaert om hoogh te ſteecken*. Vond. Van hier de ſpreekw.: *hij ſtapt als een paauw*. *Hij is zoo hoovaardig als een paauw*. Verkleinw. *paauwtje*. Vrouwl. *paauwin*; verkleinw.: *paauwinnetje*. Zamenſt.: *paauwenei*; *paauwenhok*; *paauwenſtaart*, *paauwenveren*, *paauwenvoeten*, enz.

Paauw; lat. *pavo*; ital. *pavone*, ſp. *pavon*, fr. *paon*, deen. *paa*, boh. en pool. *paw*, angelſ. *pawa*, eng. *peacock*, van *pea*, en *cock*, een haan, zweed. *på-fogel*, nederſ. *pageluhn*, *pauluhn*, zwab. en hoogd. *pfau*; welk alles eene natuurlijke nabootſing is van het geſchreeuw van den paauw, en vooral van dat van het wijfje. De Grieken noemden den paauw ταως, even als de Arabieren; doch ook wel eens ταων; en bij omſchrij-

ſchrijving den *perſiſchen* of *mediſchen vogel*, omdat zij hem van de Perzianen, of Meders, ontvingen. Zijn eigenlijk vaderland was Indie. Van daar werd hij welhaast ook naar Arabie overgebragt; en uit een gewest van Arabie, dat *Ophir* heette, bekwam SALOMO zijne paauwen.

PACHT, z. n., vr., *der* of *van de pacht*; meerv. *pachten*. Eigenlijk even het zelfde, als het lat. *pactum*, of een verdrag. In het gebruik bijzonderlijk een verdrag, waardoor men het genot van den opbrengst van deze of gene zaak, tegen de uitkeering van een deel van dien opbrengst, of van eene bepaalde geldſom, aan den eigenaar, of regthebber, verkrijgt: *wie heeft dat land in pacht? Hij zal het tolgeld niet wederom in pacht krijgen.* Oneigenlijk de geldſom, die aan den eigenaar, of regthebber, van een ding, voor het genot van deszelfs opbrengst, moet worden uitgekeerd; en nog oneigenlijker de ſchattingen en lasten, welker genot iemand in pacht heeft: *ik moet mijnen landheer de pacht voldoen.* — *Hoe veel is de pacht van een half anker brandewijn?* In deze laatſte beteekenisſen heeft pacht geen meerv. Zamenſt.: *erfpacht*, *landpacht*, *wijnpacht*, *zoutpacht*, — *pachtgeld*, *pachthoeve*, *pachthuur*, *pachtſpel*, enz.

PACHTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik pachtte*, *heb gepacht.* In pacht nemen: *De tienden pachten*, met den genen, aan wien die tienden eigenlijk moesten worden opgebragt, een verdrag ſluiten, dat men derzelver opbrengst, tegen eene bepaalde uitkeering, genieten zal. — *Een landgoed*, *een' akker*, *een' tuin pachten*, het genot van den opbrengst daarvan, tegen eene bepaalde uitkeering, van den eigenaar verkrijgen. Ten aanzien van dit ſlag van dingen bezigt men ook het woord *huren*, waarvan men zich ten opzigte van een' tuin, een huis, en andere dingen, bedient, bij welke niet zoo zeer het genot van derzelver opbrengst, als wel derzelver enkel gebruik, in aanmerking komt. Dienvolgens noemt men den *pachter* van een landgoed ook den *huurder*. Maar hij, die den opbrengst van zulk ſlag van dingen, als tienden, tollen, enz. bij verdrag van den regthebber overneemt, voert enkel den naam van *pachter*, die het vrouwel. *pachtſter*, en de zamenſt. *pachtersvrouw*, *erfpachter*,

hoevenpachter, *tolpachter*, enz. voortbrengt, en aan het woord *pachten* eene bijzondere beteekenis bijzet, in welke het als een onz. w. gebezigd wordt, en evenveel is, als het bedrijf van een' pachter oefenen. Dus zegt men: *er is met pachten veel te winnen. Hij heeft zich zelven rijk gepacht.*

PAD, z. n., o., *des pads*, of *van het pad*; meerv. *paden*. Over het algemeen een weg; maar bijzonderlijk een weg voor voetgangers, een voetpad: *Op het regte*, of *verkeerde pad zijn*, ook figuurlijk, voor een deugdzaam, of flecht leven leiden. Oul. werd het ook mannel. gebezigd. *Een licht voor mijnen padt.* — *Allen valschen padt hebbe ik gehaet.* BYBEI VERT. *En nimmer ijverzat*, *speurt*, *hoe zij hem den padt*, *ter hoogster eere baent.* VOND. Van het zelfde geflacht is het hoogd. *pfad*, en het gr. *πατος*, dat, volgens REITZ, het grondwoord van *pad*, en het eng. *pathos*, is, als wanneer het tevens voor het grondwoord van eene reeks van gelijkluidende woorden in andere talen moet worden gehouden.

Pad is, namelijk, in het maleisch *padeij*, rusf. *put*, nederf. *pad*, angelf. *paad*, in de glosfen van BOXH. *fadh*, NOTK. *phad*, OTFRID. *pad*, meerv. *pedi*. Intusfchen houden wij liever, met ADEL, al de opgenoemde benamingen van een weg, dien men met voeten treedt, gelijkelijk voor afstammelingen van een aloud woord, waarvan het gr. *πατειν*, het nederf. *padden*, *pedden*, en verfchillende benamingen van voeten, in onderfcheidene talen, insgelijks voortgekomen zijn.

Het verkleinw. van *pad*, is *paadje*. Zamenft. *binnenpad*, *dwarspad*, *hazenpad*, *koepad*, *kruispad*, *levenspad*, *middelpad*, *fluippad*, *toepad*, *trekpad*, *tuinpad*, *voetpad*, *zandpad*, enz.

PAD, *padde*, z. n., vr., *der*, of *van de padde*; meerv. *padden*. Verkleinw. *paddetje*. Een klein viervoetig diertje met eene aardkleurige huid, dat opzwelt, als het boos wordt, en vergiftig is: *de padde leit in haren kuil gekropen.* VOND. *Hij is van geld verzien*, *als eene pad van veren*, hij bezit geen geld ter wereld. Onze nederd. benaming van dit dier fchijnt af te ftammen van het ital. *botta*, en maakt het laatfte deel uit van eene *fchildpad*. Insgelijks ftammen daarvan af, *paddehaar*

haar bij KIL., en nog hedendaags in fommige oorden van ons land, een vlasbaard, — *paddefteen*, een fteen, dien men in het hoofd der padden vindt, en *paddeftoel*, een bekend gewas.

PADUS, zie *Po*.

PAF, z. n., m., *des pafs*, of *van den paf*, meerv. *paffen*. Klanknabootfend woord. Het geluid van eenen fnaphaanfchoot, of eenen flag: *welk eenen geweldigen paf hoor ik daar?* Overdragtelijk, een flag, die zulk een geluid geeft: *hij gaf hem eene paf, dat hij fuizebolde*. Ook als bijvoegelijk, voor bol, opgeblazen: *ik was zoo paf*. Van hier *pafzak*. Zie *pof*.

PAFFEN, onz. w., gelijkvl.: *ik pafte, heb gepaft*. Slagen geven, die *paf* klinken: *hij pafte er lustig op*. En fchietgeweren losfen: *hoor dat volk daar eens paffen*.

PAGADET, z. n., vr., *der*, of *van de pagadet*; meerv. *pagadetten*. Zeker flag van duiven, 't welk een groot vleezig gewas op den neus, en roode oogen, heeft, hoogd. *pavedette*, nederf. *povedette*, *pawedette*, *paudette*: *daar heeft men mijne pagadetten geftolen*.

PAGIE, z. n., m., *des pagies*, of *van den pagie*; meerv. *pagies*. Van het fr. *page*. Een jongen, of jongeling, die in den hofftaat van Vorften eenen bijzonderen rang bekleedt, en doorgaans uit een adellijk huis genomen wordt: *wat hoofsche pagie, afgerecht naar zijn vaderlants wijze*. VOND. *Als pagie dienen*. Ital. *paggio*. Het middeleeuw. *pagius* beteekent elken oppasfer of bediende. *Bag* is een oud woord, 't welk eenen knaap beteekent, en tot welks geflacht, waarfchijnlijk, ook het lat. *puer* en gr. *παις* behoort. In het zweed. beduidt nog *bagge* een' jongeling, en *pojke* een knaap, deen. *pog*, eng. *boy*.

PAGINA, ond. z. n., vr., zijnde het lat. *pagina*, dat in het ital. even gaaf overgenomen is, en het fr. en eng. *page* heeft voortgebragt. Bladzijde. Eene bladzijde van een boek.

PAIS, z. n, m., *van den pais*; meerv. *paizen*. Een verouderd basterdwoord. Vrede: *om den pais te fteuren*. VOND. *Om eene pais te bemiddelen*. HOOFT. Het ftamt af van het fr. *paix*, eng. *peace*, ital. *pace*, fp. *paz*, lat. *pax*. KIL. fchrijft, *pays*, *peys*; en kent, onder anderen, daar aan ook de beteekenis van een tabberd toe; waarbij V. HASS. aanteekent:

in een filveren misbroots busse, daar 't dexel een pays af is. A. Matth. Voorts vindt men bij Kil. *paijſſen, peijſſen*, vrede maken, *paeijſſelick, paijs-maecken, paijs-maecker, paijs-gheſande, paijs-bode;* en Vond. zingt: *Nu een eeuwigh zegeteken van den zeepais opgehaalt.*

PAK, z. n., o., *des paks*, of *van het pak*, meerv. *pakken*. Verkleinw. *pakje*. Een hoop van onderſcheidene, door een daar om henen gelegd verband, of bekleedſel, zamengevoegde dingen: *een pak brieven, boeken, kleederen, koopwaren.* Figuurlijk, een drukkende last: *ik zal u van dit pak ontlasten.* Vond. *Dat pak van alles te beſtieren.* Hooft. *Een ieder zal zijn eigen pak dragen.* Bybelv. — *Dat pak is van mijn hart. Het ligt mij als een pak op het hart.* Ook een ſtel van bijeen voegende kleederen: *hij heeft een nieuw pak aan het lijf.* — *Iemand het pakje uitſchudden*, hem de kleederen van het lijf halen. Voorts de dragt van eene zwangere vrouw: *zij heeft haar pakje al gelost*, het kind, waarvan zij zwanger was, ter wereld gebragt. Eindelijk bevatten *pak en zak* alle roerende goederen van iemand, in opzigt tot wien men het ſpreekw. *met pak en zak vertrekken* bezigt. Zamenſtell. *pakdoek, pakdrager, pakgaren, pakhuis, pakkas, pakkelder, pakkist, pakkleed, paklinnen, pakmand, paknaald, pakpapier, pakſchuit, paktouw, pakwagen, pakzolder* enz.

Pak, bij Kil. en anderen *pack*, zoo als in het hoogd. en eng.; in het zweed. *packe*, ijsl. *bagge*, walliſ. *baich*, oud fr. *bague*, ſp. *baca*, ital. *pacco*, middeleeuw. *paccus*, is zekerlijk verwant aan het lat. werkw. *pago*, en gr. πηγω, πηγνυω.

PAKKAADJE, z. n., vr., *der*, of *van de pakkaadje*; zonder meerv. Eene hoeveelheid van gepakte goederen, bijzonderlijk, die van een' reiziger, welke men anders ook wel, met een basterdwoord, *bagaſie* noemt: *voerman! hebt gij mijne pakkaadje wel bezorgd? Onder de belemmering der pakkaadje.* Hooft.

PAKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik pakte, heb gepakt.* Een hoop van onderſcheidene dingen, door een daar om henen gelegd verband, of bekleedſel, zamenvoegen: *zijn reistuig pakken.* — *Iets in papier pakken*, of *winden.* — *De haringen in de ton, de kleederen in den koffer, pakken.* — *Zijne biezen pakken*, doorgaan, vertrek-

trekken. *Hij is bezig met zakken en pakken*, hij maakt zijne roerende goederen gereed, om daarmede te vertrekken, of door te gaan. Vermits nu eenige goederen van zelf, even als of zij op de gezegde wijze waren zamengevoegd, aan elkander vastkleven, zegt men wegens dingen, waaromtrent zulks plaats grijpt, dat zij *op elkanderen pakken*, met uitlating van het woordje *zich*: *door het ſtaan pakt het goed op elkander*, kleeft het eene aan het andere. Maar dat *zich* gebruikt men wederom in de gemeenzame ſpreekwijze: *zich weg pakken*, *zich voort pakken*, *zich ergens van daan pakken*, zich even onzigtbaar maken, als of men ergens ingepakt ware. Want dit denkbeeld heerscht in die ſpreekwijze, ook dan, wanneer men haar wegens eene ſchielijke verdwijning van iemand bezigt. Eindelijk is iemand *pakken* evenveel, als hem opnemen, gelijk als men een ſtuk goed, dat men inpakken wil, opneemt, en wegdraagt: *de Baljuw heeft hem doen pakken*, grijpen en in den kerker brengen. —— *Daar pakken die honden den armen haas*, vatten hem in den bek, enz. Van hier *pakking*. Zamenſtell.: *aanpakken*, *inpakken*. *ontpakken*, *verpakken*, *uitpakken*.

Pakken, eng. *to pack*, zweed. *packa*, finl. *pacotan*, hoogd. *packen*, ital. en middeleeuw. lat. *paccare*, van *paccus*. Zie *pak*.

PAKKER, z. n., m., *des pakkers*, of *van den pakker*; meerv. *pakkers*. Iemand, die pakt, bijzonderlijk, die in koopſteden een afzonderlijk beroep van het inpakken van koopwaren maakt: *doe de pakkers komen*, *om die balen te vervaardigen*. Zamenſt. *haringpakker*, *haringpakkerij*, enz.

PAKKET, z. n., o., *des pakkets*, of *van het pakket*; meerv. *pakketten*. Verkleinw. *pakketje*. Van *pak*, door middel van den basteruitgang *et*, in navolging van het *fr. pacquet*, ital. *pacchetto*. Een klein pakje: *wilt gij dit pakket in den zak ſteken?* Zamenſtell. *pakketboot*, een vaartuig, waarmede men pakketten, pakketjes, en brieven, enz. naar overzeesche gewesten zendt, en waaraan men, bij verkorting, ook wel eens den naam van *de pakket* geeft: *er vaart geene pakketboot meer van Calais*.

PAL, z. n. m., *des pals*, of *van den pal*; meerv. *pallen*. Een werktuig ter zijde van een ſpil of rad, waardoor de-

dezelve belet worden te rug te draaijen: *de pal van een rad in een uurwerk*, waar door het rad tegengehouden wordt. Van hier wordt het als een bijw. gebezigd in de spreekwijzen *pal staan*, en *pal zetten*. En hier is *pal* zoo veel als onwrikbaar, onbewegelijk. *Voor den vijand pal staan*, is den vijand onverschrokken het hoofd bieden; zonder eenen voet voor hem te wijken; en *iemand pal zetten* beteekent hem zoo in het naauw brengen, dat hij zich niet bewegen kan, om te ontwijken. *Ergens te pal komen*, moeite en zwarigheid ontmoeten. Waarschijnlijk is dit woord verwant aan *paal*, welks oorsprong boven is ontvouwd, en het welk in de spreekwijze van *staan als een paal* gebezigd wordt.

PALEI, z. n., vr., *der*, of *van de palei*; meerv. *paleijen*. Een verouderd basterdwoord, van het fr. *poulie*, eng. *pulley*. Eene katrol; en bijzonderlijk een werktuig, om menschen te pijnigen, wier lijf en duimen daarmede om hoog geheschen worden, terwijl er een zwaar gewigt aan hunne voeten hangt: *dat hij de paleije ontgaan mogt* — *Die deirne gehecht aan de palei*. Hooft. Zamenstell. *paley-koorde*, bij Kil., *paleizeel*, in de aanteekeningen van V. Hass. Sommigen schrijven bij verkorting *plei*.

PALEIS, z. n., o., *des paleizes*, of *van het paleis*; meerv. *paleizen*. Een groot en prachtig huis, dat eenigen voornamen heer ter woonplaats dient: *een koninklijk*, *vorstelijk*, *grafeijk*, *bisschoppelijk*, *paleis*. — *Die Jood woont in geen huis, maar in een paleis*. Het stamt af van het fr. *palais*, dat even als het hoogd. *pfaltz*, *pallast*, ital. *palazzo*, *palatio*, sp. *palacio*, eng. *palace*, van het lat. *palatium* voortkomt.

PALEN, onz. w., gelijkvl. *Ik paalde*, *heb gepaald*. Ergens aan grenzen: *het koningrijk Holland paalt aan het rijk des Franschen keizers*. Overdragtiglijk ook wegens onstoffelijke dingen: *deugd en ondeugd palen dikwijls aan elkander*.

PALEREN, ond. bedr. w., gelijkvl. *Ik paleerde*, *heb gepaleerd*. Optooijen, opschikken: *wat duurt het lang, eer die vrouwen zich gepaleerd hebben!* Bij Kil. ook *palleren*. Zoo ook Byb. 1477: *En si stont op, eñ palleerde haer mit haren clederen*. Hierom vereenigen wij ons liever met A. Matth., die dit woord van *palla*, een man-

mantel, of eene huik, afleidt, dan met Kil., die wil, dat *paleren* evenveel zou zijn, als het fr. *polir*, hoogd. *polieren*, en *palieren*. Hiervoor gebruiken wij het woord *polijsten*: maar *palleren* was zekerlijk oorspronkelijk, zich met den mantel, de huik, opschikken. Over den uitgang van *paleren*, zie *eren* Van daar, volgens Kil., *paleerder*, *paleersel*. Zamenstell *paleerhaar*, valsche lokken, waarmede men zich opschikt, *paleernaald*, *paleerpriem*, enz.

PALET, z. n., o., *des palets*, of *van het palet*; meerv. *paletten*. Bij de schilders een dun houten bord, van eene ronde of rondachtige gedaante, met een gat, waardoor hij, die het houdt, den duim steekt. Daarop plaatsen de schilders de verschillende soorten van verf, die zij bezigen, en mengen zij dezelve, zoo veel noodig, onder een. Hierom zegt D. Deck. sierlijk wegens Colijns: *die beelden, beemden, beecken, dee schieten van 't palet*. Dit woord is, even zeer als het hoogd. en fr. *palette*, gesproten van *paletum*, dat in het lat. der middeleeuw, eene ronde schijf aanduidde. Intusschen bezigt men dit woord ook nog, maar in het vrouwelijke geslacht, wegens een houten werktuig van een verschillend maaksel, waarmede men elkander een gevederden bal toekaatst; en dit spel noemt men *paletten*.

PALING, z. n., m., *des palings*, of *van den paling*; meerv. *palingen*. De beste soort van aal: *hij braadt zijnen dikken paling aan een houten spit*. Bij Kil. *paelinck*. Zamenst. *palingscheer*, zie *aalspeer*.

PALINUUR, z. n., m., *des palinuurs*, of *van den palinuur*; meerv. *palinuren*. De Regeerders des lands worden dikwerf door de Dichters met den naam van *palinuren*, als stuurlieden, die aan 't roer van staat of stad zitten, bestempeld, zoo als, b. v., door den Heer B. de Bosch: *En als een palinuur, de stadshulk, met verstand, te stieren* enz. Doch dezelfde Dichter maakt hierop deze aanmerking: „Het uiteinde van dezen stuurman was beklaaglijk; slapende viel hij van 't roer in zee, en raakte wel aan 't strand, maar werd daar beroofd en dood geslagen. Al is dit nu een fabel en verzierde naam, men behoorde, dunkt mij, bij zulk een' ongelukkigen geene loflijke regeerders te vergelijken." En daarom veranderde de Dichter deze uitdrukking al-

aldus: *De ſtadshulk onvermoeid te ſturen met verſtand.*

PALISSADE, z. n., vr., *der*, of *van de paliſſade*; meerv. *paliſſaden*. Een ſchanspaal, die, aan weerskanten geſpitst, ter diepte van twee voeten in de aarde geplant wordt, en nagenoeg zes voeten daar boven uitſteekt: *eene vesting met paliſſaden omringen.* — *De Romein draagt de paliſſade.* VOND. Het is juist het fr. *paliſſade*, dat intusſchen, even als het ital. *paliſada*, *palizzata*, *palicciata*, niet gebezigd wordt, om eenen enkelen ſchanspaal, maar eene geheele reeks van zulke palen aan te duiden. Daar en tegen gebruikt men het hoogd. *palliſade*, even als ons *paliſſade*.

PALLAS, z. n., m., en dus geen naam van de godin der wijsheid, maar van een ruiters wapentuig, of zijdgeweer: *de ritmeester trok zijnen pallas.* Want dus gebruikt men dit woord hier te lande; ofſchoon het hoogd. *pallasch* een kort zijdgeweer der voetknechten aanduidt, met een' regtuit loopenden breeden kling, en een' ſtompen dikken rug. In *Gloſſar. chaucico*, in de *collect. Etijmol.* van LEIBNITZ, wordt de naam van *pollesch* gegeven aan eene ſtrijdbijl, die ook in het zweed. *balijxa* en *bolijxa* heet.

PALLEREN, zie *paleren*.

PALM, z. n., vr., *der*, *van de palm*; meerv. *palmen*. Het vlakke van eens menſchen hand, anders ook *handpalm* genoemd. *De liniën der palme van de hand.* VOND. *Dees is een vuist gelijck, en die een lege palm.* D. DECK. Voorts de breedte van eene vlakke hand, of nagenoeg vier duimen: *hoe vele palmen gaan er wel in een voet?* In dezen zin wordt ook het hoogd. *palme*, en het ital. *palmo*, gebezigd; en het ital. *palma*, fr. *paume*, eng. *palm*, vereenigen in zich de beide opgenoemde beteekenisſen van ons *palm*; dat met al die overige woorden van het lat. *palma* afſtamt, en den oorſprong aan het werkwoord *inpalmen* geeft.

PALM, z. n., m., *des palms*, of *van den palm*; meerv. *palmen*. Verkorting van *palmboom*, zoo wel ſtrekkende, om meer dan een inlandsch heestergewas aan te duiden, als om de rijziger ſoorten van palmboomen, die men elders vindt, te beteekenen: *daar wandelt men in de ſchoonſte waranden van vruchtbare palmen.* Insgelijks verkorting van *palmtak*: *naar dezen pallem ſtreven* —

ven — om door den edelen palm verheven te worden. Vond. Want in deze beteekenis is het een zinnebeeld der overwinning. Voorts wordt *palm* gebruikt voor het loof der onderscheidene heestergewassen, die hier te lande den naam van *palm* voeren; maar dan is het vr.: *dicht begroeit van lichte steekpalm.* Vond. — *Dat is palm in het vuur*, spreekw., dat baat niet. De oorsprong van dit woord, en andere gelijkluidende, in verschillende talen van Europa, ligt in het lat. *palma*, en de reden, waarom men dien naam in Italie aan den palmboom gaf, schijnt gelegen in den griekschen naam van deszelfs vruchten, de dadels. Daar dezen in het gr. δακτυλοι, *vingers*, heetten, kon dit de latijnen, welken deze of gene grieken die vingers toevoerden, op het denkbeeld brengen, om den boom, waaraan die vingers groeiden, met den naam van de *hand*, *palma*, te bestempelen. Van *palm* komt, behalve *palmboom*, *palmhout*, *palmtak*, *palmwijn*, een drank, die uit de sappen der palmboomen bereid wordt, maar niet langer, dan zes en dertig uren, goed blijft, *palmzondag*, de zondag voor paschen, wanneer des Heilands inhaling in Jeruzalem met palmtakken door de Roomsch-

PALMMOTTEN, zie *plammoten*.

gezinden wordt gevierd.

PALSTERSTOK, z. n., m., *des palsterstoks*, of *van den palsterstok*; meerv. *palsterstokken*. Bij Kil. enkel *palster*. Een dikke stok.

PALTROK, bij Halma *paltsrok*, z. n., m., *des paltroks*, of *van den paltrok*; meerv. *paltrokken*. Een lange wijde rok. Een verouderd basterdwoord bij Kil., in het fr. *palletoc*, ital. *palletocco*.

PALTS, z. n., m., *van den palts*; zonder meerv. Zeker land in Duitschland. *De Keurvorst van den Palts*. Zamenst. *Opper- en Nederpalts.* — *Paltsgraaf*, *Paltsgravin*. Van hier het bijvoegel. *paltsisch*.

PAMPERNOELJE, z. n., vr., *der*, of *van de pampernoelje*; meerv. *pampernoeljes*. Duivelsbrood, paddestoel. Bij Kil. in plaats van *kanfernoelje*, dat van het fr. *champignon*, veldgewas, afstamt.

PAN, z. n., vr., *der*, of *van de pan*; meerv. *pannen*. Verkleinw. *pannetje*. Bij Kil., en in het angelf. en nederf. *panne*, bij Notk. *phannu*, zweed. *panna*, pool. en boh. *panen*. Dit woord beteekent oorspronkelijk

lijk een ding, dat van eene ondiepe holligheid verzien is. Dus heet het ijzer of koper, waarin de tap van eene overeinde ſtaande ſpil nederkomt, in molens, uurwerken, enz., de *pan*, en bepaalder de *tappan*, of ook wel het *tapgat*: *Al ſchokte zelf de hemelſpil uit haar metale pannen.* Vond. Dus geeft men den naam van de *pan* aan een hol gedeelte van het ſlot van een ſnaphaan, of piſtool, waarin men het kruid doet, dat door den vuurſteen moet worden aangeſtoken: *kruid op de pan — open de pan — ſluit de pan — het brandt op de pan los.* Voorts wordt ook de herſenſchaal met den naam van *pan*, of *herſenpan* beſtempeld: *de pan werd hem afgeſchoten. — En trapt Gods vijanden de pan in dertighmael.* Vond. De holle tegels, waarmede men hier te lande gemeenlijk de huizen dekt, noemt men ook *pannen: dat huis is met blaauwe pannen gedekt. — Daar bleef geene pan op het dak.* Eindelijk bevat de naam van *pannen* velerlei holle vaten van koper, ijzer, blik, potaarde, enz., waarvan men zich in fabrijken, en keukens bedient, om het een of ander toe te bereiden; en omdat een werktuig, waarvan men zich bedient, om bedden te warmen, in gedaante aan de gezegde pannen gelijkt, noemt men het eene *bedpan.* Andere pannen voeren de onderſcheidende namen van *bakpan*, *braadpan*, *broedertjespan*, *drooppan*, *fruitpan*, *kastanjepan*, *koekenpan*, *roostpan*, *ſmoorpan*, *ſtoofpan*, *taartpan*, *vuurpan*, *zoutpan*, enz. Figuurlijk wordt *pan* gebezigd in de ſpreekw. *in de pan hakken*, niet, zoo als Frisch beweert, een houw, of houwen, in de herſenpan toebrengen, maar even eens in ſtukken houwen, als een ſlagtbeest wordt gehakt, om in de pan te kunnen worden toebereid. *De pan zal aanbranden*, het zal in de war loopen. *Ergens aan de pan blijven hangen*, er onvoorziens en onverwacht te gast blijven. Behalve de opgenoemde zamenſtell. komt van *pan* nog: *hoofdpan*, *laadpan*, *nokpan*, *vorstpan*, — *panaal*, *panappel*, *panboor*, om te trepaneren, *panharing*, *panlikken*, *panlikker*, *panlikkerij*, *pannenbakker*, *pannenbakkerij*, *pannendak*, *pannendekker*, *panvlies*, het vlies der herſenpan, *panvisch.*

PANAARZEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik panaarsde, heb gepanaarsd.* Bij Kil. *bridſe ſlaen*, voor de broek of het achterſte kloppen, bridſen.

PAND,

PAND, z. n., o., *des pands*, of *van het pand*; meerv. *panden*. Verkleinw. *pandje*. Oorspronkelijk een lap, een stuk stof, waaruit een ander kleedingsstuk vervaardigd wordt, of worden kan, lat. *pannus*, of *pannum*. Voorts de werkelijke voor- en achter-panden van een kleed, die bij ons evenzeer *pand*, als in het fr. *pan* heeten: *men heeft hem een pand van zijnen rok gescheurd*. Aangezien men nu weleer, bij gebrek van geld, niets gevoegelijker tot onderpand geven kon, dan een lap of stuk stof, en dit werkelijk meermalen ten gezegden einde werd gebruikt, verkreeg het woord *pand*, en andere genoegzaam eveneens luidende in het hoogd., zweed., pool., en eng., de beteekenis van een ding, dat, tot verzekering van eene aangegane verbindtenis, overgegeven werd, en waarop hij, die het ontving, zijne schade, in gevalle er aan de verbindtenis niet voldaan werd, verhalen kon. Dus gaf men den naam van *panden* aan losse goederen, welke men den schuldeischer overgaf, om het verschuldigde in geval van wanbetaling, daaruit te vinden, en zeide men; *een pand verzetten*. — *Het pand wederom lossen*. — *Het pand is vervallen*, of *verstaan*, de tijd is voorbij, binnen welken men aan de verbindtenis, voor welker nakoming men dat onderpand gaf, had moeten voldoen. Vaste goederen, waarvan men zich ten zelfden einde bediende, werden ook wel eens *panden* genoemd; doch thands gebruikt men daaromtrent gemeenlijk den naam van *hijpotheek*. Maar men zegt intusschen zelfs wegens personen, die als gijzelaars tot verzekering van eene of andere overeenkomst dienen, dat zij te *pande* gegeven worden. En meermalen is het: *ik stel mij zelven, mijn leven, mijne eer, te pande, dat dit of dat geschieden zal*. Ook worden kinderen *panden der huwlijksliefde* genoemd, omdat zij de voortduring van die liefde verzekeren. Overigens, heet dikwijls alles *pand*, waar van men zich ten onderpande zou kunnen bedienen, offchoon men zulks niet werkelijk doet; met een woord, al wat men bezit: *voor onze duurste panden*, voor onze liefste bezittingen. — *Dat huis is een kostelijk pand*, een stuk goeds van groote waarde. In zeker spel, het welk door gansche gezelschappen, tot verlustiging gespeeld wordt, en waar men moeijelijke woorden of gezegden naspreken, of zonderlinge verrigtingen nadoen moet, bezigt men de uitdrukking: *pand verbeuren*, ten aanzien van den ge-

genen, die hieromtrent in gebreken blijft, welke dan ook het een of ander moet afgeven, tot een *onderpand*, dat hij zich aan de ſtraf, welke hem daarvoor zal opgelegd worden, zal onderwerpen. Eindelijk is *pand* ook nog bijzonderlijk een huis, waar de ſchrijnwerkers, enz. hunne vervaardigde werkſtukken bijeen brengen, om verkocht te worden: *noch zijn er in het zelve pandt te koop.* HOOFT. Bij OUD. komt het woord *pand* ook in de beteekenis van kerk voor Zamenſtell. *achterpand*, *onderpand*, *tegenpand*, *voorpand*, *pandlieden*, gijzelaars, *pandverkoopers*, lieden, die de goederen van onvermogende ſchuldenaars geregtelijk opveilen.

PANDEN, bed. w. gelijkvl. *Ik pandde*, *heb gepand*. Iemand pand afnemen, iemand geregtelijk noodzaken tot afgifte van eenig goed, om daaruit het gene zoodanig iemand aan des lands kas, of anders, verſchuldigd is, te vinden: *de boeren worden ſtuk voor ſtuk gepand*, hun wordt geregtelijk een of ander ſtuk goed afgenomen. Van hier *pander*, een zeker dienaar van het geregt, wiens werk het is, iemand op de gezegde wijze te panden. Wijders *panding*. Zamenſtell.: *loospanden*. „*Panden*, zegt WAGENAAR, is eenen ſchuldeiſcher, van 's Geregtswege, in ſtaat ſtellen, om zijn achterwezen te vinden uit de roerende of onroerende goederen van den ſchuldenaar, op welke hij, als op eene ſoort van *pand*, voor de gemaakte ſchuld, door den *pander* (*concherge*) de hand doet leggen, om dezelve vervolgens te doen verkoopen. De *vier* eerſte *pandingen*, of aanzeggingen daartoe worden *loospanden* genoemd, omdat de ſchuldeiſcher daardoor nog geen' eigendom verkrijgt aan het goed van den gepanden, die ſlechts *geloospand*, of *als om de loos*, of *leus*, *gepand* wordt. De *vijfde panding* noemt men *eigenpand*, omdat den ſchuldeiſcher daardoor het goed van den gepanden, ten beloope van zijn geregtelijken eisch aangewezen wordt." *Pandare* beteekent, bij de ſchrijvers der middeleeuwe, iemand in zekerheid nemen, of in bewaarde hand ſtellen. In een handvest van Middelburg, van het jaar 1217 vinden wij het vertaald door *arresteren*.

PANEEL, z. n., o., *des paneels*, of *van het paneel*; meerv. *paneelen*. Verkleinw. *paneeltje*. Een vierhoekig gedeelte van een houten beſchot, of ander houtwerk: *die kamer is met paneelen beſchoten* — *het paneel van de deur* — *de paneelen van eene koets*. Voorts ook een

een ander op zich zelf ſtaand beſchot, of plank, zoo als het achterſtuk van een ſpiegel, en de houten bladen, waarop ſommige ſchilders hunne tafereelen afmalen: *hij ſchildert even goed op een paneel, als op doek.* Oulings, volgens Kil., een *rugdekſel*, *rugkleed*, en een ander vierkant ſtuk ſtof, waarmede de zitplaats van een' koetſier wordt belegd. Ongetwijfeld is de oorſprong van dit woord, evenzeer als die van het fr. *paneau*, en het eng. *pannel*, en *pane*, te zoeken in het lat. *pannus*, of *pannum*, waar over zie *pand*.

PANNEKOEK, z. n., m., *des pannekoeks*, of *van den pannekoek*; meerv. *pannekoeken*. Verkleinw. *pannekoekje*. Van *pan*, of *panne*, en *koek*. Een koek van meer dan eenerlei aard en zamenſtel, die in eene zoogenoemde koekenpan gebakken wordt: *boekweiten pannekoeken*. Oneigenlijk, een ding van eenen onaangenamen reuk, en walgelijk aanzien, (drek, in de gedaante van een koek,) 't welk men wel eens *een pannekoek in de zon gebakken* noemt. In den eigenlijken zin noemt men het woord in de ſpreekwijze: *krankheden van rijke, en pannekoeken van arme lieden kan men ver ruiken*. Het afgeleide werkw. *pannekoeken* is bij Kil. *braſſen*; van hier, dat men het nog heden ten dage gebruikt voor *talmen*, *dralen*, *tijdverſpillen*, zoo als Hannibal weleer te Capua deed: *hij heeft drie maanden voor Amſterdam liggen pannekoeken*, hij heeft aldaar drie maanden liggen dralen, eer hij zijne noodige reis aanvaardde.

PANTALON, z. n., m., *des pantalons*, of *van den pantalon*; meerv. *pantalons*. Een eng. onderkleed, dat bijkans het geheele lijf bedekt, en de plaats van vest, broek, en kouſen, bekleedt; *wat ziet hij er drollig uit met dien geſtreepten pantalon*. Dit woord is evenzeer als het eng. *pantaloon* ontleend van het fr. *pantalon*, dat van den naam van eene bekende perſonaadje in de marionetten-ſpelen afſtamt

PANTER, z. n., m., *des panters*, of *van den panter*; meerv. *panters*. Een viervoetig dier, dat aan elken voet vijf teenen heeft, en in geſtalte en wreedheid aan den tijger gelijkt, uitgenomen, dat het de huid overal vol harige vlekken heeft, terwijl de tijger over zijn gansche lijf met harige ſtrepen bedekt is. Velen onderſcheiden den panter ook van den luipaard; zoo als Vond., daar hij zingt:

Men zagh rondom hem heen gespook van tijgerdieren,
Gevlakten panther, lesch; en wreede luiperts, zwieren.

De naam van *panter* is een zuiver namaakſel van het gr. πανθηρ, waarin θηρ evenveel is als een *dier*, zoo dat dit *dier* tweemalen voorkomt in *panterdier*. Overigens komt hier van *panterhuid*, *panterjagt*, *pantervel*, enz.

PANTOFFEL, z. n., m., *des pantoffels*, of *van den pantoffel.* Eigenlijk eene muil zonder achterleder, maar heden ten dage ook meermalen een ſchoeiſel, dat aan eenen ligten ſchoen gelijkt: *ik heb daar een paar gele pantoffels gekocht.* Budeus leidde dit woord, volgens Kil., af van παντοφελλος, omdat de zool van vele pantoffels uit φελλος, *kurk*, of zoogenoemd *pantoffelhout* beſtond. Maar de oorſprong van het nederd., hoogd. en boh. *pantoffel*, eng. *pantofle*, fr. *pantoufle*, ital. *pantufola*, ſchijnt ons gelegen in het vrieſche, nederſ. en zweed. *toffel*, finl. *toffeli*, ijsl. *tapla*, hong. *tzipelo*, eigenlijk een houten *tafel*, die aan de voeten gebonden werd; en misſchien heeft Frisch. gelijk, daar hij het voorzetſel *pan* van *binden* afleidt, of misſchien doelt dat voorzetſel op een lap, of ſtuk ſtof, 't welk aan het vooreinde van de gezegde tafel werd gehecht, om de teenen van den voet te omvatten, als wanneer dat voorzetſel van denzelfden oorſprong kan worden gerekend, als het woord *pand.*

PANTOMIME, z. n., vr., *der*, of *van de pantomime*; meerv. *pantomimen.* Een ſlag van ſchouwſpelen, waarin men, zonder een enkel woord te ſpreken, de handelingen en woorden door bloote gebaren nabootst en vertoont; *eene italiaanſche opera is voor mij eene enkele pantomime.* Van hier *pantomimist*, iemand die pantomime ſpeelt, *pantomimisch*, aan eene pantomime gelijkende. Het is afkomſtig van een Grieksch woord, dat *nabootſing van alles* beteekent.

PANTSER, z. n., o., *des pantſers*, of *van het pantſer*; meerv. *pantſers.* Eene vaste gemeenlijk metalen bekleeding van het lijf, om het tegen vijandelijke ſchoten, ſteken, of houwen, te dekken. Anders ook *pantſier: drijft ſpeeren door 't pantſier in 't lijf.* — *En hebt ge tegens Godt het pantſer aengeſchoten.* Vond. Het wordt door Frisch. van *harnas* onderſcheiden, doch dit onderſcheid wordt gemeenlijk weinig in acht genomen. Heden ten dage maakt men weinig gebruik van ſoortgelijk wapentuig; en al, wat de zware ruiterij

nog van dien aard bezigt, voert den naam van *kuras*. Oul. schreef men ook *panser*: *helmen en pansers*. Byb. 1477.

Pantser, in het hoogd. *panzer*, zweed. *pantser*, boh. *pancijr*, pool. *pancerz*, ital. *panciera*, middeleeuw. lat. *panseria*, *panceria*, *pancerea*, schijnt een woord van sclavonischen oorsprong. Alwaarom Adel. zich te regt verzet tegen hen, die, zoo als Kil., dit woord van *pans*, of *pens*, afleiden.

PAP, z. n., vr., *der*, of *van de pap*; meerv. *pappen*. Verkleinw. *papje*. Eene dunne brij, van een verschillend zamenstel, en tot verschillende einden vervaardigd: *het kind moet pap hebben*. — *Pap*, *om te lijmen*; *een hoed zonder pap*. — *Daar is geene pap in die stof*. — *Die vinger moet in de pap gewonden worden*. — *Iemand een papje koken*, een of ander vergif voor hem bereiden. *Als u de pap geboden wordt*, *moet gij eten*, gij moet van de gelegenheid gebruik maken. Van hier de bijwoorden, *pappig*, *papachtig*. Zamenstell. *beschuitpap*, *bloempap*, *bierpap*, *broodpap*, *hakpap*, *haverpap*, *kinderpap*, *lammertjespap*, *meelpap*, — *papbaard*, *papeter*, *papketel*, *papkommetje*, *paplepel*, — *pappot*: zoo als men niet slechts eenen pot noemt, waarin pap gekookt wordt, maar ook een kind, dat met enkele pap wordt opgekweekt.

Pap, eng. *pap*, hoogd. *pappe*, ital *pappa*, lat. *pappa*, bij Varro, beduidden waarschijnlijk oorspronkelijk een kinderkostje, dus genoemd naar den klank van *ba*, *bab*, *pap*, dat een der eerste geluiden is, welke de kinderen geven, om hun verlangen naar een of ander ding te uiten.

PAPA, ond. z. n, m. Eene benaming, waarmede kinderen hunnen vader plegen te roepen en aan te spreken: *lieve papa!* Zoo spreken intusschen enkel kinderen van zekeren stand, in navolging van de Franschen, van welken men ook den naam van *mama* voor moeder, en *tante* voor moei *heeft* overgenomen. Evenwel moet het aan *papa* naauw verwante *pa* hier te lande reeds van ouds in gebruik zijn geweest; aangezien wij van dat woord eene verlenging, *paai*, in onze taal hebben, en men een' grootvader in het vriesch *pa-ke* noemt. Nu zijn *pa* en *papa* ook wezenlijk niets anders, dan uitdrukkingen, welke de natuur zelve de stamelende kinderen schijnt te hebben geleerd; waarom zij in alle talen, en bij alle natien, verwan-

ten vinden; zoo als het Hebr. אב, en gelijkluidende woorden in de naburige tongvallen; het *baba* der bewoners van Senegal; het *babà* en *papa* der perzianen; het zweedsche *pappa*; het grieksche *παππας*; het latijnsche *papa*, waarover zie *paap*.

PAPEGAAI, z., n., m., *des papegaais*, of *van den papegaai*; meerv. *papegaaijen*. Verkleinw. *papegaaitje*, en gemeenzamerwijze ook wel eens *papje*. Een uitlandsche woudvogel met eenen boven gewelfden snavel, die in de warme landen van Azia en Afrika te huis hoort, en eene zeer vleezige tong heeft, waarmede hij ligtelijk leert spreken. Men vindt hem bijkans van allerlei, en dikwijls, zeer schoone, kleuren, insgelijks van verschillende grootte: *die kinderen klappen, als papegaaijen*. Overdragtiglijk, iemand, die veel spreekt, zonder dat hij daarbij denkt: *het is een regte papegaai*; als ook een houten vogel, die ten doele voor boogschutters, of andere schutters, dient: *den papegaai schieten*. Figuurlijk: *hij heeft den papegaai geschoten*, hij heeft eene goede winst gehad. Zamenstell.: *papegaaiskooi*, *papegaaisneus*, het gene men overdragtiglijk wegens den krommen neus van een mensch bezigt, zoo als *papegaaisbek*, overdragtiglijk zekere tulp aanduid.

Papegaai, hoogd. *papagey*, nederf. *papegoje*, zweed. *papegoja*, eng. *popingai*, fr. *papegaut*, *pappeguet*, oulings, *papagaus*, portug. en sp. *papagaijo*, ital. *papagallo*, middeleeuw. lat. *papagallus*, arab. *babagha*, van waar al de opgenoemde Europesche benamingen afstammen.

PAPENBLOEM, z. n., vr., *der*, of *van de papenbloem*; meerv. *papenbloemen*. Van *papen*, en *bloem*, is anders bekend onder de namen van paardenbloem, hondsroos, schurftbloem. Insgelijks behooren *papenhoed*, *papenkruid*, *papenkullekens*, en *papenschoen*, bij Kil. tot deze en gene deelen van het plantenrijk.

PAPIER, z. n., onz., *des papiers*, of *van het papier*. Zonder meerv., wanneer het eene uit verschillende deelen van het plantenrijk in dunne bladen vervaardigde stof beteekent, geschikt, om daarop te schrijven, en nog tot meer andere diensten: *het is in papier gewonden*, *met papier toegedekt*, *op papier gedrukt*, of *geschreven*. In dezen zin genomen is *papier* het stamwoord van het onverbogen bijv. naamwoord *papieren*, dat

uit papier vervaardigd is: *een papieren luchtbol. Papieren geld*, overvloedig bekend, en meermalen kort weg enkellijk *papier* genoemd. — *Papieren behangsel.* — *Een papieren mannetje*, een zwak mensch. — *Mijn papieren kind is vrij gelukkig*, het gaat wel met mijn geschrift. In denzelfden zin komt *papier* voor in de zamenst. *papiermaker*, *papiermakerij*, *papiermolen*, *papierverkooper*, *papierwinkel*, *papierworm*, *drukpapier*, *pakpapier*, *postpapier*, *schrijfpapier*, *vloeipapier*, enz., en in *graauw papier*, *schoon papier*, *wit papier*, zoo als men figuurlijk menschen noemt, die nog van zekere indrukken ontbloot zijn: *dat kind is nog wit papier*, weet daar- en daar- van nog niets; als ook iemand, wiens lot nog niet getrokken is: *ik ben in de loterij nog wit papier.* Intusschen beteekent *papier* dikwijls ook een stuk papier van onbepaalde grootte; en alsdan heeft het een meerv. *papieren*, en een verkleinw. *papiertje.* In dien zin wordt het meermalen gebruikt voor op papier gestelde verklaringen, getuigschriften, enz.: *zijn uwe papieren in orde? — Geeft mij daar slechts een kleen papiertje van. — Hij gaf mij een papier op N. N.*, een wissel, of eene assignatie, aan N. N. houdende.

Papier, hoogd. *papier*, fr. *papier*, eng. *paper*, zweed. *papper*, stamt af van den egyptischen naam van een plantgewas, waaruit het eerste papier vervaardigd werd, zie *papierriet.*

PAPIERHANDEL, z. n., m., *des papierhandels*, of *van den papierhandel*; zonder meerv. Van *papier* en *handel.* Eigenlijk alle handel in papier. Maar bepaaldelijk, koopmanschap in papieren geld: *het loopt met dien papierhandel ellendig af.* Van hier *papierhandelaar*, anders ook wel *papierkramer*, van *papierkraam*, zoo als men den handel in papieren geld ook wel eens noemt.

PAPIERRIET, z. n., o., *des papierriets*, of *van het papierriet*; zonder meerv. Van *papier* en *riet.* Een plantgewas, dat in en langs den Nijl in overvloed wast, uit welks huid het oudste papier gemaakt werd, en welks egyptische benaming, in het gr. *παπυρος*, lat. *papyrus*, ital. *papiro*, tot die soort en alle andere soorten van papier is overgegaan.

PAPIST, zie *paap.*

PAPPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik papte, heb gepapt.*

Deze of gene dingen met pap aan elkander hechten: *twee bladen papier zamenpappen.* Iets met pap aanvullen, en steviger maken: *dat linnen is wel degelijk gepapt.* Iets in pap winden: *men moet dien duim pappen, om hem dos te beter te doen etteren.* Van hier *gepap* in de gemeene zegswijzen: *waartoe al dat gepap?* — *Dat gepap verveelt mij geweldig.* Voorts ook *papsel.* Het stamwoord is *pap.*

PARADE, z. n., vr., *der*, of *van de parade*, het meerv. is niet in gebruik. Een basterdwoord, in onze taal, even als in het fr., hoogd. en eng., gevormd van het middeleeuw. lat. *parata*, dat, in het ital., gaaf overgenomen is. Vooreerst beteekent het vertooning van pracht en opschik, bijzonderlijk ten aanzien van kleeding en huisraad: *dat dient meer tot parade, dan tot wezenlijk nut.* — *Hij verschijnt altijd in volle parade*, is altijd even deftig uitgedoscht. In dezen zin wordt het woord zamengevoegd met benamingen van al, wat tot vertooning van pracht en opschik dient: *paradebed*, *paradekleed*, *paradepaard*, enz. Voorts eene optogt in de beste kleeding, bijzonderlijk van het krijgsvolk: *op de parade komen.* Overdragtiglijk de soldaten zelve, die op zulke wijs de wacht betrekken: *uit hoe vele manschappen bestaat die parade?* — *Parade geef acht!* — *Parade zal marscheren!* zamenstell.: *paradeplaats*, de plaats, waar het krijgsvolk bijeenkomt, om de wacht te betrekken, *parademarsch*, — *wachtparade*, enz. Voorts komt van *parade*, en *eren* het ond. *paraderen*, in parade verschijnen; *zie hem eens met dien nieuwen rok paraderen.* — *De gewapende burgerij paradeert.*

PARADIJS, z. n., o, *des paradijzes*, of *van het paradijs*; meerv. *paradijzen.* Een basterdwoord, in onze taal, en meest alle anderen, overgenomen van het perzische *fardeus*, zoo als de lusthoven heetten, die door de perzische Koningen bij hunne paleizen werden aangelegd. Aan die lusthoven gaven de Grieken den naam van παραδεισος; en hiermede bestempelden de grieksch sprekende Joden ook den lusthof, waarin God, volgens den leenspreukigen aanvang van *Genes.*, de eerste menschen zou hebben geplaatst; en dien hof noemde men vervolgens in het lat. *paradizus.* Tot dien hof behoort ons *paradijs* in de eerste plaats: *God stelde Adam in het paradijs.* —

dijs. — *Wie kent Miltons paradijs verloren niet?* Voorts beteekent het woord overdragtiglijk een oord, dat in aangenaamheid aan den gezegden lusthof gelijkt: *hij heeft daar een aardsch paradijs*; bijzonderlijk, de woonplaats der gelukzaligen: *hij volgt haar bleeke schim naar 't zalig paradijs* Vond. Van hier het zamengest. *paradijslauwrier*, enz.

PARADIJSAPPEL, z. n., m., *des paradijsappels*, of *van den paradijsappel*; meerv. *paradijsappelen*, *paradijsappels*. Van *paradijs* en *appel*. Eigenlijk de vrucht van den boom der kennis des goeds en des kwaads, welke Eva, volgens het zinnebeeldige verhaal van Adams val, aan ons aller vader zou hebben toegereikt: *ó hoe wrang was de nasmaak van den paradijsappel!* Oneigenlijk noemt men hier te lande aldus een kleen, bleek, groenachtig geel slag van appels, of eene andere blozend roode boomvrucht, die aan een evengelijk slag van boomen groeit: *ik houd veel van eenen dubbelen paradijsappel.*

PARADIJSVOGEL, z. n., m., *des paradijsvogels*, of *van den paradijsvogel*; meerv. *paradijsvogels*, *paradijsvogelen*. Van *paradijs* en *vogel*. Dus noemt men een slag van woudvogelen, die in Oost-indie te huis hoort. Deszelfs snavel is half met zachte weeke veren bedekt. De staart bestaat uit zeer lange veren. Dezelve is even als de borst, en het onderlijf, rood, de hals is azuurblaauw, maar het overige geel van kleur. De Indianen plegen hem de pooten af te snijden, en het lijf op te vullen en op hunne mutsen te dragen. Van hier de fabel, dat de paradijsvogel geene pooten hebben zoude.

PARDEL, z. n., m., *des pardels*, of *van den pardel*; meerv. *pardels*. Zeker viervoetig dier: *Ende het beest, dat ick sagh, was eenen pardel gelijck*. Bybelv.

PAREL, *paarl*, z. n., vr., *der*, of *van de parel*; meerv. *parelen*, *paarlen*. Men vindt bij onze schrijvers dit woord op onderscheide wijzen gespeld: *parle*, *paerle*, *paarle*, *perel*, *peerle*, *paarl*, *parel*. Een bekend slag van juweelen, dat in zekere schelpvisschen gevonden wordt, en met dezelve door duikers van den bodem der zee wordt opgehaald: *met deze paarle*. Hooft. *En openbaerde de beste paerle, die zoo diep begraven lag*. Vond. *Echte parelen*, *Oostersche parelen*, *valsche parelen*, — *parelen visschen*. *Dat is eene parel aan zijne kroon*, dat

ſtrekt hem inzonderheid tot roem en luister. *Paarlen voor de zwijnen werpen*, kostelijke dingen aan onwaardige voorwerpen verſpillen. Voorts is eene *parel* overdragtiglijk een perſoon van uitnemende waarde; *het is eene parel van eene vrouw*. Als ook eene verharding van vochten in eens menſchen oogen: *hij heeft eene parel op het oog*. Van hier *parelen*, een werkw., dat van dranken gebezigd wordt, die kleine blaasjes als parelen opgeven: *wat parelt die wijn!* Zamelſt. *parelbank*, een zoogenoemde bank in zee, waarvan men pareloesters inzamelt, *parelboor*, een werktuig, waarmede men parelen doorboort, *parelduiker*, een mensch, die op de parelviſſcherij afgerigt is, *parelgruis*, zoo als men het kleinſte ſlag van parelen noemt, *parelhandelaar*, *parelklear*, *parelkroon*, *parelkruid*, een plantgewas welks vier eivormige zaadkorrels aan parelen gelijken en ſteenhard zijn, waarom men ze *ſteenzaad* noemt, *parelkust*, eene zeekust, waar men parelen viſcht, zoo als inzonderheid, die van het eiland Ormus, *parelmaat*, een werktuig der Juweeliers, *paarlemoer*, het binnenſte van de ſchelpen der pareloesters, bijzonderlijk der Oosterſche, dat in allerlei kunstwerken verarbeid wordt, *paarlemoeren*, van paarlemoer, *parelmosſel*, of zoo als men de ſchipviſſchen, waarin men parelen vindt, beter noemt, *pareloester*, *parelnaald*, *parelpeer*, *parelſchelp*, *parelſnoer*, *parelſpeld*, *parelſtikker*, *parelſtikſter*, *parelvanger*, *parelvangst*, *parelviſſcher*, *parelviſſcherij*, enz.

Parel, *paarl*, eng. *pearl*, fr., hoogd., boh., *perle*, zweed., ital., en middeleeuw. lat. *perla*, nederſ. *berel*, en in een oud fragm. bij Schilter, *berille*, is allerwaarſchijnlijkst oorſpronkelijk een verkleinw. van het oude hoogd. woord *beere*, bezie, eigenlijk, een klein of rondachtig bolletje. Deze onderſtelling wordt althans begunstigd door Virgil., in wiens *Culex* eene parel *Indi conchea bacca maris* wordt genoemd, en bij wien elders *monile baccatum*, volgens Servius, evenveel is als *margaritis ornatum*.

PAREN, bedr., w., gelijkvl. *Ik paarde, heb gepaard*. Twee onderſcheidene perſonen, of dingen, aan elkander verbinden, met elkander vereenigen, of tot een paar maken: *hij paart zijne dapperheid met wijs beleid. Ik ga mij met eene deugdzame wederhelft paren*, —

zij

zij paren zich uit liefde. Onzijd., zich onderling in paren koppelen: *de lente komt; men ziet het pluimgedierte paren.* Op deze wijze gebezigd, heeft het woord *paren* meermalen het bijwoord: *zamen* voor zich: *zoo Philis en Amijnt eens eindlijk zamen paarden.*

PAREREN, ond. onz. w., gelijkvl. *Ik pareerde, heb gepareerd.* Het gebruik van dit woord in de schermkunst, voor het afweren van een houw, of steek, is van het fr. *parer* ontleent; maar men gebruikt het ook voor pralen: *wat pareert gij met dat nieuwe kleed!*

PARFUMEREN, ond. bedr. w., gelijkvl. *Ik parfumeerde, heb geparfumeerd.* Van het fr. *parfumer.* Door middel van reukwerk eene aangename lucht bijbrengen.

PARIJS. z. n., o., *van het Parijs.* Zonder meerv. De hoofdstad van Frankrijk. Van hier het bijvoegel. naamw. *parijsch*: *parijsche zeden.* Verder het zelfstand.: *parijzenaar*, een inboorling, of inwoner van Parijs.

PARK, zie *perk.*

PARKEMENT, z. n., o., *des parkements*, of *van het parkement*; het meerv. *parkementen* is in sommige gevallen gebruikelijk. Eene dierenhuid, die op eene bijzondere wijze toebereid wordt, zoo dat zij harder en stijver wordt, dan leder, en onder anderen dienen kan, om er op te schrijven, waartoe het ook het eerste uitgevonden werd door een' Koning van Pergamus in Klein Azie, die door een verbod van uitvoer van papier uit Egypte, in zijn oogmerk, om eene boekerij op te rigten, werd gestoord. Hierom gaf men in het lat. aan dat lederen papier den naam van *pergamenum*, ital. *pergamina*, hoogd. *pergament*, fr. *parchemin*, eng. *parchment*, sp. *pargamino.* Daar nu hier te lande, gewigtige overeenkomsten en bewijsstukken gemeenlijk op parkement geschreven worden, gebruikt men dien naam meermalen voor een aldus beschreven stuk lederen papier, in welken zin die naam ook een meervoud heeft; *zijn adel rust niet slechts op muffe parkementen.* Van hier het verkleinw. *parkementje*, het bijv. naamw. *parkementen*, dat van parkement vervaardigd is: *er is om dat boek een parkementen band. Een parkementen handschrift.* Zamenst.: *parkementbereider*, *parkementverkooper*, *parkementwinkel*, *hoornparkement*, *maagdenparkement*, *schapenparkement*, *schrijfparkement*, enz.

PARKET, ond. z. n., o., *des parkets*, of *van het parket*; zonder meerv. Eene afgeperkte, of door omheining ingeslotene plaats. Van het fr. *parquet*, verkleinw. van *parc*, waaraan het nederd. *park*, of *perk* verwant is. Intusschen gebruikt men *parket* hier te lande alleenlijk in het gemeenzame spreekwoord: *iemand in het parket brengen*, den toestand van iemand zoo netelig maken, als of hij zich in eene omheinde plaats ingesloten vond. *Hij is daar in een lelijk parket. De Sonoyschen in dit parket.* HOOFT.

PARKIET, z. n., m., *des parkiets*, of *van den parkiet*; meerv *parkieten*. Zeker vogel. Verkleinw. *parkietje*.

PARLEMENT, z. n., o., *des parlements*, of *van het parlement*; meerv. *parlementen*. In sommige Landen, b. v. in Engeland, de verzamelde regeringsleden des rijks. *Dat niemand der Gereformeerden met eenigen staat in 't parlement zoude werden verzien*. HOOFT. Van het middeleeuw. *parlamentum*, en dit van *parlare* spreken, fr. *parler*. Van daar beteekende het oulings gesprek — wijders alle pleit-, pleitzaak, pleitplaats: *in dat parlement*. MEL. ST. FR. *parlement*, eng. *parliament*.

PARMANT, *parmantig*, eenigzins veroud. bijv. naamw. Volgens KIL. statig, deftig, in welken zin men het in gemeenzame gesprekken nog wel eens wegens voorkomende personen bezigt: *dat Jongetje is zoo parmant in al zijn doen, als of hij reeds Domine was. Italie parmant op magt van koningrijken.* POOT.

PARMEZAAN, z. n., m., *des parmezaans*, of *van den parmezaan*; meerv. *parmezanen*. Eigenlijk iemand van Parma, Italiaansch hertogdom; maar overdragtiglijk een kaas uit dat land, een Parmezaansche kaas, die om hare bijzondere deugd alom bekend is: *ik wil dien Parmezaan geern voor de liefhebbers overlaten.*

PARNAS, z. n., m., *van den parnas*, zonder meerv. Eigenlijk een berg van Thracie, waar APOLLO en de Zanggodinnen gerekend werden te huisvesten. Overdragtiglijk het heiligdom der dichtkunst, evenveel van welk land: *Gij zegent den Hollandschen Parnas.* VONDEL.

PAROCHIE, z. n., vr., *der*, of *van de parochie*; meerv. *parochien*. Een kerspel, of kerkelijke afdeeling van eene stad, of een landsdistrikt: *hij woont in mijne parochie.*

Van

Van hier *parochiaan*, die tot die of die parochie behoort, *parochiekerk*, enz.

Parochie, hoogd. *pfarre*, fr. *paroisse*, eng. *parish*; lat. *parochia*, of liever *paroecia*, stamt af van het gr. παροικια, bijeenwoning.

PAROOL, z. n., o., *des parools*, of *van het parool*; meerv. *parolen*. Een basterdwoord van het fr. *parole*, dat bijzonderlijk gebruikt wordt, om een of meer woorden aanteduiden, die aan wachtdoende krijgslieden opgegeven worden tot eene leus, om andere rondgaande benden, of lieden, van hun eigen volk te onderkennen; *parool en contresein worden aan officieren en onderofficieren uitgedeeld*. Voor het overige zegt men in het gemeene leven ook wel eens *op mijn parool*, in plaats van *op mijn woord*.

PARS, zie *Pers*.

PART, z., n., vr., *der*, of *van de part*, meerv. *parten*. Bij KIL. *partte*, *pratte*. Van *prat*. Een listige trek: *wen zij ons de part speelde*. HOOFT. *Iemand eene slechte part spelen*. Het meerv. *parten* wordt ook gebruikt voor zotternijen, malle kuren, wel naar het guitachtige zwemende; doch evenwel slechts een namaaksel daarvan, kwade aanwensels, of gewoonten; *Ik zal er die gekke parten wel uitkloppen*.

Hij dan, die u weleer gewitte graven hiet,
Had kennis van uw parten. D. DECK.

PART, z. n., o., *des parts*, of *van het part*; meerv. *parten*. Verkleinw. *partje*. Is, evenzeer als het fr. en hoogd. *part*, van het lat. *pars* afkomstig; doch wordt enkel in het gemeene leven gebezigd, voor een gedeelte van, of aandeel aan, eenige zaak: *in hoe vele parten wordt die erfenis gedeeld? Ik wil daaraan part noch deel hebben. Ik, voor mijn part*, voor mijn aandeel, voor zoo veel mij aangaat. Van hier het werkw. *parten*, dat eveneens binnen den kring van het gemeene leven bepaald blijft, waar het dan eens bedr. is, als het voor verdeelen wordt gebruikt, dan eens onzijd., in de spreekwijze van *ergens aan parten*, er mede deel aan hebben.

PARTIJ, z. n., vr., *der*, of *van de partij*; meerv. *partijen*. Oorspronkelijk genoegzaam hetzelfde als *part* een deel. Dus worden, wanneer een kleiner of grooter aantal van menschen, door verschillende begrippen,

pen, of gezindheden, verdeeld is, de onderdeelen van zulk een aantal van menschen *partijen* genoemd: *vruchteloos wilde men de partij van Luther met die van Calvijn vereenigen. De Franschgezinde partij dreef eindelijk boven.* Omdat nu zulk eene verdeeldheid doorgaans eene onderlinge tegenwerking medesleept, vooral, wanneer zij tusschen twee of meer menschen plaats grijpt, die het over regtzaken oneens zijn, wordt iemands *tegenpartij* in het gebruik evenveel als zijn tegenstrever, en hecht men deze beteekenis zelfs ook aan de benaming van iemands *partij*, zoo als men zijne tegenpartij bij verkorting meermalen noemt: *ik zal uwe partij zijn. Gij zult eene kwade partij in hem vinden.* Omdat voorts, bij eene verdeeling van eenen genoegzaam grooten hoop van menschen in partijen, elke partij gemeenlijk eene min of meer talrijke menigte van menschen bevat, zoo heeft het woord *partij* meermalen de beteekenis van een aantal menschen van onbepaalde grootte: *ik werd door eene partij dieven vervolgd.* Vervolgens wordt het ook van zekere hoeveelheid van goederen gebezigd: *eene partij suiker. Men zal die waren bij partijen verkoopen.* In dezen zin wordt het woord *partij* dikwijls door het verkleinwoord *partijtje* vervangen: *ik heb een mooi partijtje kaneel.* Overigens zijn *partijen* bij de schilders niet alleen de onderscheidene beelden van eene teekening, maar ook de onderscheidene deelen van een afzonderlijk beeld; en is *partij* een kunstterm in de muzijk: *hij speelt de tweede partij.* In onderscheidene spelen bezigt men hetzelfde woord: *eene partij op het biljart*, enz. De kleine groepjes, waarin zich een gezelschap verdeelt, om zich met een of ander spel te vermaken, heeten ook *partijen: ik ben van uwe partij.* Daarom noemt men de verdeeling van een gezelschap in zulke groepjes *partij maken.* Insgelijks geeft men den naam van *partij* aan een aantal van menschen, dat zich vereenigt, om te jagen, te zeilen, enz., en zegt men: *eene jagtpartij, eene zeilpartij*, enz. Ja, in den krijg noemt men een onbepaald aantal volks, dat om buit uitgaat, niet slechts *eene strooppartij*, maar ook bij verkorting blootelijk eene *partij*, en is *op partij gaan*; evenveel als stroopen; en van hier het zelfstandige *partijganger.* Zie het-

hetzelve. Eindelijk heerscht er nog een bijzonder gebruik van het woord *partij* in de zegswijzen: *eene goede partij doen*, een voordeelig huwelijk aangaan. *Dat meisje zou eene schoone partij voor hem wezen*, door haar te trouwen zoude hij zijne fortuin merkelijk bevorderen. Zamenst.: *braspartij*, *danspartij*, *drinkpartij*, *hofpartij*, *plaizierpartij*, *oesterpartij*, *speelpartij*, *smulpartij*, *vischpartij*, *volkspartij*, enz.

PARTIJDIG, bijv. n., *partijdiger*, *partijdigst*. Gelijk als het woord *partij* dikwijls bepaaldelijk iemands tegenpartij aanduidt, zoo is *partijdig* ook meermalen evenveel als tegenstrevend, vijandig: *ik weet niet, waarom hij mij zoo partijdig is*. Maar het wordt ook in een' min bepaalden zin gebezigd voor aan eene of andere partij gehecht, aan hare gevoelens verkleefd, hare uitspraken overnemende, hare belangen bij uitsluiting voorstaande: *een partijdig oordeel vellen*. Staat over tegen *onpartijdig*, zoo als *partijdiglijk*, en *partijdigheid*, tegen *onpartijdiglijk*, en *onpartijdigheid*.

PARTIJGANGER, z. n., m., *des partijgangers*, of *van den partijganger*; meerv. *partijgangers*. Daar *partij* dikwijls eene strooppartij aanduidt, en *op partij gaan* in den krijg om buit uittrekken, zijn *partijgangers* in het meerv. over het algemeen vrijbuiters: *gelukkig ontsnapte de Staatsche Goeverneur van Rijssel aan de Fransche partijgangers; die hem hadden opgeligt*. Maar het enkelvoud duidt doorgaans eenen bevelhebber over vrijbuiters aan: *de dappere Grovestins was een stout partijganger*.

PARTIJGEEST, z. n., m., *des partijgeestes*, of *van den partijgeest*; zonder meerv. Van *partij* en *geest*. De twistzieke geneigdheid, om het met eene andere partij te houden, en zelfs nieuwe partijdigheid te verwekken. Wanneer die geneigdheid zich in het kerkelijke vertoont, noemt men haar ook dikwijls *sektengeest*; en in hare algemeene strekking heet zij doorgaans *partijzucht*, en voert iemand, die haar koestert, den naam van *partijzuchtig*.

PARTIJSCHAP, z. n., vr., *der*, of *van de partijschap*; meerv. *partijschappen*. Verdeeldheid, scheuring, in verschillende partijen: *deze hevige partijschap heeft aldus haren oorsprong genomen*. Hooft. *Wat heerscht er eene partijschap*.

PAR-

PARTUUR, z. n., o. *des partuurs*, of *van het partuur*; meerv. *parturen*. Bij Kil. *paertuere*, en oulings vrouwelijk, even als *avondtuur*, dat thans ook onzijdig is. De oorſprong van *partuur* ſchijnt in *paar* of *paren* te moeten worden gezocht. Want het beteekent iemand, die eenen anderen derwijze evenaart, dat hij gevoegelijk nevens hem kan worden geplaatst, om een paar te vormen: *hij vond in hem zijn partuur*, iemand, die tegen hem opgewasſen was. *Zoude Lijsje geen goed partuur voor u wezen?*

PARUIK, zie *pruik*.

PAS, z. n., m., *van den pas*; meerv. *pasſen*. Van het lat. *pasſus*, evenzeer als het ital. *pasſo*, hoogd. *pasz*, fr. *pas*, eng. *pace*. Eigenlijk een tred, eene ſchrede: *eenen valſchen pas doen*, misſtappen, en, figuurlijk, eenen misſlag begaan. Bijzonderlijk, de bewegingen, die men in het danſen met de voeten maakt: *hij nadert met de menuetpas*; als ook de ſtappen van een paard, dat op eene bijzondere wijze van loopen afgerigt is, en den naam van *pasganger*, *telganger*, of *teller* voert. Voorts de weg, dien men betreedt, de doortogt: *hoe gelukkig is Bonaparte den pas van Italie doorgeworſteld. En ſloot, Tillij den pas van Elveren Wezerſtroom. Prins Mauritz voegt den pas.* Vond.

Dat zuidwaerd aen de ſtreek der Afrikaanſche kust
Den open pas ter zee de kiel niet af en ſnede. D. Deck.

Overigens een vrijgeleibrief, met behulp van welken men zijnen gang ongehinderd voortzetten kan: *hij wist zich met eenen valſchen pas te redden.* Doch in dezen zin is *pas* misſchien eene verkorting van het basterdwoord *paspoort*.

PAS, z. n., o., zonder meerv. Deszelfs oorſpronkelijke beteekenis laat zich niet wel bepalen. Het duidt eene juist afgemetene welvoegelijkheid aan, in de ſpreekwijzen van *pas geven*, *een ſchip op zijn pas laden*, *iets van pas maken* en *te pas brengen*, of *komen*; wederom eenigzins anders wordt het gebruikt in de ſpreekw.: *wel*, of *kwalijk*, *te pas zijn*, wel of kwalijk, varen. Voorts is *op dit pas* genoegzaam evenveel, als, in dit tijdgewricht, bij deze gelegenheid. Eindelijk wordt *pas*, op dezelfde wijze als *juist* en *even*, voor een bijwoord gebruikt in de ſpreekw.: *daar is pas genoeg. Hij is pas aangekomen*, enz.

PA-

PASCHA, *paschen.* z. n., o., *van het pascha;* zonder meerv. Eigenlijk een Joodsch feest, bij de verlossing van het hebreeuwsche volk uit Egypte, tot gedachtenis van die verlossing ingesteld, en daarom in het hebreeuwsch פסח genoemd, welke naam, volgens den grooten A. SCHULTENS, juist *verlossing* beteekent, en in het grieksch door *πασχα*, in het lat. door *pascha*, wordt uitgedrukt; gelijk als men hier te lande, in navolging van het lat., ook dikwijls *pascha* schrijft; intusschen bezigt men dezen naam niet zoo zeer, om het feest, als wel om het lam, dat daarop gegeten moest worden, aan te duiden. Dus is het bij D. DECK:

Zich zelven niet vergeten
Aen 't Pascha, dat zij eten;
Maer op het Pascha zien, waerop het Pascha zag.

Nopens het feest bezigt men meestal *paschen.* En denzelfden naam van *paschen* geeft men overdragtiglijk aan een feest der Christenheid, tot gedachtenis der opstanding van JEZUS, die op het joodsche paschfeest voorviel: *te paschen zal hij komen.* Zamenst. *paaschachten*, acht dagen na paschen, of de eerste zondag na dat feest, — *paaschbest*, in de spreekw: *op zijn paaschbest gekleed*, — *paaschbloem*, eene bloem, die gemeenlijk omstreeks paschen bloeit, *paaschbrood*, *paaschdag*, *paascheijeren*, *paaschfeest*, *paaschlam*, *paaschtijd*, *paaschweek*, enz.

PASCHEN, zie *pascha.*

PASKAART, z. n., vr., *der*, of *van de paskaart;* meerv. *paskaarten.* Verkleinw. *paskaartje.* Van *pas* en *kaart.* Eene kaart voor zeelieden, dus genoemd, om dat zij hun de doortogten voor hunne schepen aanwijst, die somwijlen in het nederduitsch evenzeer *passen* genoemd worden, als het kanaal, dat Engeland van Frankrijk scheidt, in het fr. *le pas de calais.*

PASKWIL, z. n., o., *des paskwils*, of *van het paskwil;* meerv. *paskwillen.* Verkleinw. *paskwilletje.* Een op papier gestelde smaadreden, steeds nameloos, en dikwijls uit enkelen laster bestaande: *de schimpzucht op paskwil en lastertaal gespitst.* Dit basterdwoord stamt, evenzeer als het hoogd. *pasquill*, eng. *pasquil*, en fr. *pasquin*, af van het ital. *pasquino*, dat somwijlen dezelfde beteekenis heeft als *pasquinata;* offschoon het anders eigenlijk zeker verminkt beeld aanduidt, waaraan men te Rome zulke smaadredenen pleegt aan te plakken, en 't

welk dien naam van zekeren ſchoenmaker in de nabuurſchap, wiens taak het wereldkundig maken van zulke ſmaadredenen, gedurende zijn leven, was, zoo als men zegt, bekomen heeft. Van *paskwil* komtde zamenſt.: *paskwilmaker*, *paskwilſchrijver*, enz.

PASLOOD, z. n., o., *des pasloods*, of *van het paslood*, meerv. *paslooden*. Verkleinw. *pasloodje*. Van *pas* en *lood*. Een bekend werktuig van timmerlieden en metſelaars, om een of ander ſtuk van hun werk waterpas te rigten: *dat venſter ſtaat niet juist naar het paslood*, of *niet in het lood*, zoo als men bij verkorting zegt, het is niet met behulp van een paslood juist zoo geplaatst, dat de liggende zijden even dezelfde rigting hebben, als de oppervlakte van het water. In plaats van *paslood* gebruikt men ook den naam van *waterpas*, omdat men met het werktuig de ſtrekking van het water, of het waterpas tracht te vinden.

PASPOORT, z. n., o., *van het paspoort*; meerv. *paspoorten*. In den grond niets anders, dan het fr. *passeport*, dat zoo veel zeggen wil, als een vrijgeleibrief, om *door de poort te geraken*. Intusſchen is *paspoort*, even als *avondtuur*, in onze taal, van vrouwelijk onzijdig geworden; en daar men den ontſlagbrief, waarmede men krijgslieden, die hunnen tijd hebben uitgediend, wegzendt, gemeenlijk ook een *paspoort* noemt, is *iemand zijn paspoort geven* bij ons dikwijls evenveel, als hem wegzenden; en zegt men wegens iemand, die eenen of anderen dienst verlaat, dat *hij zijn paspoort neemt*; terwijl hij, die zonder behoorlijk ontſlag uit den krijgsdienst wegloopt wel eens gezegd wordt *zijn paspoort onder zijne voetzolen te hebben genomen*.

PASSAAT, *pasſaatwind*, z. n., m., *des pasſaats*, of *van den pasſaat*; meerv. *pasſaten*, *pasſaatwinden*. Die wind, welke, eenen geruimen tijd, uit denzelfden hoek waait.

PASSEMENT, z. n., o, *van het pasſement*; meerv. *pasſementen*. Verkleinw. *pasſementje*. Een boordſel, met min of meer kunst en verſcheidenheid uit gouddraad, zilverdraad, of zijde, vervaardigd: *dat kleed is met gouden pasſementen geboord*. Van het fr. *pasſement*. Zamenſt., *pasſementmaker*, *pasſementwinkel*, enz.

PASSEN, bedr. en onz., w., gelijkvl. *Ik paste*, *heb ge-*

gepast. Iets van pas maaken, het zoo schikken, dat het juist en wel voegt en vlijt: *wie kan dat zoo juist passen? Pas uw geld. Effen is kwaad passen,* men kan een ding bezwaarlijk zoo juist van pas maken, dat er niets aan hapert. Voorts beproeven, of iets wel van pas is: *ik zal die schoenen eens passen. Met passen en meten wordt de tijd versleten.* Onzijd., van pas zijn, wel sluiten, en voegen: *dat kleed past uw heel wel. Dat past daar juist in.* Voorts wel staan, betamen: *zulk een kleeding past haar niet. Hij meent, dat alles hem wel past.* Als mede naauwkeurig acht geven: *op alle bewegingen van den vijand passen. De kat past op de muis.* Eindelijk, in het kaartspel, verklaren, dat men lijdelijk blijven en afwachten wil, wat een ander ondernemen zal: *er is rond gepast, schud de kaarten door. Ik heb gepast.*

Deze laatste beteekenis wordt in het hoogd. en fr. door *passen* en *passer*, en in het ital. door *passare* en *farpasso*, uitgedrukt. De overige beteekenissen van *passen* vindt men in het zweed. *passa*, en stammen ongetwijfeld af van het onzijdige naamw. *pas.*

PASSER, z. n., m., *des passers*, of *van den passer*; meerv. *passers.* Verkleinw. *passertje.* Van *passen.* Een bekend werktuig, om iets af te meten, en juist van pas te maken: *het schijnt met den passer afgeteekend. Steeds is hij met graadboog en passer aan 't werk.*

PASSEREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik passeerde, heb, of ben, gepasseerd.* Is even als meer andere werkw. van dezen basterduitgang uit het fr. ontleend, maar evenwel in onze taal reeds eenigzins gebruikelijk, en de moeder van meer andere dergelijke basterdwoorden. Eigenlijk is het, even als het fr. *passer*, onzijdig, en beteekent het door een pas, of doortogt, voorwaart trekken, voortgaan: *wie passeert daar door de poort?* Voorts is *voor iets passeren* zoo veel als daarvoor doorgaan, gehouden worden; en *passeren* doorgelaten worden, geduld worden, in de spreekw: *het kan passeren*, het kan er nog al door; of gebeuren, voorvallen, in de spreekw.: *wat passeert er toch?* In eenen bedrijvenden zin komt het woord voor in de spreekw.: *den tijd passeren. Een avondje met spelen passeren*, enz. Voorts zegt men ook: *iemand passeren*, hem voorbijgaan. *De straat is zoo vol, dat men ze naauwelijks pas-*

feren kan. Ik pasfeer dat, ik ftap dat over. *Een verhandfchrift pasferen*, het zelve als het ware doen voortgaan, in omloop en werking brengen. Van *pasferen* komt *pasferelick*, bij Kil., hoogd. *pasfierlich*, fr. *pasfable*. waar voor men thans in het Nederduitsch bij verkorting *pasfelijk* gebruikt, om iets aan te duiden, dat pasferen, doorgelaten, of geduld, worden kan: *hij fpreekt pasfelijk nederduitsch. Al, wat die fchrijver uitgeeft, is maar zoo pasfelijk.*

PASSIE, ond. z. n., vr., *der*, of *van de pasfie*; zonder meerv. Het lijden van Jezus: *is hij reeds aan de pasfie?* predikt hij reeds over de lijdensgefchiedenis? Voorts de tijd, waarin over dat lijden gepredikt wordt, en welken men anders van het vasten, dat de Roomschgezinden daarin doen, met den naam van *vasten* beftempelt: *hij heeft zich in de pasfie wel gekweten*, fraaije redevoeringen gedaan.

Pasfie is evenzeer als het hoogd., fr. en eng. *pasfion*, van het lat. *pasfio*, dat lijden beteekent, ontleend.

PASSIEBLOEM, z. n., vr., *der*, of *van de pasfiebloem*; meerv. *pasfiebloemen*. Van *pasfie* en *bloem*. Een plantgewas, in welks bloefem men al de werktuigen, die bij het lijden van Jezus gebezigd werden, afgefchetst meende te vinden. Dit gewas is uit Amerika gefproten.

PASTEI, z. n, vr., *der*, of *van de pastei*; meerv. *pasteijen*. Verkleinw. *pasteitje*. Een geregt, dat in een hol vat van eetbaar, en dikwijls lekker, deeg begrepen, en met hetzelve in eenen oven gaar gebakken is, als wanneer het eene met het andere gegeten wordt: *bij gebrek van brood eet men korstjes van pasteijen*, fpreekw. van iemand, die het gemis van een of ander ding aanvult met iets, dat veel kostelijker is. Zamenft.: *hazenpastei*, *hertenpastei*, *hoenderpastei*, *konijnenpastei*, *oesterpastei*, *patrijzenpastei*, *wildpastei*, *vischpastei*, *vleeschpastei*, enz. — *pasteibakker*, *pasteideeg*, *pasteikorst*, *pasteifoep*, enz.

Pastei, fr. *pasté*, of *pâté*, hoogd. *pastete*, ital. *pasticcio*, ftamt af van het gr. *παςη*, middeleeuw. lat. en ital. *pasta*. fr., eng. en hoogd. *paste*, deeg, waarvan insgelijks *pastel*, zeker verwdeeg, waarmede men teekent, en de manier van teekening met zulk verwdeeg: *hij is in pastel afgebeeld.*

PAS-

PASTINAK, z. n., vr., *der*, of *van de pastinak*; meerv. *pastinaken*. Anders ook *pastenaken*, *pasternaken*, *pinsternaken*, en *pinksternakels*. Witte peen, dus genoemd naar het lat. *pastinaca*, dat reeds bij PLIN. voorkomt, en op vele plaatsen in het midden van Europa in het wild, doch bij ons in tuinen groeit: *hutspot met pastinaken*. Zamenst. *pastinakenzaad*.

PASTOOR, z. n., m., *des pastoors*, of *van den pastoor*; meerv. *pastoren*. Van het lat. *pastor*, een herder; in het gebruik het geestelijke opperhoofd van eene kerkgemeente; in Holland bijzonderlijk een roomsch priester; in Vriesland ook een gereformeerd predikant, wiens vrouw aldaar den naam van *pastoorske* voert. Van hier *pastorij*, de stand van eenen pastoor; welke beteekenis het in de zamenst. *pastorijgoederen* heeft; of de woning van een' pastoor, in welken zin men het woord *pastorij* in Holland, evenzeer als elders, ook in opzigte tot de woning van eenen protestantschen predikant bezigt.

PATAKON, z. n., m., *des patakons*, of *van den patakon*; meerv. *patakons*. Eene zilveren munt, anders *een stuk van achten*, of *piaster*, genoemd; *die nau een ducaton van eenen patacon zou weten te onderscheiden*. D. DECK.

PATEEL, z. n., vr., *der*, of *van de pateel*; meerv. *pateelen*. Veroud. woord, voor schotel, anders *patiel*, nog overig in *gatepateel*, doorslag, zijnde eigenlijk een schotel met gaten. KIL., heeft *plateele*.

PATENT, ond. z. n., o., *van het patent*; meerv. *patenten*. Stamt, evenzeer als het hoogd. en eng. *patent*, en het fr. en ital. *patente*, af van het middeleeuw. lat. *patenta*, dat eigenlijk eenen *openen* brief aanduidt. Bijzonderlijk wordt *patent* hier te lande gebezigd voor een lastschrift, dat aan krijgsbevelhebbers, of andere bediendén van den Staat, gegeven wordt, om het overal, waar zulks noodig wezen mogt, te vertoonen: *ik kan niets uitvoeren*. *voor dat ik een welgezegeld patent gekregen heb*. Tegenwoordig is het, sedert de invoering van de *patenten*, als eene landsbelasting, in algemeener gebruik: *een patent om poeder te dragen*, enz.

PATER, ond. z. n., m., *des paters*, of *van den pater*; meerv. *paters*. Onveranderd uit het lat., waar het *vader* bete-

teekent, overgenomen, en onder de Roomschgezinden, als een eertitel voor zekeren rang van kloosterlingen, gebezigd. Bijzonderlijk bedoelt men daarmede den biechtvader van een nonnenklooster, in de fpreekw.: *dat is voor pater en mater, en niet voor het geheele convent*, het is een kostbaar geregt, 't welk men voor geen groot gezin kan opdisfchen. *Tap ons eens uit paters vaatje*, onthaal ons eens op uwen besten drank. Algemeener is de beteekenis van *pater* in de zamenft.: *paterftuk*, zoo als men het lekkerfte ftuk van een runderbeest noemt, omdat men het weleer aan den biechtvader plagt te geven; en in het gezegde: *dat is een gemakkelijke pater*, of in de benoeming van *pater goedleven*, waarmede men in de gemeenzame verkeering een mensch beftempelt, dat aan overvloed en gemak verflaafd is.

PATERNOSTER, ond. z. n., o. en m., *des paternosters*, of *van het paternoster*, en *van den paternoster*; meerv. *paternosters*. Het onze vader, onder de Roomschgezinden, dus genoemd naar de twee eerfte woorden, waarmede het in hunne kerktaal, het lat., aanvangt: *een paternoster bidden*. Als ook de groote balletjes van den rozenkrans, van welken de Roomschgezinden zich onder het bidden bedienen, om hunne paternosters behoorlijk af te wisfelen met *ave marias*, welke zij aanheffen, wanneer zij aan de kleine balletjes van den rozenkrans komen; terwijl de groote balletjes voor paternosters beftemd zijn. Voorts, de rozenkrans zelf in zijn geheel; en overdragtiglijk, handboeijen: *iemand de paternosters aandoen*, hem met handboeijen wel ter dege knevelen.

PATICH, (*peerdig peerdick*) z. n., o, *van het patich*; zonder meerv. Bij Kil. zeker kruid, dat gemeenlijk *patientie*, naar het ital. en fr. *patience*, genoemd wordt, en met welks naam men fpeelt, als men zegt: *patientie is een goed kruid; maar het groeit niet in ieders hof*; om aan te duiden, dat geduld de gave van een ieder niet is.

PATIENT, ond. z. n., m., *des patients*, of *van den patient*; meerv. *patienten*. Een lijder, in het gebruik bijzonderlijk een kranke: *mijn arts gaat andere patienten bezoeken*. In dezen zin komt *patient* ook in het ital, fr., hoogd, en eng. voor, en in het ital. en fr. heeft het

daar-

daarenboven nog, evenzeer als bij ons, de beteekenis van iemand, die onder beulshanden geraakt: *een onbekwaam scherpregter doet zijne patienten dikwijls vreeslijk lijden.* Het grondwoord is het lat. *patiens*, lijdende.

PATRIJS, z. n., m., *van den patrijs*; meerv. *patrijzen*. Verkleinw. *patrijsje*. Een wilde vogel van het geslacht der hoenders, en van een edelen smaak, anders *veldhoen* genoemd: *voor mij is er geen smaakelijker wild, dan een patrijsje. Tongen heeten in Frankrijk patrijzen der zee.* Zamenst.: *patrijshond*, *patrijsjagt*, enz. Het stamwoord van *patrijs*, eng. *partridge*, fr. *perdrix*, ital. *pernice*, lat. *perdix*, is in het gr. *περδιξ*, welks oorsprong onzeker is.

PATROON, z. n., m., *des patroons*, of *van den patroon*; meerv. *patronen*. Van het lat. *patronus*, een schutsheer, beschermer. In dien algemeenen zin wordt *patron* in het fr., eng. en hoogd., en *patroon* hier te lande, gebruikt: *hij is mijn patroon in die zaak.* Bijzonder noemen de Roomschgezinden den heiligen, of de heilige, die bij hen als beschermer, of beschermster, van het een of ander te boek staat, deszelfs *patroon*, of *patrones*: *zekere Rochus is den ouden Aeskulaap als patroon der geneesmeesters opgevolgd. Men vereert zekere Gudula als patrones van Brussel*; en kooplieden worden door hunne kantoorbedienden met den naam van *patroon* bestempeld: *mijn patroon is naar de beurs. Ik zal dat den patroon aandienen.*

PATROON, z. n., vr., *der*, of *van de patroon*; meerv. *patronen*. Afgepaste, en in papieren cilinders gepakte ladingen voor ons kleine schietgeweer: *Zij hadden al hunne patronen verschoten.* Wanneer er in die patronen geene kogels vervat zijn, noemt men ze *losse*, en anders *scherpe*, *patronen*. Zamenst. *patroontas*. Het aanverwante hoogd. *patrone* bevat ook de zoogenoemde kardoezen voor het geschut.

PATROON, z. n., o., *van het patroon*; meerv. *patronen*. Verkleinw. *patroontje*. Wordt even als het fr. *patron*, hoogd. *patrone*, gebruikt voor een in papier geslagen, of gesneden, of op papier geteekend, of gedrukt, model voor de kleermakers, naaisters, kantwerksters, enz.: *zij had gaarn een patroon van zulk slag van mutsen. O geeft mij een patroontje van dat borduurwerk!*

werk! Overdragtiglijk, evenveel welk voorschrift, of voorbeeld: *hij arbeidt naar een goed patroon. Men houdt u voor een patroon van een Godvruchtig leven.*

Dit *patroon* houden wij met Adel. voor een uitspruitsel van het oude *patten*, *batten*, fr. *battre*, slaan, omdat er meermalen een model in papier geslagen wordt.

PAUK, z. n., vr., *der*, of *van de pauk*; meerv. *pauken*. Anders *keteltrom*, en *herpauk*, van *heer*, krijgsleger, en *pauk*. Een bekend muzijkaal werktuig, van koper, en soms ook van zilver, aan eenen ketel, die van onderen rond toeloopt, gelijkende, en met een trommelvel bespannen: *straks rukt men met trompet en pauk en trommel aan.* Van hier *pauken*, de pauk slaan, *pauker*, *paukgeschal*, enz.

Pauk, in opperd. weleer *puk*, *pawk*, *bök*, *baukel*, zweed. *pukur*, en zelfs in het pers. *bik*; terwijl in het finl. *paucun* bedompt klinken, *pauckina* eenen bedompten klank, en *pauke* een sterk bedompt geschal, aanduidt, en het nederf. *pauken* zoo veel is, als met eenen hollen mond spreken, hoedanig iets ook in het aanverwante *pogchen* doorstraalt.

PAUS, z. n., m.. *van den paus*; meerv. *pauzen*. Verkleinw. *pausje*. Eene verbastering van den naam van *papa*, of *papas*, gr. *παπας*, welken de christenheid in den beginne aan al hare, naderhand *paap* genoemde, kerkvoogden gaf, maar welken het opperhoofd der roomsche kerk zich in vervolg van tijd bij uitsluiting toeeigende. Gelijk als die naam in het hoogduitsch tot *pabs*, en *pabst*, overging, zoo ontaardde hij hier te lande in *paws*, en *paus*. Dus noemt men intusschen niet alleen het opperhoofd der roomsche kerk, maar ook, overdragtiglijk, menigen protestantschen kerkelijken, die over zijne medebroeders poogt te heerschen: *die hoovaardige begint al een heele paus te worden*; of men geeft aan zulken heerschzuchtigen al boertende den naam van *pausje*: *wat is dat pausje bitter in de weer!* Van *paus* komen *pausdom*, de leerbegrippen, welke de paus aan zijne onderhoorigen voorschrijft; of de pauselijke regering; *pausgezind*, *pauselijk*, *pausschap*.

PAUSELIJK, zie *Paus*.

PAUZE, z. n., vr., *der*, of *van de pauze*; meerv. *pauzen*. De tusschenpoozende rust, waardoor een of ander bedrijf, en bijzonderlijk een muzijkstuk, of gezang, wordt

wordt afgebroken: *die pauze valt mij veel te lang.* Voorts ook de deelen van een psalm, die op deszelfs onderscheidene tusschenpoozingen volgen: *men heeft de eerste pauze van den negentienden psalm voorgezongen.* Eveneens gaf C. v. Ghistel, in zijne vertaling van Terentius, aan de onderscheidene bedrijven der blijspelen den naam van *pauzen.* Van hier het basterd *pauzeren*, midden in eene of andere werkzaamheid stil houden, om wat uit te rusten: *een weinig pauzeren in het drinken.*

Pauze, hoogd., eng. en fr. *pause*, sp., ital. en lat. *pausa*, stamt af van het gr. *παυσις*, uit het werkw. *παυειν*, *ophouden*, gesproten; van waar misschien ook *poos*, *verpoozen*, *verpoozing*, *tusschenpoozing*, kunnen worden afgeleid.

PAVELJOEN, z. n., o., *des paveljoens*, of *van het paveljoen*; meerv. *paveljoenen.* Verkleinw. *paveljoentje.* Is, volgens Frisch., reeds in de middeleeuwen van het fr. *pavillon* in het nederſ. overgenomen en meermalen in *paulun*, of *bawelin*, misvormd. Het wordt hier te lande gebruikt voor een zomerhuisje in den vorm van eene tent, en eveneens op zich zelf staande, of voor een veldleger, dat de gedaante van eene tent heeft, of voor een verdek achter op een jagt, of ander vaartuig. Ja overdragtiglijk zingt Anton. van *een paveljoen van elzen.*

PAVEIJEN, zie *plaveijen.*

PEAUTER, (*piauter*,) z. n., o., *van het peauter*; zonder meerv. Een mengsel van lood en tin, waaruit onderscheiden vaatwerk vervaardigd wordt. Het stamt waarschijnlijk af van het eng. *pewter*; gelijk als men het gezegde mengsel denkelijk in Engeland zal hebben uitgevonden.

PEDAAL, z. n., o., *des pedaals*, of *van het pedaal*; meerv. *pedalen.* Van het lat. *pes*, *pedis.* Dat klaauwier van een orgel, hetwelk met de voeten bespeeld wordt. Voetklaauwier.

PEDEL, z. n., m., *des pedels*, of *van den pedel*; meerv. *pedellen.* Oorspronkelijk een deurwaarder, of roededrager, bij evenveel welke regtbank, in welken algemeenen zin het nog in Duitschland hier en daar gebezigd wordt. Hier te lande gebruikt men het intusschen enkel om het gezegde slag van ambtenaren bij de vierschaar eener hoogeschool aan te duiden: *de Rector magnificus deed hem door den pedel ontbieden.*

Pedel, hoogd. *pedell*, eng. *headle*, fr. *bedeau*, ital. *bidello*, middeleeuw. lat. *bidellus*, *badellus*, *bedellus*, en *pedellus*, ſtamt af van het lat. *pes*, *pedis*, van waar ook *pedisſequus*.

PEDESTAL, z. n., o., *des pedeſtals*, of *van het pedeſtal*; meerv. *pedeſtallen*. Een voetſtuk van eene zuil, van een ſtandbeeld, enz. In het eng. ook *pedeſtal*, fr. *piedeſtal*, ital. *piedeſtallo*, en *piediſtallo*.

PEEL, z. n., vr., *der*, of *van de peel*; meerv. *pelen*. Breede haarband.

PEEL, z. n., vr., *der* of *van de peel*, meerv. *pelen*. Moerasſig en veenachtig land: *hij is uit de peel afkomſtig*. Van hier *peelland*, *peellander*, *peellandsch*, enz.

PEEN, z. n., vr., *der*, of *van de peen*; meerv. *penen*. Zekere welbekende eetbare wortel: *En daeghden al 't gediert ten hove op groote peen*. VOND. *Witte peen*, *gele peen*, *oranje peen*. *Pee* komt ook voor bij KIL. Zamenſt.: *peenbed*, *peenzaad*, enz.

PEER, z., n., vr., *der* of *van de peer*; meerv. *peren*. Zekere boomvrucht: *ga*, *Daphnis*, *ent de peer!* VOND. *Baronpeer*, *bergamotpeer*, *kleipeer*, *kwepeer*, *ſuikerpeer*, *ſtoofpeer*, *tafelpeer*, *wijnpeer*, *winterpeer*, *enz*. — *Peren plukken*, of *ſchudden*. *Het zijn goede peren*, *als zij ſlechts geplukt zijn*, dit zegt men in de gemeenzame verkeering nopens kinderen, die ter wereld komen. *Muilpeer* noemt men een ſlag aan het hoofd, anders *kinnebakſlag*, en wel *oorvijg* geheeten. Van *peer* komt het verkleinw. *peertje*, — *peereler*, bij KIL., een perenboom; ook bij POOT: *de trage boomrups wiedt de jonge vruchten van mijn groene peerelaren*; en de zamenſt.: *peerzoet*, *perenbloeſem*, *perenboom*, — *perenboomen*, dat van een perenboom komt, *perendrank*.

Peer, eng. *pear*, fr. *poire*, hoogd. *birne*, ital. *pero*, ſp. *pera*, ſtammen af van het lat. *pyrum*.

PEES, z. n., vr., *der*, of *van de pees*; meerv. *pezen*. Het grofſte ſlag van zenuwen aan de ligchamen van menſchen en beesten, ook wel eens de *trekkers* genoemd, en dienende, om de aanmerkelijkſte ledematen te bewegen: *men heeft in de aderlating eene pees van den arm gekwetst*. Van hier de ſpreekw.: *aan de pees moeten*, aan den arbeid, waartoe men het gebruik zijner pezen en ſpieren bijzonder noodig heeft. Voorts het ſnoer van eenen boog: *eer gij de pees laat glippen*. HOOFT. *Gelijk een vlugge pijl gedreven van de pees*. VOND. En

het teellid van eenen ſtier, thans gemeenlijk *bullepees*: *iemands rug met de pees ſmeren.* Van hier *pezerik*, de ſchaft van eenen hamel.

PEET, z. n., m., en vr., *van den peet*, of *van de peet*; meerv. *peten.* Verkleinw. *peetje.* Doopheffer, doopheffſter, van een kind, doopvader: *zij ſtaan beiden als peet over het kind. Wie heeft men tot peet genomen?* Onder de Roomschgezinden worden ook de getuigen, die men bij het vormſel noodig heeft, *peten* genoemd. Intusſchen behoort deze benaming eerder tot den gemeenzamen ſtijl, dan tot den deftigen, in welken men eenen doopheffer *peter*, en eene doopheffſter *meter* noemt, naar het lat. *pater* en *mater*, vader en moeder. Ja *peet* ſchijnt zelfs eene verkorting van *peter*, en dus in den oorſprong enkel gebezigd wegens eenen doopheffer, en genoegzaam van dezelfde kracht, als *gevader*, offchoon het in het hoogd., waar het *pathe*, luidt, niet ſlechts even als bij ons ook wegens eene vrouwelijke doopgetuige gebezigd wordt, maar tevens den doopeling zelven aanduidt. Dezen noemen de doopgetuigen bij ons hun *petekind*; en zij worden door denzelven *peetoom*, of *petemoei* genoemd. De overige zamenſtell. zijn *petegift* een geſchenk van doopgetuigen aan hun petekind, — *peetlap*, iemand die een kind in naam van eene eigenlijke peet ten doop aanbiedt, en het verouderde *petevader*, voor grootvader, bij Kil., bij wien *pete*, *peteken*, *pitteken*, grootmoeder is, omdat grootvader en grootmoeder veelal boven anderen tot peten worden gekozen.

PEGEL, z. n., m., *des pegels*, of *van den pegel*; meerv. *pegels.* Een merk, een knopje of pennetje, boven in eene kan, of andere vochtmaat, om aan te wijzen, hoe vol dezelve zijn moet, om zekere hoeveelheid van drank of ander vocht, te behelzen: *vul de kan tot aan den pegel.* Voorts eene kan, die de hoeveelheid van drank, tot welker afmeting zulk een merk dient, bevat: *peghel*, *pinte.* Kil. Van hier *pegelen*, even hetzelfde, als *pintelerén*, *pintelen*, bij Kil. namelijk, kannen van den gezegden aard, als het ware, nameten, dezelve uitdrinken, als ook zulke kannen van derzelver merk verzien, dezelve ijken, *pegeler*, bij Kil., een ijker, en *pegelſtok*, een maatſtaf voor ijkers, enz.

PEIL,

PEIL, z. n., o., *des peils*, of *van het peil*; meerv. *peilen*. Zamengetrokken uit *pegel*. Een merk, ter bepaling van de hoogte, op welke het water op deze of gene plaats dient te blijven: *het water is op zijn peil. De watermolens van Delftsland hebben de schie boven peil gebragt.* Voorts de maat, die men ook ten aanzien van andere vochten in acht te nemen heeft: *dat bier is niet op zijn peil gebrouwen*, het is niet tot op eene bepaalde hoogte verkookt. *Gij schenkt boven peil*, gij vult de glazen te sterk. *Het peil goed maken*, maken, dat men geen meer wijn of sterken drank in huis heeft, dan den pachter bekend is. Overdragtiglijk, evenveel welke maat: *die boven 't peil van hun vermogen stijgen.* Vond. Zamenstell. *peilketting*, een werktuig van wijnroeijers, om de hoeveelheid van drank, die iemand in zijne vaten heeft, af te meten, *peilkompas*, een zeemans werktuig, *peillood*, *peilstok*, enz.

PEILEN, bedr., w., gelijkvl. *Ik peilde, heb gepeild.* De diepte van eenig water afmeten: *eene haven peilen. De grachten van eene belegerde stad peilen. Men kan de Spaansche zee met geen diepload peilen.* Wijnroeijen, den wijn, welken iemand in zijn vaten heeft, afmeten: *de pachters gaan peilen.* Overdragtiglijk, evenveel welk ding berekenen: *de hoogte der zon, of der sterren peilen.* Figuurlijk: *men kan zijnen grond niet peilen*, hem niet doorgronden. Van hier *peiler*, iemand, die zijn werk van het peilen maakt; bijzonderlijk, een wijnroeijer: *de peilers zijn in de kelder.* Voorts *peiling*, de daad van peilen.

PEINZEN, onz. w., gelijkvl. *Ik peinsde, heb gepeinsd.* Met diepdenkende overwegingen bezig zijn: *al dat peinzen zal hem nog de hersenen krenken.* Dus verschilt ons *peinzen* van het vlaamsche *peizen*, dat, even als het fr. *penser*, ital. *pensare*, in eenen algemeeneren zin voor denken genomen wordt. Ons *peinzen* is evenveel als in het fr. *etre pensif.* Het lat. stamwoord *pensare* beteekent wegen. Van hier *peinzend*, bij Hooft *peinzerig* — *gepeins*, enz.

PEIS, zie *pais*.

PEISTEREN, zie *pleisteren*.

PEK, z., n., o., *van het pek*; zonder meerv. Eene gezuiverde en tot zekeren trap van vastigheid gekookte hars van boomen, die van het pek, dat zij opleveren,

den

den naam van *pekboomen* ontleenen: *ende gij zult ze bepeckken, van binnen ende van buijten met peck.* Bybelvert. *Die pek hanteert, bezoedelt zich*, een oud spreekwoord, dat reeds bij Jezus Sirach voorkomt, om aan te duiden, hoe ligt men door eenen kwaden omgang bedorven wordt. *Zoo zwart als pek, zoo donker als pek. Hij heeft pek aan zijn gat*, in de ruwe volksstaal, hij weet van geen opstaan of scheiden uit een gezelschap, hij is een zoogenoemde *peklap*, een regte plakker. Van hier *pekachtig*; en de zamenstell.: *pekboom*, *pekbroek*, *pekdonker*, *pekdraad*, *pekkrans*, *peklap*, *pekpleister*, *pekton*, *pekzwart*, enz.

Pek, reeds bij Ottfrid. *beh*, in den Zwabenspiegel *bech*, nederf. *pick*, angelf *pic*, eng. *pitch*, in de taal van Wallis *pijg*, hoogd. *pech*, deen. *beeg*, zweed. *beck*, ijsl. *bik*, in de taal van Bretagne *pec*, fr. *poix*, ital. *peccia*, *pece*, *pegola*, sp. *pez*, slaven. *pekab*, lat. *pix*, gr. *πισσα*, *πιττα*, schijnt ons niet wel, met Adel. van een hoogduitsch werkwoord te kunnen worden afgeleid.

PEKEL, z. n., vr., *der* of *van de pekel*; zonder meerv. Een doorgaans vrij zoutachtig vocht, waarin meenigerlei slag van spijs voor bederf bewaard wordt, het zij het uit die spijs zelve vloeit, het zij het door ontbinding van zout in warm water daarvoor wordt bereid: *dat is zoo zout, als pekel. Iemand in de pekel laten steken*, is een spreekwoord, ook door Hooft gebezigd, en waarschijnlijk ontleend van vleesch, dat niet tijdig genoeg uit de pekel wordt gehaald. Overdragtiglijk wordt het pekelnat der zeeën, of de zee, in den dichterlijken stijl, *het pekel* genoemd:

Het zij ze alleen om winst, het schuimend pekel klieven.
Anton.

Want in die beteekenis is *pekel* doorgaans onzijdig. Van hier *pekelachtig*, en *pekelen*, in de pekel zetten, of onzijd. pekel van zich geven: *die zuurkool pekelt mooi.* Zamenstell. *pekelharing*, *pekelhoer*, *pekelnat*, *pekelschuim*, *pekelspek*, *pekelveld*, eene dichterlijke benaming van de zee, *pekelvleesch*, *pekelzonde*, verouderde zonde, enz.

Pekel, hoogd. *pökel*, opperd. *piechel*, eng. *pickle*, stamt af van het gr. *πηγος*, zout, of van het oude *buch*, *buk*, eng. *buck*, loog, of eenig scherp en bij-

tend vocht, waarvan *pökel*, *pekel*, enz. verkleinwoorden kunnen zijn.

PEKELEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. Bedr: *ik pekelde*, *heb gepekeld*. Zouten, in de pekel leggen: *hebt gij het vleesch al gepekeld?* Onzijd.: *het pekelde*, *heeft gepekeld*. Tot pekel worden: *het zout pekelt*. Ook bezigt men het, in het dagelijksche leven, van het vleesch, spek, enz. zelve: *het vleesch begint al te pekelen*, het zout op het vleesch begint al te smelten. Zie *pekel*.

PEKELHARING, z. n., m., *des pekelharings*, of *van den pekelharing*; meerv. *pekelharingen*. Is, zoo veel het eenen ingezoutenen haring beteekent, reeds onder *pekel* aangevoerd; maar nu wordt het ook nog gebruikt voor een poetsenmaker, van kwakzalvers, koordedansers, enz. Dus genomen luidt het in het hoogd. *pickelharing*, of *pickelhering*, eng. *pickleherring*, zweed. *pickelhering*; en heeft het volgens ADEL. niets gemeens met *pökelhäring*, zoo als een ingelegde haring in het hoogd. wordt genoemd; doch daar zulk een poetsenmaker zijne andere namen van *Jan potage*, *hansworst*, enz. van anderen mondkost ontleent, zien wij niet, waarom een ingezouten haring hem den titel van *pekelharing* niet zoude kunnen bijgezet hebben.

PEKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik pekte*, *heb gepekt*. Met pek bestrijken: *terwijl ze 't ranke vaartuig breeuwen*, *pekken*. Gebruikelijker is *bepekken*. Sommigen bezigen ook *pikken*, naar 't hoogd. *pichen*, dat meer in gebruik is, dan *pekken*; maar wij bedienen ons van *pikken* in eene gansch andere beteekenis; weshalve het, ter vermijding van verwarring, best is, dat men met pek bestrijken door *pekken*, *bepekken* uitdrukke.

PEL, z. n., vr., *der*, of *van de pel*; meerv. *pellen*. Door HOOFT in plaats van *pels* gebezigd: *die gelijk turkijne pel het water staan deed over duin en del*. Eigenlijk allerlei deksel, even zeer als *vel*, dat niet alleen aan het lat. *pellis*, en *pallium*, maar ook aan *velum*, verwant is, aangezien het oude *fela*, *faela*, dat bij ULPHIL. voorkomt, bedekken, lat. *velare*, aanduidt. *En weeft een pel vol spreuken*. VOND. Nu is *pel* van de oorspronkelijke beteekenis van allerlei deksel, of bekleedsel, in het gebruik overgegaan tot die van een dop van erwten, boonen, eijeren, enz.: *de erwten willen niet uit de pellen*, zij zijn niet gemakkelijk te doppen.

pen. Overigens wordt *pelle*, zoo als men *pel* oulings schreef, bij KIL. vertaald door *barekleed*, een rouwlaken, waarmede baar en kist bij eene lijkstatie overdekt worden. —— Van hier het werkwoord *pellen*, doppen, uitdoppen: *boonen pellen. Ik heb eenen zak gerst op den molen doen pellen*; wijders het naamwoord *pellen*, zeker slag van doek, anders *dopjes* genoemd; en de zamenst.: *pelerwten*, *pellenwever*, *pelmolen*, enz.

Pel, eng. *peel*, fr. *peau*, dat weleer *pel* moet hebben geluid, daar het werkwoord *peler* er van afstamt, hoogd. *fell*, ital. *pelle*, lat. *pellis*, verschilt in den grond evenmin van *pels*, *of pelt*, en van *peul*, als van *vel*.

PELGRIM, z. n., m. *des pelgrims*, of *van den pelgrim*; meerv. *pelgrims*. Een bedevaartganger, zoo als men er onder de Roomschgezinden, Mohammedanen, en andere sekten, velen heeft, die naar eene afgelegene plaats reizen, om aldaar eenig bijzonder godsdienstig werk te verrigten: *Mekka en Rome krielen niet meer zoo van pelgrims als weleer.* Van hier *pelgrimaadje*, en de zamenst.: *pelgrimsgewaad*, *pelgrimshoed*, *pelgrimsmantel*, *pelgrimsstaf*, *pelgrimstas*, *pelgrimsflesch*, enz.

Pelgrim, hoogd. *pilger*, en weleer *pilgrim*, *bilgerin*, *pilgerein*, zweed. *pelegrim*, ijsl. *piilagrimur*, eng *pilgrim*, fr. *pelerin*, ital. *pellegrino*, sp. *peregrino*, zijn allen verbasteringen van het lat. *peregrinus*, een vreemde, zoo als men te Rome weleer de bedevaartgangers uit andere landen noemde, die aldaar van tijd tot tijd verschenen.

PELGRIMAADJE, zie *pelgrim*.

PELION, z. n., m., *des pelions*, of *van den pelion*; zonder meerv. Een berg in Thessalie: *over den pelion.* VOND.

PELLEN, zie *pel*.

PELLIKAAN, z. n., m., *des pellikaans*, of *van den pellikaan*; meerv. *pellikanen*. Een groot slag van watervogels, dat anders *kropganzen* heet, omdat het verzien is van eenen grooten krop, waarin het een voorraad van voedsel opzamelt, welken het daaruit wederom te voorschijn brengen kan, om zijne jongen, als er niets anders voor dezelve te vinden is, in het leven te houden. Van hier eene dichterlijke verziering, volgens welke het bij HOOFT is: *een pellikaan, zoogende zijn jongen met zijn eigen bloet*; en bij VOND.:

De pellikaen uit liefde om hoog zijn boezem wondt,
Om met zijn hartebloet zijn eigen vleesch te laven.

Voorts

Voorts geeft men den naam van *pellikaan* nog aan een werktuig, om tanden te trekken, en noemen de scheidkundigen aldus een vat met twee ooren, 't welk zij bezigen.

Pellikaan, anders *pelikaan*, hoogd. *pelikan*, eng. en fr. *pelican*, ital. *pelicano*, lat. *pelecanus*, stamt af van het gr. πελεκαν, en πελεκανος, welks oorsprong ons onbekend is.

PELS, z. n., m, *van den pels*; meerv. *pelzen*. Verkleinw. *pelsje*. Een eng en kort, of wijd en lang, manskleed, dat met zoogenoemd bont gevoerd is: *zich in zijnen pels bakeren*. *Een husfaren pelsje dragen*. Een vrouwenmantel, die insgelijks met bont bekleed is, noemt men, onderscheidshalve, eene *pellies*, naar het fr. *pellice*, of *pelisse*, ital. *pelliccia*. Dus blijft *pels*, bij uitsluiting, een mansgewaad aanduiden. Intusschen geeft men dien naam overdragtiglijk ook aan het ruige vel, waarmede onderscheidene dieren tegen de koude gewapend zijn. Dus zegt men van eenen beer, dat *hij eenen heerlijken pels omheeft*. Voorts is *iemand den pels uitkloppen*, even veel als hem ter dege afrossen — *iemand eene luis in den pels zetten*, in de ruwe volkstaal, hem tot opneming van een lastig mensch, of tot aanvaarding van eene netelige zaak, bewegen, of hem eenen grievenden argwaan inboezemen. Van hier het onverbuigbare bijvoegel. naamw.: *pelzen*, van vellen: *De Here God maacte Adam en sijn wijf pelsen rocken*, (d. i. rokken van vellen). Byb. 1477. Van *pels* komt *pelzer*, bontwerker, en de zamenst.: *pelsmaker*, bij Kil. *pelsrok*, enz.

Pels, hoogd. *pelz*, fr. *pelisson*, ital. *pelliccione*, middeleeuw. lat. *pellicium*, stammen ongetwijfeld af van het lat. *pellis*, dat een vel aanduidt.

PELTERIJ, z. n., vr., *der*, of *van de pelterij*; meerv. *pelterijen*. Een basterdwoord, waarmede men het fr. *peleterie* uitdrukt, en zoo genoemd bont aanduidt; gelijk als *peltier*, bij Kil. naar het fr. *peletier*, een bondwerker beteekent. In het hoogd. is het bont begrepen onder den naam van *pelz*, in het eng. noemt men hetzelve *pelt*, ital. *pellicciaria*, welk alles, tegelijk met het nederd. *pel*, en *vel* van een aloud woord, dat tot allerlei deksel betrekkelijk was, afstamt.

PELUW, zie *peuluw*.

PEN, z. n., vr., *der*, of *van de pen*; meerv. *pennen*. Ver-

Verkleinw. *pennetje.* Gelijk als in het lat. *penna* en *pinna* onderling verwisseld worden, zoo doet men zulks ook hier te lande met derzelver verkortingen *pen* en *pin*; welke beiden, even als derzelver stamwoorden, een puntig ding aanduiden, zoo als de houten *pennen*, of *pinnen*, waarmede men een stuk vleesch vast ineen pent, of pint. *Pen* en *pennen* wordt intusschen het meeste gebruikt; even als *penna* in het lat. Gelijk als nu het lat. *penna* bijzonderlijk vederschaften uit de vlerken der vogelen aanduidde, zoo doet *pen* dit in het nederduitsch insgelijks; offschoon het zich in het gebruik bepaalt bij schaften, die derwijze toebereid zijn, dat men ze slechts in den inkt te doopen heeft; wordende dezelfde schaften, zoo lang zij nog ontoebereid zijn, niet, zoo als in het lat., met den naam van *pennen*, maar met dien van *pennenschaften*, bestempeld: *dat zijn fraaije schaften, die zullen zich tot uitmuntende pennen laten versnijden.* Voorts is *eene wel versnedene pen*, overdragtiglijk, een fraaije stijl en schrijfstrant. *Toets uwe vonden, of ze der penne waerdigh zijn.* VOND. *Het is in de pen*, het staat te gechieden, spreekw. Van *pen* of *pin* komt het werkw. *pennen*, zamenstell.: *inpennen*, *toepennen*, enz. — en het basterdw. *pennist.* Zamenstell.: *pennenbereider*, *pennenkoker*, *pennekunst*, *pennenkooper*, *pennelikker*, *pennemes*, *pennemesje*, *pennenverkooper*, *pennenwinkel*, enz., *ganzenpen*, *kantoorpen*, *lasterpen*, *roerpen*, *schrijfpen*, *slagpen*, *trekpen*, *zwanepen*, enz.

PENNING, z. n., m., *des pennings*, of *van den penning*; meerv. *penningen.* Verkleinw. *penningje.* Een gemunt stuk goud, zilver, of koper: *de Koning deed gouden en zilveren penningen slaan. De tiende penning*, het tiende stuk gelds van evenveel welken aard. *Afbiedende den honderdsten penning.* HOOFT. Dezelfde algemeenere beteekenis grijpt plaats in *biechtpenning*, *drinkpenning*, *eerpenning*, *gedenkpenning*, *gildepenning*, *Godspenning*, *huurpenning*, *kooppenningen*, *legpenning*, *noodpenning*, *offerpenning*, *reispenning*, *steekpenning*, enz. Intusschen is *braspenning* hier te lande door het gebruik bepaald bij de beteekenis van tien duiten; en *penning* wordt bijzonder gebezigd voor eenen halven duit: *zestien penningen gaan er in eenen stuiver.* Van hier dat *geenen penning in de wereld hebben* zoo veel is als vol-

 strek-

ſtrektelijk niets bezitten. *Iemand tot den laatſten penning voldoen*, hem volſtrektelijk afbetalen. Zamenſtell.: *penningbloem*, de bloeſem van het *penningkruid*, dat dus genoemd wordt, omdat deszelfs bladeren den vorm van penningen hebben, *penningmeester*, *penningmeesterſchap*, *penningswaarde*, of, zoo als het bij KIL. wordt uitgedrukt, *penninckwaerde*, en *penninckwaere*, van waar *penninckwaeren*, en *penninckwaerden*, tot geld maken.

Penning, hoogd. *pfennig*, bij OTFRID. *pfentinc*, *penthing*, *pending*, bij WILLERAM, *phenning*, in TATIAN. *phenningo*, ijsl. *penningur*, zweed. *penning*, angelſ. *pening*, en *penig*, eng. *penny*, of *peny*, ſclavon. *penez*, hung. *penz*, pool. *pieniacz*, ſtamt allerwaarſchijnlijkst af van het oude, en in de taal van Wallis gebruikelijke, *pen*, eens menſchen hoofd; want op de eerſte muntſtukken, die aan onze vaderen, en andere onbeſchaafde volken van Europa, bekend werden, was het hoofd van den eenen of anderen Romeinſchen Keizer afgebeeld, even als op den penning, bij wiens bezigtiging JEZUS zeide: *geeft den Keizer, dat des Keizers is.* En naar die beeldteniſſen noemt men in Zwitſerland penningen *angſter*, dat is, aangezigten.

PENS, z. n., m., *der*, of *van de pens*; meerv. *penſen*. Verkleinw. *pensje*. Een bekend gedeelte der ingewanden van menigerlei dieren: *wat zit er een vet aan die pens. Osſenpens*, *ſchapenpens*, *rolpens*. Overdragtiglijk, voor den buik van een beest, of mensch, is het mannelijk: *hij krijgt eenen dikken pens. Die hem zoo levendig heeft in den pens getroffen.* D. DECK.

Pens, fr. *panſe*, ital. *pancia*, eng. *paunch*, hoogd. *wanst*, is van eenen onzekeren oorſprong. Zamenſt. *pensverkoopſter*, *penswijf*, enz.

PENSEBLOEM, z. n., vr., *der*, of *van de penſebloem*; meerv. *penſebloemen*. Verkleinw. *penſebloempje*. Van *penſe* en *bloem*. Eene gevlamde driekleurige viool. Van het fr. *penſée*, eng. *panſy*, oud nederd. *pencebloem*, welken naam de Redenrijkers van Schoonhoven aan hun gezelſchap gaven.

PENSEEL, z. n, o., *des penſeels*, of *van het penſeel*; meerv. *penſeelen*. Verkleinw. *penſeeltje*. Een zamengebondene en aan eenen ſteel vastgehechte bos haar, ten gebruike van ſchilders, of teekenaars, daarin van eenen

verf-

verfkwast verfchillende, dat het werktuig kleiner is, uit fijner flag van haren beftaat, en in een punt uitloopt: *die fchilder doet wonderen met zijn penfeel.* Overdragtiglijk, de fchildertrant, of manier, waarin een ftuk vervaardigd is: *men ziet daarin een ftout penfeel, een vast penfeel*, enz. Zamenftell.: *penfeelmaker, penfeelfchrijver*, die met een penfeel fchrijft, enz.

Penfeel, zweed. *penfel*, eng. *pencil*, pool. *penzel*, hoogd. *pinfel*, fr. *pinceau*, ital. *pennello*, *pennelletto*, fp. *pinzel*, lat. *peniculus*, *peniculum*, *penicillus*, *penicillum*, ftamt af van het lat. *penis*, welks beteekenis in het hoogd. *pinfel*, met die van een penfeel gepaard gaat.

PEPER, z. n., vr., *der*, of *van de peper*; zonder meerv. Ronde, of rondachtige zaadkorrels van verfcheidene uitlandfche gewasfen, die eenen brandend fcherpen fmaak hebben, en daarom als eene kruiderij gebruikt worden: *zwarte peper*, *witte peper*, *lange peper*, *fpaanfche peper*, enz. — *peper halen*, naar Oostindie varen, fpreekw. — *Hij moet om peper uit*, hij moet naar Oostindie. Voorts wordt het vleesch van eenen haas, als het op eene bijzondere wijze, met veel peper, toebereid is, *hazepeper* genoemd. Van *peper* komt het werkw. *peperen*, met peper beftrooijen, of doorkneden: *die worst is heet gepeperd.* Overdragtiglijk, voor eenen hoogen prijs verkoopen: *men heeft hem dit wel gepeperd*, of heel duur verkocht. De zamenftell. zijn: *peperachtig*, *peperboom*, *peperbus*, *peperdoos*, *peperduur*, *peperhuis*, (een papier, om peper in te doen, misfchien eene verkorting van *papierhuis*), *peperkoek*, *peperkorrel*, *peperkruid*, meer dan een flag van Europeesch plantgewas, dat den fmaak van peper heeft, *peperland*, *pepermolen*, *pepermunt*, een kruid van een fcherpen, brandenden fmaak, *pepernoot*, *peperplant*, *peperftruik*, *pepervogel*, een braziliaanfchen vogel, die zich met vruchten van den peperboom voedt, *peperwortel*, *peperzak*, enz.

Peper, gr. *πεπερι*, lat. *piper*, ital. *pepe*, *pevero*, fr. *poivre*, eng. *pepper*, deen. *peber*, boh. *pepr*, nederf. *peper*, hoogd. *pfeffer*, is ongetwijfeld in den grond een Oostersch woord, en heet in Perzie *pilpil*, of *pelpel*; terwijl men in het Indostanfche eenen peperkorrel *pipael-gird* noemt.

PEPEREN, zie *peper*.

PERDOEN, z. n., o., *van het perdoen*; meerv. *perdoenen*. Scheepsw. Een touw, om den mast te verzekeren: *dat perdoen is meer dan half vergaan.*

PERIODE, z. n., vr., *der*, of *van de periode*; meerv. *perioden*. Evenzeer als het hoogd. en fr. *periode*, eng. *period*, ital. *periodo*, lat. *periodus*, ontleend van het gr. *περιοδος*, een omvang; en beteekent in het gebruik, een bepaald gedeelte van eene redevoering, of een geschrift: *die periode is wat lang*; of een tijdvak: *men heeft thans niet meer den mond zoo vol van de zeven perioden.* Uit deze laatste beteekenis van *periode* spruit die van het bijv. naamw. *periodiek*, 't welk men bezigt aangaande dingen, die binnen een bepaald tijdvak verschijnen: *die ziekte heeft periodieke toevallen. Leest gij ook periodieke werken?*

PERK, (*park*,) z. n., o., *des perks*, of *van het perk*; meerv. *perken*. Verkleinw. *perkje*. Eigenlijk, eene plaats, die met paalwerk, of gevlochten rijswerk, omtuind is, om daarin, vooral des nachts, vee op te sluiten, en te bewaren: *straks drijft zij 't wollig vee naar 't wel verzekerd perk.* Voorts eene diergaarde, of warande voor allerlei wild: *bij dat lusthuis in een welverzien perk*, of *park*. Eene afgeperkte plaats voor worstelaars, of wedloopers, enz.: *de naakte worstelaar met stof van 't perk bedekt.* Een vak van een lusthof: *die tuin ligt met fraaije perken.* Overdragtiglijk, beteugeling van iemands willekeur en vrijmagt: *wie zal hem paal en perk stellen?* als ook eene plaats, waar gestreden wordt, al is zij juist niet afgeperkt: *in 't perk van Plesfis.* Hooft. Zamenstell.: *bloemperk*, *hinkperk*, *loopperk*, *renperk*, *strijdperk*, *worstelperk*.

Perk, hoogd. *pferche*, eng. *park*, fr. *parc*, ital. *parco*, middeleeuw. lat. *parcus*, eene ingeslotene plaats.

PERKEMENT, zie *parkement*.

PERKET, zie *parket*.

PERS, z. n., vr., *der*, of *van de pers*; meerv. *persen*. Verkleinw. *persje*. Een werktuig, om een en ander ding door middel van eene enkelvoudige, of met behulp van schroeven versterkte drukking, platter en effener te maken, of andere oogmerken daarmede te bereiken: *hij moet de pers treden.* Vond. *Boekbinderspers*, *brievenpers*, *drukpers*, *druivenpers*, *kalanderpers*, *lakenpers*, *lin-*

linnenpers, *ooftpers*, *wijnpers*, enz. Overdragtiglijk, al wat drukt: *in de pers der dienstbaarheid.* HOOFT. *Mijn hart ſtaat als in eene pers.* Als ook de glans, die door het perſen aan menig ding wordt bijgezet: *de pers ligt nog op dat laken.* Voorts wordt *pers* menigmalen bijzonderlijk voor *drukpers* genomen: *dat boek is op de pers*, of *onder de pers*, het wordt gedrukt. Zamenſtell.: *persboom*, *persbord*, *persgeld*, *persloon*, *persplank*, *persſchroef*, enz.

Pers, anders *pars*; nederſ. *parsſe*, *pasſe*, pool. *praſa*, Zweed. en eng. *presſ*, fr., hoogd., *presſe*, bij NOTKER *fresſa*, en bij denzelfden *presſo*, figuurlijk, voor verdrukking, — ſtamt af van het lat. *presſare*, en dit wederom van *premere* drukken, verdrukken, enz.

PERSEN, bedr. w. gelijkvl. *Ik perſte*, *heb geperst.* ſterk drukken, en dringen, of ſterk zamendrukken, vooral door middel van eene pers: *iemand ergens toe perſen*, — *een boek perſen*, — *laken perſen*, *kousſen perſen.* Bijzonderlijk iets derwijze zamendrukken, dat men er het ſap uittrekt: *citroenen perſen*, — *druiven perſen*, — *olijven perſen.* Oul. werd het ook voor dringen en dwingen gebezigd: *en wordt daarover aangeklaaght en geperst te ſterven.* HOOFT. Van hier *perſer*, *wijnperſer*, *perſing*, drukking van de lucht, van het water, enz.

Perſen, anders *parſen*, nederſ. *parsſen*, *pasſen*; zweed. *prasſa*, bij NOTKER *bresſen*, hoogd. *presſen*, eng. *to presſ*, fr. *presſer*, lat. *presſare*, is van denzelfden oorſprong als *pers*.

PERSOON, z. n., m., *des perſoons*, of *van den perſoon*; meerv. *perſonen.* Verkleinw. *perſoontje.* In deszelfs hoogſte overeenſtemming met het lat. *perſona*, waaraan het verwant is, het uiterlijke voorkomen van een mensch: *hij is lang van perſoon. Ik ken hem van perſoon. Van perſoon behaagt zij mij wel.* In dezen zin heeft het woord geen meervoud. Voorts beteekent het den rang en ſtand van een mensch: *den perſoon aanzien. Hij oordeelt zonder aanneming van perſonen.* De afzonderlijke zelfſtandigheid, het IK, van elken mensch, hoofd voor hoofd, zoo als hij zich door uiterlijk voorkomen, rang of ſtand in de maatſchappij, en karakter, van anderen onderſcheidt, en bijzonderlijk zoo als hij in een ſchouwſpel op het tooneel ver-

ſchijnt: *hoe vele perſonen komen er in dat bedrijf te voorſchijn? Den perſoon van Philips uit te beelden.* Hooft. *In eigenen perſoon. Ik, voor mijn perſoon. Men geeft eenen gulden de perſoon*, elk voor zijn hoofd. *Hij heeft zijnen perſoon verloren*, kan zijn ik in de zamenleving niet meer doen gelden. Overdragtiglijk geeft men den naam van *perſoon* aan elken bezitter van zulk een ik: *er waren twaalf perſonen aan tafel. Ik vraag een daalder van den perſoon*, van den man, zoo als men in de gemeenzame verkeering zegt. *Het ſcheppende vernuft der dichters vormt perſonen van deugden, ondeugden, dieren, planten*, enz. Overigens zijn *de eerſte, tweede en derde perſoon*, bekende kunstwoorden in de taalkunde, en in de Godgeleerdheid. Van hier *perſonaadje* (of, zoo als men het gemeenlijk uitſpreekt, *perſonaſie*) dat de plaats van *perſoon*, in meer dan eene van deszelfs beteekenisſen vervangt: *elcke perſonaedje naar heuren ſtaat.* Vond. *Hoe zoude ik zoo groot eene perſonaadje durven naderen? ſtomme perſonaadjen. Hij ſpeelt zijne perſonaadje*, hij is in volle beweging; *perſoonlijk, perſoonlijkheid, perſoonſchap.* Zamenſtell.: *perſoonsverbeelding*, enz. De zamenſtellingen, *vrouwsperſoon*, enz. zijn onzijdig.

Perſoon, hoogd., eng. *perſon*, fr. *perſonne*, ſp., ital. en lat. *perſona*, ſchijnt van het gr. *προσωπον* af te ſtammen.

PERSONAADJE, zie perſoon.

PERZIAAN, z. n., m., *des perziaans*, of *van den perziaan*; meerv. *perzianen*. Een inwoner van perzie, een vermaard gewest van Azie. Voor *perziaan* bezigt men ook *pers*, meerv. *perzen*, in navolging van het lat. *perſa*: *het is den Meden en den perſen gegeven.* Bybelv.

PERZIE, z. n., o., *van het Perzie*; zonder meerv. Van hier het zelfſt. *perziaan*, en het bijvoeg. *perziſch.*

PERZIK, (bij Kil. *perſe*, in zeeland *perze*) z. n., vr., *der* of *van de perzik*; meerv. *perziken*. Verkleinw. *perzikje*. Eene welbekende boomvrucht; *in 't genot der lekkre perzen.* Hooft. *Die perzik gaf mijn vader mij.* Van hier *perſico*, onveranderd uit het ital. overgenomen, alwaar het eene perzik beteekent, terwijl het bij ons een aftrekſel van perzikpitten aanduidt. Zamenſtell.: *perzikblad, perzikbloemen, perzikbloeſem, per-*

perzikboom, ook wel eens kort af *perzik* genoemd, en bij Kil. *perseboom*, *perzikkruid*, bij Kil. *persekruid*, meer dan eenerlei kruid, welks bladeren aan die van den perzikboom gelijken, *perzikpit*, *perzikſteen*, enz.

Perze, *perſe*, *perzik*, hoogd. *pfirſche*, *pfirſich*, nederſ. *paske*, eng. *peach*, fr. *peche*, ital. *pesca*, *perſico*, lat. *perſicum*, namelijk *malum*, is in den oorſprong zoo veel als een perziſche appel.

PEST, z. n., vr., *der*, of *van de pest*; meerv. *pesten*, bij perſonen gevoegd. Eene alleraanſtekendſte ziekte, die binnen korten tijd eene menigte van ſchepſelen wegrukt, en zich onder menigerlei gedaante vertoont, maar veelal in eene zeer beſmettelijke en allerkwaadaardigſte rotkoorts beſtaat: *dat land is met de pest beſmet. De pest heerscht onder het rundvee, de paarden, de bijen*, enz. *Men moet alle zonde ſchuwen, als de pest.* Overdragtiglijk, menigerlei andere hoogstverderfelijke zaak: *hij is de pest voor dat land. Wellust is de pest der zielen. Die pesten van het vaderland!* Voor *pest* is het basterdwoord *pestilentie* ook in gebruik, en van *pest* komen *pestachtig*, en *pestig*. Zamenſt. *pestblaar*, *pestbuil*, *pestgezwel*, *pesthuis*, *pestkool*, *pestlucht*, *pestpokken*, *pesttijd*, enz. Zamenſt. *huispest*: *ik heb de huispest beſloten.* Hooft.

Pest, hoogd., eng. *pest*, fr., ital. *peste*, ſtammen af van het lat. *pestis*.

PET, z. n., m., *van den pet*; meerv. *petten*. Verkleinw. *petje*. Niet ſlechts een bekend lederen hoofddekſel maar ook eene watergroef, een put. Bij Kil. *pet*, *pette*, *put*, anders ook *pit*.

PETER, zie *peet*.

PETERSELIE, (*pieterſelie*,) z. n., vr., *der*, of *van de peterſelie*; zonder meerv. Een bekend plantgewas: *de peterſelie wil bij mij niet voort. Peterſelie zet aan menige ſpijs den regten ſmaak bij. Laet geene groene petercelie gebrek zijn. Laet ons vochtige petercelie vlechten.* Vond. Van hier *peterſelieachtig*, dat naar peterſelie ſmaakt; en de zamenſtell.: *peterſeliebed*, *peterſelieblad*, *peterſeliekaas*, *peterſeliereuk*, *peterſelieſmaak*, *peterſeliewortel*, *peterſeliezaad*, enz.

Peterſelie, hoogd. *peterſilie*, opperd. *peterlein*, *peterle*, *peterling*, boh. *petrzel*, ſp. *perexil*, fr. *perſil*, eng. *parsly*, ital. *petroſemolo*, *petroſillo*, *petroſello*, en *petroſelino*, ſtamt af van het lat. *petroſelinum*, dat reeds bij Plin.

voorkomt, en welks eerste gedeelte zuiver grieksch is, en aanduidt, dat dit kruid eenen rotsachtigen grond bemint.

PEUKEL, *pukkel*, z. n., v., *der*, of *van de peukel*; meerv. *peukels*. Verkleinw. *peukeltje*. Een klein slag van puisten, of zweertjes: *hij heeft de armen vol peukels*. Bij Kil. *puckel*, *pockel*, verkleinw. van *pocke*, *pok*. Van hier *peukelachtig*, *peukelig*, *peukeligheid*.

PEUL, z. n., vr., *der*, of *van de peul*; meerv. *peulen*. Verkleinw. *peultje*. Oorspronkelijk, genoegzaam even het zelfde, als *pel*, *pels*, *pelt*, en *vel*, namelijk, evenveel welk dekfel, of bekleedfel; maar in het gebruik worden daardoor zekere welbekende voortbrengfelen van eenige foorten van plantgewasfen aangeduid, die derzelver zaden in zich bevatten, en aan die zaden den naam van peulvruchten bijzetten; en meer bijzonderlijk geeft men den naam van *peulen* aan de pellen, of doppen, van zeker flag van erwten, die men, wanneer zij nog jong en groen zijn, te gelijk met die erwten eet: *mijn peulen zullen haast eetbaar zijn*. Ja overdragtiglijk noemt men aldus ook het plantgewas, dat die peulen voortbrengt: *zijn uwe peulen al boven den grond?* Intusfchen fchrijft Kil. niet flechts *pelle* en *peule*, maar ook *pole*, en *puele*; en nog heden ten dage heeten de peulen in Vriesland *puelen*.

PEULUW, *peuluwe*, ook *peluw*, *peluwe*, *peul*, z. n., vr., *der*, of *van de peuluw*; meerv. *peuluwen*. Een langwerpig, en in figuur vrij wel aan eene peul gelijkend kusfen, den naam langs denzelfden overgang van denkbeelden van *peul* ontleenende, welke in het eng. *cod*, dat peul en kusfen tevens aanduidt, zigtbaar is: *hij nam eenen fteen tot zijne peuluw*; anders *hoofdpeuluw*.

PEUPEL, z. n., o., *des peupels*, of *van het peupel*; zonder meerv. Het gemeene volk: *die 't peupel meer bederft*. Houw. Zie *gepeupel*.

PEUREN, onz. w., gelijkvl. *Ik peurde*, *heb gepeurd*. Misfchien verwant aan *beuren*. Met een' bos wormen aan een hengelfnoer naar aal en paling visfchen; anders ook *poeren*. *Wij hebben den ganfchen nacht gepeurd, maar niets gevangen*. Thans ook gebruikelijk in de gemeenzame fpreekwijzen: *ergens aan peuren*, zich ergens aan begeven, *aan het werk peuren*, zich aan het werk begeven, *ergens naar toe peuren*, zich ergens henen begeven.

PEUTEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik peuterde*, *heb gepeu-*

peuterd. Bij Kil. ook *poteren.* Met den vinger, of eenig werktuig, zachtjes wroeten: *hij peutert in den neus.* *Daaraan durft niemand peuteren*, is in de gemeenzame verkeering: niemand durft eenen vinger daaraan zetten, om er eenige verandering in te maken. Van hier *peutering*, *gepeuter*, enz.

PEUZELEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik peuzelde*, *heb gepeuzeld.* Genoegzaam even zeer aan *beuzelen* verwant, als *pikken* aan *bikken.* Men bezigt dit woord ook in de gemeenzame verkeering, voor op zijn gemak eten, bedrijv.: *hij zat nog wat ham te peuzelen*, onzijd. *ik zal juist niet eten*, *maar nog wat peuzelen.* Van hier *peuzelaar*, *peuzeler.*

PHARIZEER, ook *farizeer.* Zie dit woord.

PHENIKS, zie *feniks.*

PHILOZOOF, zie *filozoof.*

PIASTER, zie *patakon.*

PIAUTER, zie *peauter.*

PIEK, (bij Kil. *pijcke*, bij Vond. *pijck*,) z. n., vr., *der*, of *van de piek*, meerv. *pieken.* Verkleinw. *piekje.* Een spies, of lans, waarmede de voetknechten, weleer, in den krijg gewapend waren: *de ruiterij drong sterk op de pieken in.* *'t Is, prinzen! lust, die u de pieck doet vellen.* D. Deck. Wanneer dit wapentuig van geenen langen, maar van eenen korten, steel verzien was, noemde men het eene *halve piek.* Voorts geeft men den naam van *piek* ook aan eene lange streep, die door eenig geschrijf getrokken wordt: *daar zal ik maar eene piek doorhalen.* En *zijne piek schuren* is wegloopen, in eene gemeenzame spreekmanier, welke ons eenen voetknecht voorstelt, die, terwijl hij vliedt, zijne piek met de punt achterwaart houdt, en daarmede gedurig aan het zand van den weg raakt. Van hier *pijckier*, *pijckenier*, *pijckenaar*, bij Kil., en het gewone *piekenier.* Zamenstell. *piekdrager*, *piekstok*, enz. Zie *pik.*

Piek, hoogd. *pieke*, zweed. *pick*, nederf. *peek*, eng. *pike*, fr. *pique*, ital. *picca*, is verwant aan het eng. *peak*, eene punt, zweed. *pigg*, lat. *spiculum*, en het gr. werkw. *πειχειν*, *pikken*, enz.

PIEK, voor haat, zie *pik.*

PIEPEN, onz. w, gelijkvl. *Ik piepte*, *heb gepiept.* Een klanknabootsend woord, naauw vermaagschapt met *pijpen*, en gebezigd, om het geluid, dat muizen,

jonge vogels, enz. van zich geven, uit te drukken: *het is als of er een muisje piepte. Zoo als de ouden zongen, zoo piepen de jongen*, een gemeenzaam spreekwoord nopens kinderen, die hunne ouderen in derzelver doen volgen. *Eene piepende stem*, die fijn klinkt, en onaangenaam voor het gehoor is. *Van angst piepen.* Van hier *pieper*, *piepertje*, een fluitje van boomschors, en *piepjong*, zoo jong, als een vogeltje, dat nog niet zingen, maar slechts piepen kan: *toen hij noch piepjong*, enz. Moon.

Piepen, nederf. *pipen*, lat. *pipire*, gr. *πιπίζειν*, ital. *piagolare*, fr. *piailler*, eng. *peep*, hoogd. *pfeifen*, bij Kil. *pijpen*, welk laatste in Vriesland ook *piepen* uitgesproken wordt, is van het geluid, dat daardoor uitgedrukt wordt, oorspronkelijk.

PIER, z. n., vr., *der*, of *van de pier*; meerv. *pieren.* Een lang en dik slag van aardwormen, waarop men het oog heeft in de spreekwijze: *hij is zoo dood als een pier*, hij is volkomen dood. *Tot een spijse voor de pier.* Geschier. Van hier het werkwoord *pieren*, bij Kil. het gezegde slag van aardwormen vangen. Overdragtiglijk, foppen, om den tuin leiden: *daar heb ik hem aardig gepierd*, zoo als men in de gemeenzame verkeering wel eens zegt: *Gij zijt daarmede gepierd.*

PIEREN, zie *pier.*

PIETERMAN, z. n., m., *des pietermans*, of *van den pieterman*; meerv. *pietermans.* Hoogd. *petermann*, *petermannchen*, en *petersfisch.* Zeker slag van zeevisschen, met eenen platten kop en eenen ronden staart: *er was geen visch ter markt, dan roch en pieterman.* Als ook eene der beste soorten van brabandsch bier: *wat wordt er te Antwerpen een pieterman gedronken!*

PIETERSELIE, zie *peterselie.*

PIJ, *pije*, z. n., vr., *der*, of *van de pij*; meerv. *pijen.* Eene grove kleedingstof, en voorts een kleed, dat uit die stof vervaardigd is: *het is enkel pij, dat de Kapucijnen op hun naakte lijf dragen. Eene schipperspij aanhebben. Die op een graauwe pij de wintervlagen schut.* D. Deck. *Schut uit de pij, schut uit.* Vond. *Wat op zijn pij krijgen*, afgeklopt worden. Zamenstell.: *pijlaken*, *pijrok*, enz.

PIJL, z., n., m., *des pijls*, of *van den pijl*; meerv. *pijlen.* Verkleinw. *pijltje.* Een ligt houten stafje, dat aan het eene einde van eene punt verzien, en aan het

andere einde gemeenlijk met veren bezet is, en voor de uitvinding van buskruid tot schieten gebezigd werd, welk gebruik menig volk nog heden ten dage daarvan maakt: *met pijl en boog gewapend zijn. Kracht is de laatste pijl, dien de Vorst in zijn koker heeft.* HOOFT. *Hij wordt met eenen pijl doorschoten* HOOFT. *Al zijne pijlen zijn verschoten*, spreekw., wegens iemand, die al, wat hij ten zijnen voordeele aanvoeren kon, geopperd heeft. *Ik heb nog andere pijlen op mijnen koker*, ik heb nog meer voor mijne zaak in te brengen. *Als een pijl uit den boog*, met de grootste snelheid. Overdragtigl.: *de pijlen van ons hert, de schichtigste gebeden.* HUIJGH. Zamenst. *pijlhout, pijlijzer, pijlkoker. En David heeft ghenomen gouden pijlkokeren.* BYB. 1477, — *pijlschoot*, *pijlstaart*, het achtereinde van eenen pijl, als ook zeker slag van eendvogels met spitse staarten; *pijlstok*. het hout van eenen pijl, inzonderheid dat van eenen *vuurpijl*, zoo als men zekere werktuigen noemt, die door de kracht van buskruid om hoog gedreven worden, en benedenwaart eene vuurstraal uitwerpen.

Pijl is verwant aan het hoogd. *pfeil*, oudduitsch *pheil*, nederf. *piel*, zweed. *pil*, gr. βελος, lat. *pilum*, eene werpspies, en *bilan*, dat in de taal van Wallis eene lans aanduidt.

PIJLER, zie *pilaar*.

PIJLKOKER, zie *pijl*.

PIJN, z. n, m., *des pijns*, of *van den pijn*, meerv. *pijnen*. Zeker slag van pekboomen, anders meer uitvoeriglijk met den naam van *pijnboom*, bestempeld: *had noit de scherpe bijl in 't bosch van Pelion den pijn gevoelt.* VOND. Zamenstell. *pijnappel*, de vrucht van den pijnboom, en overdragtiglijk, een knop boven op de spitse van eenen toren, — *pijnappelklier*, zekere klier in de hersenen van een mensch, *pijnkern*, *pijnnoot*, *pijntop*, bij VOND., enz.

Pijn, eng. *pine*, fr. *pin*, ital., sp. *pino*, lat. *pinus*, stammen af van het gr. πιτυς.

PIJN, *pijne*, z. n., vr., *der*, of *van de pijn*; meerv. *pijnen*. Eigenlijk ligchaamssmart, weedom: *door de pijne van zijn bloedige wonde.* VOLLENH. Overdragtiglijk, evenveel welke smarten der ziel: *hij zwoegt van minnepijn, gewetenspijn, zielspijn*, enz. Voorts moeite en arbeid; *'t zal de pijne waardig zijn te onder-*

zoeken. Van hier het oude *pijnen*, zwoegen, bij Kil. en het insgelijks verouderde *pijnder*, een beul, en *pijnigen*, *pijniger*, *pijniging*, *pijnlijk*, *pijnlijkheid*. Zamenstell.: *buikpijn*, *darmpijn*, *hoofdpijn*, *kiespijn*, *maagpijn*, *oorpijn*, *rugpijn*, *tandpijn*, — *pijnbank*, *pijnkamer*, *pijnraam*, enz. Het oude *pijnen*, van *pijn*, is ook bij Kil. en anderen hetzelfde als *pijnigen*: *Laet droeve nijdt inwendigh u niet pijnen.* Camph. *Pijnen* komt ook voor, in den zin van drukken, persen. Van hier *gepijnde honig*, in tegenstelling van *ongepijnde*, welke alleen door afdruiping vergaderd wordt, en daarom ook *maagdehonig* genoemd wordt, als niet gedrukt of geperst zijnde.

Pijn, hoogd. *pein*, bij Otfrid. *pin*, bij Notk. *bina*, *binon*, zweed. *pina*, nederf., angelf. *pin*, eng. *pain*, fr. *peine*, ital., sp. *pena*, is verwant aan het gr. *πονος*, maar niet aan het gr. *ποινη*, lat. *poena*, van welk ons basterdwoord *poine*, of, zoo als Kil. het schrijft, *pene*, afstamt.

PIJNEN, zie *pijn*.

PIJNIGEN, zie *pijn*.

PIJNLIJK, zie *pijn*.

PIJP, *pijpe*, z. n., vr., *der*, of *van de pijp*; meerv. *pijpen*. Verkleinw. *pijpje*. Eigenlijk een werktuig, waarmede men het geluid van *pijp*, of, zoo als men het in Vriesland uitspreekt, *piep* voortbrengen kan; een riethalm, of ander klein buisje, of grootere buis, van soortgelijken aard. In dezen oorspronkelijken zin komt het verkleinw. van *pijp* voor in het spreekw.: *hij zit in het riet, en maakt pijpjes*, hij bedient zich van de voorkomende goede gelegenheid; in dat van *niet langer pijp, niet langer dans*, als er niet meer op de pijp wordt gespeeld, houdt het dansen op; in het zeggen van Vond.: *mijn jaren danssen traag op zulk een dartle pijp*; en in de spreekwijs: *naar iemands pijpen dansen*, zich naar deszelfs wenk en wil bewegen, en handelen. Zoo ook: *de pijpen stellen*; en van de kinderen gesproken, wanneer zij stout zijn en veel geraas en getier maken, den baas spelen; als ook in de zamenstell.: *orgelpijp*, *rietpijp*, *zakpijp*. Voorts evenveel welke andere buis van eene gelijke gedaante: *die loodenpijp is verstopt. Het water wordt door onderaardsche pijpen naar die fontein geleid. Hoe vele pijpen had de gouden kandelaar, en hoe vele eene*

sch-

sabbatslamp? De pijpen van zijnen arm zijn gebroken. Ik heb mijne takabspijp verloren. Ja hier te lande bezigt men *pijp* bijzonderlijk, om eene tabakspijp aan te duiden: *mijne pijp is nog niet uit.* Van hier, dat *pijpaarde*, evenveel is, als zeker slag van kalkaarde, waaruit men tabakspijpen vervaardigt, en *eene pijp tabak*, die hoeveelheid van tabak, welke er in eene gewone pijp gaat: *rook nog een pijpje.* Overigens beteekent *pijp* zeker langwerpig vat, waarin men wijn of olie herwaart zendt: *er zijn zeven pijpen olie komen aandrijven. Wat kost die kanariesek de pijp?* Van *pijp* komt *pijpen*, onz. w., ongelijkvl.: *peep*, *gepepen*, eigenlijk het geluid van *pijp*, of *piep*, voortbrengen, voorts op pijpen spelen. *Maer reê ten dans te staen op al wat vrijers pijpen.* VOND. *Of ick peep, of song, we mosten in het huysje.* HUIJGH. — en *pijper*, iemand, die op eene pijp speelt, bijzonderlijk, in het krijgswezen: *hij is zelfs nog te jong voor pijper, of tamboer.* Zamenstell. *armpijp*, *blaaspijp*, *fonteinpijp*, *longpijp*, *luchtpijp*, *mergpijp*, *scheenpijp*, *schoorsteenpijp*, *traanpijp*, *veldpijp*, *wijnpijp*, enz. — *pijpensteller*, *pijpkan*, *pijpkaneel*, *pijpkoraal*, *pijpkruid*, *pijpmaker*, *pijpmakerij*, *pijpriet*, *pijpzak*, enz.

Pijp, hoogd. *pfeif*, nederſ. en angelſ. *pipe*, zoo ook in het eng., in het vriesch *pipe*, zweed. *pipa*, in de taal van Wallis *pib*, ital. *piva*, chald., en syr. אבוב en אבובא, zijn allen klanknabootsende.

PIJPEN, zie *pijp*.

PIK, bezigt men op menige plaats van ons land voor *pek*. Dan is *pik* onzijdig; maar mannelijk komt het voor in de spreekwijze: *eenen pik op iemand hebben*, iemand haat toedragen; in welken zin het voor *piek* is, van het fr. *pique*, dat haat en wrok aanduidt. HOOFT zegt: *maar in 't piek op de Francoysen*; en bij VELIUS leest men: *in piek (haat) zijn.*

PIKKEDILLEN, hier en elders nog gebruikelijk, z. n., vr., *der*, of *van de pikkedillen*; in het meerv., 't welk alleen gebezigd wordt, om beuzelingen, nietige dingen, aan te duiden: *ik stoor mij aan die pikkedillen niet.* Bij KIL. vindt men het verkleinw. *pickedillekens*, even eens in het meerv. In het enkelv. bedient men zich van het min verminkte onduitsche *bagatel*, fr. *bagatelle*.

PIK-

PIKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik pikte, heb gepikt*, met pik bestrijken, zie *pekken*.

PIKKEN, onz., w., gelijkvl. *Ik pikte, heb gepikt*. Met den snavel slaan, gelijk als de vogelen: *wat pikken die hanen woedend naar elkander. Het beest zal u in de hand pikken.* Bijzonderlijk graankorrels, of ander voedsel met den bek aangrijpen, eten: *jonge hoenders pikken, zoo haast zij ter wereld komen.* Overdragtiglijk met den mond aanvallen: *zij pikten allen op hem*, zij vielen hem allen op het lijf. Dit woord wordt bedrijvend in de zamenstell.: *oppikken, uitpikken: de ravens pikken hem de oogen uit.* Bij Kil. is *picken* ook maaijen; en dan stamt het af van *picke*, eene sikkel; maar ons *pikken* is verwant aan *bek* en *bikken*, hoogd. *bicken*, fr. *becqueter*, ital. *beccare*, sp. *picar*, eng. *peck*. Zie *bek* en *bikken*.

PIKZWART, bijv. n., zonder vergrooting. Gemeenlijk brengt men dit woord tot *pik*, voor *pek*, beteekenende het dan zoo zwart als pik, of pek. Men vindt echter bij Wachter *bech, tenebrae, vox Francica*, het welk hij meent, dat nog overig is in *bechschwartz, ater instar tenebrarum*, zoo zwart als de duisternis.

PIL, *pille*, z. n., v., *der*, of *van de pil*; meerv. *pillen*. Verkleinw. *pilletje*. Een klein balletje, zamengesteld uit geneesmiddelen, die in zulk eene gestalte worden ingenomen: *de pillen hebben niet gewerkt.* Figuurlijk, onaangenaamheden, die iemand worden te gemoet gevoerd; *die pil was niet gemakkelijk door te slikken*, die onaangenaamheid liet zich niet ligt verkroppen. Dus zijn *vergulde pillen* bitterheden, die met een vertoon van vriendelijkheid worden geuit.

Pil, *pille*, hoogd. *pille*, eng. *pill*, fr. *pilule*, ital. *pillula*, lat. *pilula*, stamt af van het lat. *pila*, een bal, inzonderheid, een kaatsbal.

PILAAR, *pijler*, z. n., m., *des pilaars*, of *van den pilaar*; meerv. *pilaren*. Verkleinw. *pilaartje*. Bij Kil. *pijlerne*. Eene ronde of hoekige zuil van steen of hout, welke, het zij gansch en al op zich zelve staande, het zij grootendeels in eenen wand betrokken, voor het bovendeel of de zoldering van een gebouw ten steun verstrekt: *op hoe vele pilaren rust het dak van die kerk? In dien voorgevel ziet men twaalf pilaren van de Korintische bouworde. Daar schuilt hij* ach-

achter den pijler van het hof. Vond. Figuurlijk worden voorname voorstanders van het eene en andere deszelfs *pilaren*, of *steunpilaren* genoemd: *erkent voor den pilaer der vrijheid.* Moon. Zamstell.: *pilaarbijter*, een huichelaar, die uit geveinsden eerbied de pilaren van eene kerk gestadig kust, of die uit bijgeloovigheid altoos in de kerk zit. Vrouwel. *pilaarbijtster*; *een baghijne, een pijlaarbijtster.* Clare Spieg., — *pilaarhoofd*, anders kapiteel, *pilaarkap*, *pilaarschaft*, *pilaarvoet*, enz

Pilaar schijnt even zeer als het hoogd. *pfeiler*, nederf. *piler*, eng. *pillar*, ital. *piliere*, fr. *pilier*, sp. *pilar*, zweed. *pelare*, wallis. *piler*, boh. *pilir*, pool. *filar*, en lat. *pila*, van het gr. πυλη af te stammen.

PILLEGIFT, z. n., vr., *der*, of *van de pillegift*; meerv. *pillegiften*. Eén geschenk van doopheffers, of doopheffsters, aan hunne petekinderen: *men gaf dat voor eene pillegift*. Zeer vele gissingen zijn omtrent den oorsprong van dit woord gemaaakt; eene waarschijnlijke is die, welke in het *vervolg* op Tuijnmans *Fakkel* voorkomt, waar *pilgift* wordt genomen voor *pelgift*, van *pel*, voor *poel* in *kerstpel*, d. i. doopvont; zoo dat *pilgift*, of *pillegift*, zoo veel zou zijn als *doopgift*. Het waarschijnlijkste is deze gissing, volgens welke *pillegift* zou zijn voor *pellegift*, van *pel*, voor allerlei deksel; zie dit woord; zoo dat *pillegift* zoo veel zou zijn als *luurmande-* of *luijermandegift*, dewijl men weet, dat, vooral oudtijds, eene *pillegift* in eene luurmand bestond, bevattende alles, wat tot deksel en kleeding van een kind behoort.

PILOOT, z. n., m., *des piloots*, of *van den piloot*; meerv. *piloten*. Bij Kil. ook *pijlloot*. Een lootsman, of loots, die zijn werk maakt, om schepen binnen te lootsen, of dezelve, tusschen gevaarlijke droogten en banken door, op eene veilige reede, of in eene haven, te brengen: *hij durft zonder piloot de Maas niet inzeilen*.

Piloot schijnt, even als meer andere tot de scheepvaart betrekkelijke woorden, uit onze taal in andere talen te zijn overgegaan, en oorspronkelijk *pijllood* te hebben geluid; als wanneer het uit *peilen*, bij Kil. *pijlen*, en *lood*, zamengesteld kan worden gerekend. Want eene der voornaamste verrigtingen van eenen piloot is

het peilen der gronden met een dieplood, waarvan hij ook den naam van *lootsman*, of bij verkorting *loots* bekomen heeft.

PIMPEL, (*pepel*,) bij Kil. een vlinder, bij verbastering van het lat. *papilio*, ital. *parpaglione*, fr. *papillon*. Van *pepel* komt bij Kil. *pepelinck*, een zwak mannetje, een mannetje als een vlinder; en van *pimpel* hebben wij het verkleinw. *pimpeltje*, dat thans in het gebruik de plaatsen van het verouderde *pimpel* en *pepel* vervangt, en enkel figuurlijk wordt gebezigd voor een zwak schepseltje: *het is een onnoozel pimpeltje van een mensch*, of, in sommige plaatsen, voor een klein brandewijns- of jeneverglaasje: *het pimpeltje gaat hem niet van den mond.* Van dit gebruik van *pimpeltje* ontvangt *pimpelen* den zin van gestadig drinken, zuipen: *hij pimpelt sterk*; en *pimpelaar* dien van eenen drinkebroer. Overigens komt *pimpel* voor in de zamenstell.: *pimpelmeesje*, eene der kleinste soorten van meezen, ook enkel *pimpel* genoemd, of figuurlijk een teer menschje: *hij is een regt pimpelmeesje van een mannetje*; en *pimpelpaars*, donkerpaars.

PIMPERNEL, z. n., vr., *der*, of *van de pimpernel*; zonder meerv. Eene vrucht, welker wortel eenen scherpen, brandenden smaak heeft, in het lat. en ital. *pimpinella*, fr. *pimprenelle*, eng. *pimpernell*, hoogd. *pimpernelle*, *bibernell*, *bibinell*, en *pimpinelle*. Zamenstel.: *pimpernelroos*, eene roos, welker bladeren aan die van de pimpernel gelijken, *pimpernelsmaak*, *pimpernelwortel*, enz.

PIMPERNOOT, z. n., vr., *der*, of *van de pimpernoot*; meerv. *pimpernoten*. Verkleinw. *pimpernootje*. Van *noot* en *pimperen*, hoogd. *pimpeln*, klapperen. Dus zoo veel als *klappernoot*. De echte *pistacie*, die in Perzie, Arabie, en Indie, groeit, en ons van daar door den koophandel wordt aangebragt, als ook de vrucht van den zoogenoemden *pimpernootboom*, die in het zuiden van Europa wast, en ook wilde *pistacie* heet.

PIN, en *pinnen*, zie *pen*.

PINGELEN, z. n., vr., *der*, of *van de pingelen*. Enkel in het meerv. gebruikelijk, om de kenen van pijnappelen aan te duiden, die in het fr. *pignon*, ital. *pignolo*, *pignuolo*, en *pinocchio*, heeten.

PINK, z. n., vr., *der*, of *van de pink*, meerv. *pinken*. Verkleinw. *pinkje*. Een open visschersscheepje: *de pinken*,

ken, of *de pinkjes zijn al in zee*. Zamenst.: *pinknet*. Voorts beteekent *pink*, hier te lande, ook nog den kleinsten vinger; in welke beteekenis het woord van het mannelijke geslacht is, *des pinks*, of *van den pink*: *hij draagt eenen kostbaren ring aan den pink*. Eindelijk beteekent het eene jonge koe, of eenen jongen os; zoo dat het dan mannelijk en vrouwelijk beide is: *daar loopen nog vijf pinken in dat afgeweide land*.

PINKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik pinkte*, *heb gepinkt*. Anders *pinkoogen*, met half gesloten oogen zien: *laet dyn oochkens op mij pincken*. CONST. DER MINN.

PINKOOGEN, onz. w., gelijkvl. *Ik pinkoogde*, *heb gepinkoogd*. Bij KIL. ook *pimpoogen*. Hetzelfde als *pinken*: *wat stond hij daar te pinkoogen?* Van het oude *pinke*, bij KIL. *lumen*, licht, en *oogen*.

PINKSTER, *pinksteren*, z. n., o., *van het pinkster*; zonder meerv. Eigenlijk de vijftigste dag na den eersten aanvang van paschen, volgens eene telling, waarin de eerste paaschdag mede begrepen is. Voorts een Joodsch feest, dat op den gezegden vijftigsten dag, en eenige volgende, wordt gevierd, en weleer in den hebreeuwschen staat het oogstfeest was. Overdragtiglijk, een feest der Christenheid, tot gedachtenis van de mededeeling van des Heilands geest aan zijne Leerlingen, die op den vijftigsten dag na den aanvang van de Joodsche paschen, waarop hij uit het graf verrees, te Jeruzalem bijeen waren, en aan allen, die het Christendom ten zelfden dage omhelsden: *wanneer hebben wij pinkster*, of *pinksteren?* zonder lidwoord, zoo als *pinksteren* en *paschen*, veelal gebezigd worden. Zamenstell.: *pinksterbloem*, eene bloem, die omstreeks pinksteren te voorschijn komt, ook voor een opgeschikt kind, met het welk men in de pinksterdagen, tot opzameling van geld, langs de straat pleegt te loopen, *pinksterdag*, *pinksterfeest*, *pinksterpronk*, *pinsterweek*, *pinksterzondag*, enz.

Pinkster, *pinksteren*, bij KIL. *pinckster*, *pingster*, en *pingst*, hoogd. *pfingst*, en *pfingsten*, in den Zwabenspieg. *phingsten*, nederf. *pingsten*, zweed. *pingest*, eng. *pentecost*, fr. *pentecôte*, ital. en lat. *pentecoste*, zijn allen uit het gr. *πεντηκοστη*, den vijftigsten dag, gesproten.

PINKSTERNAKEL, z. n., vr., *der*, of *van de pinksternakel*; meerv. *pinksternakels*. Dit woord is, even

als het hoogd. *pfinsternakel*, eene verbastering van het lat. *pastinaca*. Zie *pastinak*.

PIOENE. z. n., vr., *der*, of *van de pioene*; meerv. *pioenen*. Zekere bloem. Fr. *pivoine*.

PINT, z. n., vr, *der*, of *van de pint*; meerv. *pinten*. Verkleinw. *pintje*. Een bekende vochtmaat: *vier pinten maken eene stoop. Drie pinten olie. Een pintje wijn*, *bier*, enz. Van hier *pintelen*, en *pinteleren*, bij KIL. *pintje voor pintje drinken*. Zamenstell.: *pintsglas*, *pintskan*, *pintsroemer*, *pintsflesch*, enz.

Pint, *pinte*, hoogd. *pinte*, angelf. *pijnt*, eng. *pint*, fr. *pinte*, ital. *pinta* stamt misschien af van het gr. πινειν, drinken, zoo dat het eigenlijk een drinkvat beteekene.

PIP, z. n., vr., *der*, of *van de pip*; zonder meerv. Eene ziekte van het pluimgedierte, bijzonderlijk van de hoenders, welke in eene verstopping der neusgaten, en eene daarmede verbondene verharding van de punt der tong, bestaat, op welke eene kleine, harde, witte huid groeit, die eigenlijk den naam van *pip* draagt: *dat beest heeft de pip*. Van hier *pips*, en *pipzig*, met de pip bezet, en overdragtiglijk, ongezond, ongedaan, over het algemeen.

Pip is verwant aan het hoogd. *pfipps*, zweed. *pipp*, eng. *pip*, fr. *pepie*, sp. *peppita* middeleeuw. lat. en ital. *pipita*, welk alles misschien van het lat. *pituita*, snot, afstamt.

PIPPELING, z. n., vr., *der*, of *van de pippeling*; meerv. *pippelingen*. Verkleinw. *pippelingje*. Bij KIL. *pipping*, *pupping*. Anders ook *goudpippeling*. Een bekend slag van appelen; in het eng. *pippin*. Zamenst.: *goudpippeling*, *wijkerpippeling*.

PIPS, bijv. n., *pipser*, *pipst*, ongedaan, ongezond van het bovenstaande *pip*. Zie hetzelve.

PIRAMIDE, z. n., vr., *der*, of *van de piramide*; meerv. *piramiden*. Een klein of groot gevaarte van hout, steen, enz., dat van boven spits is, maar van onderen breed uitloopt, en eene vierhoekige gedaante heeft; anders tijdnaald. Dus noemden de Egyptenaren waarschijnlijk hunne bekende piramiden, en de Grieken bragten derzelver egyptischen naam over tot alle gevaarten van dezelfde figuur; waarna andere volken dit, op het voetspoor der Grieken, insgelijks deden.

PIS, z. n., vr., *der*, of *van de pis*; zonder meerv. Het water, dat menschen en zoogdieren uit hunne schaamdeelen lozen: *de koude pis*; — *zoo leg vrij voor dat volk de garden in de pis.* Vond. Intusschen vermijdt men het gebruik van dit woord hier te lande in beschaafde kringen, zoo veel mogelijk, evenzeer als dat van het werkw. *pissen*; offschoon de welgemanierdste Franschen, ten aanzien van hun *pisser* in geenen deele zoo schroomvallig zijn. Van *pissen* en *pis* komen: *pisachtig*, *pisser*, *pissertje*, en de zamenstell.: *pisbak*, *pisbed*, *pissebed*, vr., zeker bloedeloos diertje, ook zeker kruid, paardenbloem — iemand, die in het bed pist, m. en vr., *hij is een regte pissebed* — *pisblaas*, *pisbroek*, *pisbroekje*, *pisdoek*, *pisgat*, *pisglas*, *pishoek*, *piskijker*, *pislap*, *pisluijer*, *pispraat*, beuzelpraat — *pispot*, *pisseling*: *op dat men 't hollants bloed weer pisseling sie loopen.* Paffenrood.

Pis, hoogd. *pisse*, eng. *piss*, fr. *pissat*, ital. *piscio*, *piscianza*, en de daaraan verwante werkwoorden, schijnen klanknabootsende.

PISBED, *pissebed*, zie *pis*.

PISSELING, zie *pis*.

PISSEN, bedr., en onz. w., gelijkvl. *Ik piste*, *heb gepist*, zie *pis*.

PISTOOL, z. n., vr., *der*, of *van de pistool*; meerv. *pistolen*. Eene spaansche goudmunt, ter waarde van drie zilveren dukatons; in het fr., hoogd. *pistole*, en in het eng. *pistol* genoemd, ook wel eens, in navolging van het fr. verkleinw. *pistolette*, met den naam van *pistolet* bestempeld: *hij geeft daar drie pistolen voor. Dat kost mij elf pistoletten. Eene halve pistool*, *eene dubbele pistool*, *eene gouden pistool.* Oneigenlijk, *eene fransche pistool*, gemeenlijk, een *louis d'or.* Voorts een klein schietgeweer, dat met eene hand wordt afgeschoten: *dees blixemt met zijn zwaert en zwangere pistool. Na 't braken der pistool.* Vond. *Iemand voor de pistool eischen*, uitdagen tot een tweegevecht met de pistool: *zij zijn voor de pistool geweest. Hij zette hem de pistool op de borst.* In deze beteekenis heeft het woord een verkleinw. *pistooltje*, en stammen daarvan af *zakpistool*, *zakpistooltje* — *pistoolkoker*, anders holster — *pistoolschoot*, de schoot van eene pistool; ook voor het bereik van eene pistool: *de wachten lagen maar een' pistoolschoot van elkander.*

Pistool, in de laatste beteekenis, hoogd. *pistole*, fr. *pistolet*, eng. *pistol*, ital. *pistola*, schijnt afkomstig van het lat. *fistula*, en kan althans, bij de uitvinding van het gezegde slag van schietgeweren, zeer wel daarvan zijn ontleend.

PIT, z. n, m., *van den pit*; meerv. *pitten*. Bij KIL. en nog heden ten dage bij menigen Nederlander, het zelfde als *put*. Van dit gebruik van *pit* worden voorbeelden door VAN HASS. bijgebragt; en het eng. *pit* wordt genoegzaam in denzelfden zin gebezigd.

PIT, z. n., vr., en o., *der*, of *van de pit*, *des pits*, of *van het pit*; meerv. *pitten*. Verkleinw. *pitje*. Het merg van eenen boom, of van eene boomvrucht, of een kern, of zaadkorrel, van zulk eene vrucht, en meer anderen: *wat geef ik om den dop, als ik de pit maar krijg. Kastanjepitten*, *hazelnootpitten*, *appelpitten*, *perzikpitten*, *komkommerpitten*, enz. Het binnenste van eene kaars, en het gene in eene lamp de plaats der pit van eene kaars bekleedt, en in dien zin wordt het mede vrouwelijk gebezigd: *die dunne pit geeft al te weinig licht*. Figuurlijk, het beste, het voornaamste van eenig ding, in welken zin het onzijd. voorkomt: *noit speelzieck kaeude zij het pit van wijze spreucken*. VOND. Hier is eene overdragt van een tastbaar ding *pit*, tot iets, dat onligchamelijk is, *wijze spreuken*, als het innerlijke wezen en de kracht daarvan. *Het pit van haar gedachten*. VOND. *Het pit der Germanen*. HOOFT. Bijzonderlijk, het verstand van een mensch: *daar steekt geen pit in dien man*, hij bezit geen verstand. *Hij heeft pit achter de ooren*, het is een mensch van verstand: *van wien, die pit heeft achter d'ooren*. VOND. Deze leenspreukige beteekenis van *pit* zet aan *pittig* den zin bij van snedig: *wat ziet zij er pittig uit*, wat heeft zij een snedig voorkomen.

Ons *pit* komt enkel in de eerstgenoemde beteekenis overeen met het eng. *pith*, en heeft voorts geene wederga in eenige andere taal.

PITOOR, *putoor*, z. n., m., *des pitoors*, of *van den pitoor*; meerv. *pitoren*. Zekere vogel.

PITSJAREN, bedr. w., gelijkv. *Ik pitsjaarde*, *heb gepitsjaard*. Scheepsw. Door middel van zeker sein aan boord roepen, het zij een vlootvoogd zulks ten opzigte van de bevelhebbers der schepen doet, waar over hij gebiedt, het zij de bevelhebber van een afzonderlijk

schip

schip het ten aanzien van zijn afwezig scheepsvolk verrigt: *de admiraal pitsjaart*, seint de scheepskapiteinen bij zich aan boord. Van hier, dat de vlag, waar van men zich tot zulke seinen bedient, de *pitsjaarvlag* heet.

PITTIG, zie *pit*.

PLAAG, z. n., vr., *der*, of *van de plaag*; meerv. *plagen*. Verkleinw. *plaagje*. Eigenlijk een slag, en eene daardoor toegebragte wonde; in welke beteekenis *plaghe* bij KIL., en *plage* in het oudduitsch, evenzeer voorkwam, als het fr. *plaije* die beteekenis met de lat. en gr. stamwoorden *plaga* en *πληγη* gemeen heeft. In het hedendaagsche gebruik, ieder onheil, dat ons treft, het zij het door ons als eene kastijding van Gods wege moet worden aangemerkt, en het daarmede zoo gelegen is, als met de *tien plagen van Egypte*; het zij wij ons zulk een onheil door geen bijzonder wangedrag op den hals haalden: *deze plaag hebben zommigen gezocht of te koopen*. HOOFT. *De Nijmfen zonden uwe tijen die jammerlijke plaegh over den hals*. VOND. *Huisplaag*, *landplaag*. Bijzonderlijk, eene zware ziekte, als de pest, of duurte en hongersnood. Figuurlijk, iemand, die ons plaagt: *hij is een plaag voor zijn wijf*. Anders geeft men aan zoodanig iemand de namen van *plager*, *plaaggeest*, *plaagduivel*. De laatstgenoemde beteekenissen heeft ons *plaag* gemeen met het hoogd. *plage*, zweed. *plaga*, ijsl. *plaaga*, pool. *plaga*, eng. *plague*, ital. *piaga*, sp. *paga*.

PLAAGDUIVEL, zie *plaag* en *plagen*.

PLAAGGEEST, zie *plaag* en *plagen*.

PLAAGZIEK, zie *plaag* en *plagen*.

PLAASTER, zie *pleister*.

PLAAT, z. n., vr., *der*, of *van de plaat*; meerv. *platen*. Verkleinw. *plaatje*. Eigenlijk een breed uitgeslagen, of gegoten, stuk metaal, dat plat en vlak is: *met die gouden plaete*. VOLLENH. *Eene koperen plaat*, *eene staande en eene liggende plaat*. Voorts een stuk hout, of steen, van dezelfde gedaante: *het is op eene houten plaat gegriffeld*. *Die schoorsteen is met marmeren platen bekleed*. *De plaat van een uurwerk*. Overdragtiglijk, eene prent, waarop het graveersel van eene koperen of houten plaat is afgedrukt: *dat boek is vol platen*. *De plaatjes van dien almanak zijn fraai*. *Iemand in plaat*

brengen. Overigens, eene zandbank in zeeën, of rivieren: *dat schip zit op een plaat.* Van hier *plating*, een plat houten bekleedsel van eenen aarden wal. Zamenstell.: *borstplaat*, een borstwapen, en een plat stuk borstsuiker, *scheenplaat*, *wijzerplaat*, *zandplaat*, enz. *plaatdrukker*, *plaatdrukkerij*, *plaatetser*, *plaatpapier*, *plaatpers*, *plaatsnijder*, enz.

Plaat is verwant aan het eng. *plate*, engelf. *platung*, zweed. *plåt*, hoogd. *platte*, fr. *plat*, *plastre*, en *plastron*, ital. *piastra*, en *piatto*, middeleeuw. lat. *plata*, en zekerlijk ook aan het lat. *platea*, en het nederd. *plaats*, *plat* en *blad*.

PLAATS, z. n., vr., *der*, of *van de plaats*; meerv. *plaatsen.* Verkleinw. *plaatsje*, Eigenlijk, een plat en effen, en daarin aan eene plaat gelijkend, gedeelte van de oppervlakte der aarde. Bijzonderlijk, zoodanig een als er nevens een huis ligt, en tot het zelve behoort: *de kinderen spelen daar buiten op de plaats.* Hieraan grenst de beteekenis van het marktveld eener stad, welke in het fr. *place*, in het hoogd. *marktplatz*, in het eng. *marketplace*, en in *plaetse* bij Kil., heerscht. Voorts een effen, of oneffen stuk gronds, op het welk men eene stad, een dorp, of een buitenverblijf aantreft: *waar ligt zijne plaats*, of *buitenplaats? Die Jood heeft een mooi plaatsje aan de Vecht. Moordrecht en Mijdrecht zijn voor dorpen al zeer fraaije plaatsen. Rotterdam is naast Amsterdam de volkrijkste plaats van Holland. Eene welversterkte plaats*, *grensplaats*, *handelplaats*, *zeeplaats*, enz. Ja evenveel, welke plek gronds, of ander gedeelte der ruimte, waarop het menschdom zich beweegt en handelt: *op welke plaatsen staan er schildwachten? Daar is de plaats van het tweegevecht. Ik was van daag op eene plaats, daar men kwaad van u sprak. Bergplaats*, *bidplaats*, *drilplaats*, *geboorteplaats*, *gehoorplaats*, *legerplaats*, *ligplaats*, *loopplaats*, *oefenplaats*, *paradeplaats*, *pleisterplaats*, *rustplaats*, *schouwplaats*, *schuilplaats*, *slaapplaats*, *speelplaats*, *spreekplaats*, *staanplaats*, *steenplaats*, *strafplaats*, *vergaderplaats*, *vertoonplaats*, *vrijplaats*, *wapenplaats*, *wijkplaats*, *worstelplaats*, *zitplaats*, enz. Als mede het ruimtevak, waarop iemand zich in tegenoverstelling van anderen bevindt, of het welk hij, in tegenoverstelling van een ander ruimtevak bezet: *al*, *wat ligchamelijk is*, *be-*

beslaat eenige plaats; *maar een geest heeft geene plaats noodig. Men gaf hem de hoogste plaats aan de tafel. Eene plaats verschikken*, *plaats maken*, *plaats nemen. Ik bewaar zijne plaats. Dat is mijne plaats.* Ook als er van levenlooze dingen gesproken wordt: *dat boek staat niet op zijne plaats. Het neemt mij te veel plaats weg. Gaarn schreef ik ook daarover*, *zoo ik nog een plaatsje open had.* Overdragtiglijk, het gene op eene of andere plaats van een boek, enz. geschreven staat: *er zijn schoone plaatsen in dat gedicht*, deze en gene deelen van hetzelve zijn wel opgesteld. *Hij heeft elk oogenblik eene schriftuurplaats in den mond. Bewijsplaats*, *echte plaats*, *ingelaschte plaats*, *vervalschte plaats.* Figuurlijk, de bijzondere omstandigheden, waarin zich iemand bevindt: *ik was niet gaarn in de plaats van dien dwingeland.* Onder anderen de stand, rang, of waardigheid, van deze of gene personen: *Julius Caesar wou liever in arme boerehutten op d'Alpes d'eerste plaats bekleeden*, *dan binnen Rome de tweede.* VOLLENH. Inzonderheid eene predikantsbediening: *die proponent zal niet ligt eene plaats krijgen.* En *plaats* is hier zoo veel als *standplaats*, een dorp, enz., waar iemand als predikant staat. Dien zin heeft het ook, wanneer men zegt: *hij is reeds op zijne derde plaats.* Ook komt de beteekenis van stand, ambt, enz. onbetwistbaar voor in *schoutsplaats*, *schepensplaats*; enz. als ook in de zegswijzen: *iemands plaats vervullen*, *in iemands plaats komen*, *iemand van zijne plaats berooven*, *hem uit zijne plaats wippen*, enz. Overigens is *in de eerste plaats*, *in de tweede plaats*, enz. evenveel als vooreerst, ten tweede, enz. — *plaats grijpen*, voorvallen, of in zwang zijn — *aan eene bede plaats geven*, daar naar luisteren — *aan de redelijkheid plaats geven*, haar in acht nemen — *den duivel geene plaats geven*, hem geene gelegenheid verschaffen, om te verleiden — *de waarheid vindt geene plaats*, geen gunstig gehoor — *dat gebruik vindt plaats*, het geraakt, of is, in zwang — *ik laat die stelling op hare plaats*, ik laat haar ongemoeid. Van hier het werkw. *plaatsen*, op eene plaats stellen, of van eene plaats verzien, bergen, en het bijv. n. en bijw. *plaatselijk.* Zamenstell. *plaatsbegever*, *plaatsbekleeder*, *plaatsbewaarder*, *plaatshond*, *plaatshouder*, *plaatsmajoor*, *plaatsvervanger*, enz.

Plaats, bij KIL. *plaatse*, *pletse*, nederf. *plasf*, hoogd. *platz*, fr., eng. *place*; sp. *plaça*, ital. *piazza*, pool., boh. *plac* is naauw verwant aan het lat. *platea*, angelſ. *plaets*, en voorts aan *plaat*, *plat* en *blad*.

PLAATSELIJK, zie *plaats*.

PLAATSEN, zie *plaats*.

PLAGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik plaagde*, *heb geplaagd*. Eigenlijk, door het geven van eenen ſlag kwetſen, wonden, in welken zin *plaghen* bij KIL. voorkomt, zoo als het gr. πληττειν, het oudlat. *plagare*, het latere lat. *fligere*, het ital. *piagare*, het hoogd. *placken*, en het zweed. *plagga*. In het gebruik, evenveel op welke wijze, kwellen: *dat land wordt zwaar geplaagd*. *Waarom plaagt gij dat kind? Honger en dorst plagen mij*. Dezen zin hebben *plagen* bij KIL., zweed. *plaga*, eng. *plague*, en hoogd. *plagen*. Van hier *plager*, en de zamenſtell.: *boerenplager*, *vrouwenplager*, enz. — *plaagduivel*, *plaaggeest*, *plaagziek*, enz.

PLAGGE, z. n., vr., *der*, of *van de plagge*; meerv. *plaggen*. Verkleinw. *plaggetje*. Bij KIL. *plagghe*, *plaggherije*, een dekkleed, en lompen, vodden. In het hedendaagſche gebruik, vlakke, en meer lange en breede, dan dikke lappen, die van een digt begroeid heideveld afgeſtoken worden, om tot brandſtof te dienen, en daarin van *zoden* verſchillende, dat deze laatſte van een grasveld afgeſtoken en tot gansch andere einden worden gebezigd: *de armoede brandt, in plaats van turf, enkel plaggen*. Dit woord, in het hoogd. ook *plagge*, ſchijnt vermaagſchapt aan het fr. *plaque*, als ook aan ons nederd. *plak*, of *plek*, *vlak*, of *vlek*, en *vlag*, zoo als men onder anderen ook zekere groene lappen noemt, die in onze binnenwateren groeijen.

PLAIZIER, zie *pleizier*.

PLAK, z. n., vr., *der*, of *van de plak*; meerv. *plakken*. In den zin van eenen ſlag met zeker welbekend werktuig van ouderwetſche ſchoolmeesters, afkomſtig van dezelfde lat. en gr. ſtamwoorden *plaga*, πληγη, van welke *plaag* een ander uitſpruitſel is. Voorts het werktuig zelf, waarmede een ſchoolmeester plakken uitdeelt: *de plak gaat hem niet uit de handen*. Van hier de ſpreekw.: *ergens de plak op leggen*, het door een meesterachtig ontzag tegenhouden, bedwingen:

iemand onder de plak hebben, hem zoo willekeuriglijk beheerschen, als een schoolmeester de leerlingen, die voor zijne plak beven, en hem daarom steeds naar de oogen zien.

PLAK, z. n., vr., *der*, of *van de plak*; meerv. *plakken*. Verkleinw. *plakje*. Bij KIL. *placke*, *plecke*, *vlecke*. In eenige beteekenissen, welke KIL. aan dit woord geeft, bezigt men heden ten dage in deszelfs plaats *plek* en *vlek*. Intusschen komt *plak* nog somwijlen voor in den zin van eene smet of klad: *daar valt eene groote plak inkt op mijn schrift*. En schertsende noemt men eene *plak* van dien aard ook wel eens een *plakkaat*: *wat hebt gij daar een plakkaat in uwen boezel.* Maar veel gebruikelijker is ook in dezen zin het woord *vlek*, waarin, even als in *plek*, *plak*, *plagge*, het gr. πλαξ, het fr. *plague*, enz. het denkbeeld van vlakheid heerscht. Uit dien hoofde was *plak* oorspronkelijk, evenzeer als *plek*, enz., een vlak gedeelte des aardbodems. Van deze beteekenis ging *plak* over tot die van een vlak gedeelte van evenveel welk ding, dat, door eene daarop vallende smet van de overige oppervlakte van zulk een ding, als het ware, afgeteekend werd; en overdragtiglijk gaf men aan de smet, waardoor een deel der oppervlakte van eenig ding zich van het overige dier oppervlakte onderscheidde, den naam van *plak*; in welken zin *plack* en *placken* heden ten dage ook in het nederſ. voorkomen. Vanhier het nederſ. werkw. *placken*, en *placken*, *plecken*, *vlecken*, bij KIL., in den zin van bekladden; als ook de zamenstell.: *plackslanghe*, eene gevlekte slang, *plackwaeter*, een middel, om vlekken te verdrijven, *plackverwer*, kladschilder, *plackpapier*, kladpapier.

PLAKKAAT, z. n., o., *des plakkaats*, of *van het plakkaat*; meerv. *plakkaten*. Van *plakken*, *aanplakken*. Plakschrift, aangeslagen bevel: *men heeft dit plakkaat gedrukt*. HOOFT. Zamenst.: *bloedplakkaat* — *plakkaatboek*, enz. Zie verder *plak* en *plakken*.

PLAKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik plakte*, *heb geplakt*. Iets ergens vlak op of aan vlijen, zoo dat het daaraan vastkleeft: *plak daar dat briefje op Dat behangsel is aan den muur geplakt*. Overdragtiglijk, eenig ding vlak nederwerpen, als of men het op de plaats, waar men het nederwerpt, vast wilde doen kleven: *waarom plakte gij het daar zoo neer? Hij plakt hem tegen den grond*,

den wand, enz. Voorts iemand gevangen zetten: *ik zal hem doen plakken.* Als mede zamen doen kleven: *pollevijen plakken*, hielen van zamengeplakt leder vervaardigen. — Met klevend goed besmeren: *placken*, bij Kil. *plaesteren*, *oft besetten met leem*, *kalk*, enz. — Vast doen kleven: *er ligt in dat boek een blad los*, *dat moet geplakt worden.* Eindelijk, onzijdig, lang in een gezelschap blijven: *hij is een liefhebber van plakken*, een regte peklap. Van hier plakker, en de zamenstell.: *leemplacker*, en *plakleem*, bij Kil. *plakbriefje*, *plakkaart*, *plakschrift.*

Plakken, hoogd. *placken*, middeleeuw. lat. *placare*, van welk laatste het hoogd. *placat*, fr. *placard*, eng. *placart*, ons *plackaert*, bij Kil., en in een oud stuk, dat door van Hass. is aangevoerd, en het hedendaagsche *plakkaat*, schijnt af te stammen.

PLAMMOTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik plammootte*, *heb geplammoot.* Bij letterverplaatsing, van het verouderde en bij Kil. voorkomende *palmmotten*, met vuile handen betasten, bezoedelen: *gij moet dat schoone linnen zoo niet plammoten.* In de gemeenzame verkeering gebruikelijk. Oud. bezigt het in eenen goeden zin, voor kneden: *ongelijke dingen tot eene gedaante plammooten.*

PLAN, z. n., o., *des plans*, of *van het plan*; meerv. *plannen.* Verkleinw. *plannetje.* Evenzeer als *plein*, bij Kil. *pleijn*, *plane*, en het hoogd. *plan*, eng. *plan*, *plain*, fr. *plaine*, *plan*, ital. *piano*, *pianura*, oorspronkelijk van het lat. *planus*, vlak, effen; en beteekent eigenlijk, eenen vlakken, effenen, platten grond. Bijzonderlijk eenen grond, waarop een of meer gebouwen moeten worden gesticht. Overdragtiglijk, eene schets, eene afbeelding van zulken grond, en deszelfs verdeeling tusschen de gebouwen, of derzelver onderscheidene vertrekken; en dus eenen zoogenoemden platten grond van een gebouw, of van eene vereeniging van gebouwen, van eene stad, van eene vesting, enz.: *men vond allerlei plannen bij hem.* Voorts het ontwerp op zich zelf, al is het nog niet op papier afgeteekend; en, eindelijk, evenveel welk ontwerp: *volgens Barruel maakten de vrijmetselaars het plan der Fransche omwenteling.* Zamenst.: *planmaker*, enz.

PLANEET, z. n., vr., *der*, of *van de planeet*; meerv. *planeten.* Eene dwaalster, of, liever, een wandelend he-

hemelligchaam, dat zich in eenen bepaalden loopkring rondom de zon beweegt: *oudtijds waande men, dat de zon en de planeten rondom onze aarde wentelden, thans beschouwt men niet meer de zon, maar den aardbol, als eene planeet.* Door dezen naam onderscheidt men de gezegde hemelligchamen van de vaste sterren, van de planeetwachters, die zich wederom rondom de planeten bewegen, en tot welke de maan behoort, en van de staart- of baardsterren, die gemeenlijk *kometen* genoemd worden. Nu verzon de hebzucht weleer zekeren invloed van de planeten op het lot der menschen. Men voorspelde aan ligtgeloovigen geluk of ongeluk uit hunne planeten. Van hier, dat iemands *planeet*, zoo veel beteekende, als zijn noodlot: *laat uwe planeet niet lezen.* Vond., laat u uw noodlot niet aankondigen. Zamenstell.: *planeetboek*, *planeetkijker*, *planeetlezer.*

Planeet, hoogd. *planët*, eng. *planet*, fr. *planete*, ital. *pianeta*, lat. *planeta*, zijn allen van het gr. πλανητης afkomstig, dat eenen dwaler aanduidt; een naam, dien men zekerlijk aan de gezegde hemelligchamen gaf, toen men nog niet wist, dat zij allen zich in eenen vasten loopkring bewegen.

PLANK, z. n., vr., *der*, of *van de plank*; meerv. *planken.* Verkleinw. *plankje.* Zoodanig een stuk hout, als men uit eenen boom krijgt, wanneer men denzelven derwijze in het lang doorzaagt, dat de lengte en breedte der stukken derzelver dikte verre overtreffen: *Neptuin ontziet, noch dijk, noch paal, noch eike plank.* Vond. *Dat papier is zoo vast als eene plank. Een huisje van vier planken*, eene doodkist. *Eene plank voor het hoofd*, of, lomp weg, *een bord voor den kop, hebben*, onbeschaamd zijn, van blikken noch blozen weten. *Hij is de plank mis*, het gaat hem, als of hij eene plank, die over eene sloot ligt, mistrad. *Hij kan wel bij de plank*, is een gegoed man, in het dagelijksche leven. Van hier het basterdstaartige *plankier*, zoldedering van planken, ook eene plank, die voor de stoep, tot dekking van eene goot ligt: *die een heelen teijt voor de tralij sitten, of op het plankier.* Breder, en het bijv. *planken*, dat uit planken vervaardigd is: *een planken vloer.* Zamenstell.: *plankwerk*, enz.

Plank, bij Kil. *plancke*, hoogd. *planke*, eng. *plank*, in

in de taal van wallis *plange*, zweed. *plancka*, fr. *planche*, ital. *palanca*, *pianca*, lat. *planca* ſtammen af van het gr. *πλαξ*, dat misſchien aan ons nederd. *plak*, *vlak*, enz. vermaagſchapt is.

PLANT, z. n., vr., *der*, of *van de plant*; meerv. *planten*. Verkleinw. *plantje*. Bij eene wijsgeerige beſchouwing der natuur geeft men dezen naam aan alle bewerktuigde deelen van het geſchapene, die van een gevoelloos leven verzien zijn: *het rijk der planten bevat boomen, ſtruiken, kruiden, grasplanten*, enz. En dit algemeene gebruik van *plant* wordt bij menige gelegenheid gevolgd: *belommert, of van eick, of dichte lindeplant*. D. Deck. Doch in het gemeene leven bezigt men *plant* ook meermalen in de engere beteekenis van jonge en pas uit de aarde voortſpruitende gewasſen, vooral die van zulken aard zijn, dat zij verplaatst moeten worden: *uit die plant zal een fraaije boom groeijen. Koolplanten, ſaladeplanten. Die plant gaat uit*, zij ſterft. *Het is de tijd, om de aardbezieplanten te verzetten*. Ook wordt *plant*, *plante*, voor het onderſte des voets genomen: *aan de planten uwer voeten*. Bijbelv. *En hielt mitte hent ſijns broeders plante*. Bijb. 1477. Van hier het basterdſtaartige *planteit*, overvloedig, in de gemeenzame verkeering, en ook bij Kil. Zamenſtell. *plantbed*, *plantenrijk*, *plantgewas*, *planthof*, enz.

Plant, *plante*, hoogd. *pflanze*, zweed. *planta*, eng. *plant*, fr. *plante*, ital. *pianta*, ſtamt af van het lat. *planta*.

PLANTAADJE, zie *planten*.

PLANTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik plantte, heb geplant*. Eigenlijk, jonge gewasſen derwijze ergens neerzetten, dat zij daar opluiken en groeijen kunnen: *boomen planten, andijvie planten, ſuikerriet planten*. Figuurlijk, een ding, dat voor geenen wasdom vatbaar is, ergens vast in, of op de aarde plaatſen: *hij heeft het Staatſche vaandel op de vijandelijke verſchanſingen geplant. Het geſchut op den wal planten*. Voorts, de beginſelen van wederom geheel iets anders ergens vestigen: *goede neigingen in de gemoederen der menſchen planten. Paulus heeft het chistendom te Korinthe geplant. Volk planten*, het welk men weleer ook moet hebben gezegd, daar men thans nog het woord *volksplanting* bezigt. Voorts komen van *planten* niet ſlechts *planting*, maar ook *plantaadje*, zoo als

men hier en daar eenen geregelden aanleg van geboomte tot wandeldreven, en voorts een Amerikaansch landgoed noemt, dat tot planten van koffij, ſuiker, enz. gebezigd wordt, —*planter*, welken naam men bijzonderlijk aan den bezitter van eene Amerikaanſche plantaadje geeft, *plantſoen*, eene jonge ſpruit van meer dan een ſlag van boomen, welke men afhakt, om ze te planten, en tot eenen nieuwen boom te doen opgroeijen: *als de jeugdige plantſoen geen hagelbuien vreest, noch blixems, die haer treffen.* VOND. — *plantſoenbosch*, enz.

Planten, hoogd. *pflanzen*, bij NOTKER *flanzon*, bij WILLERAM.* *phlanza*, angelſ. *plantan*, eng. *plant*, fr. *planter*, ital. *piantare*, zouden, volgens ADEL. niet zoo zeer van *planta*, *plant*, enz. afſtammen, als wel van *platz*, *plaats*, enz.; maar hier werd hij, onzes erachtens, door zijnen heerſchenden afkeer van latijnſche ſtamwoorden, geheel buiten het regte ſpoor gevoerd.

PLANTSOEN, zie *planten*.

PLAS, z. n., m., *van den plas*; meerv. *plasſen*. Verkleinw. *plasje*. Bij KIL. *plasch*, nederſ. *plasſ*, hoogd. *platz*, het zelfde als *plots*. Eigenlijk, een klanknabootſend woord, dat ongetwijfeld oorſpronkelijk, het geluid aanduidde, 't welk het water, dat hier of daar op onzen weg ſtaat, maakt, als wij daar in trappen. In het gebruik, het water, dat zulk een geluid maakt, eene min of meer uitgebreide en diepe plek waters, op ſtraten en wegen: *ik viel achter over in eenen plas.* Overdragtiglijk, evenveel welke plek waters: *men moet naar Oostindie eenen grooten plas over. Door den ongeſtuimen plas.* VOND. *De landen langs den Nijl, en zijnen langen plas.* VOND. Bijzonderlijk, in Holland, een poel door uitveening van landerijen voortgebragt: *de Nieuwkoopſche plas wordt droog gemaakt.* Van hier *plasregen*, ſtortregen, ſlagregen, hoogd. *platzregen*, een regen, die *platz*, *plas*, klinkt, of die plasſen voortbrengt, of uitſtort, *plasregenen*, en *plasſen*, nederſ. *plasken*, zweed. *plaska*, hoogd. *platſchen*, *plantſchen*, *planſchen*, en *platſchern*, eigenlijk de klank van *plas* voortbrengen, met voeten of handen in het water plompen, daarin morſen: *dat wijf doet niets dan wasſchen en plasſen.*

PLASDANK, z. n., m., *van den plasdank*; meerv. *plas-*

dan-

danken. Verkleinw. *plasdankje.* Bij Kil. *plaijsdanck.* Van *dank*, en *plas*, *plais*, een bastaardwoord, ontleend van het fr. *plaire*, behagen, van 't welk men, behalve *pleizier*, enz. oulings hier te lande ook *pleizant*, bij Kil. *plaijſant* en *plaijſantelick* afleidde. Dus is *plasdank*, niet, zoo als Halma wil, een dank als een plas, een groote dank; maar een dank, waarmede men bewijst, dat men in het verrigte of geſchonkene behagen ſchept, daarover wel voldaan is: *men wil daarmede eenen plasdank bij mij behalen. Diens eenigh doelwit is den plasdank van haer Heeren.* Vond.

PLASREGEN, zie *plas.*

PLASSEN, zie *plas.*

PLAT, bijv. n. en bijw., *platter*, *platst.* Het tegenovergeſtelde van *verheven*, en genoegzaam het zelfde als *vlak*: *iets plat drukken*, of *ſlaan*, deszelfs verhevenheid wegnemen, en het van weerskanten vlak en effen maken: *zoo plat als een ſcholletje. Meest alle negers hebben platte neuzen. Platte daken. Het platte land*, dat ſchaars met gebouwen bezet is, en daardoor niet zoo oneffen wordt gemaakt, als de grond, waarop men eene ſtad gebouwd vindt. *Eene platte beurs*, die ledig is, en niets bevat, dat aan haar eenige verhevenheid bijzet. *Iemand plat ſlaan*, zoo geweldig kloppen, als of men hem plat maken wilde. *Plat ter aarde vallen*, zoo neervallen, dat men de minst mogelijke verhevenheid behoudt. Figuurlijk, al wat weinig verhevenheid en rondheid ſchijnt te bezitten. In dezen zin gebruiken de ſchilders het woord *plat*, en tevens in dien van onedelheid, laagheid van voorkomen: *eene platte figuur*, die van allen edelen zwier ontbloot is. Eveneens noemt men laffe en kruipende gezegden *platte uitdrukkingen*; en ſmakelooze wijn heet *platte wijn.* Overigens is *plat*, oulings *plats*, regt uit, zonder omwegen: *iemand iets plat afſlaan. Ik gelove plat, dat den armen wert geholpen van zijn gebreecken.* Constth. Juw. Bij Kil. *plat wt*, rond uit. En *in het plat* is, op eenen zoogenoemden platten grond, in een plan: *de Koning deedt in 't plat teekenen de ſlagherden.* Hooft. Eindelijk is *plat duitsch* het tegenovergeſtelde van hoogduitsch. Van hier *plat*, z. n., waarover ſtraks nader, *platachtig*, *platdijs*, en *platteel*, waarover ook ſnader, *platheid*, *platten*, waarover bij *pletten*, en *platterd*, een

een ongeletterde: *dat boek is voor platierds geschreven.* Zamenstell. *platbodemd*, *platbroek*, *platgat*, *platlood*, *platluis*, *platvisch*, *platvoet*, *platvoeten*, *platvoetig*, enz.

Plat, hoogd. *platt*, zweed. *platt* en *flat*, deen. *flad*, eng. *flat*, fr. *plat*, ital. *piatto*, is naauw vermaagschapt met het lat. *plautus*, *plotus*, een platvoet, en *latus*, gr. *πλατυς*, breed, als ook met *plaat*, *plaats*, en *blad*.

PLAT, z. n, o., *van het plat*; meerv. *platten*. Verkleinw. *platje*. Dit verkleinw. bezigt men wegens eenen stouten jongen: *het is een regt platje*. Maar een *plat* is eene effene vlakte zonder verhevenheden; zoo als een plat dak van een of ander gebouw: *daar is een schoon plat op dat huis*. *Viel Kardinael van het plat, hij zou aen cijfferletters stukken vallen*. VOND. Het bovenste van een altaar: *op 't outerplat*. VOND. *Wilt hem op 't plat van zijn altaren vieren*. VOND. De vlakke zijden van een zwaard: *ik heb hem met het plat van den degen afgerost*. Het onderste van eens menschen voet: *'t zal al zijn onder 't plat van uwen voet gesteld*. D. DECK. Voorts is *op zijn plat* met de vlakste zijde naar beneden: *die klinkers liggen op hun plat*. — *Op zijn plat vallen* is, figuurlijk, evenveel als, door de mande vallen, tot bekentenis komen.

PLATDIJS, z. n., vr., *van de platdijs*; meerv. *platdijzen*. Verkleinw. *platdijsje*. Zeker slag van platvisch, dat onder op den bodem van het water op de linker zijde ligt, en daarom enkel aan den regterkant van het hoofd oogen heeft, anders schol. In het hoogd. *platteisze*, boh. *plateijs*, *plateijsek*, pool. *plascezka*, eng. *plaice*, fr. *plie*, middeleeuw. lat. *plada*, bij ANSON. *platessa*. Waarschijnlijk van het gr. *πλαταξ*, dat intusschen eigenlijk een ander slag van platvisch aanduidt.

PLATTEEL, (*plattiel*,) z. n., o., *des platteels* of *van het platteel*; meerv. *platteelen*. Staat in den uitgang gelijk aan het fr. *plateau*, een schotel. Zie *eel*. Het stamwoord is in het fr. *plat*, een schotel. Ook beteekent ons *platteel*, in de zamenstell. *platteelbakker*, *platteelbakkerij*, allerlei aardewerk; maar het blijft bij eenen schotel bepaald, in *platteellecker*, bij KIL., een tafelschuimer. Zie *pateel*.

PLATINA, z. n., vr., *der*, of *van de platina*; zonder meerv. Een metaal, dat eerst in 1748 in het Spaansche

ſche Amerika ontdekt werd, het goud in zwaarte overtreft, ligtblaauw van kleur, en op zich zelf onſmeltbaar is, maar om ſtaatkundige redenen niet opgedolven wordt, en daarom in Europa zeer zeldzaaam is.

PLAVEIJEN, (bij Kil. ook *paveijen*,) bedr. w., gelijkvl. *Ik plaveide, heb geplaveid.* Vloeren: *de weg is een uur gaans ver geplaveid*, met gebakkene of andere ſteenen gevloerd. Van hier *plaveijing, plaveiſel.* Zamenſtell.: *plaveiſteen*, bij Kil. ook *paveijſteen, paveerſteen*, eng. *pave*, fr. *paver*. ital. *pavimentare*, afkomſtig van het lat. *pavire*, vloeren, eigenlijk eenen leemen grond plat en effen kloppen, ſtampen, of trappen, waarvan het gr. *παιειν* het grondwoord is.

PLECHT, z. n., vr., *der*, of *van de plecht*; meerv. *plechten*. Het voorſte of achterſte halfdek van een ſchip, maar bijzonderlijk het voorverdek, waaraan men niet ſlechts den naam van de *voorplecht*, maar ook bij uitſluiting dien van de *plecht* geeft, welken het achterſte halfdek naauwlijks anders voert, dan in de zamenſtell.: *ſtuurplecht*. Spreekw. *van de plecht rollen*, van zijn ambt afgezet worden. *De plecht is al van het ſchip*, eene klankſpeling, die zoo veel aanduidt, als: dat pleegt niet meer te geſchieden. Zamenſtell.: *plechtanker*, het voornaamſte anker van een ſchip, dat men op de plecht gereed houdt, om het in den uiterſten nood te gebruiken. Overdragtiglijk, iemands laatſte toevlugt: *dat was mijn plechtanker. Het plechtanker uitwerpen*, de uiterſte pogingen tot behoud in het werk ſtellen.

PLEGEN, (bij Kil. *pleghen*,) onz. w., onregelm. *Ik plagt, heb gepleegd*, oul. *geplogen*; doch dit is geheel verſleten. Gewoon zijn: *de wereld is verwilderd, waar Pallas plagt te ſtaan, is nu een uil geſchilderd. Hij pleegt veel te eten.* Oul. werd het ook gebezigd voor gebeuren: *dat men doorgaans ziet pleghen.* Hooft.

PLEGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik pleegde, heb gepleegd.* Eigenlijk bezorgen, zorgvuldiglijk in het werk ſtellen, oefenen, in oefening brengen: *maar oock, dat het behoorlijck is, dezelve (de verdraagzaamheid) te pleghen.* H. de Gr. Voorts in eenen algemeeneren zin, bedrijven: *hij geeft zich over aan het plegen van allerlei gruwelen. Bedrog plegen, raad plegen. Den dienst plegen.* Bybelv. Van hier *pleging*. Zamenſtell.: *pligtspleging, raadpleging, regtspleging* — *pleegvader*, bij Kil. *plegh-*

vader, voogd, enz. POOT gebruikt het woord *pleegheer*, voor een' herder. Nog zeggen onze landlieden: *de koeijen plegen*. De ouden bezigden ook *plien* voor *plegen*.

PLEGT, z. n., vr., *der*, of *van de plegt*; meerv. *plegten*. Kusting op een huis of ander goed: *ik heb eene plegt van duizend gulden op dat land*. Bij KIL. *Pleghe debitum*.

PLEGTIG, bijv. n., en bijw *plegtiger*, *plegtigst*, bij KIL. ook *pligtig*. Statig, aanzienlijk: *eene plegtige vergadering* — *een plegtig gewaad*. *Hij ontving ons op de plegtigste wijze*. Van hier *plegtigheid*, *plegtiglijk*. Zie *heid* en *lijk*. OUD. bezigt *gedenkplegtig*.

PLEGTIGLIJK, zie *plegtig*.

PLEI, zie *palei*.

PLEIDOOI, zie *pleit*.

PLEIN, z. n., o., *des pleins*, of *van het plein*; meerv. *pleinen*. Verkleinw. *pleintje*. Eigenlijk even het zelfde, als *plan*. Oulings iedere vlakte: *doe zij nu aen de pleijne van den doornbosch quamen*. BYBELVERT. In het hedendaagsche gebruik eene effene en vlakke plek gronds nevens een groot gebouw: *hij staat hier op een verheven en met marmer gevloert plein*. MOON. *De koetsen regelen zich op het plein*. Zie voorts *plan*.

PLEISTER, (*plaaster*,) z. n., vr., *der*, of *van de pleister*; meerv. *pleisters*. Verkleinw. *pleistertje*. Een stuk linnen, of leder, dat met een kleverig geneesmiddel besmeerd is, om op eene wonde, kneuzing, enz gelegd te worden: *zijn halve aangezigt is met eene pleister bedekt*. *Hechtpleister*, *keelpleister*, *tandpleister*, *trekpleister*, enz. Overdragtiglijk, al wat tot verzachting van eenig leed dienen kan: *dat zeggen is te grievend, leg daar eene pleister op*, voeg daar iets bij tot opbeuring. *Op dat gebrek moet men eene gouden pleister leggen*, men moet dat leed met geld verzachten. Voorts de kalk, waarmede men eenen muur bedekt: *al de pleister valt van den wand*. En een nog fijner slag van kalk, anders *gips* genoemd: *ik heb zijne beeldtenis in pleister*. Van hier *pleisteren*, met kalk bestrijken: *die wand mag wel eens op nieuw gepleisterd worden*, — *pleisteraar*, bij KIL. *plaesterer*, *placker*. Zamenstell.: *pleisterkalk*, *pleisterkuil*, waaruit *pleister* gegraven wordt, *pleisterwerk*, dat van pleister gemaakt is.

Pleister, eng. *plaister*, hoogd. *pflaster*, angelf. *plaster*, zweed. *plåster*, boh. *flastr*, fr. *plâtre*, en *emplatre*, ital., fp. *emplastro*, lat. *emplastrum*, ftamt af van het gr. *ἐμπλαςρον*, welks voorzetfel men in het fr. als er van kalk gefproken werd, en elders in alle gevallen, weggeworpen heeft.

PLEISTEREN, zie *pleister*.

PLEISTEREN, onz. w., gelijkvl. *Ik pleisterde*, *heb gepleisterd*. Op eene reize ftil houden, om wat uit te rusten: *hoe menigmaal hebt gij wel gepleisterd?* Zamenftell.: *pleisterplaats*, enz Oulings fchreef men *peisteren*, zoo als Kil. en Plant. alleen hebben, en het beteekende eigenlijk zich ververfchen, eten en drinken: *komt peisteren in mijn hut*. Huijg. Ook van dieren: *ghinc dat ors peijsteren in 't land*. Zeghel.

PLEIT, z. n., vr. *der*, of *van de pleit*; meerv. *pleiten*. Een plat vaartuig: *pleijten geladen mit Hamborger bier*, in een oud ftuk bij van Hass. aanteek. op Kil. In het gemeene leven gebruikt men dezen naam niet meer, maar wel in de gefchiedboeken, waar men van vaartuigen van den ouden tijd fpreekt. De Italiaanfche fchrijvers der middeleeuwen noemden ze *platae*, en *plattae*; en in opperd. geeft men aan foortgelijk een flag van vaartuigen nog heden ten dage den naam van *plätte*, *platte*, welks oorfprong in *plat* gelegen is.

PLEIT, z. n., o., *des pleits*, of *van het pleit*; zonder meerv. Een regtsgeding: *uit een verwart pleit redden*. Vond. *Wij hebben hier bij een de rechters van het pleit*. Anton. Zamenftell.: *pleitbezorger*, *pleitgeding*, *pleitzaak*, *pleitzak*, enz.

Pleit, eng. *plea*, ital. *piato*, fp. *pleijto*, fr. *plaidoier*, van waar wij het basterdwoord *pleidooi* ontleend hebben, fchijnt af te ftammen van een oud woord *pleijen*, keuvelen, dat bij Mel. St. voorkomt in: *si ghinghen nu singhen ende pleijen*, en van waar ook *plaijeren*, *plaeijeren*, *pladeren*, bij Kil., fr. *plaidor*, eng. *plead*, en ons nederd. *pleiten*. Misfchien echter is *pleit* afkomftig van *plegen*, waarvan *pligt*, als een ftrijd, of onderhandeling wegens de pligtigheid en het regt van iemands bedrijf. Althans, in Gelderland zegt men nog *plegt*, *plegten*, voor *pleit* en *pleiten*. Het gr. *πληκτίζειν*, *pugnare*, *disceptare* komt hier ook in aanmerking.

PLEITEN, onz. w., gelijkvl. *Ik pleitte*, *heb gepleit*. Een

Een regtsgeding voeren: *hij doet niets dan regten en pleiten. Wie pleit voor hem?* welke pleitbezorger heeft zijn geding in handen. Overdragtiglijk, zich zelven, of anderen, in evenveel welke gevallen, verdedigen: *hij pleit voor zich zelven. Dat pleit sterk voor hare onschuld. Hoe kunt gij nog voor zulken booswicht pleiten.* Van hier *pleiter*, *pleiterij*, enz. Zamenstell.: *pleithof*, *pleitkamer*, *pleitkunst*, *pleitvogel*, *pleitziek*, *pleitziekte*, *pleitzucht*, *pleitzuchtig*, enz.

PLEIZIER, (*plaizier*, *plaisier*, *plaijsir*, bij KIL.) z. n., o., *van het pleizier*; zonder meerv. Verkleinw. *pleiziertje*. Vermaak: *gij hebt mij daarmede een groot pleizier gedaan.* Eigenlijk niets anders, dan het fr. *plaisir*, eng. *pleasure*, Ital. *piacere*. Na dat intusschen *pleizier* bij ons in gebruik geraakt is, hebben wij daarvan afgeleid: *pleizieren*, vermaak aandoen, eng. *pleasure*, en *pleizierig*, eng. *pleasurable*. Zamenstell.: *pleizierreis*, *pleiziertogt*, enz.

PLEK, z. n., vr., *der*, of *van de plek*; meerv. *plekken*. Verkleinw. *plekje*. Oorspronkelijk, een vlak gedeelte des aardbodems. Overdragtiglijk, ieder gedeelte des aardbodems: *terzelver plekke aangesmeten.* HOOFT. Voorts een gedeelte der oppervlakte van elk ding, dat door eene daarop vallende smet, of door kleur, of anderzins van de overige oppervlakte van zulk een ding onderscheiden is: *hij heeft eene vurige plek op de hand. Een hond met zwarte plekken.* Zie voorts *plak*, en *vlek*.

PLEMP, *plempe*, z. n., vr., *der*, of *van de plemp*; meerv. *plempen*. Een vischschuit, bij WAGENAAR. Die gene, welke met zulk eene schuit vischt, wordt, volgens WINSCHOTEN, een *plemper* genoemd.

PLENGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik plengde, heb geplengd.* Uitstorten van bloed, wijn, olie, of water, bij offerplegtigheden: *onder het plengen van den wijn op het altaar.* Voorts uitstorten, vergieten: *er werd veel Christenbloed geplengd.* De Dichters bezigen *tranen plengen*, voor tranen storten, schreijen. Van hier *plenging*. Zamenstell.: *plengwijn*.

PLENKEN, veroud. onz. w., bij KIL. *plencken*, omdolen. Van hier *plencker*, een dwaler, een zwerver.

PLETS, veroud. z. n., o, *van het plets*; zonder meerv. Bij KIL. een stuk, eene lap, en eene geringe soort van laken.

PLETTEN, bedr., w., gelijkvl. *Ik plettede*, (*plette*) *heb geplet*. Plat maken, en voorts verbrijzelen, vermorzelen, omdat men vele dingen zonder dien niet plat maken, *platten*, of *pletten*, kan: *dat arme dier is te morzel geplet*. *Gouddraad pletten*. Van hier *pletteren*, *verpletteren*, *pletmolen*, enz. Zie *plat*.

PLETTEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik pletterde*, *heb gepletterd*. Het voortd. werkw. van *pletten*. Van hier *te pletteren*: *te plettere en te mortel slaen*. Vond.

PLEURIS, ond. z., n., vr., *der*, of *van de pleuris*; meerv. *pleurissen*. Zijdewee: *zij heeft eene pleuris*. Van het lat. *pleuritis*, fr. *pleurésie*, eng. *pleuresy*.

PLIGT, z. n., m., *des pligts*, of *van den pligt*; meerv. *pligten*. Van *plegen*. Een door eene wet bepaald gedrag, en, in eene ruimere beteekenis, elk met de natuur der zake en onze betrekking tot dezelve overeenkomstig gedrag: *geopenbaarde*, *burgerlijke*, *menschelijke*, *natuurlijke pligten*. *Het is uw pligt*, *mij te gehoorzamen*. *Mijn pligt vordert het*. *Zijne pligten te buiten gaan*. *Naar eed en pligt handelen*. Zamenstell.: *huwelijkspligt*, *kinderpligt*, *tempelpligt*, enz. *pligtgebaar*, *pligtgebod*, *pligtleer*, bij H. Dull., *pligttraag*, *bij* Camph. — *pligtvaardig*, *pligtplegen*, *pligtpleging*, beleefdheid, eerdienst — *pligtschuldig*, *pligtshalve*, enz. Van hier: *pligtig*, voor verpligt, schuldig: *dijkpligtig land*, land, waarop de verpligting ligt om den dijk te onderhouden: *wetpligtig*, bij Hooft.

PLIGTIG, zie *pligt*, en *plegtig*.

PLIGTPLEGING, zie *pligt*.

PLIGTSHALVE, zie *pligt*.

PLOEG, z. n., m., *des ploegs*, of *van den ploeg*; meerv. *ploegen*. Een bekend werktuig van landbouwers, om voren in den grond te trekken, en dien losser, en voor de ontvangst van het daarin te werpen zaad geschikter te maken: *nu zullen de koningklijke gebouwen luttel lants voor den ploeg laeten*. Vond. Overdragtiglijk, het werk, dat met een ploeg wordt verrigt, en ook alle andere arbeid: *hij gaat lustig aan den ploeg*, hij begeeft zich lustig aan zijn werk; *de handen aan den ploeg slaan*, een zaak ondernemen; ook iemands middel van bestaan: *dat is mijn wagen en mijn ploeg*, dat zijn mijne middelen van kostwinning. Voorts, een timmermanswerktuig, om planken te ploegen,

gen, of daarin groeven te maken, waarin de afgeschaafde zijden van andere planken sluiten: en een werktuig van boekbinders, anders ook wel een *ploegmes* genoemd. Eindelijk schijnt men den naam van *ploeg* oulings te hebben gegeven aan zeker bepaald aantal van werklieden, waarmede men zoo veel lands bearbeidde, als men met eenen ploeg kon bebouwen. Van hier, dat men nog heden ten dage elk hoopje volks, 't welk men tot het uitwieden der akkers bezigt, met den naam van eenen *ploeg* bestempelt, en denzelfden naam geeft aan elk hoopje volks, dat gezamenlijk eenig bepaald werk verrigt, en afdoet: *die veenman heeft zes ploegen aan het werk. Die dijk wordt in elf ploegen afgewerkt.* Zamenstell.: *ploeghout*, *ploegijzer*, *ploegkouter*, *ploegland*, *ploegmes*, *ploegos*, *ploegrad*, *ploegschijf*, *ploegstaart*, *ploegsteel*, *ploegstok*, *ploegstreek*, *ploegvoor*, enz.

Ploeg, hoogd. *pflug*, bij Otfrid. *pluag*, in Tatian. *phluog*, nederf., angelf., zweed., *plog*, eng. *plough*, in het albanisch, *plivar*, longobard. *ploum*, bij Kil. *ploegh*, is van onzekeren oorsprong.

PLOEGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik ploegde, heb geploegd.* Het land met eenen ploeg omwerken: *men vond Cincinnatus bezig met zijn land te ploegen.* Onzijdig, met den ploeg aan het werk zijn: *die zelve ploegde met twaalf jok voor hem henen.* Bybelvert. Overdragtiglijk, zwaar werk doen: *men ploegt, en zwoegt, en zweet. Bitter moet hij ploegen, om aan den kost te geraken.* Voorts is *planken ploegen*, daarin met eenen zoogenoemden ploeg groeven maken. *Het strand ploegen*, wordt figuurlijk gebezigd voor onnut werk doen. De Dichters spreken van het voorhoofd met rimpelen *geploegd*, Oud. — *Cum venient rugae quae tibi tempus arent.* Ovid. Van hier *ploeger*, iemand, wiens werk bijzonderlijk het ploegen is.

PLOERT, z. n., m., *des ploerts*, of *van den ploert*; meerv. *ploerten.* Verkleinw. *ploertje.* Een guit, een boef, die zich aan lage lichtmisserijen, en snoode treken en bedrijven overgeeft: *het zijn veelal pluggen en ploerten.* Van hier *ploertachtig*, *ploerterij* en *ploertig*.

PLOF, z. n., m., *des plofs*, of *van den plof*; meerv. *ploffen.* Klanknabootsend woord. Het geluid van iets dat valt: *wat gaf dat daar eenen plof!*

PLOFFEN, onz. w., gelijkvl. *Ik plofte, ben geploft.*

Het geluid van plof veroorzaken, door ergens neer te vallen: *ter aarde ploffen. Hij plofte achter over in het water.* Ook wel eens in eenen bedrijvenden zin, hetzelfde geluid te weeg brengen, door iets ergens neder te werpen: *waarom ploft gij het daar zoo maar op den grond? En plofte me in het zand.* VOND.

PLOK, *pluk*, z. n., m., *des ploks*, of *van den plok*; meerv. *plokken*. Verkleinw. *plokje*. De daad van plokken, of plukken: *dit zijn aardbezien van den tweeden plok.* Het gene men met de hand ergens uit plukt, of grijpt, *een ieder neemt daar eenen plok af.* Overdragtiglijk, een voordeel, 't welk men uit deze of gene zaak trekt; *ik zal daar nog een mooi plokje uit halen.* Van hier *plokpenning*, geld, dat bij eene openbare verkooping aan de meestbiedenden wordt geloofd: *ik zoude daar een plokpenning op zetten.* Zie *plukken.*

PLOKKEN. zie *plukken.*

PLOKPENNING, *plukpenning*, zie *plok.*

PLOMP, z. n., m., *des plomps*, of *van den plomp*; meerv. *plompen.* Klanknabootsend woord Het geluid van een dik, en zwaar ligchaam, als het plotseling in een diep water valt: *toen ik den plomp van mijnen makker hoorde, sprong ik aanstonds over boord, om hem te redden. Het was te Muiden plomp op plomp, toen al die bommen in de Vecht neerkwamen.* Ook wordt het als een tusschenwerpsel gebezigd: *plomp! daar lag hij in den burgwal!* Nu gebruikt men in het eng. het woord *plum* of *plump*, genoegzaam in denzelfden zin; en men schijnt in het fr. *plonger*, op het geluid te doelen, 't welk een zwaar ligchaam maakt, als het plotseling in het water valt; ja misschien bekwam het lood in het lat. den naam van *plumbum* van het doffe geluid, 't welk het nedervallende veroorzaakt.

PLOMP, bijv. n. en bijw., *plomper*, *plompst.* Grof, en dik, zoo als een ligchaam, dat, in het water vallende, het geluid van plomp voortbrengt: *waarom hebt gij zulke plompe stoelen gekocht? Plompe nagelen*, bij VAN HASS. Voorts wordt *plomp* gebezigd wegens iets, welks punt, of snede, derwijze afgesleten is, dat zij een grof en dik voorkomen heeft: *dit mes is plomp. Als onze degens plomp gevogten zijn, dan zal hij er weer een punt aan slijpen.* PAFFENRODE, bij VAN HASS. Overdragtiglijk, met opzigt tot des menschen zielsvermogens,

gens, ſtomp, bot, dom: *wat is dat een plomp mensch!* Van hier *plompaard*, *plompelijk*, *plompheid*, *plomphuizen*, in het ſpreekwoord: *ik ben van plomphuizen*, waarmede men het lat. *Davus ſum*, *non Oedipus*, uitdrukt.

Plomp, hoogd., nederſ., eng. *plump*, lat. *plumeus*, ital. *piomboſo*.

PLOMPAARD, *plomperd*, zie *plomp*.

PLOMPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik plompte*, *heb geplompt*. Het geluid van plomp te weeg brengen: *ik hoorde het plompen*. *Hij plompte in het water*, door daar in te vallen, of met het zware einde van eenen langen ſtok, welken men bij het ſchakelvisſchen gebruikt, daarin te ſlaan. Voorts ook wel eens, in eenen bedrijvenden zin, iets derwijze in het water werpen, dat zulks het geluid van plomp veroorzake: *waarom helt gij dat ding in het water geplompt?*

Plompen, hoogd. *plumpen*, zweed. *plumpa*, eng. *plump*, en *plunge*, fr. *plonger*.

PLONDEREN, zie *plunderen*.

PLONZEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik plonsde*, *heb geplonsd*. In het water ſmijten, dat het plonst: *in eene poel der verderfenisſe plonzen*. Hooft. Onz. met zijn: in 't water vallen: *hij plonsde in de gracht*.

PLOOI, z. n., vr., *der*, of *van de plooi*; meerv. *plooijen*. Verkleinw. *plooitje*. Eene vouw in een kleed, de huid van een mensch, of dier, enz.: *zijn aangezigt is vol van plooijen en rimpels*. *Hoe komt uw kleet aldus uit zijne ploi geſleurt*. Vond. Overdragtiglijk, al wat tot den vorm van een onſtoffelijk ding, evenveel afdoet, als de plooi van een kleed tot deszelfs fatſoen: *die alle zaeck*, *hoe quaed*, *ſlaet in de beste ploi*. D. Deck. *Natuur geeft ons eene ploij*. Vond. *Hij heeft zijne plooi reeds genomen*, zijn karakter is reeds gevormd.

Plooi ſchijnt evenzeer als het eng. *plait*, fr. *pli*, ital. *piegamento*, lat. *plica*, van het gr. *πλοκη* af te ſtammen.

PLOOIJEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik plooide*, *heb geplooid*. In vouwen leggen: *overhemden plooijen*. Figuurlijk, ſchikken, bedekken, goed doen voorkomen: *ik had mij verſproken*, *maar wist het ſchielijk weer te plooijen*. *Hoe zult gij dit plooijen? Alles in de beste vouwen plooijen*. Van hier *plooijing*, *plooiſter*, *geplooi*. Hetzelfde als het lat. *plicare*, en gr. *πλεκειν*.

PLOTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik plootte, heb geploot.* De ſchapenvellen van wol ontblooten: *hoe vele vachten zijn er al geploot?* Van hier *ploter, vellenploter.*

PLOTS, bijw., ontleend van het plotſend geluid, het welk een vallend ligchaam voortbrengt. Eensklaps, hetzelfde als plotſeling: *uit is 't met haer; plots leyt haer ſtaet.* CAMPH.

PLOTSELING, zie *plotſen.*

PLOTSEN, onz. w., gelijkvl. *Ik plotſte, heb geplotst.* Genoegzaam hetzelfde als *ploffen*; ergens derwijze neervallen, dat die val het geluid van *plots* voortbrenge: *zij plotſte van de ſchuit in het water.* Van hier *plotſelijk*, zoo onverwacht, en ſchielijk, als iets dat valt, dat het gezegde geluid te weeg brengt, en *plotſeling.*

Plotſen, ſtamt af van *plots*, hoogd. *plotz*, vermaagſchapt aan *platz*, enz. Zie *plas.*

PLUG, z. n., vr., *der*, of *van de plug*; meerv. *pluggen.* Een bom, of mondſtuk, op een vat, als mede een klein houten nageltje, waarvan zich de ſchoenmakers veel bedienen: *thans draagt hij ook al ſchoenen met pluggen, in plaats van de ſchoenen met ſpijkers, waarmede hij hier aankwam. Pluggen ſnijden*, kleine houten nageltjes voor de ſchoenmakers vervaardigen, overdragtiglijk, een gering en onvoordeelig werk doen; zoo als *plug*, of *plugghe*, bij KIL., voor eene zaak van weinig aanbelang, een niets beduidend ding, genomen wordt, en een *plug*, mannel., in de gemeenzame verkeering, eenen niets beduidenden karel, eenen lichtmis aanduidt.

Plug, zweed. *plugg*, eng. *plug*, nederſ. *plugge* en *pfluck*, hoogd. *pflock*, ijsl. *pleigur*, ſtamt af van het oude *fligen*, zweed. *fleiga*, lat. *fligere*, ſlaan, inſlaan, even zeer als het ijsl. *fleigr*, zweed. *pligg*, dat een kielhout beteekent.

PLUG, z. n., m., zie het vorige *plug.*

PLUIKEN, zie *plukken.*

PLUIM, z. n., vr., *der*, of *van de pluim*; meerv. *pluimen.* Verkleinw. *pluimpje.* Eene veder: *zoo wie de paeuwepluim, om haeren gulden glans, ſtelt voor de veer der gans.* D. DECK. *Ik zal die zelve roode pluim uitzonderen.* VOND. Het verkleinw. *pluimpje* beteekent ook overdragtiglijk een klein eerbewijs, eene kleine loftuiting: *zij gaf hem daar een mooi pluimpje.* Als ook zeker ſlag van kleine angelieren, van welker bloemen de bladeren in dunne vezeltjes uitloopen, die aan veren ge-

gelijken. Voorts is *pluim*, in de taal der jagers, de staart van een' haas; en deze beteekenis kan het woord, volgens VAN HASS. hebben in de zamenstell. *pluimstrijken*, *pluimstrijker*, *pluimstrijkster*, *pluimstrijkerij*, enz. Dit *pluimstrijken* kan eigenlijk zoo veel zijn, als streelen met een hazenstaartje, het welk de grieksche blijspelschrijver ARISTOPHANES eenen vleijer in de handen gaf, om de tranende oogen van eenen leepen grijsaard af te vegen. Daar en tegen schreef HUIJDEC.: „ *pluijmstrijkers* zijn, die iemand, als met een zacht pluijmken, „ of veerken, wat honigs om den mond smeeren." De overige zamenstell. zijn: *pluimaluin*, *pluimbereider*, *pluimbos*, *pluimgedierte*, *pluimgraaf*, *pluimgras*, *pluimeloos*, enz.. Overigens komen nog van *pluim*: *pluimen*, van veren ontblooten, en *pluimaadje*, veren in het algemeen, en bijzonderlijk, die tot eenen vederbos zijn zamengevoegd: *verliest gij 't vendel, zoo volgt de witte pluimaadje*. HOOFT.

Pluim, hoogd. *flaumfeder*, fr., eng. *plume*, ital. *piuma*, sp. *pluma*, stammen allen af van het lat. *pluma*

PLUIMSTRIJKEN, *pluimstrijker*, enz. Zie *pluim*.

PLUIS, z. n., vr., *der*, of *van de pluis*; meerv. *pluizen*. Verkleinw. *pluisje*. Eigenlijk, een haartje, een haarachtig vlokje, zoo als er op de vogels achterblijven, wanneer men ze de veren heeft uitgeplukt. In het gebruik, elk vlokje, vezeltje, enz.: *dat kleed zit vol pluizen*. Van hier *pluizig*. In de gemeenzame verkeering bezigt men het ook als een bijv. naamw., of bijwoord: *het is daar niet pluis*, niet schoon, zuiver, onklaar. *Hij is niet pluis*, niet zuiver, deugt niet veel: *de visch was niet pluis*, niet versch.

PLUIZEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik ploos*, *heb geplozen*. Tot pluisjes, vezeltjes trekken, of plukken: *touw pluizen*, *wol pluizen*; als ook van vezeltjes, haartjes ontblooten: *eenen vogel pluizen*, hem ter dege schoon plukken. Peuteren, zoo als iemand, die eenen vogel schoon plukt: *het kind pluist gedurig in den neus*, *aan de lippen*, enz. *Pluizen*, bij kleine beetjes eten, peuzelen. Van hier *pluizer*, *pluizerij*, het Vriesche *pluister*, pluis, waarvan bij KIL. *pluysteren*, plunderen, eigenlijk van alle haar ontblooten: *verovert en geplunderd*, *gepluijstert en geplockt*. BREDER.

Pluis, fr. *poil*, ital. *pelo*, zijn afkomstig van het lat. *pilus*, welks naaste afstammelingen *pilare*, *depilare*, *ex-*

 pi-

pilare, met het ital. *pelare*, het fr. *piller* en *eplucher*, en ons *pluizen*, overeenkomen.

PLUKHAREN, onz. w., gelijkvl. *Ik plukhaarde, heb geplukhaard.* Van *plukken* en *haar*. Derwijze vechten, dat men elkander bij het haar grijpt, en hetzelve van elkanders hoofd rukt: *hij is op worstelen en plukharen afgerigt. Wij zullen er om plukharen*, om vechten.

PLUKKEN, *plokken*, bedr., w., gelijkvl. *Ik plukte, heb geplukt*, Tot vlokken trekken: *wol plukken*. Iets van vlokken, lokken, of veren, ontblooten: *hoenders, ganzen*, enz. *plukken*. Overdragtiglijk, iemand van zijne bezittingen ontblooten: *Zij hebben hem geplukt, zoo lang hij iets had.* Voorts, iets op dezelfde wijze ergens aftrekken, als men de vlokken, lokken, of veren doet, van welken men iets ontbloot: *appelen van den boom plukken; aardbezien, noten, bloemen plukken.* Figuurlijk: *indien gij eenige bloemen op den Nederlantschen Helikon plukken wilt*, VOND., d. i. eenige fierlijke uitdrukkingen uit Nederd. dichtstukken ontleenen. *De vruchten van zijnen arbeid plukken*, de voordeelen daar van genieten. VOND, bezigt voor *plukken* zeer dikwijls *pluiken*. Van hier *plukker, plukking, plukkeling*, bij KIL. hetzelfde als *pluksel*, — *plukster*. Zamenstell.: *plukmand, pluktijd; plukvrucht*, enz.

Plukken, hoogd. *pflucken*, angelf. *pluccian*, eng. *pluk*, zweed. *plocka*, schijnt af te stammen van *pluk*, hetzelfde als *plok, vlok, lok.*

PLUKSEL, zie *plukken*.

PLUNDEREN, *plonderen*, bedr. w., gelijkvl. *Ik plunderde, heb geplunderd.* Van kleederen, huisraad, en andere roerende goederen, berooven: *de arme inwoners werden gansch en al geplunderd.* Als ook onzijd. met zoodanig eene berooving bezig zijn: *in plaats van den vijand te vervolgen, plunderen zij.* VOND. zegt ook: *iemand van iets plonderen.* Van hier *plunderaar, plunderaadje*, buit, roof: *om de plunderaedje.* VOND. — *plundering*; maar *plunderkamer, plundermarkt, plunderzolder* zijn zamengesteld, uit *kamer, markt, zolder*, en het verouderde *plunden*, bij KIL. *plundrech*, bij HORNEGK, afgedragene, versletene kleeding, en afgebruikt huisraad, rommeling, en vodden, vermaagschapt aan het nederf. *pluimen, pluimken*, lompen, en het Hollandsche *plunje*, dat

dat wegens de kleeding van geringe lieden wordt gebruikt: *hij is slecht in de plunje.*

Plunderen, hoogd. *plundern*, eng. *plunder*, zweed. *plundra*; boh. *plundrowati*, stamt af van *plunder*.

PLUNJE, z. n., vr., *der*, of *van de plunje*; zonder meerv. Kleed, of kleeding der zeelieden; alles, wat een zeeman van wollen of linnen, enz. heeft. Zamenstell. *scheepsplunje* — *plunjekist*, enz. Zie *plunderen*.

PLUVIER, z. n., vr., *der*, of *van de pluvier*; meerv. *pluvieren*. Een trekvogel van de grootte van eene duif. VOND. bezigt dit woord onz.: *de veder daar 't pluvier op zweeft*. In het fr. *pluvier*, ital. *piviere*, *piviero*, eng. *plover*.

PO, z., n., m., *van den po*; zonder meerv. Zekere rivier, anders *padus* genaamd: *dat hij in den padus nederplompt*. VOND. *Te sane op den po*. HOOFT.

POCHHANS, zie *pogchen*.

PODAGRA, ond. z., n., o, *van het podagra*; zonder meerv. Van het gr. en lat. *podagra*, voeteuvel, voetjicht: *het podagra hebben*, *krijgen*. In de gemeenzame verkeering zegt men ook *het pootje*.

POEDER, (*poeijer*,) z. n., o., *van het poeder*; meerv. *poeders*. Verkleinw. *poedertje*. Stof, iets, welks deeltjes zoo fijn zijn, dat het ligtelijk wegstuift: *stamp mij dat eens tot een poeder*, Van hier wordt zeer fijn gestampte suiker *poedersuiker* genoemd. Bijzonderlijk, stof, dat uit tarwenmeel vervaardigd is, en dient, om het hoofdhaar daarmede te bestuiven: *hij heeft zelden poeder in het haar*. Als ook buskruid: *groote quantiteijt van poeder ende buskruijt*. GELDERS PLACAATB. Zamenstell.: *buspoeder*, *haarpoeder*, *reukpoeder*, *tandpoeder*, enz.

Poeder, hoogd. *puder*, eng. *powder*, fr. *poudre*, stammen allen af van het lat. *pulvis*, stof.

POEDEREN, (*poeijeren*,) bedr. w., gelijkvl. *Ik poederde*, *heb gepoederd*. Met poeder bedekken, of bestuiven: *ik heb mij van daag niet laten poederen*. VOND. bezigt, doch verkeerdelijk, *poeren*. Van hier *poederig*, *poeijerig*. Zamenstell.: *poeijerkamer*, *poeijerkleed*, *poeijerkwast*, enz.

POEET, z n., m., *des poëets*, of *van den poëet*; meerv. *poëten*. Verkleinw. *poëetje*. Een dichter: *het weelderig vernuft van schilders en poëten*. Van hier *poëterij*, *poëtisch*, *poëzij*. Het stamwoord is in het gr. ποιητης.

POEL,

POEL, z. n., m., *des poels*, of *van den poel*; meerv. *poelen*. Verkleinw. *poeltje*. Eene plek stilstaand water van aanmerkelijke uitgestrektheid en diepte: *de vorschen leven meest in poelen. Een diepe poel, een grondelooze poel.* Voorts eene zamelplaats van vloeibare onreinheid, *een modderpoel, een stinkpoel.* Figuurlijk, *een jammerpoel. Die stad is een poel van ongeregtigheid. In den poel des afgronts.* VOND. *In den poel, die daar brant van vijer ende sulpher.* BYBELVERT. Zamenstell.: *poelsnip, poelwater.*

Poel, hoogd. *pfuhl*, bij STRIJKER, *phul*, angelf. *pul*, nederf. *pohl*, zweed. *pol*, ierl. *pol*, wallis *poul*, eng. *pool*. middeleeuw. lat. *faulaium*, ital. *palude*, stamt af van het lat. *palus*, een moeras.

POELJE, z. n., vr., *der*, of *van de poelje*; meerv. *poeljen*. Een hoen. Van het fr. *poulle*.

POEP, z. n., m., *des poeps*, of *van den poep*; meerv. *poepen*. In eenige oorden van ons land gebruikelijk voor zoogenoemde bovenlanders, of moffen, (uit Westfalen) die elkander, met den naam van *bube*, jongen, waarvan ons nederd. *boef* afstamt, plegen te begroeten: *die poepen werken braaf door.* Zamenstell.: *poepenland.*

POEP, z. n., vr., *der*, of *van de poep*; meerv. *poepen*. Een wind, welken men van achteren loost: *een poep laten.* Van hier *poepen*, winden loozen, die *poep* klinken.

POEPEN, zie *poep*.

POEREN, zie *poeijeren*.

POES, z. n., vr., *der*, of *van de poes*; meerv. *poesen*. Verkleinw. *poesje*. Een woord, waarmede men de katten gemeenlijk roept, en 't welk daarom een naam van katten over het algemeen geworden is: *hoor de poes eens miaauwen.* Voorts een halsdeksel van bontwerk, dat bij koud weder door vrouwen gedragen wordt: *ik ga mijn poesje om den hals doen.*

POESTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik poestte, heb gepoest.* Blazen, bij KIL. Van hier *poester, puuster*, een blaasbalg, bij denzelfden KIL., en nog hedendaags in Vriesland.

POETISCH, Zie *poëet*.

POETS, z. n., vr., *der*, of *van de poets*; meerv. *poetsen*. Verkleinw. *poetsje*. Eigenlijk eene belagchelijke gebaarmaking, snakerij: *wonderlijke poetsen aanrigten*, Voorts een boertige trek, welken men iemand speelt: *ik*

ik was hem overlang zulk eene poets verschuldigd. Van hier *poetsig*, boertig, vol van poetsen. Zamenstell.: *poetsemaker.*

Poets, anders ook *pots*, is het zelfde als *boetse*, bij Kil. ook *bootse*, zie *boetse*, hoogd. *posse* en *possen*, opperd. *bosz*, nederf. *butze*, zweed. *puss*, ital. *pazzia*; misschien zijn het hoogd. *spasz* en *witz*, het oudd. *fatzen*, en het eng *fetch*, van denzelfden oorsprong.

POETSIG, (*kluchtig*), zie *poets*.

POEZELIG, bijv. naamw., en bijw., *poezeliger*, *poezeligst*. Malsch, zoo als de ledematen van een vleezig en zachtvellig meisje: *zij breidt hare poezelige armen naar hem uit. Blanker en poezeliger wijf zag ik nimmer.* Van *poesele*, bij Kil. een meisje, dat, evenzeer als het fr. *pucelle*, van het lat. *pusiola* en *pusa*, een jong meisje, afkomstig is.

POF, z. n., m., *des pofs*, of *van den pof*; meerv. *poffen.* Genoegzaam hetzelfde als *paf*; zie *paf*. Het geluid van *pof*, door blazen, slaan, enz. voortgebragt: *ik gaf hem eenen pof.* Ook als bijvoegelijk, voor opgeblazen, waar voor ook *paf* gebezigd wordt: *het poffe bier.* R. Visser. Van hier het zamengestelde: *pofzak*, ook *pafzak*, voor een log, dik mensch.

POFFEN, onz. w., gelijkvl. *Ik pofte*, *heb gepoft.* Even als *boffen*, ital. *buffare*, fr. *bouffer*, eng. *puff*, hoogd. *puffen*, een klanknabootsend woord. Het geluid van pof voortbrengen door blazen, slaan, enz.; ook voor slaan, kloppen: *hij was weer aan het poffen.* In Overijssel bezigt men *poffen* voor borgen; en overal zegt men: *iets op den pof* (te borg) *halen.* — Van hier *poffer*, een kort zakpistooltje, dat, als het afgeschoten wordt, het geluid van pof veroorzaakt; — en een blazer, snoever, zwetser, — *poffertje*, een gerezen gebakje, dat er even bol uitziet, als het aangezigt van iemand, die het geluid van pof door blazen voortbrengen wil. Zamenstell.: *pofhans*, zie *pochhans*. Kil. en Vond. bezigen *poffen* voor *pogchen*: *de nakomelingen vallen aan 't snorken en poffen.*

POGCHEL, z. n., m., *des pogchels*, of *van den pogchel*; meerv. *pogchels*. Verkleinw. *pogcheltje*. Oorspronkelijk, even hetzelfde als *bogchel*; en in het gemeene leven voor den rug gebruikelijk: *neem dit maar op uwen pogchel.*

POGCHEN, onz. w., gelijkvl. *Ik pochte*, *heb gepocht.* Klanknabootsend woord. Het geluid van poch te weeg bren-

brengen, door ergens met de vlakke hand op te kloppen. In het gebruik, door het kloppen met de hand op eenig ding aan den dag leggen, hoe veel vertrouwen men daarop stelt, hoe zeer men daarmede vooringenomen is: *wat pocht hij op zijn paard, op zijn zwaard*, enz. Overdragtiglijk, zijne vooringenomenheid met iets betoonen: *al dat pogchen op afkomst en eertijtels is belagchelijk.* Van hier *pogcher*, *pogcherij*, *pockhans*, een pogcher, een snoever.

Pogchen, hoogd. *pochen*, nederf. *pucken*, en *boken*, zweed. *boka*, fr. *baquer*, ital. *bussare*, en *picchiare*, pool. *pukan*, is verwant aan ons nederd. *beuken*, en misschien ook aan *bogen*, *pauken*, enz.

POGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik poogde*, *heb gepoogd.* Eigenlijk, dringen, ergens henen dringen: *wilt haastigh herwaerts pogen.* Const. Th. Juw. *Tijt is het, om vensterwaert te poogen.* Hooft. In het hedendaagsche gebruik, met aandrang trachten: *de vijanden poogden zich meester van eene poort te maken. Zij pogen des Vorsten gunst te behalen.* Van hier *poging.* Kil. schrijft *pooghen.*

POK, z. n., vr., *der*, of *van de pok*; meerv. *pokken.* Verkleinw. *pokje.* Een gezwelletje van eenen bijzonderen aard, en verschillende soorten, bekend onder de namen van *kinderpokken*, *koepokken*, *waterpokken*, *windpokken*, enz.: *daar liggen er zes in een huis aan de pokken. De pokjes slaan uit. Zij is van de pokken geschonden. De pokken inenten.* Van hier het werkw. *pokken*, de pokken hebben: *hij heeft gepokt en gemazeld*, en de bijv. naamw. *pokachtig*, *pokkig.* Zamenstell.: *pokdaal*, *pokdalig*, *pokhout*, *pokkoorts*, *pokpit*, of *pokput*, *pokziekte.*

Pok, hoogd. *pocke*, eng. *pock*, is een woord van noordelijken oorsprong en het stamwoord van *peukel*, *puckele*, *pockele*, bij Kil. Zie *peukel.*

POKDAAL, *pokdel*, z. n., vr. *der*, of *van de pokdaal*; meerv. *pokdalen.* Groeven, door de pokken in het aangezigt veroorzaakt. Van *pok* en *dal*, *delle*, bij Kil. *lacuna*, een wiel, greppel.

POKDALIG, bijv. n., en bijw., *pokdaliger*, *pokdaligst.* Van de pokken geschonden: *een pokdalig mensch.* Van *pokdaal.*

POKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik pookte*, *heb gepookt.* Met een' pook in het vuur wroeten, stooten: *zoo gij niet*

eerst

eerst eens pookt, zal het vuur niet branden. Van *poek*. Zamenstell.: *oppoken, uitpoken.*

POL, z. n., m., *des pols*, of *van den pol*; meerv. *pollen.* Iemand, die ontuchtige vrouwlieden onderhoudt, en daarmede boeleert, of ze aan anderen prijs geeft, een hoerenwaard, of boel: *zij wordt van vele pollen opgepast. Een die den rijxsten pol van Palestijne zoo betooverde.* VOND. Dit woord is naauw vermaagschapt aan *bol, losbol, zwierbol.* Bij KIL. is *pol, polle*, het hoofd, evenzeer als *bol*, waarmede het, volgens hem, overeenkomt.

POLDER, z. n., m., *des polders*, of *van den polder*, meerv. *polders.* Verkleinw. *poldertje.* Zekere hoeveelheid lands, die gezamenlijk bedijkt is, en door middel van eenen of meer molens droog gehouden wordt: *wat is het water in dien polder hoog.* Voorts geeft men den naam van *polder* ook wel eens aan eenen bedijkten plas, die droog gemaakt wordt, of is; doch gemeenlijk onderscheidt men zulk eenen plas van eenen polder, door den naam van *droogmakerij.* Van *polder* komt het werkw. *polderen*, en de zamenstell.: *polderbestuur, polderdijk, poldermolen, poldersluis*, enz.

POLEI, z. n., vr., *der*, of *van de polei*; zonder meerv. Zeker slag van munten, anders *vlookruid* genoemd, omdat het de vlooijen verdrijven zoude. Van hier deszelfs latijnsche naam *pulegium*, die van *pulex* afstamt, en het ital. *puleggio*, sp. *peleijos*, fr. *pouliot*, eng. *puliol*, boh. *poleg*, en hoogd. *poleij*, heeft voortgebragt: *de geijt weet haar poleij.* H. DE GR.

POLEN, z. n., o., *van het polen*; zonder meerv. Zeker bekend land. Van het lat. *polonia. De inwoners van Polen. De verdeeling der Polen.* Zie *Pool.*

POLIJSTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik polijstte, heb gepolijst.* Glad en blinkend maken: *dat staalwerk is fraai gepolijst.* Van hier *polijsteren*, bij KIL. en door VOND. gebruikt, daar hij zingt: *de horens vallen kleen, doch glad, als gepolijstert.* Het een en ander is van het lat. *polire* afkomstig, even als het ital. *pulire*, sp., fr. *polir*, eng. *polish*, hoogd. *politzen* en *polieren.*

POLLEPEL, z. n., m., *des pollepels*, of *van den pollepel*; meerv. *pollepels.* Eigenlijk *potlepel*, zoo als KIL. heeft. Een groote lepel, om het eten uit den pot op te scheppen. Van *pot* en *lepel.*

POLLEVIJ, *polvij*, z. n., vr., *der*, of *van de pollevij*; meerv. *pollevijen*. Sewel heeft *polvei*. De hiel van een schoen: *schoenen met hooge pollevijen*.

POLS, z. n., m., *van den pols*; meerv. *polsen* Eigenlijk de slag, het kloppen van eene slagader van des menschen ligchaam, aan den arm, onder de hand: *de pols klopt hem hevig, ongestadig, koortsachtig. De kranke heeft bijkans geenen pols meer. Hij voelt nog aan de schors den pols en 't kloppend hart.* Vond. Figuurlijk: *iemand den pols voelen*, hem uitvragen, uithooren. Zamenstell.: *polsader*, *polsmofje*, in Vriesland kort af *pols*, *polsslag*.

Pols, hoogd. *puls*, eng. *pulse*, fr. *pous*, sp. *pulso*, stammen gelijkelijk af van het lat. *pulsus*, een slag, en bijzonderlijk die der slagaders.

POLS, z. n., m., *van den pols*; meerv. *polsen*. Een springstok: *hij kan met zijnen pols een burgwal overspringen.* Vond. *Men moet niet verder springen, dan zijn pols lang is*, spreekw., men moet niets ondernemen boven zijn vermogen. Zamenstell.: *polsstok*, *polszak*, zeker vischnet.

POLSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik polste, heb gepolst.* Den pols voelen: *de Geneesheer heeft den lijder van daag zeer naauwkeurig gepolst.* Figuurlijk, ondertasten, onderzoeken: *ik weet niet, hoe hij hier over denkt; ik zal hem eens gaan polsen.*

POLSEN, onz. w., gelijkvl. *Ik polste, heb gepolst.* Met eenen polsstok over de slooten springen: *als de slooten te wijd zijn, moeten wij maar polsen.* Met eenen springstok in het water ploffen, om de visch naar de netten te jagen: *als de schakels uitgezet zijn, moet men ter deeg polsen.*

POLTERGEEST, z. n., m., *des poltergeestes*, of *van den poltergeest*; meerv. *poltergeesten*. Bij Kil. *poltergheest*. Van *geest* en *polteren*, dat van het lat. *pultare*, *pulsare*, afstamt, en *r* in het hoogd., voor geraas maken, gebezigd wordt. Volgens de geestenleer van den grooten hoop, een booze geest, die met veel geraas en gerammel in een huis rondspookt. Overdragtiglijk, een mensch, die bij zijn doen veel geraas, en gerammel verwekt, een rommelaar: *nu die poltergeest op de been is, rijdt het gansche huis wederom op stelten.*

POLVER, zie *pulver*.

POMP, z. n., vr., *der, of van de pomp;* meerv. *pompen.* Verkleinw. *pompje.* Een werktuig, om water, of andere vloeiſtof, door middel van de beweging van eenen zuiger in eene pijp, uit eenen put, eenen bak, of van elders, te halen: *er waren zes mannen aan de pomp van elke brandſpuit. Regenwaterspomp, wijnpomp, luchtpomp,* enz. *Loop naar de pomp,* eene ſpreekwijs in het gemeene leven, waardoor men te kennen geeft, dat men met iemand, of zijne voorſtellen, niets te doen wil hebben. Zamenſtell.: *pompboor, pompemmer, pomphart, pompklep, pompmaker, pompſlinger, pompſtok, pompwater, pompijzer, pompzuiger,* enz.

Pomp, fr. *pompe,* ital. *pompa,* ſp. *bomba,* boh. *pumpa,* finl. *pumpa,* hoogd. *pumpe,* eng., zweed. *pump,* is ontleend van het geluid, 't welk het water maakt, als het wordt gepompt.

POMPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik pompte, heb gepompt.* Water, of andere vloeiſtof, door middel van eene pomp, verplaatſen: *wijn, water, olie, pompen. Al de lucht wordt uit dat vat gepompt.* Onzijdig, met zulk eene verplaatſing van water of andere vloeiſtof bezig zijn: *hij ſtaat den ganſchen dag te pompen.* Als ook door middel van eenen ſlag het geluid van pomp voortbrengen: *gij pompt er maar op. Met pompen boven houden,* ſpreekw. van iets, dat met veel moeite ter naauwernood in ſtand gehouden wordt; waaromtrent men in lagere volkskringen ook zegt: *het is pompen, of verzuipen;* alles met opzigt tot een ſchip, waarin het water even ſterk indringt, als het daar uit wordt gepompt. Zoo ook: *hij weet van pomp, noch pompſtok,* hij weet niets. Van hier *pomper,* enz.

POMPERNIKKEL, z. n., m., *des pompernikkels, of van den pompernikkel;* zonder meerv. Eene benaming, welke men aan het grove, zwarte brood der Westfalingen geeft; ſchoon deze benaming in Westfalen zelf niet thuis behoort. Men gist, ten aanzien van den oorſprong dezes woords, dat een in Westfalen reizende Franschman voor zich brood vragende, op het gezigt van het zwarte Westfaalſche brood, zou gezegd hebben: *bon pour mon nickel,* zijnde *nickel* de naam van zijn paard; terwijl de Westfalingen daaruit opmaakten, dat hij hun zwart brood *pompernikkel* noemde; gelijk men daaraan, uit ſcherts, voortaan dien naam gegeven heeft.

POMPOEN, z., n., vr., *der*, of *van de pompoen*; meerv. *pompoenen*. Verkleinw. *pompoentje*. Eene kalabas, zekere vrucht van het geslacht der komkommers, welke dien naam, even als het eng. *pompion*, *pumkin*, zweed. *pumpa*, opperd. *pfebe*, *babe*, *babene*, lat. *pepo*, van het gr. *πεπων* heeft ontleend. PIETERSON bezigt het mannel. geslacht.

POND, z. n., o., *des ponds*, of *van het pond*; meerv. *ponden*. Verkleinw. *pondje*, Eigenlijk, een gewigt, over het algemeen; maar in het gebruik, bijzonderlijk, een gewigt van de zwaarte van 16 oncen, of 32 lood: *men verkoopt dat niet bij de maat, maar bij het pond*. Intusschen is een *schippond* een gewigt van 300 gemeene ponden, een *lijspond*, een gewigt van 15 zulke ponden. Voorts eene zekere hoeveelheid gelds, die weleer toegewogen werd. Dus bedraagt een *pond sterlings* 20 Engelsche schellingen, een *pond groot*, of *pond vlaamsch*, 20 Hollandsche schellingen, een *pond van 40 groot*, 20 Hollandsche stuivers, een *fransch pond*, onder den naam van *livre* bekend, 20 Fransche stuivers, een *toskaansch pond*, waaraan men den naam van *lire* geeft, 20 *soldi*. Van hier *ponder* in de zamenstell.: *zesponder*, *twaalfponder*, enz. — *ponding*, in *verponding*, — *pondsch*, in *tweepondsch*, *driepondsch*, enz. De overige zamenstellingen zijn: *pondgaarder*, zoo als men eenen makelaar in granen op sommige plaatsen noemt, —*pondgaren*, dat bij het pond wordt verkocht, —*pondgeld*, dat van inkomende goederen wordt betaald, —*pondhuis*, *pondkamer*, de plaats, waar dat geld geheven wordt, *pondpapier*, scheurpapier, dat bij het pond wordt verkocht, —*pondpeer*, of *pondspeer*, een groot slag van peren, die, om hare grootte, bij het pond plagten verkocht te worden, — *pondschrijver*, boekhouder van het pondgeld, enz.

Pond, hoogd. *pfund*, nederf., angelf. en bij ULPH. *pund*, bij NOTKER *phunt*, bij KERO *funt*, pool. *fund*, eng. *pound*, stamt af van het lat. *pondo*, dat evenzeer als *pondus*, aan *pendere*, wegen, vermaagschapt is.

PONJAARD, z. n., m., *des ponjaards*, of *van den ponjaard*; meerv. *ponjaarden*. Bij KIL. ook *poingnaerd*, lat. *pugio*. Van het fr. *poignard*, ital. *pugnale*, sp. *punnal*. Een korte degen: *met den ponjaart*. HOOFT. Zie *pook*.

PONT,

PONT, z. n., vr., *der*, of *van de pont*; meerv. *ponten*. Verkleinw. *pontje*. Eene ſchouw, een platbodemd vaartuig, in de gedaante van eenen ondiepen, vierkanten bak, waarmede men de plaats van bruggen op rivieren, waar er geene zijn, vervult, en menſchen, beesten, rijdtuigen, enz. overzet: *met de pont overvaren*. Zamenſtell.: *pontgasten*, die in den krijg de ponten, welke men als dan gebruikt, beſturen, *pontgeld*, *pontvoerder*, *pontzeil*, enz. *Pont*, fr., eng. *ponton*, ital., ſp. *pontone*, ſtammen af van het lat. *pons*, brug.

PONTIFIKAAL, ond. z. n., o., *van het pontifikaal*; meerv. *pontifikalen*. Eigenlijk, het pauſelijke gewaad, de plegtigſte opſchik van den Paus, (*pontifex*). In het dagelijkſche gebruik, een ſtatiekleed: *hij was in zijn pontifikaal*, op het allerdeftigſte uitgedoscht.

POOIJEN, bedr. w, gelijkvl. *Ik pooide*, *heb gepooid*. Veel drinken, zwelgen: *hij pooit niets dan rooden wijn*. *Hij zit den ganſchen dag te pooijen*. *Hij pooide de geheele kan leeg*. Van hier *pooijer*.

POOK, z. n., m., *des pooks*, of *van den pook*; meerv. *poken*. Verkleinw. *pookje*. Een moordtuig, waaraan men anders den Franſchen naam van *ponjaard* geeft: *iemand met eenen pook door het hart ſtooten*. *De Spanjaarden dragen op hunne regter zijde eenen pook*. Voorts een werktuig, dat men bij het ſtoken van ſteenkolen gebruikt, om het kolenvuur te roeren: *er is geen pook aan den haard*. In het eng. *poker*. Van hier *poken*, met zulk een werktuig, of een ander ſoortgelijk, ergens in wroeten, eng. *poke in any thing*. Dit woord ſchijnt evenzeer van eenen noordelijken oorſprong, als *ponjaard* van eenen zuidelijken.

POOL, z. n., m., *van den pool*; meerv. *polen*. Een bewoner van het land, dat onder den naam van Polen bekend is: *hij is een pool van afkomst*. Van hier *polak*, *poolsch*: *poolſche muts*, ook een gebak, 't welk die gedaante heeft.

POOL, z. n., vr., *der*, of *van de pool*; meerv. *polen*. Dezen naam dragen de aspunten van aarde en hemel bij ons, evenzeer als in het gr., lat. en de meeste hedendaagſche talen: *de parraſiſche beerin*, *die aan de koude pool ſtaet en glimt*. Vond. Zamenſtell.: *noordpool*, *zuidpool*, *poolshoogte*, *poolſter*, enz.

POOLSCH, zie *pool*, z. n., m.

POORT, z. n., vr., *der*, of *van de poort*; meerv. *poor-*

ten. Verkleinw. *poortje.* De ingang van een groot huis, een kasteel, of eene ſtad: *op de wacht geſtelt bij deze poort.* Vond. *Hij woont naast eene groote poort.* Als ook een gebouw, waardoor men op het plein van een kasteel, of in eene ſtad, binnentreedt: *meer dan eene waag van Amſterdam was weleer eene poort.* Een ander gebouw van ſoortgelijk eene gedaante: *eene eerepoort, gevangenpoort, triumſpoort.* Oulings ook eene ſtad zelve: *ende want men te Romen in die poort,* dat is *ſtad.* Mel. St. *Land, velt, renten, ende poert.* Kolijn. *Schout, Schepenen en Raden der poorte van Hoorn.* Vel. Chron. *Binnen der müren van eenre poorte.* Byl. 1477. Van hier, dat *poorter* eenen burger, *poorterij* de burgerij, *poortermeester* eenen burgemeester, en *poorterſchap* het burgerregt, beteekent, en *poorteren* evenveel is, als burger maken. Voorts wordt in onze gemeene Bijbelvert., even als in den Grondtekst, de naam van *poorten* gegeven aan de toegangen van het doodenrijk, die gerekend worden, zich, even als de muil van een verſlindend dier, te openen, om menſchen in te ſlokken: *de poorten der helle en zullen dezelve niet overweldigen.* Bij Kil. zijn *poorten* roeigaten; en gemeenlijk noemt men dus de gaten, welke men in de boorden van een oorlogſchip maakt voor deszelfs geſchut: *het ſchip ſloeg om, vermits de poorten open ſtonden. Sluit de poorten aan bakboord.* Eindelijk geeft men den naam van *poort* aan het achterſte van een mensch: *hij viel deerlijk op zijne poort.* Van hier, behalve *poorter*, enz. ook *portaal*, *portier*, *portierſchap*, en de zamenſtell.: *poortbeſlag*, *poortkamer*, *poortklok*, *poortluiken*, *poortringen*, *poorttouwen*, enz. *ſchutpoort*, *ſlotpoort*, *ſtadspoort*, *ſtalpoort*, *tempelpoort*, *valpoort*, *waterpoort*, enz.

Poort, nederſ. *poorte*, zweed. *port*, fr. *porte*, bij Notker *porto*, in Isidor. *porta*, in Tatian. *phorta*, hoogd. *pforte*, ſp. *puerta*, ital. *porta*, ſtamt af van het lat. *porta*, welks oorſprong men gemeenlijk zoekt in het bevel *porta*, ligt op, 't welk de grondleggers van ſteden gaven aan de beſtuurders van den ploeg, met welken zij den omtrek der ſteden afteekenden, en welken zij over het plekje, waarop zij eene poort wilden ſtichen, deden henen dragen, zoo dat aldaar geene inſnijding geſchiedde.

POORTEREN, zie *Poort.*

POOR-

POORTIER, zie *portier.*

POOS, z. n., vr., *der*, of *van de poos*; meerv. *poozen.* Verkleinw. *poosje.* Eigenlijk even hetzelfde als *pauze.* In het gebruik, eene wijl tijds: *na eene lange poos.* VOND. *Die hunne pooze te roer gestaan hebben.* HOOFT. Zie *pauze.*

POOT, z. n., m., *des poots*, of *van den poot*; meerv *pooten.* Verkleinw. *pootje.* Een voet van een dier: *dat tuigt dees arme haen met zijn gebroken poot.* VOND.. *Hang vast gestrikt aen uwen poot.* VOND. *Hazepoot*, *hondepoot*, *hondspoot*, *paardepoot*, *paardspoot*, *voorpoot*, *achterpoot*, enz. *Hond, geef mij uwen poot.* In eenen verachtelijken zin, ook de voeten van een mensch: *veeg uwe pooten af*; en de handen, wanneer men dezelve met de voorpooten van een dier vergelijkt: *wilt Gij mij geen poot geven? Klop hem maar op de pooten.* Voorts de voeten van eenen pot, eene bank, enz.: *daar is een poot van dien pot gebroken. De pooten van dien stoel zijn vergaan. Opzitten, pootje geven*, spreekw., zoo gedwee zijn, als een welafgerigt hondje jegens zijn' meester: *aan het pootje liggen*, aan het voeteuvel krank zijn; *een pootje brood, vleesch*, enz. in sommige oorden van Holland, zoo veel, als men met een *pootje* vatten kan, wanneer men enkel met de einden van duim en vingers toegrijpt, dus minder, dan eene handvol. Van hier *pootig.*

Poot, nederf. *pote*, eng. *paw*, fr. *patte*, hoogd. *pfote*, ital. *piota*, schijnt evenzeer aan het gr. *πους* vermaagschapt, als het lat. *pes*, ital. *piede*, fr. *pied*, eng. *foot*, hoogd. *fusz*, nederd. *voet.*

POOT, (*pote*, bij KIL.) z. n., vr., *der*, of *van de poot*; meerv. *poten.* Verkleinw. *pootje.* Een jong lootje, of spruitje van meer dan een slag van boomen, 't welk men afhakt, om het te planten, een plantsoen: *ik zal daar wilgen poten zetten. Iets in de poten sturen*, in den kant sturen, (dewijl men de wilgen poten gemeenlijk aan de kanten der slooten zet), en derhalve iets verkeerd sturen, verkeerd doen. Van hier het werkw. *poten.*

POOTIG, bijv. n., en bijw., *pootiger*, *pootigst.* Handig, op eene onfatzoenlijke wijze uitgedrukt: *een pootig wijf.* HOOFT. Wel gespierd en sterk: *hij is een pootige karel.*

POOZEN, onz. w., gelijkvl. *Ik poosde, heb gepoosd.* Van *poos*, eene wijl tijds. Verwijlen, ophouden: *gij*

zoudt te veel werken, en moet daarom tusschen beide eens poozen. Zamenstell.: *verpoozen.*

POP, z. n., vr., *der*, of *van de pop*; meerv. *poppen.* Verkleinw. *popje.* Een klein, opgeschikt en aangekleed beeldje van eenen man, of eene vrouw, waarmede de kinderen zich vermaken: *of speelde met de pop.* Vond. *Elk heeft zijne pop, waarmede hij speelt*, elk heeft iets bijzonders, dat hem boven andere dingen vermaakt: *dat meisje schikt zich op als eene pop*, zij is zoo opgesmukt en zwierig, als de poppen der kinderen veelal zijn. Voorts in eenen verachtelijken zin, een beeld: *zou zulk een God zich aan een wasse pop vergapen!* Vond. Een opgesmukt vrouwspersoon: *'t zijn al van ouds de streken van die bloeddronke pop.* D. Deck. *Hofpop, kermispop, tooneelpop*, enz. De figuren, die in een marionettenspel te voorschijn komen: *de poppen zijn aan het dansen*; waarmede men figuurlijk aanduidt, dat eenige zaak in beweging is. *Men mag wel van het spel spreken, maar geene poppen noemen*, men mag deze of gene gebeurtenis wel verhalen, als men de personen, welke dezelve raakt, slechts verzwijgt. Overigens geeft men den naam van *pop* nog aan een propje, waarmede het einde van eenen schermdegen wordt verzien; —aan een linnen doekje met kruiden, dat men in eenig vocht te week legt; —aan het weefsel, 't welk de rupsen, en meer andere insekten, om zich henen spinnen, wanneer zij hunne gedaante-verandering ondergaan zullen; en aan een propje van hennip, of vlas, dat met pek, zwavel, enz. bestreken, en aangestoken, ergens wordt neergeleid, om brand te stichten; in welken zin *poppe* bij Kil. en van Hass. voorkomt. Ook een jonggeboren kind: *dat is een lief popje.* Eindelijk de wijfjes der vogeltjes, misschien omdat zij de jongen voortbrengen. Van hier *popachtig*, en het werkw. *poppen*, met de pop spelen; overdragtiglijk met een meisje mallen. Zamenstell.: *poppengoed, poppenkraam, poppenkramer, poppenkramerij, poppenmaker, poppenspel, poppenwerk*, enz.

Pop, hoogd. *puppe*, eng. *puppet*, fr. *poupée*, ital. *pupa*, stammen klaarblijkelijk af van het lat. *pupa.*

POPEL, zie *populier.*

POPELCIJE, *popelecij*, zie *popelen.*

POPELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik popelde, heb gepopeld.* Bij Kil. binnens monds mompelen. Van hier bij denzelfden Kil. *popeler*, en *popelinghe*, mompelaar, en

en mompeling; en bij VAN HASS. *popelwilgen*, die anders *klaterwilgen* genoemd worden. Intusschen wordt *popelen*, hedendaags enkel gebezigd, wegens eene snellere beweging des harten, die uit vrees ontstaat: *het hart popelt hem in het lijf van angst*. Van hier misschien het verouderde *popelcije*, bij KIL, voor beroerte, het welk anders ook tot het in de geneeskunde gebruikelijke *apoplexie* gebragt wordt.

POPULIER, z. n., m., *des populiers*, of *van den populier*; meerv. *populieren*. Verkleinw. *populiertje*. Een bekend geboomte van tweederlei soorten, als witte en zwarte populieren, van welke men de witte, onder den naam van *abeelen*, van de zwarte onderscheidt: *den hoogen populier aen den wijngaert huwen*. VOND. Sommigen schrijven, met KIL., *popelier*: *'t huis is rondom met popelieren beplant*. HALMA. Ja zelfs geeft men aan dit slag van boomen den naam van *popel*: *hier noodigt ons de popel stil en zacht in zijne schaduwen*. VOND.

Populier, hoogd. *pappel*, eng. *poplar*, fr. *peuplier*, ital. *pioppo*, stammen af van het lat. *populus*.

POREI, *porrei*, zie *prei*.

PORFIER, z., n., o., *des porfiers*, of *van het porfier*; meerv. *porfieren*, Verkleinw. *porfiertje*. Eene soort van Jaspis, die daarin van den zuiveren Jaspis verschilt, dat zij wit gespikkeld en gevlekt is, waarom zij ook wel eens *rood marmer* wordt genoemd: *in de steengroeven van Egypte langs de roode zee vindt men het schoonste porfier van de wereld*. Van hier het bijv. naamw. *porfieren*, d. i., *van porfier*, 't welk niet verbogen wordt: *eene porfieren zuil*. Zamenstell. *porfiersteen*.

Porfier, hoogd. *porphijr*, eng. *porphijrij*, fr. *porfire*, ital. *porfido*, lat. *porphijrus*, gr. πορφυρος, perf. *farfarius*, schijnen allen gezamenlijk van eenen Oosterschen oorsprong.

PORREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik porde, heb gepord*. Aanzetten, drijven: *de nijd porde hem, om den manslag te begaan*. In Amsterdam bezigt men dit woord in den zin van aan de deuren der huizen te kloppen of bellen, om derzelver bewoners te doen ontwaken: *hier gaat men uit porren*. En zij, die dit doen, worden *porders* genoemd. Zamenstell.: *aanporren*. Oulings was *porren* onzijd., en beteekende uittrekken, te veld trekken.

PORSELEIN, z. n., o., *van het porselein*; meerv. *porse-*

feleinen. Een bijzonder flag van aardewerk, dat uit een mengfel van glasachtige en leemachtige aarde beftaat, waarvan de eene tot glas wordt, en de andere niet: *het groote Java deelt ons zijne fchatten mede, en Sina 't porfelein.* Van hier *porfeleinen*, dat van porfelein is; en de zamenftell.: *porfeleinaarde*, *porfeleinfabrijk*, enz.

Porfelein, hoogd. *porzellan*, eng. *porcelane*, of *porcelain*, fr. *porcelaine*, ital. *porcellana*, zou, volgens Adel. dus genoemd zijn naar eene zeefchelp, bij Kil. *porceleijne*, hoogd. *porzellanit*, enz. genoemd, en even wit en doorfchijnend, in het nederd. *klipkous*, en *kliphoorn*.

PORSELEIN, *postelein*, z. n., vr., *der*, of *van de porfelein*; zonder meerv. Een bekend plantgewas, bij Kil. *porceleijnkruid*, bij Halma *postelein*, eng. *purslain*, of *purslane*, fr. *porcelaine*, of *pourpier*, ital. *porcellana*, *porcacchia*, of *portulaca*, lat. *porculata*, of *porcilaca*, hoogd. *portulak*, of *burzel*, *burgel*, de *portulaca* van Linnaeus.

PORT, z. n., o., *des ports*, of *van het port*; meerv. *porten.* Het brengloon van eenen brief: *het port van dezen brief is betaald. Ik heb vrij wat port te vorderen. Die brief doet dubbel port.* Dit is een basterdwoord, ontleend van het fr. *port*, ital. *porto*, dat van het lat. *portare*, dragen, brengen, afftamt.

PORTAAL, z. n., o., *des portaals*, of *van het portaal*; meerv. *portalen.* Verkleinw. *portaaltje.* Eene min of meer uitgebreide afdeeling van een huis of ander gebouw, welke naast aan de deur gelegen is, en ook wel eens het *voorportaal* wordt genoemd: *het portaal van het paleis ftond vol bedienden.* Overdragtiglijk: *hij is nog maar in het portaal der wetenfchappen*, in derzelver eerfte beginfelen. Dit basterdwoord is genoegzaam onveranderd overgenomen uit het fr. *portail.*

PORTE, z. n., vr., *der*, of *van de porte*; zonder meerv. Eigenlijk, de poort van het paleis des Turkfchen Keizers; voorts dat paleis zelf; het hof, dat aldaar huisvest; de Turkfche Keizer met zijnen Divan; en eindelijk het geheele Turkfche Keizerrijk: *Rusland is in oorlog met de porte. De Porte heeft eenen firman uitgevaardigd*, enz.

PORTELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik portelde, heb geporteld.* Genoegzaam even hetzelfde, als borrelen: *de melk*

meik portelt op het vuur. Van hier *portelwei*, hui van gewrongen kaas.

PORTIE, z. n., vr., *der*, of *van de portie*; meerv. *porties*. Een basterdwoord, dat van het fr. *portion* afstamt; het aandeel, dat er van spijs, of andere dingen, aan een ieder wordt toegedeeld: *uwe portie is grooter, dan de mijne.* Voorts ook het geen er gewoonlijk voor een gezamenlijk huishouden wordt opgeschaft: *blijf bij mij op de portie*, op het gewone middagmaal.

PORTIER, *poortier*, z. n., m., *des portiers*, of *van den portier*; meerv. *portiers*, *portieren*. Iemand, die in onze steden, het opzigt over eene stadspoort heeft, en de voordeelen van het ontsluiten van dezelve voor lieden, die daar binnen willen, trekt: *ik hoor den portier al met de sleutels rammelen.* Voorts iemand, die de poort van een klooster, paleis, of ander groot gebouw sluit en ontsluit: *de groote Luther werd in zijn klooster eenigen tijd lang als portier gebruikt.* Van hier *portierschap*, het ambt van *portier*, en *portierske*, in het Vriesch, eene vrouw, die zulk een ambt bekleedt, of eene portiersvrouw.

Portier, hoogd. *pfortner*, nederf. *peurtner*, boh. *fortnijr*, ital. *portinaio*, sp. *portero*, eng. *porter*, fr. *portier*, stammen af van *poort*, en andere daaraan vermaagschapte woorden in andere talen.

PORTIER, z. n, o., *des portiers*, of *van het portier*; meerv. *portieren*. De wederzijdsche deur van eene koets, of eenen koetswagen: *de portieren prijken met het vorstelijke wapenschild. Daar staat het portier open.* Van hier *portierglas*, *portierluik*, enz. Het stamwoord is het fr. *portiere*, ital. *portiera*.

PORTRET, z. n., o., *des portrets*, of *van het portret*; meerv. *portretten*. Verkleinw. *portretje*. Eene geschilderde, geboetseerde, geteekende, of gegraveerde, afbeelding van het gezigt van een mensch, en deszelfs onderscheidende gelaatstrekken: *dat boek is vol van platen en portretten.* Overdragtiglijk, eene schets van iemands karakter, bijzonderlijk in eenen nadeeligen zin: *gij hebt daar een mooi portret van hem geschilderd.* Als ook een mensch van den kant van deszelfs gelaatstrekken beschouwd: *dat is een akelig portret van een wijf.*

Portret, hoogd. *porträt*, eng. *portraiture*, ital. *ritratta*, is een basterdwoord, dat van het fr. *portrait*

ontleend is, en wederom basterdwoorden: *portretteren*, en de zamenstell.: *portretschilder*, enz. heeft voortgebragt.

POST, *pos*, (bij KIL. *pors*, *posek*,) z. n., vr., *der*, of *van de post*; meerv. *posten*. Verkleinw. *postje*. Een klein vischje, dat zeer lekker is: *ik heb hem op eene schotel post onthaald. Ik eet gaarn eens een postje, of grondelinkje.*

POST, z. n., m., *van den post*; meerv. *posten*. Een der loodregt overeinde staande stijlen, die eene deur, of een venster, van weerskanten omvatten: *zijn naam staat aan den post van de deur. De vlam door 't stoken van den wint, en 't flakkren, vatten aen den post en planken vint.* VOND.

Post, hoogd. *pfoste*, zweed., eng. en wallis. *post*, fr. *poteau*, zij van het lat. *postis* ontleend.

POST, z. n., m., *van den post*; meerv. *posten*. Verkleinw. *postje*. Eene op zich zelve staande som, die in een schuldboek, of op eene rekening, is gesteld: *daar zoude ik bij het optellen haast eenen post hebben overgeslagen. Dat postje zullen wij naderhand wel eens vereffenen.* Dit woord is in onze taal en het hoogd. overgenomen uit het ital., waar het *posta* is.

POST, z., n., m., *van den post*; meerv. *posten*. Verkleinw. *postje*; dat intusschen, even als het meerv., in sommige beteekenissen niet gebruikelijk is. Eene standplaats, waarop iemand tot verrigting van het een of ander wordt gesteld; bijzonderlijk, in het krijgswezen, de plaats, waar een of meer soldaten gesteld worden, om ze te verdedigen, enz.: *de schildwachten op hunne posten brengen. Hij staat daar op eenen heeten of scherpen post. Zijnen post verlaten, post houden, post vatten.* Figuurlijk: eene bediening, een ambt, eene waardigheid, waarbij men tot eenig bepaald werk verpligt is: *het lantaarnopsteken is een smerig postje. Men heeft hem den verhevenen post van toornwachter opgedragen. Een voordeelige post, een aanzienlijke post.* Als ook een last, die aan iemand voor eenen korten tijd wordt opgelegd: *het is mijn post, om dezen nacht bij den lijder te waken.* Vooral, wanneer zulk een last zwaar en moeijelijk is: *dat is een post voor mij, dat verzeker ik u!* Voorts de plaats, waar paarden, en boden, in gereedheid staan, om brieven, enz. te vervoeren: *eenen brief naar den post brengen. Dat pak is mij van*

den post bezorgd. De inrigting der vervoering van brieven, enz. met boden, die op gezette tijden in gereedheid ſtaan: *geeft dien brief op den post*. Soortgelijk eene inrigting, om pakgoederen en reizigers met in gereedheid ſtaande voertuigen voorttehelpen: *ik bedien mij op mijne togten gemeenlijk van den post*. *Zijn Majeſteit nam de poste op Parijs*, Hooft; doch hier ſchijnt gedoeld te worden op eene *postkoets*. Figuurlijk: ſoortgelijk eene gezwindheid, als waarmede men door middel van de gezegde inrigting voorſpoedt: *daar komt hij te post aanrijden*. De bode zelf, met welken de post brieven, enz. verzendt: *daar heeft men den post aangerand*. *Geheel Jeruſalem verwachte eerlang den post, en eene blijde ſtem*. Vond. En van deze beteekenis wordt het woord ook wel eens overgebragt tot een' perſoon, die, even als de bode, van welken zich de post bedient, op gezette tijden brieven, enz. overbrengt: *van verſchillende plaatſen gaan er posten te voet naar Amſterdam*. Eindelijk een fijn ſlag van papier, waarop men brieven ſchrijft, die met den post verzonden worden: *hij verkoopt geen post, maar anders allerlei papier*. *Schrijfpost*, *drukpost*. In deze beteekenis *is post* onzijdig, als eene verkorting van *postpapier*. De overige zamenſtellingen zijn: *postbediende*, *postbode*, *postbrief*, *potsdag*, *posterij*, *postgeld*, *posthoorn*, *posthuis*, *postjongen*, *postkaart*, *postkales*, *postkantoor*, *postkar*, *postknecht*, *postkoets*, *postlooper*, *postmeester*, *postmeesterſchap*, *postpaard*, *postregt*, *postrijder*, *postſchrijver*, *postſtal*, *posttijding*, *postwagen*, *postweg*, *postwezen*, enz.

Post, eng., zweed. *post*, fr. *poste*, ital. *posta*, ſp. *puesta*, hoogd. *posten*, en *post*, zijn allen van het lat. *poſitus* ontleend.

POSTELEIN, zie *porſelein*.

POSTUUR, z. n., o., *van het postuur*; meerv. *posturen*. Verkleinw. *postuurtje*. De rigting van het ligchaam van een mensch: *welk een fraai postuur heeft zij!* Bijzonderlijk eene houding, welke men tot eene of andere onderneming noodig heeft: *hij ſtelt zich in postuur, om dit of dat te doen*. Dit basterdwoord is even als het hoogd. *poſitur*, ital. *poſitura* en *postura*, fr. en eng. *posture*, van denzelfden oorſprong als *post*.

POT, z. n., m., *des pots*, of *van den pot*; meerv. *potten*.

ten. Verkleinw. *potje.* Dus noemt men menigerlei soort van vaatwerk: *de ketel wil den pot zijn zwarten neus verwijten.* D. Deck. *Een koperen, ijzeren, aarden, pot. Een aschpot, bloempot, boterpot, doofpot, kalkpot, koffijpot, lijmpot, mostaardpot, pappot, pispot, rommelpot, spaarpot, trekpot, tuitpot, verfpot, vuurpot, waterpot,* enz. *De pot staat reeds te vuur. Er staat een potje voor u te vuur!* gij hebt daarvoor straf te wachten. *Er is geen pot zoo scheef, of er past een deksel op.* Zie *deksel.* Voorts, het gene in eenen pot wordt bereid, de spijs van een huisgezin: *zij maken niet veel werks van den pot. Ik ben met eenen eenvoudigen pot tevreden.* Van iemand, die zijnen maaltijd verloopt, zegt men: *hij vindt den hond in den pot.* Zie *hond.* Op sommige plaatsen is *pot* een vat van eene bepaalde grootte, en eene daarin gaande hoeveelheid van deze of gene vloeibare dingen: *een pot bier;* vooral in Braband: *een potteken leuvens.* Het geld, of ander goed, dat in menigerlei spelen bijeen gelegd wordt: *gij moet eene pepernoot, eene noot, of eenen stuiver, in den pot zetten. Hij trekt zes stuivers uit den pot. Ik trek, of win den pot.* Als ook het geld, dat uit bepaalde boeten verzameld wordt, om het naderhand wederom onder de opbrengers te verdeelen, of te verteren: *wij hebben reeds een mooi potje bijeen.* Of het geld, dat door eenige lieden in gelijke deelen wordt uitgelegd, om door hen gemeenschappelijk tot eene pleizierpartij, of andere dingen te worden gebezigd: *oortje bij oortje doen, om een potje te maken.* Of eindelijk het geld, 't welk een mensch op zich zelf van tijd tot tijd afzondert, om daarmede eenig bepaald oogmerk te bereiken: *hij zoekt een potje bijeen te krijgen, om zich een zakuurwerk te koopen.* Ironisch worden de spreekw.: *den pot trekken, den pot verteren,* gebezigd voor onaangenaamheden ondergaan: *als gij hem te na komt, zult gij den pot trekken. Daar heeft hij den pot bitter verteerd.* Van *pot* komt *potaadje,* een mengsel van verscheidene dingen, die gezamenlijk in eenen pot gekookt worden, eene soep, een warmoes: *met een' vergiftigde pottaadje.* Hooft. En het werkw. *potten,* geld in potten wegsluiten en bewaren: *het is thans geen tijd, om veel te potten.* Van hier wederom *potter,* iemand, die geld vergadert. Zamenstell.: *potaarde, potappel, potasch, potaadjeketel, potaadje-*

le-

lepel, *potaadjeschotel*, *potboef*, bij Kil. en van Hass. een wildzang, *potdoek*, *potgeld*, *potgieter*, *pothengsel*, *pothuis*, *potjebeuling*, *potkaas*, *potlepel*, gemeenlijk *pollepel*, *potlood*, *potmispel*, *potpastei*, *potpenning*, *potscherf*, *potstuk*, *potsuiker*, *pottenbakker*, *pottenbank*, *pottenkraam*, *pottenschuit*, enz. Oulings zeide men *poteten*, voor gekookt eten, gekookte spijs: *eñ dat men hem alle daghe een broet gave*, *sonder dat poteten*. Bijb. 1477. Nog is dit woord overig in zekere gemeene spreekwijs, om iemand aan te duiden, die niet veel waarde heeft: *hij is een gemeen poteten*, een slechte karel.

Pot, eng., fr. *pot*, hoogd. *pott*, deen. *potte*, zweed., ijsl. *potta*, ierl. *pota*, alban. *potdge*, schijnt van eenen noordschen oorsprong.

POTAADJE, zie *pot*.

POTASCH, z. n., vr., *der*, of *van de potasch*; zonder meerv. Anders moskovische asch. Hoogd. *pottasche*.

POTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik pootte*, *heb gepoot*. Jonge lootjes, of spruitjes van boomen planten: *ik heb daar rondom els gepoot*, elzen poten gezet. Voorts door het zetten van zulke poten iets voortbrengen: *een bosch*, *eene laan poten*. Ook iets anders voortbrengen, door deszelfs zaad in den grond te werpen: *aardappelen poten*, *roomsche boonen poten*; en het zaad van zoodanige dingen in den grond steken: *hij pootte de boonen diep in den grond*. Overdragtiglijk: *visch in eenen vijver poten*, jonge visschen daarin zetten. Van hier *poter*, een kweeker van boomen, en andere dingen, als ook aardappelen, die het geschiktste zijn, om gepoot te worden, anders *potertjes* genoemd — *poting*. Het stamwoord is *poot*.

POTLEPEL, zie *pollepel*.

POTTEN, zie *pot*.

POTS, zie *poets*.

POTSIG, zie *poets*.

POTVISCH, z. n., m., *van den potvisch*; meerv. *potvisschen*. Verkleinw. *potvischje*. Eene der grootste soorten van visch, die 50 of 60 voeten lang, en 30 of 36 voeten dik wordt, en eenen zwaren stompen kop heeft, die van verre wel eenigzins naar eenen pot gelijkt, en uit wiens hersenen men het *sperma ceti* krijgt. In het hoogd. *pottfisch*, in het fr. *cachelot*.

POVER, bijv. naamw., *poverder*, *poverst*. Arm, kaal, bij Kil.: *een pover huisgezin*. *Dat is een regte jonker pover*.

ver. Het is er pover gesteld. Van hier *poverlijk*, en *povertjes hij is povertjes in de noppen.* Van het fr. *pauvre*, eng. *poor* ital. *povero*, sp. *pobre*, en deze van het lat. *pauper.*

PRAAIJEN, *preijen*, ook *verpreijen*, bedr. w., gelijkvl. *Ik praaide, heb gepraaid.* Zeemanswoord, iemand op zee ontmoeten, en met hem spreken: *wij praaiden die schepen op de hoogte van Duins.*

PRAAL, z. n., vr., *der*, of *van de praal*; zonder meerv. Pracht, vertooning van grootheid en luister: *is Rome op Keizers prat, of keizerlijke praal.* VOND. *'k zal in uw hoogste praal u 't pralen doen vergaan.* D. DECK. Zamenstell.: *praalbed*, *praalbeeld*, *praalboog*; *praalgewaad*, *praalgraf*, *praalkoets*, *praalzetel*, *praalziek*, *praalzucht*, *praalzuchtig*, — *woordenpraal*, enz.

Praal is verwant aan het zweed. *pral*, ijsl. *prial*, hoogd. en nederd. *pracht*, en stamt met deze woorden af van een oud werkwoord, *progen*, *pragen*, 't welk aan ons hedendaagsche *prijken*, en *pronken*, vermaagschapt is, en *pragelen* en *pragel* heeft voortgebragt, waaruit het hedendaagsche *pralen* en *praal* ontstaan zijn. Zie *pracht*, en *prijken.*

PRAAM, z. n., vr., *der*, of *van de praam*; meerv. *pramen.* Verkleinw. *praampje.* Een platbodem vaartuig, dat even ondiep, als eene pont, maar niet zoo vierkant is: *die praam is tot zinkens toe geladen.* Voorts de hoeveelheid van goederen, die met eene gemeene praam kan worden vervoerd: *hoe veel kost de praam turf?* Zamenstell.: *baggerpraam*, *turfpraam*, enz.

Praam, in het hoogd. *prahm*, in het beijersche *farme*, schijnt van *fahren*, *varen*, af te stammen. In het fr. geeft men den naam van *prame* aan een veel grooter slag van platbodemde vaartuigen, dat somtijds wel 60 stukken geschut voert.

PRAAM, z. n., m., *des praams*, of *van den praam*; zonder meerv. Dwang, drang, angst, nood, verdrukking, van *pramen*, hetzelfde als het lat. *premere*: *hoe zit hij in den praem!* R. VISSER.

PRAAT, z. n., m. *des praats*, of *van den praat*; zonder meerv. Verkleinw. *praatje.* Gesprek, gekout, gekal, geklap, of gesnap: *wat praat is dat? Ik heb geen praat voor u. Zij geraakten diep in den praat. Zij heeft te veel praats. Hij sloeg eenen vuilen praat uit. Eindelijk viel zij weder op den voorigen praat.* HOOFT. *De spiegel volgt ons*

doen,

doen, vrou Echo onzen praat. D. DECK. *Ik kòm heden avond bij u om een praatje. Praatjes voor de vaak*, gesprekken, die tot niets anders deugen, dan om kinderen in slaap te sussen. Van hier *praatachtig, praten, prater*, enz. Zamenstell.: *praatal, praatmoer, praatstoel, praatvaar, praatziek, praatzucht, praatzuchtig*, enz. — *Beuzelpraat, kinderpraat*, enz.

PRAAUW, z. n., vr., *der*, of *van de praauw*; meerv. *praauwen.* Zeker Indiaansch vaartuig: *de Koning begaf zich uit zijne praauw bij ons aan boord.* Bij HALMA.

PRACHT, z., n., vr., *der*, of *van de pracht*; zonder meerv. Genoegzaam hetzelfde, als praal: *daar is eene groote pracht in die stad. Veel gelds aan de pracht besteden. Met de pracht.* HOOFT. *Om deze ijdele pracht.* VOND. *Deze waardigheid hangt aan geen werreltsche pracht.* VOLLENHOV. *Kleederpracht, lijkpracht*, enz. Van hier *prachtig, prachtigheid, prachtiglijk.*

Pracht, hoogd. ook *pracht*, zweed. *prakt*, behoort tot het hoogd. *brechen*, schijnen, lichten, is verwant aan het eng. *brag*, middeleeuw. lat. *bragare*, oud fr. *braguer*, van welk het hedend. fr. *bragard* afstamt, en in plaats van welk men in het oudd. *pragen*, of, zoo als HORNEGK schrijft, *progen*, voor pralen bezigde. Zie *prijken.*

PRACHTIG, zie *pracht.*

PRAGCHEN, onz. w., gelijkvl. *Ik prachte, heb gepracht.* Eigenlijk bekrompen leven; ook gieriglijk bijeen schrapen; doch in dezen zin is het verouderd. Meestal werd het, en wordt het nog gebezigd, voor bedelen; en wel: *om zegen, kusjes prachen*, bij de Dichters:

Het dorre en drooge lant,
Dat eene wijl de lucht om regen scheen te prachen,
Zach groener, en begon de melkmeit aan te lachen.
VOND.

Van hier *pragcherij*, bij HOOFT. Zamenstell.: *afpragchen.*

PRAKTIJK, ond. z. n., vr., *der*, of *van de praktijk*; meerv. *praktijken.* Eigenlijk oefening, beoefening, het tegengestelde van het onduitsche theorie: *dat is goed in de theorie* (beschouwing) *maar in de praktijk* (beoefening) *gaat het mank. Iets in praktijk brengen.* Oulings beteekende het sterrenwigchelarij, gelijk als *praktijkschrijver* een sterrenkijker was. Hedendaags, de

de werkzaamheid van eenen geneesheer, of heelmeester, in zijn beroep: *die arts heeft eene uitgebreide praktijk.* Als ook de wetenschap van eenen regtsgeleerden: *mijn Notaris verstaat de praktijk.* In deze beide beteekenissen heeft het woord geen meerv., maar enkel in die van list en treken: *ik zal uwe praktijken wel ontdekken.*

Praktijk, bij KIL. *pracktycke*, hoogd. *practik*, eng. *practice*, fr. *pratique* ital. *prattica*, is ontleend uit het middeleeuw. lat. *practica*, dat van het gr. *πραξις* afstamt.

PRALEN, onz. w., gelijkvl. *Ik praalde, heb gepraald.* Vertooning van grootheid en luister maken: *zij praalde met de kostbaarste juweelen.* Overdragtiglijk: *hij praalde met die deugd*, dezelve zettede hem roem en aanzien bij, en in eenen min gunstigen zin: *hij praalde zeer met zijn geslacht*, hij beroemde zich daarop, liet zich daarop veel voorstaan. VOND. bezigt *zegerijk pralen*, voor *zegepralen*, met staatsie, na eene overwinning ingehaald worden: *men rust zich toe om zegerijk te pralen, en Jephtha weer met staatsie in te halen.* Van hier *praler, pralerij, praalgraf.* Zamenstell.: *praalhans*, enz.

Pralen, hoogd. *prahlen*, zweed. *prala*, stamt af van het naamw. *praal*, dat uit *pragel* zamengetrokken is, en is hetzelfde als *brallen.* Zie *praal.*

PRAM, z. n., vr., *der*, of *van de pram*; meerv. *prammen.* Verkleinw. *prammetje.* De borst, de mam, in de gemeenzame verkeering gebruikelijk: *dat kind is geweldig op de pram gezet. Den kleinen jongen een prammetje geven.* Van hier *prammen*, onz. w., voor zuigen: *pramt hij nog?*

PRAMEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik praamde, heb gepraamd.* Drukken, prangen: *die menschen worden zeer gepraamd. Sonder te pramen sijn jeuchdich hert met pijne.* ZACHAR. HEIJNS. Hetzelfde als het lat. *premere.*

PRAMMEN, zie *pram.*

PRANG, z. n., vr., *der*, of *van de prang*; meerv. *prangen.* Drukking, knelling: *dus werden de Brusselaars van deze prang verlost.* HOOFT. *En dat mijn angstigh hert in dese prangen set.* CATS. Bij KIL. *pranghe.* Zamenstell.: *muijlpranghe*, bij KIL.

PRANGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik prangde, heb geprangd.* Drukken, knellen: *mijne schoenen prangen mij*

mij aan de teenen. Twee kopere ketens prangen de koninglijke leen. POOT. Kwellen, benaauwen: *de burgers werden zeer geprangd van het krijgsvolk.* In de zeevaart wordt het onz. gebezigd, voor tegen den wind op laveren, omdat het schip daardoor tegen den wind als opgedrongen wordt. Van hier *pranger*, *pranging.* Zamenstell.: *molenpranger*, *muilpranger*, — *prangijzer*, *prangmolen*, *prangwortel.*

PRAT, bijv. n. en bijv., *prätter*, *pratst.* Trotsch, hoovaardig, opgeblazen: *op haargeboorte prat. Het pratte Babilon.* G. BRAND. *De stad soo prat gebout op Y en Amstelvloed.* J. DE DECK. Het oudste voorbeeld, dat wij van dit woord vinden, is van het midden der zestiende eeuw: *en den nachtegael prat, hem vermat, op zijnen zangh.* ED. DE DEENE. HOOFT bezigt het voor spijtig: *Elizabeth gaf voor de rest prat antwoord.* Dikwerf komt het in eenen goeden zin voor, en beteekent het deftig, achtbaar. Van hier het verouderde zelfst. naamw. *pratte*, en het werkw. *pratten.*

PRATEN, onz. w., gelijkvl. *Ik praatte*, *heb gepraat.* Spreken, kouten: *zij praten, om met het leger op te breken. Hij weet wel te praten*, Van hier *prater*, *praatster.* Het stamwoord is *praat.* Voorts luidt *praten*, in het zweed. *prata*, gr. *φραζειν*, en schijnt het laatste gedeelte van het lat. *interpretari* daaraan ook verwant. Oulings bezigde men *pratelen*, voor gedurig praten: *wat dat si u pratelen slacht ghij den dooven.* CONST. DER MINN.

PRATTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik pratte*, *prattede*, *heb geprat.* Trotsch zijn. Van *prat. Ondanckbre jongelinck, hoe lang zult ghij gaen pratten op dat vergangklijk schoon.* VOND. Bij HALMA komt het voor in de beteekenis van pruilen: *de jongen stond te pratten*; en in die van twijfelachtig staan: *de legers pratten wat tegen elkander.* Zamenstel.: *pratziekte*, langzame ziekte.

PRAUWEL, *prouwel*, z. n., v., *der*, of *van de prauwel*; meerv. *prauwels*, *prauwelen.* Zekere dunne wafel: *wanneer bakt men eens prauwels?* Zamenstell.: *prauwelijzer.*

PREDIKANT, z. n., m., *des predikants*, of *van den predikant*; meerv. *predikanten.* Leeraar van den godsdienst. Van *prediken. Lutersch predikant. Gereformeerd predikant.*

PREDIKEN, *preken*, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik predikte*, *heb gepredikt*. Godsdienstige leerredenen houden: *elken zondag tweemalen prediken. Hij heeft kort gepredikt.* Overdragtiglijk, evenveel op welke wijze nadrukkelijk leeren: *dat is voor dooven gepredikt. De bijbel predikt niet enkel voor het verstand.* Bedrijvend: *de deugd prediken. Wonderbare leidingen, en uitreddingen, wat prediken zij anders, dan eene albestierende Voorzienigheid!* Bij verkorting zegt en schrijft men ook *preken*, het gene men intusschen veelal enkel wegens min deftige mondelinge vertoogen bezigt: *al preekt hij ook als Brugman, hij zal mij daartoe niet bewegen.* Van hier *predikant*, *predikatie*, *prediker*, *prediking*, *preek*, *preker*. Zamenstell.: *predikambt*, *predikdienst*, *predikstoel*, *preekheer*, *preekstoel*, enz.

Prediken, hoogd. *predigen*, in Isidorus *predigon*, bij Otfrid. *bredigon*, zweed. *praedika*, eng. *preach* fr. *precher*, is ongetwijfeld van het lat. *praedicare* afkomstig.

PREEK, z. n., vr., *der*, of *van de preek*; meerv. *preken*. Leerrede: *hij heeft een' bundel preken in het licht gegeven.*

PREI, (*porei*, *porrei*, bij Kil. *porreije*,) z., n., vr., *der*, of *van de prei*; meerv. *preijen*. Verkleinw. *preitje*. Een bekende soort van look, die kleiner dan de gewone uijen is, maar veel groens, en groote bladeren heeft, welke veel aan die der tulpen gelijken. In het hoogd. *porree*, fr. *porreau*, ital. *porro*, lat. *porrum*.

PREIJEN, zie *praaijen*.

PRELAAT, z. n., m., *des*, *prelaats*, of *van den prelaat*; meerv. *prelaten*. Van het middeleeuw. lat. *praelatus*, een voorname geestelijke in de roomsche kerk. Van hier *prelaatschap*.

PRENT, *print*, z. n., vr., *der*, of *van de prent*; meerv. *prenten*. Verkleinw. *prentje*. Eene afgedrukte teekening: *dat boek is met vele schoone prenten versierd. In prent uitgaan*, op eene gedrukte teekening afgebeeld worden. Bij Kil., en anderen, *print*: *zijn schriften toonen u zijn levendigste print. Men ziet den geest van ouden Karel zweven in deze print.* Vond. *Een prentje krijgen*, met het geschenk van een printverbeeldingje vereerd worden, zoo als men dit meermalen aan de kinderen doet. Overdragtiglijk, een prijsje, een pluimpje, of loftuitingje, behalen. Zamenstell.: *prenteboek*, *prentkonst*, *prentverbeelding*, *prentverkooper*, *prentwinkel*, enz.

PREN-

PRENTEN, bedr. w, gelijkvl. *Ik prentte, heb geprent.* Bij Kil. *printen*, eng. *print.* Drukken: *gheprent te Antwerpen* 1567; doch hier te lande thans niet meer in gebruik voor het drukken van boeken, teekeningen, enz., maar enkel overdragtiglijk voor indrukken: *prent hun vroegtijdig in het hart, dat de vrees des Heeren het beginsel van alle wijsheid is.*

PRESIDENT, z. n., m., *des presidents*, of *van den president.* Van het lat. *praesidere*, voorzitten. Die gene, welke in eene vergadering voorzit — de vergadering bestiert; fr. *président.* Anders voorzitter, dat het eigenlijke Hollandsche woord is, schoon *president* even zoo in gebruik komt.

PRESSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik preste, heb geprest.* Eigenlijk, hetzelfde, als persen, sterk zamendrukken, maar, in het gebruik, menschen, of goederen, ten dienste van den Staat in beslag nemen, dwingen: *hier te lande prest men niemand tot den soldatenstand. De Engelsche matrozen worden veelal geprest. Schepen, wagens, paarden pressen* Van hier *presser, pressing.* Zamenstell.: *presmeester.*

Pressen, hoogd. *pressen*, eng. *press*, zweed. *prassa*, stamt af van het lat. *pressare*, en is vermaagschapt aan *pers, persen.*

PREUTELEN, (*protelen, prottelen, pruttelen*,) onz. w., gelijkvl. *Ik preutelde, heb gepreuteld.* Een klanknabootsend woord, dat eigenlijk het geluid uitdrukt, 't welk het geborrel van kokend water, of ander vocht, verwekt: *de soep mag nog wel een weinig preutelen.* Overdragtiglijk, is *preutelen* door een zacht gemompel soortgelijk een geluid te weeg brengen: *het baat niet veel, of men daar wat tegen preutelt.* Van hier *preutelaar, preutelig, preuteling*, en *gepreutel.*

Preutelen, hoogd, *prudeln*, is verwant aan het naamw. *preutel*, dat enkel gebruikelijk is in de spreekw. *al den preutel*, al wat er is.

PREUTSCH, bijv. naamw. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Dapper, grootmoedig, bij Kil. Vervolgens trotsch, opgeblazen, ook spijtig: *om preuts te pralen.* Vond. *Dat is een preutsch ding van een meisje.* Bij Kil. *pruijtsch, prootsch.* In het hoogd. *protzig*, nederf. *pratzig.* Vermaagschapt aan *breed, prat, pratten*, het oude *preith, superbia*, en hetzelfde, als het fr. *preux.* Van hier *preutschheid*, bij Vond.

PREVELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik prevelde*, *heb gepreveld.* Mompelen: *hij prevelde eenige woorden binnen 's monds. Thans valt de tooverſchaar aan 't prevelen en bezweeren.* N. Verst. Van hier *prevelaar*, *preveling*, *geprevel.* Zamenſtel.: *prevelmis*, eene ſtille mis.

PRIEEL, z. n., onz., *des prieels*, of *van het prieel*; meerv. *prieelen.* Verkleinw. *prieeltje.* Eigenlijk, een groen plekje gronds, even als het fr. *preau*, waarvan het afſtamt. Voorts bijzonder, een groen plekje, dat door loofwerk overſchaduwd wordt, een lusthuisje, dat uit lommerrijk geboomte zamengeſteld is: *in een genoegelijk prieel.* Vond. *Dat prieel des aardbodems.* Hooft. Zamenſtel: *drinkprieel*, *lustprieel*, enz.

PRIEGELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik priegelde*, *heb gepriegeld.* Een mensch, of dier, hevig ſlaan, afrosſen. In het hoogd. *prugeln*, welk woord tegelijk met de ſtokſlagen, welke men in Duitschland onder het krijgsvolk uitdeelt, door ons overgenomen is.

PRIEM, z, n., m., *des priems*, of *van den priem*; meerv. *priemen.* Verkleinw. *priempje.* Een ſpits ijzer, waarmede men gaten in een week ligchaam boort: *ſoo zult gij eenen priem nemen, en ſteken in ſijn oore, ende in de deure.* Bijbelvert. Als ook een ijzeren werktuig, om het hoofdhaar op te ſchikken: *het haer met gloenden priem en ijzer omgekrolt.* Vond. En een moordtuig, of dolk, anders *moordpriem* genoemd: *hij ſtak hem met eenen priem in het hart.* Eindelijk, een ijzer waarop de ſlagers hunne mesſen wetten: *een ſlagerspriem.* Van hier het werkw. *priemen.* Zamenſtell.: *priemdonker*, zeer, geheel donker, *priemtijd*, *prima aurora*, bij Kil., die ook *priemelnaakt* heeft, *prorſus nudus.*

Priem, hoogd. *pfriem*, nederſ. *preem*, zweed. *prem*, ſchijnt af te ſtammen van een oudduitsch woord bij Hornegk *fram*, bij Tacitus *framea*, dat het ijzer van eene werpſpies aanduidde.

PRIEMEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik priemde*, *heb gepriemd.* Van *priem.* Met eenen priem ſteken, doorboren. Ook figuurlijk: *mijn woorden drongen door, en priemden in de harten.* F. van Dorp.

PRIESTER, z. n., m., *des priesters*, of *van den priester*; meerv. *priesters*, of *priesteren.* Verkleinw. *priestertje.* Eigenlijk een oud man, in het gr. πρεσβυτης, lat. *presbyter.* Voorts de oudſten, of ouderlingen der eerſte Christelijke gemeenten, die het opzigt over dezel-

ve hadden, en vervolgens de opzieners van zulke gemeenten, zonder onderscheid van jaren. Daar nu zoodanige opzieners in de Roomsche kerk met den tijd het offerwerk van de mis verrigtten, begon *priester*, bij uitsluiting, eenen geestelijken aan te duiden, die tot offeren geregtigd was, en daarvan zijn werk maakte; en men bezigde denzelfden naam nopens de bedienaren van andere Godsdiensten, tot wier werkzaamheden het offeren insgelijks behoorde: *hij was een priester des allerhoogsten Gods.* BIJBELVERT. *Joodsche priesters, heidensche priesters.* Van hier *priesterdom*, de priesterlijke waardigheid: *zijnen zoon aan 't priesterdom helpen.* HOOFT. Of, de priesterschaar: *met al het priesterdom.* VOND. Voorts, *priesteres*, of *priesterin*: *de priesterinnen van Bacchus*; *priesterlijk*, *priesterschap*, onzijd., voor de priesterlijke waardigheid: *door 't instellen van het priesterschap.* HOOFT — vrouwel. voor de priesterschaar: *de priesterschap zal zich daar tegen vast verzetten.* Zamenstell.: *priesterambt*, *priestergewaad*, *priesterkleed*, enz.

Priester, hoogd. ook *priester*, nederf. *prester*, angelf. *preost*, zweed. *prast*, ijsl. *prestur*, eng. *priest*, fr. *pretre*, ital. *prete*, sp. *preste*, *bresbytero*, lat. *presbyter*, gr. πρεσβυτερος, en πρεσβυτης, stamt af van πρεσβυς, oud.

PRIESTERDOM, zie *priester*.

PRIESTERLIJK, zie *priester*.

PRIESTERSCHAP, zie *priester*.

PRIJ, z. n., vr., *der*, of *van de prij*; meerv. *prijen*. Een kreng, dood aas, stinkend aas, zoo als KIL. het vertaalt. NOACH vond de aarde, na den zondvloed, volgens VAN VAERNEW: *vul allerande prijen. De kraijen vlien de prij.* VOND. Overdragtiglijk, al wat verachtelijk is: *o schande, dat zich Vorsten noch vergapen aen een zoo vunsche prij.* D. DECK. Bijzonderlijk, een slecht vrouwmensch: *zijn wijf is eene looze prij. Dat gij mij, uw Godinne, scheldt voor een verachte prij.* D. DECK.

PRIJK, zie *prijken*.

PRIJKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik prijkte, heb geprijkt.* Pronken, pralen: *de bruidt zit daar heerlijk te prijken. Een jongeling, die als een achtbre grijzaerd prijkt.* A. HARTS. *Het land prijkt met schoone vruchten.* Dit woord schijnt verwant aan het oude *pragen*, of *progen*, het stamwoord van *pronken*, *pracht*,

praal, *pralen*, en *prangen*; in welk laatste de beteekenis van *pragen*, of *progen*, bewaard schijnt, daar het drukken, knellen, aanduidt. Van die beteekenis schijnt, namelijk, *pragen*, of *progen*, evenzeer als *pronken*, te zijn overgegaan tot die van eene zamengedrongene, gedwongene, houding, zoo als die van een mensch, welke zich er op toelegt, om zich op het schoonste te vertoonen, of eene gemaakte deftigheid ten toon te spreiden. *Pronken* is althans, volgens Kil., eigenlijk, de gemaakte houding van een standbeeld aannemen, om zich op het fraaiste te vertoonen. Zie *pronken*. *Te prijk*, misschien voor *te prijken*, komt in sommige spreekwijzen voor: *uit lust om u te prijk te zien*; — *op 't bruitsaltaar te prijk zetten*. Vond.

PRIJS, z. n., m., *van den prijs*; meerv. *prijzen*. Verkleinw. *prijsje*. De waarde van een ding in handel en wandel: *dat wordt tot eenen hoogen prijs verkocht*. *Wat is de prijs van dat boek? Zeg mij den naasten prijs*. *Ick trock uit spijs, van slechten prijs, meer lekkernijs*. D. Deck. *Hij geeft het voor een prijsje*. *Koopprijs*, *losprijs*. — *Hij kan dien prijs der ziele, dat ransoen, aan God in tijd noch eeuwigheid voldoen*. L. D. S. P. *Ergens prijs op stellen*, iets waarderen, hoogachten: *ik stel prijs op uwe vriendschap*. Van hier *prijzen*, *pretium imponere*, waarvoor meestal met een' bastaarduitgang gebruikt wordt *prijzeren*, waarvan *prijzeerder*, prijsbepaalder.

Prijs, hoogd. *preis*, zweed. *pris*, eng. *price*, fr. *prix*, ital. *prezzo*, en *preggio*, sp. *precio*, stamt af van het lat. *pretium*, dat de waarde van een ding aanduidt.

PRIJS, z. n., m., *van den prijs*; meerv. *prijzen*. Verkleinw. *prijsje*. Van het fr. *prise*. Een schip, dat buit gemaakt wordt: *die Kaper heeft reeds menig prijsje binnengesleept*. *De schepen brengen eenen schoonen prijs mede*. Overdragtiglijk, evenveel welk ander ding, dat als een buit wordt weggenomen: *iets prijs maken*. *Die goederen zijn prijs verklaard*. Figuurlijk: *zich zelven aan de ondeugd prijs geven*, zich blootstellen, om door haar als een buit te worden weggesleept. Voorts eene belooning, welke door den genen, die zich het beste in eenig ding beijvert, als het ware, buit wordt gemaakt: *hij behaalde den prijs in den wedloop*. *Den prijs wegdragen*. *Iemand den prijs toekennen*. *Naar den prijs dingen*. *Om prijs draven*, enz. Als ook een

voor-

voordeel, dat men op eene soortgelijke wijze, voor anderen, die insgelijks daarnaar dingen, wegneemt: *dien prijs der overhant uit der hant te werpen.* Hooft. *Eenen prijs uit de loterij trekken. Eenen prijs op iemands leven stellen*, eene belooning uitloven aan den genen, die hem vermoorden zal. *Iemands hoofd op prijs stellen.* Eindelijk, een woordelijk eerbewijs voor eenig goed bedrijf, of eenige goede hoedanigheid, eene vermelding van iemands roem, eene lofuiting: *men zing op allerhande wijs des overwinnaars lof en prijs.* Van hier *prijzen.* Zamenstell.: *prijsmeester*, *prijsschip*, *prijsverhandeling*, *prijsvraag*, *prijswaardig*, enz.

Prijs, hoogd. *preis* en *prise*, fr. *prise* en *prix*, eng. *prize* en *praise*, sp. *prez* en *presa*, ital. *presa*, stamt af van het lat. *prendere*, nemen, vatten.

PRIJSSELIJK, zie *prijzen.*

PRIJZEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik prees*, *heb geprezen.* Loven; roemen, *God prijzen en verheerlijken. Iemand gelukkig prijzen*, met vele plegtige betuigingen voor gelukkig verklaren. Van hier *prijsselijk.* Zamenstell.: *misprijzen*, *prijzenswaardig*, enz.

PRIK, z. n., m., *des priks*, of *van den prik*; meerv. *prikken.* Verkleinw. *prikje.* Een klein steekje: *de wilden misvormen hun gelaat door allerhande prikken.* Intusschen is *iemand eenen prik in de huid geven*, hem eenen duchtigen steek toebrengen. Voorts, een werktuig, om prikken te geven: *hij heeft eenen stalen prik in zijnen stok*; een puntig houtje: *breng mij wat drooge prikken, om het vuur aan te maken.* Een prik met eene vork, of zoo veel als men met eene vork prikt, en overdragtiglijk, een beetje, een weinig: *een prikje salade.* Zekere visch, die aan een dun puntig houtje gelijkt: *men bedient zich van prikken, om kabeljaauw te vangen.* Van hier: *men moet de prikken levend houden*, omdat men met levende prikken beter kabeljaauw kan vangen, dan met doode; figuurlijk, men moet de zaken aan den gang en in goeden staat houden. *Hij verstaat dat op een prik*, spreekw., hij verstaat dat juist. *Hij gelijkt zijnen vader op een prik*, zijne gelaatstrekken zijn juist gelijk aan die van zijnen vader. Zamenst.: *prikstok*, *priktol*, enz.

PRIKKEL, z. n., m., *des prikkels*, of *van den prikkel*; meerv. *prikkels*, *prikkelen.* Een werktuig om prikken te geven: *de woorden der wijsen zijn gelijck prickelen.*

Bijbelvert. Figuurlijk, alle aanporring: *zijne eerzucht ontving daar door eenen prikkel om zich te wreken.*

PRIKKELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik prikkelde, heb geprikkeld.* Van *prikkel.* Met eenen prikkel steken; of, als een voortdur. w. van *prikken*, dikwijls en bij herhaling prikken: *als ick in mijne nieren geprickelt wierde.* Bijbelvert. Figuurlijk, aanporren, aanzetten: *hij voelde zich door zijne eerzucht geprikkeld, om* enz. Van hier *prikkeling.*

PRIKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik prikte, heb geprikt.* Steken: *ik heb mij met eene naalde geprikt.* Van hier *prikking.*

Prikken, nederf. *pricken*, angelf. *prickan*, eng. *to prick.*

PRIL, bijv. naamw., *priller, prilst.* Bij Kil. fraai, aardig, vrolijk. Thans meest gebruikelijk in de spreekw.: *de prille jeugd*, de blijde dageraad des levens. Frisch, fleurig: *in 't prilste van de Maij.* Moon.

PRINS, z. n., m., *des prinsen*, of *van den prins*; meerv. *prinsen* Verkleinw. *prinsje*, oulings *prinselijn: 't prinsselijn, zoontje zijner vorstelijke doorluchtigheit.* Hooft. Een Vorst, over het algemeen: *vest op prinsen geen betrouwen.* L. D. S. P. Bijzonderlijk, een Vorst van zekeren bepaalden rang: *de prins van Borghese, van Piombino. Een prins van den bloede, een kroonprins, een erfprins.* Van hier *prinses, prinsdom, prinselijk.* Zamenstell.: *prinsessenbier, prinsessenblaauw, prinsessenboonen, prinsessenkoekjes, prinsenhof.*

Prins, hoogd. *prinz*, eng., fr. *prince*, ital., sp. *principe*, stammen af van het lat. *princeps*, eigenlijk, de voornaamste.

PRINT, zie *prent.*

PRIVAAT, ond. z. n., o., *des privaats*, of *van het privaat*; meerv. *privaten.* Van het lat. *privatus — locus privatus, latrina*, fr. *privé*, sp. *privada*, een sekreet, eene afgezonderde plaats om zijn gevoeg te doen, nog overig in de spreekwijs: *hij stinkt, als een privaat.*

PROCES, ond. z. n., o., *van het proces*; meerv. *processen.* Verkleinw. *procesje.* Eigenlijk, de wijze, waarop elke zaak behandeld wordt, en afloopt. Bijzonderlijk, de afloop van een regtsgeding, en in het gebruik het regtsgeding zelf: *in proces geraken. Iemand een proces aandoen. Het proces winnen.* Zamenst.: *proceskosten, procesziek*, enz.

Proces, hoogd. *prozesz*, fr. *proces*, eng. *procesʃ*, zijn van het lat. *processus* afkomstig.

PROCUREUR, z. n., m., *des procureurs*, of *van den procureur;* meerv. *procureurs.* Hetzelfde als het fr. *procureur*, lat. *procurator.* Pleitbezorger: *notaris en procureur.*

PROEF, *proeve*, z. n., vr., *der*, of *van de proef;* meerv. *proeven.* Verkleinw. *proefje.* Een onderzoek, 't welk men in het werk ſtelt, om de regte geſchapenheid van eenig ding ontwaar te worden: *tot d'uiterſte proeve.* Hooft. *Uw heiligheid wort op de proef geſtelt.* Vond. *Eene proef nemen. De proef doorſtaan*, of *uitſtaan. Proef houden. Iemand op de proef ſtellen*, *op de proef prediken.* Als ook dat gene, waaruit men de geſchapenheid van eenig ding herkent: *ergens de proef van hebben. Ghij ziet hem daer beneven geen' duistre proeve geven.* D. Deck. *Hij zendt mij daarvan een proefje*, — *een proefje thee*, *koffij*, *wijn*, enz. Bijzonderlijk, de eerſte afdrukken van het werk der letterzetters: *morgen zal er eene proef zijn. Ik heb de proef nog niet nagezien;* en, in de cijferkunst, eene berekening, waarmede men de juistheid van eene andere berekening toetst: *de proef op eene ſom maken. Dat is de proef op de ſom*, overdragtiglijk, daaruit blijkt de juistheid van die of die onderſtelling. Eindelijk, een werkſtuk, waaruit men iemands bekwaamheid, om in een of ander gild te worden aangenomen, beoordeelt: *men heeft hem eene zeer moeijelijke proef opgegeven. De proef doen*, het opgegevene werkſtuk vervaardigen. Van hier *proeven*, enz. Zamenſtell.: *proefblad*, *proefdrager*, *proefdruk*, *proefjaar*, *proefondervindelijk*, dat uit proeven blijkt, — *proefpredikatie*, *proefſlot*, *proefſteen*, *proefſtuk*, *proeftijd*, *proefwijn*, enz.

Proef, hoogd. *probe*, nederſ. *prove*, eng. *proofe*, zweed. *prof*, fr. *preuve*, ital. *pruova*, is afkomſtig van het lat. *probare*, beproeven.

PROEVEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik proefde*, *heb geproefd.* Een weinig van iets nuttigen, om over den ſmaak, of de deugdelijkheid daarvan te oordeelen: *proef dat eens Proef eens*, *of het al gaar is. Wijn proeven.* Den mond ergens aan zetten, als of men den ſmaak, of de deugdelijkheid, daarvan beoordeelen wilde: *hij wilde eten noch drinken proeven. Proef het maar eens.* Vond. bezigt het voor beproeven: *Te proeven hare kracht op eenen Reijſenaer.* Ondervinden: *ergens van proeven*, de kracht, of werking, daarvan ondervinden.

Als hij mij aanrandt, zal hij van mijn pistool proeven. Zij heeft er ter dege van geproefd. Bij plaatdrukkers, het snijdwerk van eene plaat door de vervaardiging van een afdruksel daarvan beoordeelen: *proef die plaat eens.* Van hier *proever*, *proeving*. Zie *proef*.

PROFEET, z. n., m., *des profeets*, of *van den profeet*; meerv. *profeten*. Eigenlijk, iemand, die iets verkondigt: het gene de letterlijke beteekenis van het gr. προφετης is. Nu werd dit woord oorspronkelijk gebezigd aangaande de priesters, die in den Delphischen tempel van Apollo de uitdrukkingen der in verrukking gebragte waarzegster voor de raadplegers van hare gewaande Godspraken opschreven. Vervolgens gaf men den naam van *profeet* aan alle priesters, die zich door het uitdeelen van soortgelijke Godspraken, of andere onderrigtingen, van blooteofferpapen onderscheidden. En Paulus bestempelt ergens eenen leeraar uit het midden der Grieken met den naam van *profeet*. Ja in de *Grieksche vertaling* van den *Hebreeuwschen bijbel* schonk men dien naam aan de mannen, die oudtijds Gods wil verkondigden. Daar dezen nu hunne leeringen en vermaningen meermalen met beloften, of bedreigingen, van toekomstig heil, of onheil, paarden, werd een *profeet* in het algemeene gebruik welhaast evenveel, als een voorspeller van toekomende dingen: *daer quam een seker propheet af van Judea, met name Agabus.* Bijbelvert. *Een ongeluksprofeet, een waar profeet.* Van hier *profeteren*, *profetes*, *profetisch*, *profetie*.

De benaming van *profeet*, is haar gebruik bij de Europesche volken aan de invoering van het Christendom onder die volken verschuldigd.

PROFETEREN, zie *profeet*.

PROFETIE, zie *profeet*.

PROFETISCH, zie *profeet*.

PROFIJT, z. n., o., *van het profijt*; zonder meerv. Verkleinw. *profijtje*. Voordeel: *niet uit haat, of nijd, maar om eigen profijt. Ik zie geen profijt daarop. Hij zoekt nog een klein profijtje daaruit te halen.* Van hier *profijtelijk*, — *profijtertje*, endenbrandertje, waarop men de endjes kaars laat afbranden.

Profijt, hoogd., eng., fr. *profit*, ital. *porfitto*, sp. *provecho*, stamt af van het lat. *proficere*, waarvan men, ten tijde van het verval der latijnsche taal, het bijv. naamw. *proficuus* vormde.

PROFIJTELIJK, zie *profijt*.
PROFIJTERTJE, zie *profijt*.
PROL, z. n., vr., *der*, of *van de prol*; zonder meerv. Appelbrij: *prol koken*. Van hier *prollig*, dik, als appelbrij. Zamenstell.: *appelprol*.
PRONK, z. n., m, *des pronks*, of *van den pronk*; zonder meerv. Verkleinw. *pronkje*, in zekere beteekenis. Bij Kil. *pronck*, een bewolkte hemel, en een bewolkt gelaat, een stuursch gezigt; welk denkbeeld ontleend schijnt van dat van drukken, zamendrukken, waarin de oorspronkelijke beteekenis van *pronken*. en de daaraan verwante woorden, *pralen* en *prijken*, gelegen schijnt. Zie *prijken*. Sieraad, opschik: *haar pronck krijgt pronck door schoonheid van haer leven*. Camph. Voorts, in het hedendaagsche gebruik, eene opzien barende vertooning van minder grootschen aard, dan door *pracht* en *praal* wordt aangeduid: *dat staat daar te pronk*. Ook in eenen kwaden zin, en ter straffe: *te pronk staan*. *Men draagt het voor den pronk*. *Met ijdelen pronk van woorden*. Hooft. Als ook iets, waarmede men zulk eene vertooning maakt: *zij is met haren Pinksterpronk uitgedost*. Overdragtiglijk, iets, dat uitmunt: *hij is de pronk*, *het pronkje*, *van zijn geslacht*. F. de Haas bezigt het onzijd.: *dees stad weleer dat pronk der steên*. Van hier *pronken* enz. Zamenstell.: *pronkbed*, *pronkbeeld*, *pronkbehang*. *pronkdegen*, *pronkdeken*, *pronkgewaad*, *pronkgraf*, *pronkjuweel*, *pronkkamer*, *pronkkleed*, *pronknaam*, *pronksieraad*, *pronkstuk*, *pronkwerk*, *pronkzetel*, *pronkzucht*, enz.
PRONKAARD, *pronkerd*, z. n., m., *des pronkaards*, of *van den pronkaard*; meerv. *pronkaards*. Een trotschaard, die met alles pronkt, *hij is een regte pronkaard*.
PRONKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik pronkte*, *heb gepronkt*. Bij Kil. *proncken*, van de lucht gesproken, betrokken worden, bewolken. Van iemands gelaat, donker, stuursch, worden, een streng gelaat aannemen. In het hedendaagsche gebruik eene opzigt barende vertooning maken: *met schoone kleederen pronken*, *met vele deugden pronken*. Bijzonderlijk wegens eenen paauw, die zijnen staart uitbreidt: *zie dat hoovaardig dier eens pronken*. Van hier *pronker*, *pronkerij*, *pronkster*.

Pronken, nederf. *prunken*, hoogd. *prangen*, eng. *prank*, is verwant aan *prijken*, *pralen*, *pracht*, en *prangen*. Zie *prijken*.

PRONSELEN, bedr. en onz.w., gelijkvl. *Ik pronselde, heb gepronseld.* Bedr., knoeijen, kwanselen: *dat werk is verhaasd gepronseld.* Onzijd.: *hij pronselt zoo wat met dat geld.* Bij KIL. *prondelen, prondselen.* Van hier *pronselaar*, een knoeijer, en *prondselinghe, prondelinghe*, bij KIL., hetzelfde als *prondel*, vodden, lorren. Zamenstell.: *pronselgeld, pronselwerk*, knoeiwerk, voddenwerk.

PROOI, z. n., vr., *der*, of *van de prooi*; meerv. *prooijen.* Roof, buit, aas: *de leeuw vindt zijne prooi niet in het woud. Het land ter prooi aan den vijand overgeven.* Van het fr. *proije*, dat even als het eng. *prei*, ital. *preda*, van het lat. *praeda* afstamt.

PROP, z. n., vr., *der*, of *van de prop*; meerv. *proppen.* Verkleinw. *propje.* Een stop, die vast in eene opening ingedrukt, gedraaid, of geslagen wordt, om dezelve daarmede digt te maken: *ergens eene prop inslaan. Eene prop op een schietgeweer zetten. De trompen van het grof geschut worden met houten proppen gesloten.* Van hier *proppen*, stoppen, stouwen: *hij heeft zijne darmen vol gepropt. Ganzen proppen.* Bijzonderlijk, zich door gulzig eten overladen: *foei kind! wat is dat proppen!* Zamenstell.: *propdarm, proptrekker*, enz.

Prop, nederf., en zweed. *propp*, eng. *prop*, hoogd. *propf*, en *propfen*, schijnt van eenen noordschen oorsprong.

PROPPEN, zie *prop.*

PROTESTANT, z. n., m., *des protestants*, of *van den protestant*; meerv. *protestanten.* Hervormde — ieder Christen, behalve die der roomsche kerk. Het woord is van latijnschen oorsprong. Van hier *protestantendom, protestantsch.*

PROTESTANTSCH, zie *protestant.*

PROTTEN, veroud. onz. w., in de beteekenis van zamenloopen, bij HOOFT voorkomende.

PROVE, (*proven, provene*, bij KIL.) veroud. z. n., vr., *der*, of *van de prove*; meerv. *proven*, of *provenen.* Het onderhoud, 't welk iemand voor zijn geheele leven uit eene geestelijke stichting trekt. Voorts het ambt, 't welk aan iemand zulk een onderhoud verschaft. Overdragtiglijk, het onderhoud, 't welk iemand zich in een zoogenoemd proveniershuis voor al zijn leven verschaft. Van hier *provenier, proviand*, bij KIL. *provande, provianderen.* Zamenstel.: *proveniershuis, provenkraemer*,

mer, bij Kil., *proviandhuis*, *proviandmeester*, *proviandwagen*, enz. Het ſtamwoord is het middeleeuw. lat. *praebanda*.

PROVENIER, zie *prove*.

PROVINCIE, z. n., vr., *der*, of *van de provincie*; meerv. *provincien*, *provincies*. Een wingewest: *de vereenigde provincien*. Van het lat. *provincia*.

PROVOOST, z. n., m., *van den provoost*; meerv. *provoosten*. Van het fr. *prevôt*; *prevôts*, en dit van het lat. *praepoſitus*. Eigenlijk iemand, die over iets geſteld is. In eenen meer bepaalden zin, die gene, welke de overtreders, onder de krijgslieden en ſchutters, gevangen neemt; ook kapitein geweldiger genoemd: *hij zit al bij den provoost*. En van hier wordt de gevangenis zelve, waarover zoo een provoost geſteld is, de *provoost* genoemd: *hij heeft drie dagen in den provoost gezeten*.

PRUIK, *paruik*, z. n., vr., *der*, of *van de pruik*; meerv. *pruiken*. Verkleinw. *pruikje*. Een hoofddekſel van kunſtig zamengevoegde en gekrulde haren: *de groote pruiken worden in onze dagen al zeldzamer en zeldzamer. Het blonde pruikje hangt haar over de zwarte wenkbraauwen*. Overdragtiglijk, gekruld hoofdhaar, in welken zin het bij onze Dichters meermalen voorkomt: *daer op haer feest de liefelijcke Maij de pruik mee ſiert. Het teere brein met blonde en kruifde pruick beſlagen*. Vond. Van hier *pruiken*, pruik dragen: *hij gaat ook aan het pruiken. Pruik ik dan zoo ſlecht?* En met eene pruik opſchikken: *fraai gepruikte Raadsheeren*. Zamenſtel.: *pruikmaker*, *pruikwinkel*, enz.

Pruik, oulings *perruik*, bij Kil. *perruijcke*, *perhuijcke*, hoogd. *perrucke*, fr. *perruque*, eng. *perwick*, *perwig*, ital. *perruca*, is waarſchijnlijk van Keltiſche afkomst. In het iersch is *barr* haar, en *uc* of *uch* hoog en verheven; ook voortreffelijk. *Barr uc* is derhalve hoog, ſterk haar. *Perruque* was weleer bij de Franſchen voor eigen haar gebruikelijk. Het is niet op onzen bodem geteeld, maar echter overlang met het burgerregt beſchonken; waarom men in plaats daarvan het woord *haarmuts* niet behoeft in te voeren, het welk eenige voorſtanders van de zuiverheid der hoogduitſche taal, volgens Adel., in plaats van *perrucke*, bij ons *pruik*, plagten te bezigen.

PRUI-

PRUILEN, onz. w., gelijkvl. *Ik pruilde*, *heb gepruild*. Zekere mengeling van droefheid en gramschap betoonen: *hij zit daar in dien hoek*, *en pruilt al immer voort*. *Zij pruilen weken lang tegen elkander*. Van hier *pruiler*, *pruilster*. Zamenstell.: *pruilhoek*, *pruilmond*, enz.

PRUIM, z. n., vr., *der*, of *van de pruim*; meerv. *pruimen*. Verkleinw. *pruimpje*. Eene bekende boomvrucht van verschillende soorten: *hier nevens eenige pruimen*, *om haar ontfangen vonnis te voldoen*. HOOFT. *Witte pruimen*, *blaauwe pruimen*, *eijerpruimen*, *gedroogde pruimen*, enz. Als ook de boomen, waaraan die vruchten groeijen: *daar staat een pruim bij die kers*. Voorts, eene kleine hoeveelheid van tabak, die in den mond gestoken wordt, om ze te kaauwen: *een pruimpje nemen*. Van hier *pruimen*, tabak kaauwen, en *prumellen*, gekonfijte pruimen van Provence. Zamenstell.: *pruimboom*, *pruimesap*, *pruimesteem pruimmond*, een klein mondje, dat ineen getrokken en gefronsd is, en naar een gedroogd pruimpje zweemt.

Pruim, bij KIL. *pruijme*, hoogd. *prume*, *plumme*, en *pflaume*, angelf. en eng. *plum*, zweed. *plommon*, ijsl. *plummar*, deen. *blomme*, fr. *prune*, ital. *prugna*, lat. *prunum*, schijnt, even als de vrucht, die daar door wordt aangeduid, van eenen Oosterschen oorsprong te wezen.

PRUIMEN, zie *pruim*.

PRUIS, z. n., vr., *van de pruis*; zonder meerv. Hetzelfde als *bruis*, schuim. In de zamenleving zegt men: *het pruis*, even als *bruis*: *het pruis staat op zijn' mond*.

PRUISEN, onz. w., gelijkvl. *Ik pruiste*, *heb gepruist*. Genoegzaam hetzelfde als *bruisen*, opborrelen: *het bier pruist door het bomgat*. Volgens HALMA, ook niezen; maar dit wordt volgens KIL. aangeduid door *pruisten*, welk laatste men nog heden ten dage in Vriesland voor niezen bezigt.

PRUISSEN, z. n., o., *van het pruissen*, *van pruissen*, *pruissens*; zonder meerv. Zekere landstreek in Duitschland: *het vette land van pruissen*. VOND. *De Koning van Pruissen*, van het Pruissische Rijk. Van hier *pruissisch*.

PRUL, z. n., vr., *der*, of *van de prul*; meerv. *prullen*. Verkleinw. *prulletje*. Een ding van geene de minste waarde, eene vodde, eene beuzeling: *weg met die prullen*. *Welk eene ellendige prul heeft die man daar ge-*

schre-

ſchreven. Dat is een prul van eenen vent. Van hier *prulachtig*, *prullig*. Zamenſtell.: *pruldichter*, *prullenkooper*, *prullenmaker*, *prullenmand*, *prulſchrift*, *prulſchrijver*, enz.

PRUT, z. n., vr., *der*, of *van de prut*; zonder meerv. In Amſterdam gebruikelijk voor geſtremde melk; anders wrongel. In de walviſchvangst wordt het dikke bezinkſel, of grondſap van de traan, *prut* genoemd, welke niet onder de andere traan gekookt, maar aan de *prutkoopers* verkocht wordt; volgens ZORGDRAG.

PRUT, bijv. naamw. en bijw., zonder trappen van vergrooting, en enkel gebruikelijk in de ſpreekw.: *het is daar niet prut*, het is daar niet helder: *het is niet prut*— *zij is niet prut*, het deugt niet veel, enz.

PRUTTELEN, zie *preutelen*.

PSALM, z. n., m., *des pſalms*, of *van den pſalm*; meerv. *pſalmen*. Verkleinw. *pſalmpje*. Eigenlijk, een lied over het algemeen. Bijzonderlijk, een der honderd en vijftig liederen van DAVID, en andere Hebreeuwſche dichters, welke men in den bijbel bijeen verzameld vindt: *eenige toekijkers hieven den hondert en dertigſten pſalm aan.* HOOFT. *Boetpſalm*, *klaagpſalm*, *treurpſalm*, enz. Van hier *pſalmist*. Zamenſtell.: *pſalmboek*, *pſalmdichter*, *pſalmgezang*, *pſalmzinger*, enz.

Pſalm, nederſ. en bij KERO, OTFRID, en NOTK., *ſalm*, ital. *ſalmo*, fr. *pſeaume*, eng. en hoogd. *pſalm*, lat. *pſalmus*, gr. *ψαλμος*, ſtamt af van het werkw. *ψαλλειν*, zingen.

PUBLIEK, ond. bijv. naamw. en bijw., *publieker*, *publiekst*. Dat tot het volk over het algemeen betrekkelijk is: *wat denkt gij van de publieke zaak? Ik heb hem langs den publieken weg zien zwieren? Een publiek perſoon*, iemand, wiens ambt medebrengt, dat hij een ieder ten dienste ſta. *Eene publieke hoer*, eene allemans hoer. Voorts, algemeen bekend: *dat geval is reeds publiek. Een werk publiek maken.* Onder het oog van een ieder; *durft gij dat zoo publiek doen?* Van hier, *het publiek*, het algemeen: *hoe of het publiek daarover denken moge. Het geëerde publiek*, enz. *In het publiek*, in het openbaar. Eng. *publick*, fr. *public*, ital. *publico*, lat. *publicus*, van het lat. *populus*, volk.

PUBLIEK, z. n., *het publiek*, zie *publiek*, bijv. n.

PUDDING, (*podding*,) z. n, m., *des puddings*, of *van den pud-*

pudding; meerv. *puddingen*. Verkleinw. *puddingje*. Een ketelkoek, in het hoogd., nederſ. en eng. eveneens genoemd, naar deszelfs dikte, want *puddig* is in het nederſ. dik, grof, bot, ſtomp; en *puddewurst*, een korte, dikke worst, in het eng. ook *pudding*, fr. *boudin*, nederd. *beuling*.

PUF, z. n., vr., *der*, of *van de puf*; zonder meerv. Lust, trek: *hij heeft er geene puf in. Ik had er geene puf op*. Voorheen werd *puf* ook voor trotsch gebezigd: *puf alle noodt en quaden*. Camph.

PUFFEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik pufte, heb gepuft*. Klanknabootſend woord, blazen: *hij had gegeten, dat hij pufte*. Bedr., trotſen, trotſeren: *ik trotſe zijn gheweldt, en puf zijn dreijghementen*. Hooft. *Nu puf ik Vranckryck en haer Ridders altemaal*. S. Cost.

PUI, z. n., vr., *der*, of *van de pui*; meerv. *puijen*. Bij Kil. *puije*, *puijde*. In het lat. *podium*. De voorgevel van een huis, en wel voornamelijk het onderſte gedeelte, of de eerſte verdieping: *ik heb eene nieuwe pui laten zetten*. Ook die plaats van een ſtadhuis, waar men de beſluiten en verordeningen afleest: *iets van de pui aflezen*. Hooft ſchrijft aan een gansch Rijk eene *pui* toe: *een zuil van koper aan de puij van 't magtigh Rijk*.

PUIK, bijv. naamw. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Best, uitmuntend: *die thee is puik*. Van hier *puikspuik*, allerbest, alleruitnemendst: *dat papier is puikspuik*. Ook zelfs als een zelfſt. naamw., *het puik*, het beste, het uitgelezendſte: *al 't puik der ridderſchap*. Hooft. Verkleinw. *puikje*. *Klaas, het puikje van het dorp*, de knapſte van de boerenknapen. *Het puikje van de vischmarkt*, de eelſte visch. Zamenſtell.: *puikjuweel*, *puikſchilder*, *puikſtuk*, *puikwerk*, enz.

PUILEN, onz. w., gelijkvl. *Ik puilde, heb gepuild*. Zwellen, uitzwellen: *zijne oogen puilden uit het hoofd*. Oulings *builen*, van *buil*, eene opgezwollene ruimte, bij Kil. *puijle*. Zamenſtell.: *puilader*, *puiladerig*, *puiloog*, *puiloogig*, *uitpuilen*, enz.

PUIMSTEEN, z. n., m., *des puimſteens*, of *van den puimſteen*; meerv. *puimſteenen*. Verkleinw. *puimſteentje*. Een zeer ligt en ſponsachtig ſlag van ſteenen, dat zijne bijzondere hoedanigheden aan den gloed van vuurſpuwende bergen, waaruit het voortkomt, te danken heeft. *Eenen muur met puimſteen glad ſchuren*. Omdat hij op het

het water drijft, noemt men hem ook *drijfsteen*. In het hoogd. *bimstein*, eng. *pumice stone*, fr. *pierre ponce*, sp. *piedra esponia*, ital. *pomice*, lat. *pumex*.

PUIN, z. n., o., *des puins*, of *van het puin*; zonder meerv. Onbruikbare gebrokene steenen: *daar ligt een groote hoop puin*. *In 't omgewroete puin*. VOND. *Ach, hoe leggen 't puin en 't gruis*. D. DECK. Bij HOOFT is het meermalen vrouwel.: *om er de puin in te brengen*. *'t Kruit wies over de puin heen*. Zamenstell.: *puinbak*, *puingras*, *puinhoop*, een hoop puin; meerv. *puinhoopen*. Misschien van *pui*, als steenen van afgebroken, of ingestorte *puijen*, en dit zamengetrokken tot *puin*.

PUINHOOP, zie *puin*.

PUIST, z. n., vr., *der*, of *van de puist*; meerv. *puisten*. Verkleinw. *puistje*. Een klein gezwelletje: *hij heeft het aangezigt vol puisten*. *Hier of daar eene puist aan hebben* is, in de gemeenzame verkeering, daarvan afkeerig zijn. Van hier *puistachtig*, *puistig*, *puistigheid*. Zamenstell.: *puistbijter*, *puistebijter*, bij KIL. *rombout*. Het stamwoord van *puist*, en het fr. *pustule*, ital. *pustula*, is het lat. *pustula*.

PUISTACHTIG, zie *puist*.

PUIT, z. n., m., *des puits*, of *van den puit*; meerv. *puiten*. In Zeeland gebruikelijk, voor een kikvorsch. Ook oulings, — *puut* en *puud*, *pude*: *die puut liet hem in 't water sinken*. ESOPET. TUINMAN brengt dit woord tot het gr. *βυθος*, moddergrond, om dat de kikvorschen zich daarin meestal ophouden. Van daar ook is bij HALMA *puit* een veenboer.

PUITAAL, z. n., m. *des puitaals*, of *van den puitaal*; meerv. *puitalen*. Verkleinw. *puitaaltje*. Een bijzonder slag van aal. Bij KIL. ook *aalpuit*; bij HALMA boerenaal, die zich veel in het veen ophoudt. Zie *puit*.

PUL, z. n., vr., *der*, of *van de pul*; meerv. *pullen*. Eene kruik: *wij namen eene pul bier te scheep*. Dit woord schijnt eene verkorting van het lat. *ampulla*; daar het bij KIL. *pulle* luidt. Eene tinnen kan met eene lange kromme pijp, waaruit men jonge kinderen laat drinken, draagt insgelijks den naam van *pul*: *geef het kind de pul eens*. Van hier *pullen*, drinken, *pullebroers*, drinkebroers.

PULVER, (*polver*) z. n., o., *van het pulver*; zonder meerv. Een basterdwoord, dat van hetzelfde lat. *pul-*

vis ontleend is, waarvan *poeder*, of *poeijer*, afstamt. Het wordt gebruikt, om buskruid aan te duiden, als men zegt: *hij is geen schoot pulver waardig*; en men bezigt het voorts ook nog, voor stof, poeder, over het algemeen, in de zegswijze: *iets tot pulver malen*, of *stampen*. Zamenstel.: *pulverstok*, oulings voor snaphaan gebruikelijk.

PUNT. z. n., o., *des punts*, of *van het punt*; meerv. *punten*. Verkleinw. *puntje*. Eigenlijk een prikje, dat met een spits werktuig in eenig ding gestoken wordt, zoo als het middelpunt van eenen cirkel, die met eenen passer getrokken wordt, in het lat. *punctum*, van *pungere*, steken. In het gebruik, een stip over het algemeen: *eene linie tusschen twee punten halen*. Bijzonderlijk, een der stippen, waardoor de klinkletters in het Hebreeuwsch worden afgebeeld: *het Hebreeuwsch laat zich zonder punten zoo gemakkelijk niet lezen, als met punten*. Als ook een denkbeeldig stipje in de wiskunde: *zoo ondeelbaar als een wiskundig punt*. Voorts, daar eene linie, en evenveel welke figuur, in de wiskunde, uit punten zamengesteld gerekend wordt, een der onderscheidene deelen van eene zaak: *alles wordt door hem van punt tot punt uitgeplozen. Daar komt gij juist op het punt, waarover ik u spreken wilde. Daer van het minste punt faelt*. D. Deck. *Die veel speelt met tongh en kaecken, komt wel eens het punt te raecken*. Huijgens. Bijzonderlijk, een tijdstip: *wij zullen allen verandert worden, in een punt des tijds, in eenen oogenblick, met de laetste basuine*. Bijbelvert. *Hij was op het punt van de stad te bemagtigen*. Hoogst. *Het punt van eer* is eene zegswijze, uit het fr. ontleend, en evenveel beteekenende, als het stuk van eer: *hij is zeer gevoelig op het punt van eer*. Zamenstell.: *brandpunt*, *geloofspunt*, *grondpunt*, *hoofdpunt*, *middelpunt*, *toppunt*, enz.

Punt, hoogd. *punct*, fr., eng. *point*, ital. *punto*, sp. *puncto*, stamt af van het lat. *punctum*.

PUNT, z. n., vr., *der*, of *van de punt*; meerv. *punten*. Verkleinw. *puntje*. Het uiterste einde van een ding, dat uit hoofde van deszelfs spitsheid als in een stipje uitloopt: *de punt van eene naald, van eenen degen. Schichten met een ijzere punt beslagen*. Vond. *Iemand voor de punt eischen*, hem tot een tweegevecht uitdagen.

gen. *iemand de punt bieden*, zijn wapentuig met de punt tegen hem rigten; overdragtiglijk, hem te keer gaan. Ook noemt men de toeloopende scherpte van een bolwerk en van een hoek lands, *de punt*. Van hier *punten*, spits maken, scherpen, *puntachtig*, en *puntig*, scherp, spits; overdragtiglijk, naauwkeurig, net en zindelijk: *eene puntige vrouw*; *puntigheid*, *puntiglijk*. Zamenstell.: *puntdicht*, *puntdichter*, *punthaak*, *puntreden*, *puntspreuk*, enz.

Punt, in dezen zin, en in dit geslacht, schijnt ontleend van het fr. *pointe*.

PUNTEN, zie *punt*.

PUNTIG, zie *punt*.

PUREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik puurde*, *heb gepuurd*. VOND. heeft dit woord gebruikt in den zin van zuiveren, schoon maken, en oordeelde het derhalve afkomstig van het lat. *purus*, zuiver: *En 't lichaem puurt van doodelijke smetten. Goud puurt het door de zonnestralen.* VOND. Deze en gene Dichters bezigen het thans voor uithalen, uittrekken; en in dezen zin schijnt het overdragtig genomen te zijn van het Vlaamsche *pueren*, bij ons *peuren*, d. i. zegt, KIL., *poijeren*, *met poijeren visschen*, of *pieren*, aal met pieren van den grond halen: *hij meent daar goud uit te puren.* Of zou dit misschien zoo veel zijn als, door zuivering afzonderen, en dus, afkomstig van *purus*? N. VERSTEEG bezigt het voor zuiveren: *en van zijn besmettinge gepuurt.*

PURPER, z. n., o., *des purpers*, of *van het purper*; zonder meerv. Eene bijzondere donkerroode kleur: *waerop het purper van de roos in 't sneeuw der leliebloem zoo vierig plag te blaken.* D. DECK. Overdragtiglijk, eene kleedingstof, die met purper geverwd is: *in 't purper zit de mot.* VOND. *De Kardinalen gaan in 't purper gekleed.* Figuurlijk, de kardinaalswaardigheid: *naar 't purper staan. Dat strookt niet met het purper.* Van hier *purperen*, purperverwig maken: *zijn kleed was met bloed gepurperd*, en *purperachtig*, *purperen*, van purper, en *purper*, purperkleurig: *de Vorst had een purper kleed aan.* Zamenstell.: *purperkleurig*, *purperkoorts*, anders scharlakenkoorts, *purpermossel*, waaruit men purper bekomt, *purperverw*, *purperverwig*, *purperverkooper*, *purpervisch*, anders *purpermossel*, enz.

Purper, hoogd. *purpur*, eng. *purple*, fr. *pourpre*,

 ital.

ital. *porpura*, lat. *purpura*, ftamt af van het gr. *πορφυρα*.

PURPEREN, zie *purper*.

PUT, z. n., m., *des puts*, of *van den put*; meerv. *putten*. Verkleinw. *putje*. Een diep uitgegraven gat in den grond, waarin men eenen geftadigen toevloed van water, uit daarin voorkomende wellen vindt: *dan kudden uit den put gedrenkt*. Vond. *Die pleitte voor de beken, die voor den regenback, een derde voor den put*. D. Deck. *Als het kalf verdronken is, den put dempen*. Zie *dempen*. Voorts ook een andere kuil, waarin geen water is: *Jofef wert in eenen put gelaten*. Vond.; en zelfs evenveel welke holligheid: *zij heeft putjes in hare wangen*. *Pokput*, *fteenput*, *veenput*, enz. Van hier *putten*, uit eenen put fcheppen, *putter*, een distelvink, die geleerd heeft, zijn drinkwater met een emmertje op te halen, *puts*, een houten fcheepsemmer, *putfen*, met eene puts fcheppen. Zamenftell.: *putdekfel*, *putemmer*, *putgalg*, *puthaak*, *putketen*, *putkouw*, *putrad*, *putwater*, enz.

Put, hoogd. *pfutze*, nederf. *pütte*, angelf. *pijt*, eng. *pit*, ijsl. *pytt*, zweed. *puss*, alb. *pus*, fr. *puits*, ital. *pozzo*, fp. *pozo*, is ontleend van het lat. *puteus*.

PUTOOR, zie, *pitoor*.

PUTS, *putfe*, zie *put*.

PUTSEN, zie *put*.

PUTTEN, zie *put*.

PUTTER, zie *put*.

PUUR, ond. bijv. naamw. en bijw. zonder trappen van vergrooting. Van het lat. *purus*, zuiver. *Het is puur goud*. *Hij geliet zich puur als of hij mij wilde volgen*. *Ende altemael fuijver en puer*. Clare Spieg. Kil. heeft *puur arm*, *prorfus pauper*, *puur zot*, *omnino ftultus*; zoo ook *puur willens*, opzettelijk. Oulings plagt men ook te zeggen: *puur moedernaakt*.

Puur, bij Kil. *puer*, fr. *pur*, eng. *pure*, ital., fp. *puro*, begint, even als meer andere, uit vreemde talen overgenomene, woorden, onder onze Nederduitfche betrokken te worden.

Q.

Q. De q is eene letter van vreemden oorfprong, die weleer te onregt onder de Nederduitfche medeklinkers gerangfchikt werd. Zij is eigenlijk een overtollig letterteeken, het welk wij niet behoeven, dan bij het fchrijven van fommige vreemde woorden. Zoo fchrijft men, bij voorbeeld, de eigennamen *Quintilianus*, *Quirinus*, enz., en de basterdwoorden *quatertemper*, *quinquagefima*, enz., met eene q; doch bij alle Nederduitfche woorden bezigt men de kw, omdat deze letters veel beter aan den vereischten klank voldoen, dan q, of qu. Men fchrijft derhalve *kwaal*, *kwellen*, *verkwisten*, *kwijten*, enz., fchoon Halma en anderen alle deze en dergelijke woorden met de q fpellen, zich in dezen op het algemeene gebruik beroepende.

Zie verder over de q het zamengeftelde letterteeken kw.

R.

R is de zestiende letter van het Nederduitſche A B C, behoorende tot de tongletters. Zij is zeer naauw vermaagſchapt aan de L. Zie L.. Als ook aan de S, blijkens de verwisſeling van *ara* en *aſa* in het lat., de afleiding van het lat. *puer* uit het gr. *παις*, die van het lat. *vir* uit het hebr. איש, en die van het gr. *ἀνηρ* uit het hebr אנוש; zoo wel als de verbuiging van *mas*, *maris*, *vis*, *vires*, enz.; terwijl onze eigene taal die verwantſchap voorts ook evenzeer, als die van de L en R., bewijst. Immers verwisſelen wij *keur* en *keus* met elkander en bezigen wij de deelw. *gekoren*, *verkoren*, evenzeer als *gekozen*, *verkozen*. Ja, wij vormen van *verliezen* zelfs geen ander deelw., dan *verloren*; wij zeggen *ik was*, en daarentegen *wij waren*. Het geluid van deze letter, dat door eene trillende beweging van de tong tegen het gehemelte voortgebragt wordt, en voor menig mensch zeer moeijelijk valt, ja door menig volk niet geuit worden kan, werd door Romeinſche taalkenners met het grimmen van eenen woedenden hond, 't welk zij door het werkw. *hirrire* uitdrukten, vergeleken. Hierom beſtempelden zij de R met den naam van de *hondſche letter*. Overigens verplaatſte men haar van ouds her dikwijls. Dus bezigde men in het lat. *acris* in plaats van *acer*, *germen* in plaats van *gramen*. Dus gebruikte men, volgens Kil., oulings in plaats van *gras*, *gars*, *ghars*, angelſ. *gaars*, waarvan het Vrieſche *gaes* afſtamt, en in plaats van *christ*, of *krist*, *kerst*, in *kerstijd*, enz. Ja men verwisſelt nog hedendaags *barnen* en *branden*, hoogd. *brennen*, *born* en *bron*, *gort* en *grut*, en *borst* beantwoordt bij ons

ons aan het hoogd. *brust*, *korst* aan het hoogd. *kruste*, eng. *crust*, fr. *croute*, ital. *crosta*, enz. Nog kan men aanmerken, dat de R oulings veelal de uitgang van den derden naamval der vrouwelijke bijvoegelijke naamwoorden in het enkelv., en van den tweeden naamval in het meerv. was: *der eerbaarder*, *godvruchtiger*, *ootmoediger maget Christi gruete*. Cl. Spieg. — *In den lande der levendiger* — *dat opverrijssen der dooder*. Cl. Spieg.

RA, z. n., vr., *der*, of *van de ra*; meerv. *raas*. Eene lange, ronde ſteng, kruiſelings aan de masten van groote ſchepen hangende, en dienende, om derzelver zeilen uit te ſpannen: *de zeilen aen de rae te ſlaen*. Vond. *Van de groote ra vallen*, van eene der nokken van die ra in zee geworpen worden; eene zware ſtraf onder het zeevolk. Zamenſtel.: *raketting*, *ratouw*, *ravanger*, *razeil*, *raſchip*, zoo als men een groot ſchip noemt, waarvan de zeilen aan raas geſpannen zijn — *bezaansra*, *bramra*, *fokkera*.

Ra, Kil. *rae*, *rha*, *råh*, hoogd. *rahe*, is een oud ſtamwoord, verwant aan het zweed. *ra*, dat een paal over het algemeen, en in het bijzonder een grenspaal, aanduidt, en aan het finſche *raja*, grens.

RA, ook *ree*, beteekende oulings een doodkleed; en van hier was *reeroof*, ook *reeuwroof*, of *raroof*, het ſchenden en berooven van graven en lijken. Zie *reeuw*.

RAAD, z. n., m., *des raads*, of *van den raad*; meerv. *raden*; het welk echter in de meeste beteekeniſſen niet gebruikt wordt. Eigenlijk eene juist berekende giſſing, waardoor men ontwaar wordt, hoe het met eene zaak gelegen is, of wat daarin gedaan moet worden. Voorts, in het gebruik, eene op zulke giſſingen gegronde bepaling van te nemene maatregelen: *ik ben te rade geworden, om die zaak zoo te ondernemen. In Gods eeuwigen en onveranderbaren raadt*. Vollenh. *Zijn raad is altijd wijs en goed. Ik weet raad voor u en mij*, ik weet te bepalen, wat gij en ik doen moeten. *Iemand raad geven*, iemand de gezegde bepaling mededeelen. *Naar goeden raad luisteren. Iemand met raad en daad bijſtaan. Ik heb uwen raad beproefd. Hij weet raad tegen vele krankheden*, hij weet te bepalen, wat daartegen gedaan moet worden, — hij weet hulpmiddelen daartegen op te geven. *Ergens raad toe weten*, iets weten

te doen. *Buiten raad zijn*, *ten einde raad zijn*, radeloos, hopeloos zijn. *Met iets*, *of iemand te rade gaan*, waarvoor de Bijb. van 1477 heeft: *iemand te rade gaan. O Heere! maekt doch Achitophels raet tot sotheijt.* Bijbelv. Overdragtiglijk, een persoon, die iemand bepalingen, van het gene er gedaan moet worden, mededeelt: *Achitophel den Giloniter, Davids raet.* Bijbelv. In dezen zin heeft het woord een meervoud, *raden: hij is een van 's Konings raden.* Als mede eene vergadering van zulke personen: *de raad is gespannen*, *de raad van staten*, *de raad der gemeente*; en een lid van eene vergadering, waarin men gezamenlijk raadsbesluiten neemt: *het hof van Justitie bestaat aldaar uit twaalf raden.* Eindelijk, het overleg van twee, of meer personen, die gemeenschappelijk raad plegen: *ende de raet des vredes zal tusschen die beijde wezen.* Bijbelv. *Verijdel toch dier boozen raad.* Spreekw.: *ik zit niet in hunnen raad*, ik heb geen deel aan hun gemeenschappelijk overleg. *Goede raad is duur*, men weet niet regt te bepalen, wat er gedaan moet worden. *Veel raad, weinig baat*, er worden vele hulpmiddelen opgegeven, maar weinige, die voldoende zijn. *Komt tijd, komt raad*, met den tijd ontdekt men, welke maatregelen men te nemen heeft. *Raadplegen*, *raadslaan*, waarvan *raadpleging*, *raadslag*. Oulings werd *raad* ook voor *raadzaam* gebezigd: *indien 't u dochte raet Daphnis te trouwen.* S. Cost. Oulings zeide men *in rade leggen*, voor beraadslagen. Zamenstell.: *raadsbesluit*, *radeloos*, buiten raad, *raadgeving*, *raadgever*, *raadsheer*; een heer, die lid van eenigen raad is, *raadsheerlijk*, dat tot eenen raadsheer behoort, *raadhuis*, *raadkamer*, *raadsman*, *raadpensionaris*, een gepensioneerd lid van eenigen raad, *raadschrijver*, *raadslag*, *raadsvergadering*, enz. — *Bloedraad*, *geheimraad*, *hofraad*, *kamerraad*, *kerkeraad*, *krijgsraad*, *krooshee mraad*, *rijksraad*, *staatsraad*, enz.

Raad, hoogd. *rath*, angel. *raed*, zweed. *rad*, ijsl. *rade*, slavon. *red*, rusf. *rade*, Otfrid. *rat* en *girat*, Isidor. *chirati*, schijnt verwant aan het lat. *ratum* en *ratio*, even als rede. Zie *raden*.

RAADPENSIONARIS, zie *raad*.

RAADPLEGING, zie *raad*.

RAADSEL, z. n., o, *des raadsels*, of *van het raadsel*; meerv.

meerv. *raadselen*, of *raadsels*. Verkleinw. *raadseltje*. Eene opgave van zaken, welker onderwerp verborgen blijft, en geraden, of door gissingen uitgevonden moet worden: *raadsels uitgeven*. *Het raadsel is opgelost*. *Bij gebrek van het raedsel*. VOND. *Quam zij om hem met raetselen te versoecken*. BIJBELV. Overdragtiglijk, eene donkere, onbegrijpelijke, zaak: *dat is voor mij een raadsel*. *Dat raadsel moet zich binnen kort oplossen*.

Raadsel, hoogd. *rathsel*, eng. *riddle*, angelſ. *raedels*. NOTK. en elders, *ratisca*, *ratissa*, *ratussa*, ſtamt af van *raden*, en is wederom het ſtamwoord van *raadselachtig*, *raadselachtigheid*, *raadselboek*, enz.

RAADSELACHTIG, zie *raadsel*.

RAADSHEER, zie *raad*.

RAADSHEERLIJK, zie *raad*.

RAADSLAG, zie *raad*.

RAADZAAM, bijv. n. en bijw., *raadzamer*, *raadzaamst*. Het gene aangeraden worden kan en moet, als in het werk geſteld behoorende te worden: *is het niet raadzaam, dat wij vertrekken? Ik weet geen raadzamer middel*. Oulings, volgens KIL., even als in het hoogd., ook bedacht, om iets bijeen te houden, ſpaarzaam en voorzigtig over het algemeen. In dezen zin ſtamt *raadzaam* niet af van *raden*, zoo als in den anderen, maar van *raad*, of *raat*, even als *huisraad*, *voorraad*. Zie *reeden*. Van *raadzaam* komt *raadzaamheid*, en *raedsaemen*, verzorgen, bij KIL. Zie verder *raad*.

RAAF, *rave*, z. n., vr., *der*, of *van de rave*; meerv. *raven*. Verkleinw. *raafje*. Zeker ſlag van vogelen, en in de ruimſte beteekenis van het woord nog achttien andere ſoorten, die met de eigenlijk dus genoemde raven onder een geſlacht begrepen worden; zoo als de kaauwen, de kraaijen, de ekſters, enz.: *zoo zwart, als eene raaf*. *De raaf verlaaten van haar moeder*. L. D. S. P. *Den jongen raven alsſe roepen*. BIJBELV. *Ik zal de krassende rave opwekken*. VOND. *Koning en Koningin waren in hunnen ſlaap geſteurt van eenen nachtraven*. HOOFT. Spreekw.: *het is eene witte rave*, een zeldzaam verſchijnſel. *Zij ſtelen als raven*, ſlepen alles weg, wat hun in de oogen blinkt, gelijk als de raven plegen te doen. Zamenſtell.: *ravenaard*, *ravenaas*, *ravengekraei*, *ravengekrijsch*, *ravenkok*, bij KIL. de beul, *ravenkost*, *ravenzwart*, zeer zwart.

Raaf, hoogd. *rabe*, eng. *raven*, angelſ. *raefn*, zweed. *rafn*, is van het geſchrei der dus genoemde vogelen ontleend, even als *kaauw*, *kraai*, ook *roek*, zoo als men in het eng., hoogd. en meer andere talen, eene bepaalde ſoort van vogels van het ravengeſlacht, maar in Vriesland en elders nog meer andere ſoorten, noemt, waaronder men de bonte kraaijen met den naam van *ſchierroeken* onderſcheidt.

RAAGHOOFD, *raagshoofd*, z. n., o., *des raaghoofds*, of *van het raaghoofd*; meerv. *raaghoofden*. Een werktuig der vrouwen, anders *raagborſtel*, of *ragebol*, genoemd, en op een langen ſtok, die den naam van *raagſtok* voert, vastgemaakt, om daarmede het *rag* weg te *ragen*: *Trijn van Leemput zwaait haar ſloofje aan den ſteel van een raaghoofd, als een vaandel.* Zie *rag*.

RAAI, bij KIL. *raeije*, *radie*, lat. *radius*, fr. *raion*, veroud. z. n., vr., *der*, of *van de raai*; meerv. *raaijen*. Straal: *en uijt d'ooghen ſchieten raeijen.* GESCHIER. Van hier is het werkw. *raaijen*, voor ſtralen gevormd: *die op Pactolus ſtrant het goud in d'oogen raeit.* VOND.

RAAIJEN, zie *raai*.

RAAK, z. n., vr., *der*, of *van de raak*; zonder meerv. Het treffen van het doel, — geluk: *ic ſal lichte hebben de rake.* M. STOKE. Wordt hedendaags in de gemeenzame verkeering als een bijw. gebezigd: *raak ſlaan*, *raak ſpelen*. Bij KIL. is *raek*, *val*, *geheval*. En hier van het bekende *lukraak*.

RAAK, z. n., vr., thans enkel gebruikelijk in het meerv. *raken*. De achterſte deelen van het binnenſte van den mond: *mijne raken zijn raauw.* Bij KIL. is het enkelv. *raecke*, *ghehemelte*. Zoo bezigt het ook CAMPH., en in het mannel. geſlacht: *eer kleeft de tong mij ſpraeckloos aen den raeck* In het hoogd. bezigt men insgelijks het enkelv. *rachen*, angelſ. *raca*, bij RABANUS MAURUS *hracho*, en in het arab. *haracon*.

RAAK, *rake*, zie *rakel*.

RAAM, z. n, m., *des raams*, of *van den raam*. Zonder meerv. Eene juist afgemetene rigting, die men aanneemt, of aan eenig werktuig geeft, om iets te treffen, of te grijpen: *hij houdt geen raam in het ſchieten. De haas, werd in den eerſten raam, door den hond gepakt.* Oulings werd het ook voor gisſing gebezigd. Zie *ramen*.

RAAM, z. n., vr., en onz., *der*, of *van de raam*, *des raams*, of *van het raam*; meerv. *ramen*. Verkleinw. *raampje*. Een bekend werktuig, om eene juist afgemetene rigting aan iets te geven, en bijzonderlijk iets uit te spannen: *de schilder spijkert zijn doek op de raam*. *In dat raam zijn twee ruiten gebroken*. In het hoogd. *rahm*, *rahme*, of *rahmen*, eng. *rim*, en *frame*, pool. *rama*. Zamenstell.: *borduurraam*, *deurraam*, *glasraam*, *haspelraam*, *lakenraam*, *spiegelraam*, *vensterraam*, enz. Zie verder *ramen*.

RAAP, z. n, vr., *der*, of *van de raap*; meerv. *rapen*. Verkleinw. *raapje*. Een bekend plantgewas, welks naam men veelal met dien van knol verwisselt: *witte rapen*, *gele rapen*, *lange*, *fransche rapen*. Zamenstell.: *raapakker*, *raaphoen*, bij Kil. veldhoen, *raapkruid*, *raapland*, *raaploof*, of *rapenloof*, enz. — *meirapen*, *ronkelrapen*, mangelwortels, *stoppelrapen*, *tuinrapen*, *zandrapen*, enz.

Raap, hoogd. *rübe*, nederf. *röve*, boh. *ripa*, slavon. *rippa*, zweed. *rofva*, eng. *rape*, ital. *rava* en *rapa*, lat. *rapa* en *rapum*, gr. *ῥαφυς*, is de aloude benaming van dit plantgewas in alle westersche landen.

RAAPKOEK, zie *raapzaad*.

RAAPOLIE, zie *raapzaad*.

RAAPZAAD, z. n., o., *des raapzaads*, of *van het raapzaad*; meerv. *raapzaaden*. Zaad van rapen, of van eene soort van kool, met eenen knolachtigen wortel, welke slechts om des zaads wil gebouwd wordt, omdat dezelve eene olie oplevert, die den naam van *raapolie* voert, en koeken tot voedsel voor het rundvee, die bij Kil. *raapbrood*, en gemeenlijk *raapkoeken*, heeten: *er komt veel raapzaad aan de markt*. Overdragtelijk, het plantgewas, 't welk dat zaad voortbrengt: *dat raapzaad bloeit overheerlijk*. Ja men geeft aan dit plantgewas meermalen eenvoudiglijk den naam van *zaad*: *is dat geen zaad*, *dat daar opkomt?* Hetzelfde plantgewas, en deszelfs zaad, heet in het hoogd. *rübesamen*, eng. *rapeseed*, ital. *ravazzone*, *ravizzone*.

RAAR, bijv. n en bijw., *raarder*, *raarst*. Zeldzaam, zonderling: *dat boek wordt raar*. *Dit is een raar man*. Van hier *rarigheid*, en het bastaardwoord *rariteit*. Het stamwoord van *raar*, eng. en fr. *rare*, ital. *raro*, is het lat. *rarus*.

RAASBOL, z., n., m., *des raasbols*, of *van den raasbol*; meerv. *raasbollen*. Van *razen* en *bol*. Een schreeuwer, anders *raaskop*: *dat is een onverdragelijke raasbol*. Van hier *raasbollen*, zich als een raasbol aanstellen.

RAASBOLLEN, zie *raasbol*.

RAASKALLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik raaskalde, heb geraaskald*. Van *razen* en *kallen*. Uit ijlhoofdigheid, of zinneloosheid; allerlei ongerijmde taal uiten, of *dwaalspraken*, *bazen*, *ijlen*, zoo als men het in verschillende oorden van ons land uitdrukt: *wat is dat naar, dat zij zoo raaskalt*. *Zij randen al raeskallende de geneesmeesters aen*. Vond. Ja, over het algemeen, zulk een wartaal voortbrengen, als of men kolderde: *hij raaskalt even als Frans Baltesz*.

RAASMAANDAG, z. n., m., *des raasmaandags*, of *van den raasmaandag*; meerv. *raasmaandagen*. Van *razen* en *maandag*. Volgens Kil. oulings in Gelderland gebruikelijk, in plaats van *verloren maandag*, of *koppermaandag*. Zie *koppermaandag*.

RAAT, z. n., vr., *der*, of *van de raat*; meerv. *raten*. Eene honigraat: *honigh uit de raet*. Vond. Zie *honigraat*. Het stamwoord is *raten*, *raden*, *reeden*, waar van *huisraad*, *voorraad*, *gereed* en *raadzaam*, beide in zekeren zin, insgelijks, afkomstig zijn. Zie *reeden*.

RAAUW, bijv. n., en bijw., *raauwer*, *raauwst*. Volgens Kil. hetzelfde als *rouw*, *ruw*; gelijkals *rauh* en *roh* in het hoogd., volgens Adelung, overeenkomen, en al, wat onbewerkt, onbereid, onbekookt is, aanduiden. In het gebruik is *raauw* bijzonderlijk ongezoden, of ongebraden: *raauw spek* — *honger maakt raauwe boonen zoet*. Voorts, uit hoofde van eene gedeeltelijke of geheele ontvelling, eenigzins aan de doorsnede van een stuk raauw vleesch gelijkende: *tong en keel zijn mij beide even raauw*. Ook werd het oulings voor *ruw* gebezigd: *want de lieden waren noch rauw en wilt*. Vel. Chron. v. Hoorn. Overdragtelijk is *een raauw voorstel* zoodanig een, dat, uit hoofde van vorm of inhoud, ongeschikt is, om ingang te vinden. *Iemand een raauw antwoord geven*, hem ruwelijk antwoorden. Van hier, *raauwachtig*, *raauwachtigheid*, *raauwelijk*, *raauwigheid*.

Raauw, hoogd. *roh*, nederf. *rau*, angelf. *hreaw*, eng. *raw*, zweed. *ra*, ijsl. *rha*, finl. *raaca*, wend. *frow*, fr. *crud*, ital. *crudo*, lat. *crudus*, beteekent, volgens ADELUNG, oorfpronkelijk enkel hetzelfde, als *ruw*. Maar is de oorfpronkelijke beteekenis van *crudus* misfchien niet in de bloedigheid (*cruor*) van raauw vleesch gelegen; en ftammen *raauw*, enz. misfchien niet evenzeer als *cru*, of *crud*, en *crudo*, van *crudus* af? Van alle fpijzen, die men door middel van vuur toebereiden ging, en waaromtrent men derhalve vervolgens het onderfcheid van toebereid of raauw begon te maken, zal immers vleesch wel het eerfte zijn geweest; offchoon vele volken van deszelfs toebereiding vrij lang even weinig werk maakten, als de Israëliten, toen hun in hunne wet geboden werd, geen raauw vleesch van het Paaschlam te eten.

RABARBER, z. n, vr., *der*, of *van de rabarber*. De wortel van eene plant, welke aan de noordelijke grenzen van Sina groeit: *een lood geftooten Rabarber*. Anders ook *Rhabarber*, zoo als men het in Duitschland fpelt. De oorfprong van dezen naam is onbekend. Van verfchillende foorten zegt men ook *de rabarbers*.

RABAT, z. n., o., *des rabats*, of *van het rabat*. Dit bastaardwoord is in onze taal, even als in het hoogd., overgenomen van het fr. *rabat*, ital. *rabatto*, en beteekent, in de eerfte plaats, eene afkorting op eene bepaalde fom: *drie ten honderd rabat geven*. Ten tweede, een fmal tuinbed, langs den muur, of de fchutting, of elders, dat van den tuin als afgekort wordt: *is dat rabat al bezaaid?* In dezen zin heeft het woord een meervoud, *rabatten*. Ten derde, eenen lederen rand, die van de kap eener koets uitfteekt, om den regen van de koets te weren: *dat rabat komt al te ver uit*. Eindelijk een fmalle ftrook boven eene gordijn gefpannen: *het rabat hing bij de gordijn neer*. Van hier een ander bastaardwoord, *rabatteren*, fr. *rabattre*, ital. *rabattere*; ook in het kolffpel gebruikelijk.

RABAUW, *rabouw*, z. n., m., *des rabauws*, of *van den rabauw*; meerv. *rabauwen*. Zeker flag van appelen: *is dit een graauwe rabauw? Enkele*, *dubbele*, *rabauwen*. Van hier *rabauwenboom*, ook wel eens kort weg *rabauw* genoemd.

RABAUWT, z. n., m., *des rabauwts*, of *van den rabauwt*;

bauwt; meerv. *rabauwten*. Een verouderd bastaardwoord, anders ook *rabauw*, bij HOOFT *rabaut*, ontleend van het fr. *ribaud*, ital. *ribaldo*. Bij KIL. een boef: *drie jonge rabauwen, die hier met een rommelpot langs de straeten hebben gegaan, speulen und bedelen*. Zie VAN HASSELT, aanteek. op KIL. Van hier bij KIL. *rabauden*, den boef spelen, *rabauderije*, in het eng. *ribaldrij*, of *ribauldrij*. Zamenstell.: *rabauwtestuk*, guitestuk, bij HALMA.

RABBELAAR, zie *rabbelen*.

RABBELAARSTER, zie *rabbelen*.

RABBELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik rabbelde, heb gerabbeld*. Zoo schielijk spreken, dat men onverstaanbaar wordt: *hij rabbelt er zoo wat heen*. Van hier *gerabbel*, *rabbelaar*, *rabbelaarster*, *rabbelarij*, *rabbeling*, *rabbeltaal*. De oorsprong ligt in het middeleeuwsch latijnsche *rabulare*, den regter met ijdel geklap ophouden, en om den tuin leiden, van *rabula*, een pleitbezorger van kwade zaken.

RABBIJN, z. n., m., *des rabbijns*, of *van den rabbijn*; meerv. *rabbijnen*. Een leeraar der Joden, onder hen den eertitel van *rabbi* voerende, welke evenveel als *mijn heer* beteekent: *het blinde Jodendom bukt steeds voor zijn' Rabbijnen*. Van hier *rabbijnendom*, *rabbijnsch*, enz.

RABBIJNSCH, zie *rabbijn*.

RABRAKEN, zie *radbraken*.

RAD, z., n., o., *des rads*, of *van het rad*; meerv. *raden*, of *raderen*. Verkleinw. *radje*. Een platachtig rond ligchaam, doorgaans uit eene naaf, spaken, en een cirkelvormigen omtrek zamengesteld, of ook wel uit een enkel stuk gemaakt, en geschikt, om zich rondom eene as te bewegen: *de gedaante der raderen — ende haer maeckfel, als oft ware een radt in het midden van een radt*. BIJBELV. Hiertoe behooren geen molensteen en slijpsteen, zoo als ADELUNG wil; doch men bezigt den naam van *rad* wel nopens andere platachtige ronde ligchamen, die veel naar een rad zweemen, ofschoon zij zich niet rondom eene as bewegen, maar door eene as, die in hun middelpunt vast geklonken is, rondgedreven worden, of zich ten minste door zulk eene as van een eigenlijk gezegd rad onderscheiden; zoo als een *molenrad*, *uurwerksrad*, enz. Daarentegen beweegt een *vuurrad* zich rondom eene as, en draagt het daarom

dien

dien naam, hoe weinig het anders ook een rad gelijken moge. Van de verblindende beweging van zulk een rad is nu waarschijnlijk de spreekwijze ontleend: *iemand een rad voor de oogen draaijen*, hem verbijsteren. Op een molenrad doelende, zegt men: *hij draait het rad*, hij is de bewerker van al wat voorvalt. Tot een wagenrad behoort de spreekw.: *onder het rad raken*, zich geweldig in de klem bevinden. Voorts beteekent *het vijfde rad*, of *wiel*, *aan eenen wagen*, iets, dat niet slechts overtollig is, maar zelfs hindert. Zamenstell.: *radbeslag*, *rademaker*, *raderwerk*, *radnave*, *radspaak*, *radvelge*, enz. — *Kraanrad*, *lierrad*, *spinrad*, enz.

Rad, hoogd. *rad*, in Bretagne *rat*, in Ierland *rit*, in Wallis *rhot*, in Vriesland, *red*, fr. *roue*, ital. *ruota*, lat. *rota*, schijnt, door zijn' klank, het snelle snorren van een rad rondom zijne as uit te drukken, overeenkomende met het volgende:

RAD, bijv. n. en bijw., *radder*, *radst*. Snel, vlug, gezwind: *hij is rad in al zijn doen*. *Loop eens wat radder*. Bij KIL. *rade*, *radde*. Van hier *radheid*, *raddigheid*.

RADBRAKEN, (*rabraken*,) bedr. w., gelijkvl. *Ik radbraakte*, *heb geradbraakt*. De zamenvoeging der beenderen van een' misdadiger, op een rad uitgestrekt, vermorzelen, of ze op eene andere wijze verpletteren: *zulke booswichten mogen wel geradbraakt worden*. Figuurlijk, iets in den grond bederven: *dat werk is ellendig geradbraakt*. *Het Hollandsch* (de Hollandsche taal) *radbraken*, geheel bedorven Hollandsch spreken. Dit woord luidt in het nederf. *raebräken*, zweed, *rabraka*, hoogd. *radbrechen*, en is zamengesteld uit *rad* en *braken*, in plaats van *breken*. Zie *braken*

RADELOOS, zie *raad*.

RADEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik ried*, *heb geraden*. Door eene juist berekende gissing ontwaarworden, hoe het met eene of andere zaak gelegen is, of wat daarin gedaan moet worden: *heb ik het geraden? Neemt gij aan, om het te raden? Wat raadt gij: even of oneven?* Onzijdig, zulk eene gissing ontwerpen: *hij mag er naar raden*. *Daar ik het weet*, *behoef ik er niet naar te raden*. Voorts, in eenen bedrijvenden zin, voor een ander gissen en bepalen, wat er gedaan moet worden:

den: *wat raadt gij mij? Ik rade u, dat gij van mij koopt gout, beproeft, komende uijt het vijer.* Bijbelv. En iemand met zulk eene gisfing en bepaling leiden en besturen: *laat u toch raden. Die niet te raden is, is ook niet te helpen.* Van hier *beraad*, *raad*, *raadsel*, *raadzaam*, in den zin van dienstig, dien *geraden* ook heeft, wanneer het als een bijv. naamw. gebezigd wordt, zoo als *girati* reeds bij Otfrid. voorkomt, *rader*, *rading*, enz.

Raden, hoogd. *rathen*, angelf. *raed*, oud eng. *read*, zweed. en ijsl. *rada*, en zelfs in het sijrisch *rata*, is verwant aan het lat. *reri*, even als *ratum*, *ratio*, *rede*, voor denkvermogen gebezigd, en het ijsl. *redha*, dat van dezelfde beteekenis is. Intusschen laat zich de eigenlijke oorsprong van al deze woorden niet ligt raden.

RADIJS, z. n., vr. *der*, of *van de radijs*; meerv. *radijzen.* Verkleinw. *radijsje.* Een bekend plantgewas, dat in Sina te huis hoort, en uit het zuidelijk Europa noordwaarts henen voortgeplant is: *zij verkoopt salade en radijs. Lange radijzen, knolradijzen.* Van hier *radijsloof*, *radijszaad*, enz.

Radijs, hoogd. *radiesz*, is verwant aan het hoogd. *rettich*, nederf. *reddik*, eng. *radish*, zweed. *radisa*, ital. *radicchio*, pool *rzodkiew*, boh. *rzetkew*, *retkew*, waardoor de gansche klasse der plantgewassen, tot welke de radijzen behooren, wordt aangeduid, en waarvan men den oorsprong in het lat. *radix* te zoeken heeft.

RAF, z. n., vr., *der*, of *van de raf*; zonder meerv. De rugvinnen van zeker slag van heilbot, die met het vet diep uit den rug van dien visch gesneden, een weinig ingezouten, en daarna gedroogd worden: *neem nog wat van die raf!* Andere eveneens bereide deelen van denzelfden visch noemt men *rekling*.

RAFEL, z. n., vr., *der*, of *van de rafel*; meerv. *rafels.* Verkleinw. *rafeltje.* In de noordelijkste oorden van dit rijk hetzelfde gebrek aan eene gewevene stof, waaraan men in zuidelijker oorden den naam van *gleed*, geeft; hierin bestaande, dat er een of meer draden van den inslag versleten, of vermist worden, terwijl de schering nog genoegzaam ongeschonden blijft: *daar is een leelijke rafel in dat linnen* Van hier het volgende:

RAFELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik rafelde, heb gerafeld.* Den inslag van eene gewevene stof tusschen de schering wegrukken: *dat linnen laat zich gemakkelijk rafelen.* Onzijdig wordt zulk eene stof zelve gezegd te *rafelen*, wanneer er eenige draden van den inslag aan den kant ontglijden, of in het midden uitslijten: *wat rafelt dat doek!* Zamenstell.: *rafeldraad, rafelzijde*, enz.

Rafelen, oulings *revelen*, voortdur. w. van het oude *reven*, *delirare.*

RAFELING, z. n., vr., *der*, of *van de rafeling*; zonder meerv. Uitgerafelde draden van eene gewevene stof, gemeenlijk *pluksel* genoemd, wanneer het van linnen is: *waartoe al die rafeling?*

RAG, z. n., o., *des rags*, of *van het rag*; zonder meerv. Spinnewebben: *beweven van het ragh. Het fijnste dundoek en het dunste spinneragh.* VOND. *Dat is zoo fijn als rag* Eene spreekwijs om de uiterste fijnheid aan te duiden.

Rag, bij KIL. *raghe*, stamt, waarschijnlijk, met het fr. *araignée*, ital. *ragno*, *ragnuolo*, *ragnatello*, sp. *arana*, en lat. *aranea*, af van het gr. *ἀραχνη.*

RAGCHEBEL zie *ragchel.*

RAGCHEL, z. n., m., *des ragchels*, of *van den ragchel*; meerv. *ragchels.* Eene taaije fluim: *hij spoog eenen ragchel op de vloer.* De oorsprong der benaming is het geluid, dat men bij het opbrengen van een ragchel geeft, en door *ragchelen*, of *rogchelen*, uitgedrukt wordt. In plaats van *ragchel* zegt men ook *ragchebel*, bij HALMA *rachebel.*

RAGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik raagde, heb geraagd.* Van spinrag zuiveren: *den zolder ragen. Is die kamer al geraagd?* Onzijdig, met dien arbeid bezig zijn: *zij raagt, dat het een lust is, om aan te zien.* Van hier *rager*, en de zamenstel.: *raaghoofd, raagstok, ragebol*, enz.

RAK, z. n., o, *des raks*, of *van het rak*; meerv. *rakken.* Verkleinw. *rakje.* Eene genoegzaam regtuit voortloopende streek van eenen weg, eene vaart, enz.: *dit is het laatste rak, dat wij varen. Wij hebben nog een groot rak in den wind. 't Rak van den langen weg.* HOOFT. Van hier *damrak*, eene vaart uit het Y naar den dam, te Amsterdam. Spreekw.: *daar komt ligt een rakje in den wind*, het loopt ons ligt eens een weinig

tegen. Voorts een schotelrak, dat aan den wand hangt: *welk een mooi rak met porselein!* en nog een ander latwerk, in een hoenderhok: *zitten al die hoenders des nachts op dat rak?* Oulings bezigde men *rak* ook in de spreekwijs: *een huis in rak en dak gehouden*, d. i. van alle verval vrij gehouden, *aedificium sartum tectum.* Ook in de beteekenis van bereik: *Maer boven donders rack.* C. BOBIJ.

RAKEL, z. n., m., *des rakels*, of *van den rakel*; meerv. *rakels.* Bij KIL. *raeckelstok.* Een werktuig, om het brandend hout en de kolen in den oven te roeren, en ze daar uit te schrapen: *de rakel wordt hem gloeijend in de handen.*

Rakel, fr. *rable*, eng. *ovenrake* en *raker*, van *raeckelen* bij KIL., fr. *racle*, eng. *rake.* Men meent hierin een bewijs te vinden, dat onze voorouders het bakken van de Franschen geleerd hebben; want het fr. *rable* schijnt eene verbastering van *racle.* Kil. heeft *raecke*, *reke*, *rastrum*, en *raeckuil*, *raeckdobbe*, *scrobiculus in quo ignis conservatur*, bij ons kolk; zoo ook *raecken*, *reken het vier*, thans *het vuur rekenen*, in Overijssel. *het vuur inraken*; van *raak*, *rake*, *reke.*

RAKEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik raakte*, *heb* en *ben geraakt.* Bedr., treffen: *van zes scheuten heeft er niet een het wit geraakt*, *Daar hebt gij den bal wel geraakt.* Overdragtiglijk: *wat is hij ligt geraakt! Wie zou daarbij door geen mededoogen geraakt worden?* Betreffen: *dat raakt mij niet.* Aanraken: *twee huizen, die elkander van achteren raken.* Tot iemand behooren, aan iemand vermaagschapt zijn: *dat self mijne bloedverwanten, en dien ik door houwelijck rake.* H. DE GR. Onzijd., met *zijn.* Geraken: *binnen raken*, *buiten boord raken*, *buiten westen raken*, *dood raken*, *in brand raken*, *in ongemak raken*, *in ongunst raken*, *uit het geheugen raken*, *in zee raken*, *op eene droogte raken*, *van zijn stuk raken*, *vast raken*, *weg raken*, — *om lijf en goed raken.* HOOFT. In al deze en meer andere zegswijzen komt *raken* eigenlijk voor, *geraken*, en is *raken* onzijdig. In vele derzelve is *raken* haast evenveel als *vallen*; gelijk als het z. naamw. *raeck*, oudtijds evenveel was, als *val*, *geval*; ook *geluk*, zie *raak.* Oulings bezigde men in den onvolm. verleden tijd, *rocht*, gelijk nog in de gemeenzame verkeering te

Rotterdam plaats heeft: *die uwe teerste met haer coralen lippekens rochte.* CONST. DER MINN. *Eindelijk recht hij aan 't spreken.*

RAKET, z. n., vr., *der*, of *van de raket*; zonder meerv. Anders *rakette*. Een plantengeslacht, dat uit vele soorten bestaat, en waartoe onder anderen de zoogenoemde wilde witte mostaard behoort: *dit slag van rakette wil hier niet wel voort.*

RAKET, z. n., o., *des rakets*, of *van het raket*; meerv. *raketten*. Verkleinw. *raketje*. Een kaatsnet; dat in eenen ronden beugel met een handvatsel begrepen is: *het lustig kind met zijn raketje.* Van hier *raketten*, met het raket spelen, *raketmaker*, *raketspel*, enz. Anders ook *ranket*.

Raket, hoogd. *racket*, eng. *racket*, fr. *raquette*; ital. *rachetta*, scheen aan ADELUNG te regt eene verbastering van een verkleinw., dat in den Italiaanschen smaak van het lat. *rete* gevormd werd.

RAKETTEN, zie *raket*.

RAKKER, z. n., m., *des rakkers*, of *van den rakker*; meerv. *rakkers*. Een diefleider: *de schout met zijn rakkers*. Eigenlijk een beulsknecht. Want het woord stamt zekerlijk af van *racken*, pijnigen, bij KIL., in het eng. *rack*, en *racke*, eng. *rack*, de pijnbank, dus genoemd naar het *rekken*, waartoe dat werktuig voornamelijk diende.

RALLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik ralde*, *heb gerald*. Anders *rellen*, snappen, klappen: *hij ralde daar zoo wat heen. Die op al 't roemend rallen.* JONKT. *Clappende, rallende, en sijnes monts niet waernemende.* CLAR. SPIEG. Van hier eene *ralle*, een snapachtig wijf.

RAM, z. n., m., *des rams*, of *van den ram*; meerv. *rammen*. Verkleinw. *rammetje*. Het mannetje van een schaap: *en beval den ram t'offren in de vlam.* VOND. Overdragtiglijk, het eerste sterrenbeeld van den dierenriem, waaraan men van ouds her de gedaante van eenen ram gaf en nog geeft: *de zon doorkruipt den ram.* D. DECK. En een werktuig, waarvan men zich oulings bij het beleg van steden bediende, om derzelver muren te breken: *zoo haast er een ram gebruikt wierd, viel er geen beding meer te maken.* Figuurlijk, een wellustig mensch: *die oude ram.* Zamenstell.: *ramshoofd*, *ramshoorn*, *ramskooi*, *ramsvacht*, — *oorlogsram*, *stormram*, enz.

Ram, nederſ., eng., en, volgens Kil., in het picard., ook *ram*, hoogd. *rammbock*, *rammel*, *rammler*, ſtamt af van het oude *rammen*, hoogd. *rammen*, eng. *ram*, bij herhaling met een vernieuwden aanloop ſtooten, beuken, zoo-als men met een heiblok doet, en vervolgens in het gebruik, bepaaldelijk, heijen. *En ramt de poorten open.* J. de Marr. Van dit herhaalde ſtooten kreeg de ſtormram zijnen naam, en niet van den ijzeren ramskop, waarmede hij uitgemonſterd zou zijn geweest; en het mannetje van een ſchaap ontleende den naam van *ram* zekerlijk, evenzeer van hetzelfde ſtooten, als de *bok* den zijnen.

RAMEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik raamde*, *heb geraamd.* Iets met eene juist afgemetene rigting grijpen: *wie kan het zoo net ramen? Wie zou een ieders aert en eigenſchappen raemen.* Vond. Onzijdig, zulk eene rigting aannemen, om iets te grijpen, of te treffen: *toen de hond de tweede maal raamde*, *had hij hem. Ik kan op dien hoek niet ramen. Raemen nae iemands dood*, *bederffenisſe.* Kil. Voorts, in eenen bedrijvenden zin, evenveel als *beramen*: *wij moeten daartoe eenen dag ramen.* Oulings werd het ook gebezigd voor beoogen. Ook voor toeſchikken, toewijzen: *ſoo is dan ſon en maen oock aen den hemel gheraemt* Moerm. *Het vonnisſe raemen.* Kil. Van hier *raam*, *raming*. *Sterrekundige raming*, bij Oud, *beramen*, enz.

Ramen, hoogd. *rahmen*, is van ouds her in Duitschland in gebruik geweest. Men vindt reeds in den Zwabenspiegel: *einez vogels ramen*, naar eenen vogel ramen. Voor *beramen* vindt men in het middeleeuw. lat. *adrhamire.*

RAMMEIJEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik rammeide*, *heb gerammeid.* Bij herhaling met eenen vernieuwden aanloop ſtooten, beuken: *zij rammeijen de deur uit de hengſels. De muur is haast omver gerammeid.* Van hier *rameije*, *ſtormram*, bij Kil. Het ſtamwoord is het oude *rammen*. Zie *ram*.

RAMMELAAR, z. n., m., *des rammelaars*, of *van den rammelaar*; meerv. *rammelaars*, *rammelaren.* Het mannetje van een konijn: *hij houdt eenen rammelaar met eene voedſter.* Afgeleid van *rammelen.*

RAMMELAAR, (ſpeeltuig voor kinderen). Zie *rammelen*, geraas maken.

RAMMELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik rammelde*, *heb ge-*

gerammeld. De vermenging van de mannetjes der konijnen en hazen met de wijfjes: *de konijnen rammelen even dikwijls, als de hazen.* De oorſprong van dit woord, en het hoogd. *rammeln*, moet denkelijk in de vermeende wellustigheid van den ram, die in het hoogd. onder anderen den naam van *rammel* voert, gezocht worden.

RAMMELEN, onz. w, gelijkvl. *Ik rammelde, heb gerammeld.* Geraas, geklank, maken: *het geld rammelt mij in den zak. Wat rammelen zijne ketens. Hij rammelt van den honger.* Overdragtiglijk, rabbelen, rallen: *ja, ja, rammel maar wat voort!* Van hier *rammelaar, rammeling, gerammel*, enz.

RAMMEN, zie *ram.*

RAMMENAS, z. n., vr., *der*, of *van de rammenas*; meerv. *rammenasſen.* Verkleinw. *rammenasje.* Anders *rammelas.* Spaanſche radijs: *witte, zwarte, rammenasſen. Een rammenasje bij het ontbijt is heilzaam voor de maag.*

RAMP, z. n., vr., *der*, of *van de ramp*; meerv. *rampen.* Verkleinw. *rampje.* Ongeval, ongeluk: *ik acht vooral dit d'allergrootste ramp.* VOND. *Hoe onmagtig de minſte ramp te keeren.* VOLLENHOV. *Zonder een' onvoorziene ramp.* HOOFT. Bij dezen is het woord intusſchen meermalen mannelijk; en daarin zijn anderen hem gevolgd. Dus komt *ramp* als mannelijk voor, in: *Mijn ziel. onſchuldig aan den ramp, dien hij ons brouwt.* HUIDEC. *'k Zie den ramp, die mij verneert, in ongeluk eerlang verkeerd.* L. D. S. P. Van hier *rampen, rampeneren*, bij KIL. vloeken, ſchelden, *rampzalig*, enz. Zamenſtell.: *rampbejager, rampbeſcheer, rampgunſtigheid, rampvallig*, alle bij CAMPH.

RAMPSPOED, z. n., m, *des rampſpoeds*, of *van den rampſpoed*; meerv. *rampſpoeden.* Tegenſpoed, onheil: *zulk een rampſpoed is onoverkomelijk. Wat duisternis, wat rampſpoed, zou ik vreezen.* L. D. S. P. Van hier *rampſpoedig, rampſpoediglijk*, enz. *Rampſpoed* zelf beſtaat uit *ramp* en *ſpoed*, welk laatſte woord, na dat het in *voorſpoed* gebezigd was, om het ſpoedige vooruitgaan van iemands zaken aan te duiden, vervolgens, in vereeniging met de ontkennende voorzetſels *on* en *tegen*, *onſpoed* en *tegenſpoed* vormde, en nu welhaast ook, in vereeniging met *ramp* dus *rampſpoed* voortbragt, om het tegendeel van *voorſpoed* te kennen te geven.

RAMPZALIG, bijv. n. en bijw., *rampzaliger*, *rampzaligst*. Door rampen overstelpt, in de bitterste ellende verzonken: *vóór zulk een rampzalig schepsel is alle uitkomst afgesneden*. Van hier *rampzaligheid*, *rampzaliglijk*, enz. *Zalig* heeft aan het einde van dit woord even dezelfde kracht, als in *arbeidzalig*, *armzalig*. Zie *arbeidzalig* en *zalig*.

RAND, z. n., m., *des rands*, of *van den rand*; meerv. *randen*. Verkleinw. *randje*. De omtrek van eenig ding, welke buiten deszelfs eigenlijk ligchaam uitsteekt: *in den rand*. HOOFT. *Die den rand verguldde*. VOND. *Een brief met gouden randjes*. *Die dukaat is te veel besnoeid, hij heeft in het geheel geenen rand*. *Gij kladt alles op den rand van uw boek*. Spreekw.: *op den rand van het graf staan*, groot gevaar van sterven loopen. *Op den rand van zijn verderf staan*, in het uiterste gevaar zijn. Van hier het deelwoord van *randen*, *gerand*, van eenen rand verzien, en *aanranden*, eigenlijk zoo veel als *aan boord klampen*, *enteren*; want de boorden van een schip droegen oulings in het nederd., even als in het hoogd., den naam van *rand*. Van hier *afranden*, enz. Zamenstell.: *randschrift*, *randteekening*, enz.

Rand, hoogd., nederf., eng. en zweed., ijsl. *raund* en *rond*, schijnt vermaagschapt aan *rond*, en eigenlijk den buitensten omtrek van een platachtig rond ligchaam aanteduiden, zoo als den *rand van 't rad* bij KIL. Volgens ADELUNG zouden *strand* en *rand* ook aan elkander verwant zijn.

RANEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik raande*, *heb geraand*. Smelten. Thans enkel in Vriesland gebruikelijk, maar weleer waarschijnlijk door het gansche noorden henen; zoo als wij uit het woord *traan* besluiten, dat door het gansche noorden henen voor gesmolten walvischvet gebezigd wordt, en, volgens ANDERSON, door andere volken van de noordelijke Moskoviten overgenomen zijn zou. Voorts houden wij *ranen* voor het stamwoord van *ran*, en *rene*, bij KIL. evenveel als *rank*, dun, tenger; en hier van schijnen de z. naamwoorden *rank* en *rang* af te stammen.

RANG, z. n, m., *des rangs*, of *van den rang*; meerv. *rangen*. Eene rij van dingen, die in verschillende rijen gerangschikt zijn: *op welken rang van banken zit hij in de*

de school? Overdragtiglijk, eene bijzondere soort van dingen, die naar hun aanzien in verschillende soorten verdeeld worden: *een oorlogschip van den derden rang. Men heeft hem een ambt van den eersten rang opgedragen.* Bijzonderlijk, de aanzienlijkste van die verschillende soorten: *een man van rang. De liefde is blind voor rang en goed.* Zamenstell.: *bovenrang*, *voorrang*, enz.

Rang, bij Kil., *rancke*, eng. *rank*, *range*, fr., hoogd. *rang*, schijnt ons eigenlijk evenveel, als *rank*, of de scheut van eenen wijnstok, en meer andere plantgewassen, die verschillende scheuten voortbrengen, tusschen welke er soortgelijk eene onderscheiding kan worden gemaakt, als tusschen de dingen, die in rangen onderscheiden worden.

RANGSCHIKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik rangschikte, heb gerangschikt.* Van *rang* en *schikken.* Voorkomende dingen in verschillende rangen schikken: *men rangschikt hem onder de voornaamste geleerden der vorige eeuw. Wij moeten den walvisch onder de zoogdieren, en den haai onder de kraakbeenige dieren rangschikken.* Van hier *rangschikking.*

RANGZUCHT, z. n., vr., *der*, of *van de rangzucht*; zonder meerv. Van *rang* en *zucht.* Begeerte naar hoogen rang en groot aanzien: *stel aan de trotsche rangzucht palen.* Van hier *rangzuchtig.*

RANK, z. n., vr., *der*, of *van de rank*; meerv. *ranken.* Listen, nukken, booze treken: *dat zijn kwade ranken.* Spreekw.: *honger zoekt ranken*, armoede zoekt list. *Hij heeft snoode ranken onder den staart*, hij is vol booze treken. *Wie port haer aen tot zulke ranken.* Vond. *Die mij heden heeft behoedt van de bose satans rancken.* F. v. Dorp. *Staekt uw vuile venusranken.* J. D. Deck.

Rank, hoogd. *rank*, zweed. in het meerv. *ranker*, ijsl. *hreckior*, angelf. *vrenc*, *vrenca*, eng. *wrenches*, turk., perz. *renk*, schijnt oorspronkelijk eenen krommen sprong aan te duiden, of eene snelle buiging en wending van het ligchaam; in welken zin *ranka* in het zweed., *ranken* in het zwab., en *ranken* bij Kil., voorkomt.

RANK, z. n., vr., *der*, of *van de rank*; meerv. *ranken.* Verkleinw. *rankje.* Een scheut van meer dan een

plantgewas: *druiven aan een taeie rank.* VOND. *Ick ben de wijnstock, ende gij de rancken.* BIJBELVERT. Zamenstel.: *boonenrank, druivenrank, erwtenrank, wijngaardrank*, enz.

Rank, bij KIL. *rancke*, nederf. *ranke*, hoogd. *ranken*, eng. *branch*, fr. *branche*, schijnt, uit hoofde van de dunte en tengerheid der daardoor aangeduide scheuten, ontleend van het volgende *rank*. Ook leidt men het van 't gr. ῥαχὶς, een scheut, of van ῥαχι, *wijngaardranken*.

RANK, bijv. n. en bijw., *ranker*, *rankst*. Dun, tenger: *wat is dat meisje rank en slank. Dat beeld is te rank van lijf. Een rank schip*, een vaartuig, dat te weinig breedte heeft. Van hier *rankheid*.

Rank, hoogd., eng., zweed. ook *rank*, opperd. *rahnig*, bij KIL. *ranck*, *ran* en *rene*, schijnt verwant aan *gering*, en afkomstig van *ranen*, smelten, en dus verdunnen.

RANKET, z. n., o., *des rankets*, of *van het ranket*; meerv. *ranketten*. Bij KIL. *rancket*, evenveel als *raket*, kaatsnet: *hij zal dien bal wel keeren, zoo Vrankrijk hem het ranket leenen wil.* HOOFT. Zie *raket*.

RANONKEL, z. n., m., *des ranonkels*, of *van den ranonkel*; meerv. *ranonkels*. Verkleinw. *ranonkeltje*. Zeker slag van lentebloem, dat van de gestalte zijner bladeren den naam van *hanenvoet* bekomen heeft, terwijl *ranonkel* eigenlijk de latijnsche benaming *ranunculus* is: *enkele, dubbele, turksche ranonkels.*

RANS, *ransig*, *ransch*, bij KIL. *ranst*, bijv. n., zonder trappen van vergrooting. Sterksmakend, garstig: *wat is die boter rans*, of *ransig!* Van hier *ransheid*, *ranschheid*, *ransigheid*, *ranstigheid*. Het stamwoord is het lat. *rancidus*, sp. *rancio*, ital. *rancio*, *rancido*, fr. *rance*, zweed. *frän*, in de taal van wallis, *braen*, hoogd. *ranzig*.

RANSEL, z. n., m., *des ransels*, of *van den ransel*; meerv. *ransels*. De knapzak van eenen soldaat: *zij wierpen hunne ransels weg, om beter voort te komen.* Figuurlijk, de rug, het lijf, omdat de ransel op den rug gedragen wordt: *ik zal hem wat op zijnen ransel geven.* Van hier *ranselen*, voor kloppen, slaan.

Ransel, hoogd. *ränzel*, en *ranzen*, nederf. *rentsel*, *renzel*, zweed. *ränsel*, wend. *ronz*, zou volgens

WACH-

Wachter van het gr. ῥινος, een vel, afstammen; maar de woorden, die aan *ransel* verwant zijn, beteekenen niet slechts eenen soldatenknapzak, die doorgaans van vellen gemaakt wordt, maar evenveel welken reiszak van eenen voetganger; en die beteekenis heeft ook het chald. *rawzel*, arab. *razamon*.

RANSELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik ranselde, heb geranseld*. In de gemeene volkstaal kloppen, slaan: *ransel hem ter dege*. Van hier *afranselen*. De oorsprong van dit werkwoord ligt in een boertig gebruik van *ransel*, voor ligchaam, dat in het hoogd. vrij gemeen is.

RANSUIL, z. n., m., *des ransuils*, of *van den ransuil*; meerv. *ransuilen*. Zeker slag van uilen, bij Kil. *kerkuil: de ransuil woont in bosch en bouwval naar zijn lust*. Deze vogel heet bij Kil. *radsul*, en bij Halma *randsuil*. Hij verschilt van eenen *kerkuil*, en draagt bij Linnæus den naam van *otus*.

RANTSOEN, z. n., o., *des rantsoens*, of *van het rantsoen*; meerv. *rantsoenen*. Het losgeld, waarmede men iemand van krijgsgevangenschap of slavernij vrijkoopt: *op dat er aan 't rantsoen geen mangel viele*. Hooft. *Sijne siele te geven tot een rantsoen voor velen*. Bijbelvert. *Die prijs der ziele, dat rantsoen*. L. D S. P. Oulings ook brandschatting, en geld, dat tot afkoop van plundering werd opgebragt.

Rantsoen, hoogd. *ranzoen*, nederf. *ranzuum*, eng. *ransom*, zweed. *ranson*, sp. *ranson*, ital. *ranzone*, fr. *rançon*, is, volgens Wachter, uit het oude *ran*, roof, en *soen*, zamengesteld, welk laatste, volgens Kil., door sommige Vlamingen, in plaats van *ransoen*, of *rantsoen*, gebezigd werd.

RANTSOEN, z. n., o., *des rantsoens*, of *van het rantsoen*; meerv. *rantsoenen*. Eene hoeveelheid van spijs of drank, welke aan matrozen of soldaten toegedeeld wordt, of van voeder voor de paarden der ruiters, enz. *Elck nuttight zijn ransoen*. Vond. *Welk een gering rantsoen voor paard en ruiter beiden!* Het verkleinw. *rantsoentje* wordt voor de geringe hoeveelheid van drank gebezigd, welke in een muddetje, of mudsje gaat. Zamenstell.: *rantsoenhouten*, twee gelijke stukken hout, de rondte van den achtersteven uitmakende. Dit *rantsoen* is met meer andere krijgswoorden overgenomen uit het fr., en stamt af van *ratien*, dat wederom van het oude *rate*,

ital. *rata*, afſtamt, even als het bastaardwoord *rato*, dat onder ons in zwang is, in de zegswijze: *naar rato*, naar mate.

RANTSOENEREN, oulings ook *rantſoenen*, bedr. w., gelijkvl. *Ik rantſoeneerde*, *heb gerantſoeneerd*. Een bastaardwoord, dat wel eens in plaats van op rantſoen ſtellen gebezigd wordt: *men moest het ſcheepsvolk rantſoeneren*. Meer gewoonlijk, voor losgeld vrijkoopen: *de krijgsgevangenen rantſoeneren*. In dezen zin gebruikt intusſchen Kil. *ranſoenen*; en *ranſoeneren* is bij hem brandſchatting, of ander rantſoen, afperſen, even als het fr. *rançonner*, eng. *ranſom*, en oulings ook het hoogd *ranzionieren*, nederſ. *ranzuunen*, opperd. *ranzen*.

RAP, bijv. n en bijw., *rapper*, *rapst*. Vlug, ſnel, gezwind: *rap op de been*. *Oulings vergaarde de trommel dikwijls dag op dag, al, wat rap ten oorloge was*.

De leden ſchoon van leest, in 't roeren rap en gaeuw. Vond. *Het rappe volk*. Cats. Voor *rap* heeft Hooft *rapsch*. Van hier *rapheid*.

Rap, hoogd., zweed., *rapp*, is een oud ſtamwoord, het welk zijne beteekenis evenzeer aan zijnen klank verſchuldigd is, als *rad*, *rasch*, *rep*, en het lat. *rapidus*.

RAPALJE. Zie *rappig*.

RAPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik raapte*, *heb geraapt*. Schielijk naar zich halen, wegnemen: *hij raapt hoed en rotting bijeen*. *Bijeen geraapte bewijzen*. *Alles tot zich rapen*. Voorts, over het algemeen, inzamelen: *wat voordeel zult gij daarvan rapen? Daar is geen vreugde te rapen*. *Hij doet niets dan rapen en ſchrapen*. *Hout rapen*. *Koren rapen*, en eenvoudiglijk *rapen*, korenaren lezen. Spreekw.: *de menſchen zijn op rapen uit*, zij leggen zich toe op het inzamelen van geld en goed. Zamenſtel.: *oprapen*, *voddenraper*, *vuilnisraper*, enz.

Rapen, hoogd. *rappen*, *raffen*, eng. *raf*, en *reap*, zweed. *rappa*, Ulphil., *raupjan*, in de ſaliſche wetten *rahan*, is verwant aan het lat. *rapere*, arab *rafaa*.

RAPIER, *rappier*, z. n., o., *des rapiers*, of *van het rapier*; meerv. *rapieren*. Zijdgeweer: *hij trok zijn rapier*. *Hij ſpeelt wel met het rapier*, weet daarmede wel te ſchermen.

't Een ſmoort in rook, het ander drenckt in putten,
Het ander ſpringt in 't Papenheimſche vier,
En zij en 't kleen in 't punt van een rappier. Vond.

Za-

Zamenstell.: *bloedrapier*, *moordrapier*, *rapierband*, *rapiergordel*, enz.

Rapier, hoogd. *rappier*, eng. *rapier*, zweed. *raper*, fr. *rappiere*, middeleeuw. lat. *rapperia*, schijnt een zeer oud noordsch woord te wezen.

RAPPIG, bijv. n. en bijw., *rappiger*, *rappigst*. Schurftig; *rappige schapen*. Van hier *rappigheid*. Het stamwoord is het fr. *raper*, wrijven, waarvan *rapé*, of *rappé*, fijn gewrevene tabak, voortspruit, en het oude *rap*, schurft, dat nóg in *Jan rap en zijn maat* gebezigd wordt, eigenlijk zoo veel aanduidt als *kraauwaadje*, en *rapalje* voortgebragt heeft.

RAPPORT, ond. z. n., o, *des rapports*, of *van het rapport*; meerv *rapporten*. Verkleinw. *rapportje*. Eigenlijk een *terug gebragt* berigt van iemand, die uitgezonden wordt, om iets na te vorschen, of te verrigten; en thans door het gansche koningrijk henen in gebruik, voor het berigt van een of meer lieden wegens eenige zaak, waaromtrent zij gelast zijn geworden: *valsche rapporten bedriegen den veldheer. Wanneer zult gij rapport uitbrengen?* Min gebruikelijk is dit basterdwoord in de beteekenis van gelijkheid. Evenwel zegt men meermalen: *zij hebben veel rapport op elkander.* Gelijk als men nu ons *rapport* uit het fr. ontleent, zoo ook *rapporteren* van *rapporter*.

RAPS, bijv. n., en bijw., zonder vergrooting. Hetzelfde als *rap*. Hooft bezigt *rapsch*: *rapsche gasten*.

RAS, z. n., o., *van het ras*; meerv. *rassen*. Zekere gemeene kleedingstof — zeker slag van sargie: *haar geheel pak is van ras*. Van hier het bijv. n., *rassen*, dat van ras gemaakt is. Zamenstell.: *raswever*, *kroonras*, enz.

Ras, hoogd. *rasch*. fr. *ras*, sp. *raso*, ital. *rascia*, is dus genoemd naar Arras, waar men het weven van ras uitgevonden heeft.

RAS, z. n., o., *van het ras*; meerv. *rassen*. Bij Halma een draaikolk: *al, wat dat ras naderde, werd door hetzelve weggesleept*.

RAS, z. n., o., *van het ras*; meerv. *rassen*. Een tuk, eene soort, een geslacht, van dieren: *die hond is van een uitmuntend ras*. In de gemeene volkstaal, een verachtelijk slag van menschen: *het is ras van volk. Wat hebt gij met dat ras te doen? Zulk een ras zag ik nooit.*

RAS, en *rasjes*, bijw. Gezwind, snel: *loop eens ras daarheen. Ik was daar zoo ras, als hij. Doe mij dat eens rasjes.* Van hier, *rassen*, zich spoeden: *ras heen.* Vond. *De zee werd weder cleijn, en elck revier zich rast na hunne palen toe.* Z. Heijns.

RASCH, bijv. n., *rasscher*, *raschst.* Gezwind, snel, vlug: *hij is rasch in al zijn doen.* Spreekw.: *rasch ter hand, rasch ter tand*, die vlug in zijn werk is, zal het ook in zijn eten zijn. Van hier *raschheid*, *rasschelijk*, — *rasschen*, bij Kil. haasten, spoeden: *ik sal mij rasschen.* K. v. Mand.

Rasch, hoogd. *rasch*, Notk. *rosche*, in andere oude stukken *rasco* en *risch*, opperd. *rösch*, *resch*, *risch*, *raas*, nederf. *rask* en *risk*, zweed. *rask*, eng. *rash*, pool. *raczij* en *rzeskij*, wend. *rozhne*, is zijne beteekenis evenzeer aan zijnen klank verschuldigd, als *rad*, *rap*, enz.

RASP, z. n., vr., *der*, of *van de rasp*; meerv. *raspen.* Verkleinw. *raspje.* Een werktuig, waarmede men raspt: *de rasp vermaalt al, wat den vijzel wederstaat. Eene blikken rasp, eene koperen rasp.* Van hier *raspen*, iets met den rasp vermalen, bijzonderlijk, braziliehout met eenige aan elkander vastgeklonkene zagen fijn raspen, en daar dit het werk van tuchtboeven is, tot zulk werk veroordeeld zijn: *hij moet raspen.* Zamenstell.: *rasphuis*, *rasphuisboef*, *rasphuisvader*, *raspzaag* — *tuchtrasp*, enz.

Rasp, eng. en zweed. *rasp*, ital. *raspa*, fr. *rape*, hoogd. *raspel*, boh. *rassple*, pool. *raszpla*, is ontleend van het geluid, 't welk eene rasp maakt, als zij gebezigd wordt.

RASPEN, zie *rasp.*

RASSCHEN, zie *rasch.*

RASSEN, zie *ras.*

RAT, *rot*, z. n., vr., *der*, of *van de rat*; meerv. *ratten.* Verkleinw. *ratje.* De algemeene naam van verschillende onderdeelen van zekere klasse van zoogdieren: *muskusrat*, *veldrat*, *huisrat*, *waterrat*, *bergrat*, *boschrat*, *buidelrat*, *enz.* Bijzonderlijk, eene huisrat: *welk eene verwoesting hebben die ratten aangerigt!* Spreekw.: *eene oude rat in de val krijgen*, een geslepen mensch in het naauw brengen. *De ratten zullen met mijne ledige maag niet wegloopen*, mij-

ne

ne maag is wel gevuld. *Eene oolijk ratje*, een schalkachtig kindje. *Zoo kaal als een rat*, zeer behoeftig. *Daar zijn de ratten in den winkel geraakt*, die winkel is te niet. Zamenstell.: *rattenknip*, *rattenkruid*, *rattennest*, *rattenstaart*, *rattenval*, enz.

Rat, hoogd. *ratz*, *ratze*, *ratte*, deen. *rotte*, angelf. *raet*, zweed. *ratta*, ital. *ratto*, sp. *raton*, fr. en eng. *rat*, in de taal van Bretagne *ras*, middeleeuw. lat. *ratus*, *raturus*, schijnt afkomstig van het geluid, 't welk de ratten in het knagen, plegen te maken.

RATEL, z. n., m., *des ratels*, of *van den ratel*; meerv. *ratels*. Verkleinw. *rateltje*. Een werktuig, waarmede men ratelt: *de karreman met zijn ratel*. *De nachtwacht slaat zijn ratel verkeerd om alarm te maken*. Van hier *ratelen*, enz. Zamenstell.: *ratelman*, *ratelslang*, eene bekende slang, die met haren staart ratelt, *ratelwacht*, enz.

Ratel, eng. *rattle*, in Vriesland en Nederduitschland *rattel*, hoogd. *rassel*, is van het geluid, 't welk dit werktuig maakt, ontleend.

RATELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik ratelde*, *heb gerateld*. Zulk een geluid verwekken, als men met een ratel maakt: *vruchteloos ratelt hij*, *om de musschen te verdrijven*. Overdragtiglijk, op eenen luiden en driftigen toon snappen en klappen: *zij ratelt daar lustig onder*. *Ratelen ende snateren*. Kil. *Laetze ratelen en pratelen*, *ic acht niet een mijte*. Orangelelie bij van Hass. Van hier *ratelaar*, een snapper, en zeker slag van populieren, welks bladeren ratelen, wanneer zij door den wind geroerd worden, *ratelmond*, enz.

Ratelen, nederf. *rateln*, *ratteln*, hoogd. *rasseln*, zweed. *rassla*, angelf. *hristlan*, eng. *rustle* en *rattle*. Zie *ratel*.

RATIJN, z. n., o., *des ratijns*, of *van het ratijn*; meerv. *ratijnen*, als men van meer dan eene soort spreekt. Zekere kleedingstof, genopt laken: *een jas van ratijn*. Van hier *ratijnen*, van ratijn gemaakt: *een ratijnen mantel*.

RAVE, zie *raaf*.

RAVELIJN, z. n., o., *des ravelijns*, of *van het ravelijn*; meerv. *ravelijnen*. Een bolwerk, dat eene halve maan, of twee zijden van een driehoek, vertoont, en op zich zelf, door de gracht van den wal eener vesting

af-

afgescheiden, gemeenlijk voor eene poort aangelegd wordt, om dezelve te dekken: *om 't ravelijn te beuken.* Hooft. Dit woord is in het holl., hoogd. en eng. uit het fr. overgenomen.

RAVENAAS, *galgenaas*, zie *raaf.*

RAVENZWART, zie *raaf.*

RAVOTTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik ravotte, (ravottede,) heb geravot.* Op eene dartele en baldadige wijze stoeijen, tieren en rinkinken: *zij ravotten den ganschen nacht door de straten.* Van hier *ravotter*, *ravotterij.* Het stamwoord is *ravot*, *revot* bij Kil., eng. *riot*, een gezelschap van baldadige rinkinkers, en hun getier. Ook brengt men het tot *rabout*, zich als zoodanig aanstellen.

RAZEN, onz., w., gelijkvl. *Ik raasde, heb geraasd.* Een luid onstuimig getier maken: *kind! is dat razen! De wind raast en huilt mij om de ooren. Het water raast.* Zich in taal en bewegingen aanstellen, als of men krankzinnig was: *zij razen als bezetenen. Gij raest, Paule! de groote geleertheit brengt u tot raserije.* Bijbelvert. Oulings bezigde men ook *razen naar*, voor *furere in.* Van hier *raes*, de branding der zee; *raselen*, ijlhoofdig zijn, en *raeselinghe*, bij Kil., *razend*, *razer*, *razernij*, of *razerij*, *geraas*, enz. Zamenstell.: *raasbol*, *raasbollen*, *raaskallen*, *raaskop*; *raasmaandag*, enz.

Razen, hoogd. *rasen*, eng. *rage*, schot. *rese*, zweed. *rasa*, fr. *enrager*, is verwant aan het fr. *rage*, lat. *rabies*, en van het geluid eenes razenden en deszelfs getier ontleend.

RAZEND, bijv. n. en bijw., *razender*, *razendst.* Dol, woedend: *hij stelt zich aan als een razend mensch. Zoo razend gek heb ik het nog nooit gezien. Wat wordt hij razend! Die hond is razend.* Voorts bezigt men dit woord ook wegens dingen, die eene dolle woede veroorzaken: *zij ligt in eene razende koorts.*

RAZERNIJ, z. n., vr., *der*, of *van de razernij*, zonder meerv. De toestand van een razend mensch: *in zijne razernij klapt hij alles op.* Een wezen, dat men oulings, bij wege van persoonsverbeelding, uit zulken toestand vormde: *de helsche razernijen schudden het slangenhaar verschrikkelijk. In gramschap zweemt zij veel naar eene razernij.* Ook *razerij.*

RAZIJN, z. n., vr., *der* of *van de razijn*; meerv. *razijnen*. Eene gedroogde bezie van den wijnstok der warmste landen, waar de druiven het zoetste vallen: *amandelen en razijnen. Lange razijnen, ronde razijnen.* Figuurlijk, een puistgezwel, dat in het opdroogen de kleur van eene razijn verkrijgt: *wat heeft hij razijnen aan den mond.* Zamenstell.: *razijnazijn, razijnebaard, razijnekern, razijnekorf, razijnemond*, enz.

Razijn, hoogd. *rosine*, boh. *rozijnaij*, fr. en eng. *raisin*; sp. *razimo*, stamt af van het lat. *racemus*.

RE, oulings door letterverzetting voor *er*. Zie *er*.

REAAL, z. n., m., *des reaals*, of *van den reaal*; meerv. *realen*. Een spaansch woord, van het lat. *regalis* afstammende en *koninklijk* aanduidende, gebruikt, om meer dan eene soort van koninklijke munt te beteekenen; zoo als een stuk gouds, dat nagenoeg eenen halven dukaat bedroeg: *op peene van een' gouden reaal.* Hooft. Een stuk van achten, dat acht kleine realen bevatte: *mag ik u wel in realen van achten betalen?* en eenen kleinen reaal, die nagenoeg zes Hollandsche stuivers waardig was: *daar hebt gij eenen schelling voor uwen reaal.* Eindelijk wordt *reaal* onder ons ook voor vierdehalve stuiver gebezigd: *een reaal en een dubbeltje maken zamen net eenen zesthalf.*

REBEL, z. n., m., *des rebels*, of *van den rebel*; meerv. *rebellen*. Een wederspannige, die zich met openbaar geweld tegen zijne regtmatige overheid verzet: *alle ongehoorzamen zijn nog geene rebellen.* Van hier *rebelleren, rebellie, rebellig, rebelligheid.* Dit woord is in het holl., hoogd., fr. en meer andere talen overgenomen van het lat. *rebellis*.

REDDELOOS, bijv. n. en bijw, *reddeloozer, reddeloost*. Buiten mogelijkheid, om gered te worden: *ik ben radeloos en reddeloos. Is die zaak zoo reddeloos?* Bijzonderlijk, van een schip, 't welk zoo beschadigd is, dat het zich niet uit het gevaar van den strijd, of den togt, redden kan, maar door een ander schip op het sleeptouw moet worden genomen: *dat schip is reddeloos geschoten.* Van hier *reddeloosheid.* Het stamwoord is het volgende:

REDDEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik redde, (reddede) heb gered.* Eigenlijk, ijlings uit een dringend gevaar uitrukken: *dat weinige heb ik nog ter naauwernood uit den brand gered. Kan niemand hem dan redden, eer hij wegzinkt?*

Voorts,

Voorts, uit allerlei ongelegenheid uithelpen: *veel rampen zijn des vroomen lot; maar uit die allen red hem God.* L. D. S. P. *Hoe zal hij zich uit die zwarigheden redden.* Uit verwarring tot eenen effenen staat brengen: *die boedel laat zich niet gemakkelijk redden. Alle wereldsche zaken redden zich zelve. Zich redden* beteekent, overdragtiglijk, zich zelf van eene ziekte, of toeval genezen. Zoo wordt de natuur gezegd zich te redden: *Tot dat mijn hart bequam, Natuur zich redde.* VOND. In het schilderen, door licht en schaduw van elkander onderscheiden: *die beelden zijn niet genoeg uiteen gered.* Ook zegt men: *ik kan het daarmede redden,* in plaats van *stellen. Kunt gij u met dat mes redden?* in plaats van *behelpen.* Van hier *reddeloos, redder, redderen, redding,* enz. Zamenstell.: *redmiddel, boelredder, uitredden,* enz.

Redden, hoogd. *retten,* OTFR. *rettin* en *reten,* angelf. *hreddan,* zweed. *radda,* eng. *rid,* is van noordsche afkomst.

REDDEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik redderde, heb geredderd.* Voortdur. w. van *redden.* Eigenlijk, redden, verlossen: *ick sal u redderen van lagen en gewelt.* F. VAN DORP. Verwarde, en door elkander liggende, dingen in orde brengen: *laat mij dien winkel maar eens redderen.* In eenen onzijdigen zin, met den opschik van het huis enz. bezig zijn: *zij reddert, dat het een lust is, om het aan te zien.* Van hier *reddering, beredderen, beroddering, doorredderen, opredderen,* enz. Het stamwoord is *redden.*

REDE, z. n., vr., *der,* of *van de rede;* meerv. *reden.* Een reeks van aaneen geschakelde woorden, een gesprek, vertoog: *let wel op den draet van uwe rede.* VOND. *Uw reden zijn doorlouterd als het goud.* L. D. S. P. *Die rede schijnt bekleet met schijn van rijpe reden.* VOND. *Zulke reden komen uit mijnen mond niet. Iemand in de rede vallen, iemands rede afbreken, in zijne rede steken blijven. Het besluit eener rede,* bij KIL *afrede. Zijne rede besluiten,* bij KIL. *afreden.* Zamenstel.: *redekunst, redekunstenaar, rederijk, rederijkheid, redestrijd, redetwist, redevoering, redewegen* en *redeweging,* bij OUD., *redewisseling, redselligh,* welbespraakt, bij KIL., en *redselligheyd. — Bewijsrede, drangrede, klaagrede, lasterrede, leerrede, lijkrede, lofrede, narede, puntrede,*

schimp-

schimprede, *slotrede*, *sluitrede*, *smaadrede*, *spotrede*, *strikrede*, *tafelrede*, *treurrede*, *voorrede*, enz.

Rede, hoogd. *rede*, zweed. *reda*, ijsl. *raeda*, in de taal van wallis, *araith*, bij Kero *reda*, Ulphil. *raeda*, Otfrid. in het meerv. *redinu*, stamt met *reder*, *redinghe*, bij Kil., en *overreden*, af van *reden*, spreken, in plaats van welk wij thans veelal *redenen*, enz. gebruiken; gelijk als wij *redenaar* in plaats van *reder* bezigen, en ons ook in plaats van het meerv. *reden* dikwerf bedienen van *redenen*, dat van het enkelv. *reden* voortspruit, welk laatste zelfs door velen in plaats van *rede* gebruikt wordt, blijkens: *de reden des Heeren is doorloutert*. Bijbelvert., *redene* bij Kil., *leerreden* bij anderen, enz.

REDE, z. n., vr., *der*, of *van de rede*; zonder meerv. Denkvermogen, verstand: *rede en openbaring vereenigen zich. Dat kan uwe eigene rede u leeren.* Vondel bezigt *reden*: *meer reden schept in redenlooze dieren*. Vond. Van hier *redekunde*, *redelijk*, *redeloos*, *redeloosheid*, *redematig*, *redematigheid*, *redeneren*, *redenering*, enz.

Rede, nederf. *rede*, volgens *redihaft* bij Notk. in het oud hoogd. misschien *redi*, ijsl. *redha*, eng. *reason*, fr. *raison*, ital. *ragione*, bij Kil., *redene*, Vond. *reden*, lat. *ratio*, is verwant aan *ratum*, *reor*, en *raad*, *raden*, zie *raad*.

REDEKAVELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik redekavelde, heb geredekaveld.* Van *rede* en *kavelen*. Zie *kavelen*. Redenen, redeneren: *wij hebben daarover reeds geredekaveld*. Van hier *redekaveling*. Oud. heeft *redekavelig*.

REDEKAVELING. Zie *redekavelen*.

REDEKUNDE, z. n., vr., *der*, of *van de redekunde*; zonder meerv. Van *rede* en *kunde*. Eene wetenschap, welke den mensch opleidt, om wel en bondig te redekavelen, anders onder den naam van *logica* bekend: *de beste oefening in de redekunde is de beoefening der wiskunde*. Van hier *redekundig*.

REDELIJK, bijv. n. en bijw., *redelijker*, *redelijkst*. Met rede begaafd: *dat past geen redelijk schepsel. Bezitten de dieren niets van een redelijk denkvermogen?* Met de uitspraken der rede overeenkomstig: *dat gevoelen is allerredelijkst. Men kon hem redelijkerwijze niets ver-*

verwijten. Bijzonderlijk, billijk: *is er iets redelijks in die handelwijs? Zulk een eisch moet u redelijk schijnen. Gij handelt niet redelijk met mij.* Eindelijk bepaalt het nog als bijw. de woorden, bij welke het wordt gevoegd, binnen den kring van het middelmatige: *hij vaart redelijk wel*, niet heelwel, maar tamelijk. *Het gaat redelijk wel met hem. Hij is daarin redelijk bedreven.* Van hier, *redelijkheid.* Zamenstell.: *onredelijk*, *onredelijkheid.*

Redelijk, nederſ. *redelik*, Otfrid. *redelicho*, ſtamt af van *rede*, denkvermogen, verſtand. Zie dit *rede.*

REDEN, (ſpreken). Zie *rede.*

REDEN, z. n., vr., *der*, of *van de reden*; meerv. *redenen.* De drijfveer van iemands doen: *hij handelt zoo, om gewigtige redenen. Zij had geene reden, om zoo te ſpreken. Heb ik daartoe reden gegeven?* Eene ontwikkeling van die drijfveren: *luistert toch naar reden. Zij wil geene reden verſtaan. Hij bekleedt zijn zeggen met bondige redenen. Ik zal reden van mijne handelwijze geven.* Oulings werd *reden* ook voor rekenſchap gebezigd, en men zeide: *gi ſult Gode reden geven van alle uwe wercken.* Zamenſtell.: *beweegreden*, *drangreden*, enz.

Reden, nederſ. *rede*, fr. *raiſon*, eng. *reaſon*, ſtamt af van het lat. *ratio*, en is dus allernaauwst verwant aan *rede* denkvermogen, dat bij Kil. en Vond., zoo wel als in het eng. en fr. eveneens luidt.

REDENEN. Zie *rede* en *redekavelen.*

REDENEREN, zie *rede* en *redekavelen.*

REDERIJKER, z. n., m., *des rederijkers*, of *van den rederijker*; meerv. *rederijkers.* Verbastering van *rhetoriker*, onder welken naam er zich, weleer, door gansch Nederland henen, een aantal lieden in gezelſchappen vereenigde, om zich in de redekunst, *rhetorica*, te oefenen: *de orangie lelie is een geſchrift van Leidſche rederijkers.* Anders werden zij ook *rhetroſijnen* genaamd. Men zie eene ſchets van de geſchiedenis der Rederijkers in het tweede deel van de werken der Leidſche Maatſchappij van Nederl. Letterkunde. Zamenſtell.: *rederijkerskamer*, ook *rederijkkamer*, de plaats, waar de Rederijkers vergaderden.

REDETWISTEN, zie *rede.*

REDEWISSELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik redewisſelde, heb*

heb geredewisseld. Van *rede* en *wisselen.* Onderling, over en weer spreken: *gij moet daarover met hem redewisselen.* Van hier *redewisseling.*

REDEWISSELING. Zie *redewisselen.*

REDEZIFTEN, onz. w., gelijkvl. Ik *redeziftte*, *heb geredezift.* Van *rede* en *ziften.* Iemands woorden, of reden, als met eene zeef afscheiden — al wat iemand zegt, woord voor woord, beoordeelen, en daarop aanmerkingen maken: *gij doet niets dan redeziften.* Van hier *redezifter*, *redezifting.*

REE, zie *ra.*

REE, z. n., vr., *der ree*, of *van de ree*, meerv. *reeën.* Verkleinw. *reetje.* Het wijfje van eenen *reebok*, dat anders den naam van de *zeeg* voert: *men moet eene ree met geene hinde verwarren.* Onzijdig is *het ree* de benaming van het gansche geslacht van reebokken en derzelver wijfjes en jongen, die den naam van *reekalven* voeren.

Ree, hoogd. *reh*, opperd. *rech*, angelf. *rah*, *rahdeor*, eng. *roe*, zweed. *ra*, *radjur*, schot. *raij*, volgens TEN KATE van *rijden*, op elkander springen, uit teelzucht, aan die dieren bijzonder eigen. Anderen schijnt het ontleend van de vlugheid, welke door den klank van *ree* eenigzins uitgedrukt wordt.

REE, *reede*, z. n., vr., *der*, of *van de ree*, *reede*; meerv. *reeën*, *reeden.* Eene legplaats voor zeeschepen, niet ver van de kust, waar zij een goeden ankergrond hebben, en tegen wind en storm genoegzaam beveiligd zijn: *dies deed hij de zijnen in zekere raazeils treden, die daar op de reede laagen.* HOOFT. *De vloot zal op de reede leggen.* VOND.

Ree, *reede*, hoogd. *rehde*, zweed. *redd*, eng. *road*, fr. *rade*, ital. *rada*, is een oud woord van noordschen oorsprong.

REE, *reed*, bijv. n. en bijw., *reeder*, *reedst.* Gereed, klaar, vaardig: *hij was nog niet ree. Wanneer zal het schip ree zijn? Hij spant zijn vleugels uit, en maakt zijn zeilen ree.* VOND. *Reede gelde* was oulings, het geen wij thans noemen *gereed geld*, *nummi præsentes. Ree!* roepen de schippers hunnen knechts toe, wanneer deze zich gereed moeten maken, om het schip in het laveren te doen wenden. *Reede* wordt ook als bijw. gebezigd, zamenstell. *alreede*: *reede op handen.* VOND. Zamen-

stell.: *kampreede*, oulings, gereed ten strijde. Dit woord is ten naauwste verwant aan het werkw. *reeden*.

REEBOK, zie *ree*.

REEDE, zie *ree*, *reede*.

REEDEN, bedr. en onzijd. w., gelijkvl. *Ik reedde*, *heb gereed*. Vervaardigen, toestellen: *hoe veel linnen wordt er in Holland nog gereed? Zich kunnen kleeden en reeden*, voor kleeding en opschik kunnen zorgen. Bijzonderlijk, een schip doen timmeren en uitrusten: *zullen zij dan geen schip meer reeden?* Onzijdig, aan de uitrusting van schepen deel nemen: *ik stap van het reeden af*. Spreekw.: *hij reedt mede aan dat schip*, hij heeft aandeel aan die zaak. Van hier *reeder*, *reederij*, *reeding*, *reedschap*, *reedsel*, *reedehave*, bij Kil., *gereed*, *uitreeden*. Zamenstell.: *linnenreeder*, *linnenreederij*, *zijdereeder*, enz.

Reeden, hoogd. *rehden*, nederf. *reden*, zweed. *reda*, ijsl. *reida*, is verwant aan *raden*, waarvan *raat*, *huisraad*, *voorraad*, en *raadzaam*, bij Kil. Zie dat *raden*.

REEDER, zie *reeden*.

REEDS, bijw. van tijd, evenveel beteekenende, als, *al*, *alree*, *alreede*, *alreeds*, *bereids*. *Het is reeds meer dan tijd. Reeds dikwerf heb ik het u gezegd.*

Reeds, Ulphil. *raihtis*, angelf. *rah*, eng. *alreadij*, zweed. *redan*, hoogd. *bereits*, *allbereit*, is, door middel van hetzelfde bijwoordelijk bijvoegsel *s*, van *reed*, *ree*, gevormd, als *regts* van *regt*, enz.

REEDSEL, zie *reeden*.

REEF, z. n., o, *des reefs*, of *van het reef*; meerv. *reven*. Verkleinw. *reefje*. Zulk eene strook van een zeil, als van eenige nevens elkander geplaatste koorden verzien, die elk tegen over zich een gaatje hebben, waardoor men ze trekt, om het zeil in te korten: *een reef inbinden. Maakt het bovenste reef maar weer los.* Spreekw.: *een reef in het zeil doen*, *een reef inbinden*, zijnen staat verminderen. *Een reefje uitbinden*, zijn huishouden omslagtiger maken. Ook wordt *een reefje in- of uit-binden* wel eens gebruikt voor wat min of meer eten. Van hier *reven*. Zamenstell.: *reefbanden*, *reefgat*.

Reef, bij Vond. *rif*, Kil., *rif*, *rift*, eng. *riff*, hoogd.

hoogd. *reff*, schijnt afkomstig van *rijven*, dat de Vriezen in plaats van *rijgen* bezigen.

REEK, z. n, vr., *der*, of *van de reek*, meerv. *reken*. Bij Kil. *reke*, *reecke*, *regghe*, *raecke*, oulings evenveel als *herk*, *hark*. Eene kleine egge. Van hier het werkw. *reken*, *raecken*, en *raeckelen*, evenveel als *harken*. Zie *hark*:

Reek, hoogd. *rechen*, angelf. *race*, eng. *rake*, is verwant aan *hark*, en schijnt van het geluid, dat men met dit werktuig maakt, ontleend; terwijl het fr. *rateau*, ital. *rastello*, lat. *rastellum*, en *rastrum* van *rado* afstammen.

REEKALF, zie *ree*.

REEKS, z. n., vr., *der*, of *van de reeks*; meerv. *reeksen*. Eene rij van in orde nevens elkander geplaatste dingen: *welk eene schoone reeks van vruchtboomen. Eene reeks van bewijzen.* Bij Kil. en anderen *reke*. *Daer vruchtbaer houtgewas op reken is gestelt*. Cats. Zamenstell.: *fleutelreeks*. *Gij draeght de sleutelreeks van kluister en van kercker*. Vond. Van het oude *reek*, verzameling.

REEP, z. n., m., *des reeps*, of *van den reep*; meerv. *reepen*. Verkleinw. *reepje*. Eene lange en smalle strook van een vel, of eenige linnen of wollen stof: *hij kwam langs eenige aaneen gebondene reepen van zijn bedlaken naar beneden. Ergens eenen reep afsnijden.* Voorts een touw, dat in lengte en dikte aan eenen reep gelijkt: en inzonderheid een touw, waaraan een schuit of pont vastgemaakt is, om langs het zelve van den eenen kant naar den anderen over te varen: *wij raakten den reep kwijt en dreven af. Zommige rukken den reep af.* Hooft. Zamenstell.: *reepangel*, een vischangel, die aan eenen reep gebonden wordt, *reepdans*, *reepdanser*, koordedanser, bij Kil., *reepmaker*, *reepslager* — *angelreep*, *klokreep*, waarmede men de klok trekt: *iets aan den klokreep hangen*, alom bekend maken — *stegelreep*, *teugelreep*, *valreep*, enz.

Reep, hoogd. *reif*, nederf. *reip*, angelf. *rap*, bij Ulphil. *raips*, deen. *reib*, zweed. *ref* en *rep*, ijsl. *reip*, *raifar* en *refe*, in de taal van wallis *rhaff*, eng. *rope*, bij Kil. *roop*.

REEP, z. n., m., *des reeps*, of *van den reep*; meerv. *reepen*. Verkleinw. *reepje*. Een hoepel: *met eenen reep*

spelen, waarvoor men, bij Kil., het werkwoord *reepen* vindt. Zamenstell.: *reephout*, hoephout, hout, waarvan men hoepels maakt.

REESSEM, veroud. z. n., waarvoor wij thans *rist* gebruiken: *een reessem uijen*. Zie *rist*.

REET, z. n., vr., *der*, of *van de reet*; meerv. *reten*. Verkleinw. *reetje*. Eene scheur, eene spleet: *daar is eene reet in die plank*. *Door een reetje kijken*. *Door de reete der tweedragt*. Hooft. Van hier *retig*, vol reten. Het stamwoord is *rijten*.

REET, *rete*, z. n., vr., *der*, of *van de rete*; meerv. *reten*. Een werktuig, waarvan men zich bij de toebereiding van het vlas bedient: *eene vlasrete*, *vlasreute*. Van *reten*, het vlas toebereiden, te rotten leggen, nederſ. *raten* en *röthen*, fr. *rouir*, vermaagschapt aan *rotten*.

REETREKKER, z. n., m., *des reetrekkers*, of *van den reetrekker*; meerv. *reetrekkers*. Een metselaar, of timmerman, die aangesteld is, om de afscheiding van naast elkander staande gebouwen aan te wijzen. Misschien is het voor *reentrekker*, van het oude *reen*, een paal, afscheiding, waarvan nog *reengrippen*, die tusschen de landerijen ter afscheiding gedolven worden. Zoo was *reenboom*, een scheidboom, en *reengenoot*, een buurman op het veld.

REEUW, z. n., o, *des reeuws*, of *van het reeuw*; zonder meerv. In het Vriesch, allerlei gereedschap en huisraad, alles, zegt Wassenbergh, wat tot den inboedel, vooral des landmans, behoort. Slecht gereedschap noemt men, in Vriesland, *ratelmans reeuw*, zoo als *ratelmans tabak* is. Zamenstell.: *boerenreeuw*, waardoor inzonderheid koeijen verstaan worden. Dit woord is zekerlijk verwant aan *ree*, *reed*, en *reede*, en verschilt grootelijks van

REEUW, z. n., o., *des reeuws*, of *van het reeuw*; zonder meerv. Doodschuim: *het reeuw komt hem uit den mond*. Van hier *reeuwen*, een lijk van doodschuim en verdere onreinheden zuiveren, ook een lijk bekleeden, en die dit werk verrigt, *reeuwer*, *reeuwster*, ook *raauwer*, *raauwster*. Zamenstell.: *reeuwplek*, *reeuwroof*, *reeuwzweet*, enz. Dit *reeuw* staat in verband met *ree*, *ra*, een doodkleed, en het angelſ. *reeuwe*, een lijk. Zie *ra*.

REEUWEN, zie *reeuw*, doodschuim.

REEUWSCH,

REEUWSCH, bijv. naamw. en bijw., *reeuwscher*, *reeuwscht*, *zeer reeuwsch.* Bij Kil. *coitu acer. Dicitur de columbo admodum salace.* Geil: *als een reeuwsche doffer.* Six van Chandel.

REFEREIN, *refrein*, z. n., o., *des refereins*, of *van het referein*; meerv. *refereinen.* Zekere soort van gedicht, bij de oude Rederijkers gebruikelijk; van het lat. *referre*, wederbrengen, omdat men aan 't einde van ieder koppelvers denzelfden regel herhaalde, even als in het zoo genoemde *rondeel.* Fr. *refrein.*

REGEL; z. n., m. *des regels*, of *van den regel*; meerv. *regelen* en *regels.* Verkleinw. *regeltje.* Eigenlijk een werktuig, langs welk men regte lijnen trekt, een liniaal. In het gebruik, figuurlijk, evenveel welke bepaling van iemands handelwijze. *Gods wet is de regel des levens. Met den regel der nature.* Hooft. *De leergierige volge dezen regel.* Vond. Bijzonderlijk, eene bepaling van iemands handelwijze in de rekenkunde: *de voornaamste regelen zijn die van telling, zamentelling, vermenigvuldiging*, enz. Eene bepaling, hoe men zich in deze of gene taal moet uitdrukken: *de regelen der spelling en woordvoeging.* Eene bepaling van de leefwijze van geordende geestelijken: *die orde heeft strenge regels.* Tucht over het algemeen: *hij is in geenen regel te houden.* Voorts, een aantal woorden, die in eene linie nevens elkander geschreven of gedrukt worden: *wat staat er op den derden regel van die bladzijde? Schrijf mij toch een regeltje of twee!* Van hier *regelen*, enz. Zamenstell.: *regeldraads*, regtstreeks, *regelloos*, *regelmaat*, *regelmatig*, *regelmatigheid*, *regelmatiglijk*, *regelregt*, *regelwijs*, bij Kil. — *eetregel*, *grondregel*, *kloosterregel*, *leefregel*, *maatregel*, *schrijfregel*, *slotregel*, *sluitregel*, *spelregel*, *stelregel*, *stokregel*, *taalregel*, *zetregel*, enz.

Regel, hoogd. *regel*, eng. *rule*, fr. *regle*, sp. *regla*, ital. *regola*, lat. *regula*, stammen alle gelijkelijk af van het lat. *regere*, welks eigenlijke beteekenis met die van *rekken* overeenkomstig is. Zie *regt.*

REGELEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik regelde, heb geregeld.* Naar eenigen regel schikken: *gij zult u daarnaar regelen. Uw bevel regelt mijnen gang. Een verbond, dat woestheid regelt.* Vond. In orde brengen: *regelt uwe zaken toch.* Van hier *regeling*, *geregeld*, on-

ongeregeld, bijv. n. en bijw., *ongeregeldheid*, enz. Het ſtamwoord is *regel*.

REGELEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik regeleerde*, *heb geregeleerd*. Bij Kil. *regheleren*. Oulings regte lijnen langs een lineaal trekken. Hedendaags, evenveel als *regelen*: *regeleer'u daarnaar*. *Hij heeft alles uitnemend wel geregeleerd*. Van hier *regelering*, *geregeleerd*, *ongeregeleerd*, *ongeregeleerdheid*, enz. Dit bastaardſtaartig woord is van het fr. *regler* ontleend. Hieruit blijkt, hoe averegts velen in plaats daarvan *reguleren* ſchrijven.

REGELLOOS, bijv. n. en bijw., *regelloozer*, *regelloost*. Van *regel* en *loos*. Zie *loos*. Aan geene bepalingen gebonden: *die taal is nog regelloos*. *Hij leeft zeer regelloos*. Van hier *regelloosheid*.

REGELMAAT, *regelmatig*, zie *regel*.

REGELREGT, zie *regel*.

REGEMENT, z. n., o., *des regements*, of *van het regement*; meerv. *regementen*. Een krijgswoord, in het hollandsch eveneens als in het hoogd., eng., ital. en meer andere talen, uit het fr *regiment* overgenomen, en eene ſchaar van krijgslieden aanduidende, die uit verſchillende bataljons of eskadrons beſtaat, welke alle een gemeenſchappelijk opperhoofd hebben, die den naam van *Kolonel* voert: *ons regement is niet voltallig*. *Het zeeuſche regement*. Hooft. *Dus komt een regement ruighwerkers op de baen*. Vond. Anderen ſchrijven letterlijk zoo als in het fr. *regiment*. De oorſprong dezer benaming van zulk eene ſchaar van krijgslieden is gelegen in derzelver gemeenſchappelijke beheerſching, *regime*, en het ſtamwoord is het lat. *regere*.

REGEN, z. n., m., *des regens*, of *van den regen*; meerv. *regens*. Verkleinw. *regentje*. Een bekend natuurverſchijnſel: *die*, *ons genegen*, *de wolken zwanger maakt van regen*. L. D. S. P. *Om Jisreel daalt er zoo veel zegens met den regen van boven*. Vollenh. *Vroege en ſpade regens*. *Dat is een allerliefst regentje*. Spreekw.: *hij ſchuwde den regen*, *en viel in de ſloot*, om het eene kwaad te ontwijken, haalde hij zich het andere op den hals. *Gouden regen*, zekere bloem. Van hier *regenachtig*, *regenig*, enz. Zamenſtell.: *regenbak*, een bak, waarin men regenwater vergadert, *regenboek*, *regenboog*,

boog; *regenbui*, *regenhoek*, de luchtstreek, van waar de meeste regen komt, *regenkleed*, *regenmantel*, *regenpomp*, *regenscherm*, *regenvlaag*, *regenvogel*, *regenvorsch*, *regenwater*, *regenwind*, *regenwolk*, *regenworm*, enz. — *Aschregen*, *bloedregen*, *dagregen*, *goudregen*, *kikvorschenregen*, *landregen*, *plasregen*, *steenregen*, *stofregen*, *stortregen*, *vuurregen*, *zandregen*, enz.

Regen, bij Ulphil. *rign*, in Vriesland, *rijn*, eng *rain*, angelſ. *raegn*, *hraegn*, *ren*, zweed. *regn*, ijsl. *regg*. Zie *regenen*.

REGENACHTIG, zie *regen*.

REGENBAK, zie *regen*.

REGENEN, onperſoonl. w., gelijkvl. *Het regende*, *heeft geregend*. Er valt regen: *wat regent het den ganſchen dag*. *Het regent*, *dat het giet*, of liever, *dat het giert*, allergeweldigst. *Het regent als of het met emmers uit den hemel gegoten wierd*. Figuurlijk bezigt men dit woord, met eenen vierden naamval, wegens eenen grooten toevloed van evenveel welke dingen: *het regende ſchotſchriften*. *Denkt gij*, *dat het hier geld regent?* Bijzonderlijk, wegens dingen, die van boven nederkomen: *hoe vaak heeft de Veſuvius het reeds asch doen regenen? Doe dede de Heere ſwevel ende vijer over Sodom en Gomorra regenen*. Bijbelvert. *Ende regende op hen het Man om te eeten* — *ende regende op hen vleesch als ſtof*. Bijbelvert. In deze laatſte voorbeelden wordt *regenen* niet ſlechts perſoonlijk, maar ook bedrijv. gebezigd, zoo als dikwijls, blijkens: *ick ſal den wolcken gebieden*, *dat ſij geenen regen daarop en regenen*. Bijbelvert. *Ende die here regende haghel ende vuer*. Bijbel 1477. *En regent over rechtveerdige ende onrechtveerdige*. Bijbelvert.; terwijl het voorts ook meermalen perſoonlijk is, in *beregenen*, *doorregenen*, *inregenen*, *nederregenen*, *onderregenen*, en zelfs in *afregenen*, en *wegregenen*, als men zegt: *de verw regent er af*. *Het huis op den zandgrond regende weg*.

Regenen, bij Notk. en Otfrid. insgelijks *regenen*, Isid. *regonon*, hoogd. *regnen*, angelſ. *renian*, in Vriesland *rijnen*, eng. *rain*. Waarſchijnlijk van *rijgen*, *ordine nectere*, *ligare*, omdat de regen als bij *rijgen* nedervalt. Het gr. *βρεχειν*, nat maken, en *ῥαίνειν* beſproeijen, komt hier in aanmerking.

REGENHOEK, zie *regen*.
REGENIG, zie *regen*.
REGENT, z. n., m., *des regents*, of *van den regent*; meerv. *regenten*. Regeerder en bestuurder over het algemeen: *eerlijke en vaderlandlievende regenten verdienen allen eerbied*. Bijzonderlijk bestuurders van godshuizen: *vervoeg u bij de regenten van het weeshuis*. *Is hij geen regent van het oude-mannenhuis?* Allerbijzonderst, hij, die, als voogd over eenen minderjarigen Kroonprins, deszelfs rijk bestuurt: *toen de regent met John Law heulde*. Van hier *regentes*, *regentschap*. Zamenstell.: *regentenkamer*, *regentenlijst*., enz.

Dit woord is in het holl., hoogd., eng., ital., en meer andere talen, van het fr. *regent* ontleend.

REGENVLAAG, zie *regen*.
REGENWATER, zie *regen*.
REGEREN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik regeerde*, *heb geregeerd*. Oppermagtig besturen, beheerschen: *God het aardrijk zal regeeren*. L. D. S. P. *Die hare kinderen ende hare eijgene huijsen wel regeeren*. Bijbelvert. *Het rijk*, *de kerk regeren*. In bedwang houden: *dat schip laat zich niet regeren*. *Hij regeerde die paarden meesterlijk*. *Weet gij u zelven dan niet te regeren?* Onzijdig, allerlei beheer of bestuur hebben: *De Heer regeert*. Bijbelvert. *Waerover hij*, *als wettigh graef*, *regeert*. Vond. *Regeert die burgemeester nog?* Figuurlijk, in het gemeene leven, de overhand hebben: *de kinderziekte regeert aldaar*. *Regeren er geene rotkoortsen?* Ook bedrijv: *de wijn regeerde hem*. Ook zegt men wel eens, als iemand door booze nukken gedreven wordt: *Aries regeert het hoofd*. Eindelijk worden kinderen, die zich baldadig aanstellen, wel eens gezegd te *regeren*. Van hier *regeerder*, *regeerster*, *regering*. Zamenstell.: *regeerkunde*, *regeerles*, *regeerlust*, *regeerzucht*, enz.

Regeren, hoogd. *regieren*, fr. *regir* en *regner*, ital. *reggere* en *regnare*, eng. *rule*, is ontleend van het lat. *regere*, en wordt bij Kil. niet in aanmerking genomen, gelijk als Otfrid., Kero, en andere oude schrijvers, in plaats daarvan *kerihton*, *rihten*, enz., gebruiken. Over de eigenlijke beteekenis van *regeren*, zie *regt*. Oulings schreef men ook *regieren*; en bij de overzetters van den Bijbel waren gelijke stemmen voor *regeren* en *regieren*; doch de Overzieners waren voor *regeren*.

Ook zeide men *regneren*: *Als saturnus regneerde*. J. Moerm.

REGERING, z. n., vr., *der*, of *van de regering*; meerv. *regeringen*. Het zelfde welk bestuur: *de regering van dat huis berust bij de vrouw*. *Men heeft hem de regering van zijn goed benomen*. *Kerkelijke*, *plaatselijke*, *stedelijke*, *gewestelijke*, *stadhouderlijke*, *Vorstelijke*, *koninklijke*, *keizerlijke*, *regering*. *Dewijl Godt mijne regeering begenaadight heeft*. Hooft. De raadsvergadering van personen, die gezamenlijk eenig bestuur oefenen: *vervoeg u bij de regering*. *De hooge regering heeft zulk een besluit genomen*. *Ik moet nog een jaar in de regering zitten*. De tijd, gedurende welken iemand eenig bestuur van zaken oefent: *wat is er in de regering van den* Grooten Napoleon *niet al reeds voorgevallen!* *En het geschiedde in het negende jaar zijner regeeringe*. *Ende in het vijfthiende jaer der regeeringe des Keijsers* Tiberii. Bijbelvert. Zamenstell.: *regeringloos*, *regeringloosheid*, *regeringsambt*, *regeringsbank*, *regeringspost*, *regeringsraad*, *regeringstijd*, *regeringsvorm*, *regeringszaak*, enz. — *Dorpsregering*, *landsregering*, *staatsregering*, *stadsregering*, enz. Dit woord is van *regeren* afgeleid.

REGERINGLOOS, zie *regering*

REGISTER, z. n., o., *des registers*, of *van het register*; meerv. *registers* Verkleinw. *registertje*. Eene beknopte aanteekening van al, wat tot eenige zaak behoort: *de registers der handelingen van de plaatselijke regering*. *Die schuld is op het register geboekt*. *Er zijn uit de Bijbelsche geslachtregisters meermalen verscheidene personen weggelaten*. Bijzonderlijk, de bladwijzer van een boek: *sla het register maar eens op*. *Aan dat werk ontbreekt nog een register*. Voorts, de verschillende pijpen van een orgel, die tot eenerlei soort van stemmen behooren: *het fluitregister*, *het register van de trompet*. En de houtjes ter zijde van het klavier, door welker verschuiving men elk register naar believen doet spreken, of zwijgen: *haal dat register uit*. Spreekw.: *al de registers uithalen*, zijne stem zoo veel verheffen, als mogelijk is. *Op het zwarte register staan*, ter kwader naam en faam staan; omdat men de namen der ballingen weleer op zulk een register stelde. Van hier *registreren*, *geregistreerd*.

Za-

Zamenſtell.: *dagregister*, *geſlachtregister*, *ſchuldregister*, enz.

Register. hoogd. en eng. *register*, fr. *regitre*, ital. *regiſtro*, ſtamt af van het middeleeuw. lat. *regiſtrum*.

REGLEMENT, z. n., o., *des reglements*, of *van het reglement*; meerv. *reglementen*. Verkleinw. *reglementje*. Eene verzameling van bepalingen, waarnaar men zich in deze of gene bijzondere zaken regeleren moet: *Staat dat in het huishoudelijk ſchoolreglement*, *of in het algemeene reglement voor het lagere ſchoolwezen? Er is wederom een nieuw reglement voor de Burgerwapening verſchenen. Wij hebben voor ons leesgezelſchap een reglementje vervaardigd.* Dit woord is eveneens van het fr. *reglement* ontleend, als ons *regeleren* van het fr. *regler*.

REGT, bijv. n. en bijw., *regter*, *regtst*. Eigenlijk, al wat zoo gerekt is, dat het de kortst mogelijke ſtrekking tusſchen twee voorwerpen aanneemt: *haal die lijn nog wat aan*, *opdat zij regt ligge. Wil ik dat ijzer regt laten buigen? Lig toch niet krom in uw bed*, *maar regt*. Voorts, al, wat de gezegde ſtrekking heeft: *regte wegen*, *ſtraten*, *boomen*, *palen*, *ſtaven*, *beenen*, enz. *Hij is zoo regt*, *als eene kaars*. Bijzonderlijk, al, wat de kortst mogelijke ſtrekking naar boven heeft: *ſtaat die toren wel regt? Die muur is niet regt opgemetſeld. Waarom ſtaat gij niet regt overeinde?* In de wiskunde gaat het woord over tot de gedaante van eenen hoek, die door twee lijnen, waarvan de eene vlak ligt, en de andere de kortst mogelijke ſtrekking naar boven heeft, gevormd wordt: *een regte hoek bevat negentig graden. Die hoek ſchijnt mij niet regt*, *maar ſcherp*. Figuurlijk, is het *inſlaan van den regten weg* het zinnebeeld van eenen wandel, die de beste en zekerſte ſtrekking tot geluk en voorſpoed heeft. *Iemand op den regten weg brengen* is, hem zulken wandel doen leiden. Ja, gelijk als *krom* oneigenlijk alles aanduidt, wat van waarheid, deugd en wetten afwijkt, zoo beteekent *regt* al, wat daarmede ſtrookt: *wie kan al het kromme regt maken?* Dus is *regt* evenveel, als echt, juist, waarachtig: *dat zijn de regte middelen niet. Is dit de regte ſleutel voor dat ſlot? Gij zijt een regte guit. Ik heb mijne regte moeder niet gekend. De regte erfgenaam kreeg weinig*, *of niets. Heb ik het wel regt? Gij komt ter regter tijd.*

Regt ter snede komen, eigenlijk als de maaltijd begint, als men begint te *snijden*; figuurlijk, regt van pas. *Dit is de regte beteekenis des woords. Houd vast aan het regte geloof. Regt zoo* enz. Al, wat met de voorschriften der deugd overeenstemt: *Gij leeft niet regt. Is dat regt en billijk? Ik kan dat niet regt heeten. Gods handelwijze met ons is altijd regt en goed.* Al, wat met de ingevoerde wetten strookt: *dat kan den naam van een regt huwelijk niet voeren. Het gaat daar in 't geheel niet regt toe. Gij sult eene rechte wage hebben, rechte weeghsteenen, een recht Epha*, enz. Bybelv. Gods *regte wegen* zijn zijne billijke handelingen: *souden mijne wegen, ô huijs Israëls! niet recht zijn?* Bybelv. spreekw.: *die wagen gaat niet regt*, die handelwijze druischt tegen deugd en wetten aan. *Als de regte Jozef komt, moet Maria wel volgen*, zij moet het aanzoek van eenen minnaar, die voor haar geschikt is, wel opvolgen. *Te regt*, in overeenkomst met de waarheid: *te regt wordt de luiheid een duivelsoorkussen genoemd.* Op de regte plaats: *ik heb niet te regt kunnen raken*, ik heb de regte plaats, den weg, het huis, enz. niet kunnen vinden. *Gij moet hem te regt brengen*, naar de begeerde plaats geleiden. Figuurlijk, van dwalingen van verstand of hart ontheffen: *het Evangelie brengt den zondaar te regt*, leert hem den weg des heil betreden. *Ergens te regt komen*, zijn oogmerk aldaar bereiken. *Met iemand te regt komen*, genoegelijk met hem verkeeren. *Regt toe regt aan*, in de kortste strekking naar eene bedoelde plaats. *Regt uit*, langs den kortsten weg; en dit wordt somtijds ook eenvoudiglijk door *regt* uitgedrukt: *laat ons regt naar huis gaan.* Ongeveinsd, onbewimpeld: *ik zal hem het regt uit zeggen, zoo als ik het meen.* Van hier de benaming van *Jan regt uit*, voor iemand, die rond en onbewimpeld spreekt, zoo als hij denkt. Ook wordt *regt* voor juist, net, genomen: *soo het recht middagh was. — Recht een week na den slagh.* Vel. *Regtevoort*, tegenwoordig, nu: *En naa 't gunt rechtevoort*, enz. H. de Gr. Ook in *dat Lev. ons. Heer J. C.* 1499. Ook voor terstond: *ist dat hijt rechtevoert wederseit.* Bijbel 1477. Van *regt* komen voorts het volgende *regt*, enz., *regtdraads*, *regteloos*, bij Hooft: *Gij rechter rechteloos — regter, regtgeloovig, regtgeloovigheid. regtheid, regthoek,*

regt-

regthoekig, *regtmatig*, *regtmatigheid*, *regtmatiglijk*, *regts*, *regtschapen*, *regtschapenheid*, *regtstandig*, *regtstreeks*, *regtstreeksch*, *regtte*, *regtvaardig*, *regtvaardigen*, *regtvaardigheid*, *regtvaardiging*, *regtvaardiglijk*, *regtvaardigmaking*, *regtzinnig*, *regtzinnigheid*, *regtzinniglijk*, enz. — *Lijnregt*, *loodregt*, *onregt*, *regelregt*, enz.

Regt, hoogd. *recht*, eng. *right*, goth, *raihts*, angelſ. *riht*, Kero, Otfrid., en anderen, *reht*, fr. *droit*, ital. *dritto* en *retto*, lat. *rectus*, ſtammen alle af van *rijgen*, volgens Ten Kate. Misſchien echter is *regt* afkomſtig van woorden, welker eigenlijke beteekenis moet hebben beſtaan in eene rekking, welke aan de gerekte dingen de kortst mogelijke ſtrekking tusſchen twee andere voorwerpen bijzettede. Deze beteekenis moet het lat. *regere* dan oorſpronkelijk evenzeer hebben gehad, als ons *rekken*, terwijl *regt* in het zweedsch door *rak* uitgedrukt wordt, en bij Kil., even als *recht* in het Dithmarſiſche, eene *lat* aanduidt. Zie *rek*.

REGT, z. n., o, *des regts*, of *van het regt*; meerv. *regten*. Eigenlijk, niets anders, dan het bijv. *regt*, al wat regt is. In het gebruik, al wat met de inſpraak der billijkheid overeenkomt: *doe regt en zie niet om! Geen oordeel velt g', of 't ſteunt op recht en reden.* L. D. S. P. *Tegen alle regt en billijkheid. Ik heb het regt aan mijne zijde.* Al wat door uitdrukkelijke voorſchriften bepaald is, in beſchrevene wetten aanbevolen wordt: *leer mij het recht, dat gij hebt ingezet.* L. D. S. P. *Het regt handhaven. Het goddelijke, menſchelijke burgerlijke, geestelijke regt. Het regt der natuur, der volken. Leeraar in de beide regten*, d. i. *het Romeinſch* en *het kanonieke regt.* De gezegde voorſchriften en wetten zelve: *uw goddlijk woord eerbiedig na zou gaan, uw rechten, bij het heilig volk geprezen.* L. D. S. P. *Uwe wet hebbe ik lief, ik love uw ſevenmaal 's daags over de rechten uwer gerechtigheid.* Bijbelvert. *Dat wordt in het regt der jagt verboden.* Eene aanſpraak op eenig ding, welke op zulke wetten en voorſchriften, of op de inſpraken der billijkheid, gegrond is: *Tot voorſtant van zijn recht, met opgeheve kling.* Vond. *Daar hebt gij volkomen regt op. Uwe afkomst geeft u alle regt. Dat regt zal niemand mij betwisten. Hij bezigt het*

regt des sterksten, de gewaande aanspraak van den sterksten op deze of gene dingen. *Hij doet afstand van zijn regt. Dat regt steunt op het algemeene gebruik.* Eene uitspraak, over voorkomende dingen, welke naar wetten, enz. afgemeten is: *ik kon in jaar en dag geen regt krijgen. Onbesproken zich oprecht in 't recht te toonen.* Vond. *Het strengste regt is dikwerf de grootste onregtvaardigheid. Regt is regt, al is het ook zoo krom, als een bokshoorn*; spreekw. De uitvoering van zulk eene uitspraak, van een geslagen vonnis: *wanneer werdt hij te regt gesteld? Daar zal regt gedaan worden. Genade en geen regt. Salomons eerste regt is in de vierschaar afgebeeld.* Evenveel als *geregt*, de raadplegingen, die er tot het ontwerpen van eene regterlijke uitspraak gevorderd worden, en de vergadering zelve, welke die uitspraken doet, en daarover raadpleegt: *Durft gij voor het regt verschijnen? Roep hem voor het regt. Te rechte gaen voor de onrechtveerdige.* Bijbelv. *En 't recht, dat heilig is, en 's rechts gestoelte, t'eeren. — Eer 't vonnis leght gevelt, en d'overwoge straf in 't recht gesloten is.* Vond. Eindelijk, nog soms eene pligtmatige handhaving der wetten: *daar is goed regt in dit land. Dan moest er geen regt meer in de wereld zijn. Daar is het recht het eenigst doel.* L. D. S. P. *Laat mij toch spoedig regt wedervaren!* Van hier *regten*, enz. Zamenstell.; *bloedregt*, *boschregt*, *burgerregt*, *dijkregt*, *erfregt*, *gijzelregt*, *gilderegt*, *grondregt*, *halsregt*, *havenregt*, *hofregt*, *jagtregt*, *krijgsregt*, *landregt*, *leenregt*, *offerregt*, *onregt*, *oorlogsregt*, *schoolregt*, *stadsregt*, *strandregt*, *voorregt*, *wagenregt*, *wisselregt*, *zeeregt*, enz. — *Regtbank*, *regtboek*, *regtdag*, *regtdoener*, *regtelijk*, evenveel als *geregtelijk*, *regthuis*, *regtkamer*, *regtkunde*, *regtspleging*, *regtsban*, *regtsbode*, *regtsdwang*, *regtsgebied*, *regtsgebruik*, *regtsgeding*, *regtsgeleerde*, *regtsgeleerdelijk*, *regtsgeleerdheid*, *regtshandel*, *regtskosten*, *regtspraak*, *regtspreking*, *regtsvorderaar*, *regtzaak*, enz. De oorsprong is behandeld bij *regt*, bijv. n. en bijw. Zie dat *regt*.

REGTEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik regtte, heb geregt.* Bij Kil. *rechten*. In de Bijbelv. des O. T. *richten*, in die des N. T. *rechten*. Eigenlijk regt maken: *die 't*

't krom te regten, en het regte poogt te krommen. F. DE HAAS. Over voorkomende personen, of zaken, naar de wetten uitspraak doen: *hij staet om de volkeren te richten.* BIJBELV. *De twistzake der weduwen regten.* Iemand, ingevolge van zulk eene uitspraak, openlijk straffen: *hij is te Amsterdam geregt.* Met eene zoogenoemde regterlijke magt besturen: *Jephtah nu richttede Israël ses jaren.* BIJBELV. Oulings werd het ook voor opdisschen gebezigd: *Alle dese spijsen werden in aerde schotelen ghericht.* FLORIAN. *Rechtet der scaren, dat sijt eten.* BIJBEL 1477. Van hier *geregt*, eene aanrigting van spijs. Onzijdig, de uitspraak van het regt inroepen: *hij regt tegen zijnen vader. Soo ijemant met u rechten wil.* BIJBELV. Van hier het z. n. *regter*, enz. Voorts is *regten* naauw verwant aan *rigten*. Zie *rigten*.

REGTER, z. n., m., *des regters*, of *van den regter*; meerv. *regters*, *regteren*. Iemand, die aangesteld is, om over voorkomende personen, of zaken, naar de wetten uitspraak te doen: *Gij, rechters! oordeelt gij naar reden?* L. D. S. P. *Wie heeft u tot een overste ende richter over ons gestelt?* BYBELV. des O. T. *Wie heeft u tot een overste ende rechter over ons gestelt?* BYBELV. des N. T. Overdragtelijk, elk, die een ander beoordeelt; inzonderheid God: *want God bepaalt, als rechter, zelf ons lot.* L. D. S. P. *Soude de richter der gantscher aarde geen recht doen!* BYBELV. En de zoogenoemde regters van Israël, die dat volk tevens bestuurden: *ende daerna gaf hij haer rechters, tot op Samuel den propheet.* BYBELV. Eindelijk, is *regter*, in *scherpregter*, iemand, die een strafvonnis ten uitvoer brengt. Van hier *regterlijk*, *regterschap*. Zamenstell.: *regterambt*, *regterstoel*, enz. *Bloedregter*, *dijkregter*, *dorpsregter*, *halsregter*, *hofregter*, *kunstregter*, *landregter*, *marktregter*, *strandregter*, *vrederegter*, enz.

REGTER, bijv. n., zonder trappen van vergrooting; of liever eigenlijk de tweede vergrootingstrap van *regt*, dat oul. de plaats van dit *regter* bekleedde, even als *link* die van *linker*, of *slink* die van *slinker*. Dus lezen wij in den STATENBYBEL: *laet uwe slinckehand niet weten, wat uwe rechte doet*, en bij KIL. *rechtehand* en *slinckehand*. Nu is de *regte*, of *rechter*, hand die gene, welke men, om iets te geven, of te doen, gemeenlijk uitsteekt, en waaraan men dus eene regte strekking geeft; terwijl de *slinke*, of *slinker*, hand slap langs het lijf neder

der hangt; het welk schijnt door het woord *slink* aangeduid te worden. Het woord *regter*, zeggen wij hier, beteekent, als het bij *hand* gevoegd wordt, regtuit gestrekt: *zie daar mijne regter hand en trouw:* Voorts bezigt men het wegens al, wat aan dien kant des ligchaams is, waar zich de regter hand bevindt: *zet den regter voet vooruit. Hij draagt zijn zwaard aan de regter zijde. Soo wie u op de rechter wange slaet.* Bybelv. *Ende hieuw hem sijn rechter oore af.* Bybelv. Daar men nu aan een gebouw, een leger, en meer andere dingen, een *front*, voorhoofd, of aangezigt, toeschrijft; geeft men daaraan ook *regter* en *slinker* zijden, of *vleugels*: *de regter vleugel van dat paleis is vrij bouwvallig. De regter vleugel dreef 's vijands linker vleugel uit Frietland.* Even figuurlijk noemt men iemands voornaamsten helper en steun zijne *regter hand*. Gods *regter hand* is zijne almagt: *dan velt uw rechtehand, hun schrik, hen neder in een oogenblik.* L. D. S. P. *ô Heere! uwe rechterhand is verheerlickt geworden in macht! Uwe rechterhand ô Heere! heeft den vijant verbroken!* Bybelv. *Aan Gods regterhand zitten*, is de opperste magt naast hem bekleeden, omdat de Koningen oudtijds de aanzienlijkste van hunne onderdanen aan hunne regter hand plaatsten; gelijk als wij nopens Salomo lezen: *daerna sat hij op sijnen throon, ende dede eenen stoel voor de moeder des Koninghs setten, ende sij sat aen sijne rechterhant.* Onder ons is: *iemand de regter hand geven*, soms evenveel als: hem aan de hooger hand plaatsen. Bij andere volken is de *regter hand* wederom de lager hand. Eindelijk merken wij nog aan, dat *sommigen regter*, bij *hand*, en meer andere woorden gevoegd, tot een woord laten zamensmelten, gelijk ook *linker* en *slinker*.

REGTEVOORT, zie *regt*, bijv. n. en bijw.

REGTHEID, z. n., vr., *der*, of *van de regtheid*; zonder meerv. De hoedanigheid, welke door het bijv. n. *regt* wordt uitgedrukt, in het afgetrokkene, als eene zelfstandigheid beschouwd: *de regtheid van dien boom maakt hem des te schooner. Hebt gij de regtheid van dien hoek op de proef gesteld? Wij houden ons van de regtheid van ons geloof verzekerd. De regtheid van uw gedrag is zoo klaar nog niet bewezen.* Voorts heeft eene letterlijke opvatting van het zinnebeeldige verhaal van Adams verblijf in het Paradijs aan dit woord nog eene

bijzondere beteekenis bijgezet, welke overbekend is: *de staat der regtheid.*

REGTIGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik regtigde, heb geregtigd.* Iemand van regt tot een of ander ding verzien: *regtigt gij mij dan daartoe? Hij is daartoe allezins bevoegd en geregtigd.*

REGTS, bijw. Aan de regter zijde: *dan gaat hij regts, dan links.* Met den regter voet: *regts, links!* Met de regter hand: *hij schermt links en regts.* Zamenstell.: *regtsom: regtsom keert u,* van waar de spreekw.: *regtsom keert u spelen,* de vlugt nemen.

REGTSCH, bijv. naamw. Dat tot de regter zijde, of de regter hand behoort. In het gebruik, het tegenoverstaande van *linksch: zijt gij linksch? Neen, ik ben regtsch,* ik bedien mij tot al, waartoe ik slechts eene hand noodig heb, gemeenlijk van de regter hand.

REGTSCHAPEN, bijv. n., *regtschapener, regtschapenst.* Van *regt* en *geschapen.* Eigenlijk, regt geschapen, regt geaard. In het gebruik, braaf, deugdelijk: *dat is een regtschapen karel. Welk eene regtschapene handelwijze!* Echt: *een regtschapen krijgsman gedraagt zich gansch anders. Dat betaamt geen rechtschapen Christen!* Van hier *regtschapenheid, onregtschapen,* enz.

REGTSGELEERD, *regtsgeleerde,* zie *regt.*

REGTSTREEKS, bijw. Van *regt* en *streek.* In eene regte strekking: *die weg leidt regtstreeks naar de stad. Het eene strijdt regtstreeks tegen het andere.*

REGTSTREEKSCH, bijv. n. Zonder trappen van vergrooting. Dat eene regte strekking heeft: *behalve die regtstreeksche bedoeling had hij nog eene zijdelingsche.*

REGTTE, z. n., vr., *der,* of *van de regtte;* meerv. *regtten.* Het tegenoverstaande van *kromte.* Het regte gedeelte van een ding, dat overal niet even regt is: *hoe veel huizen staan er wel in de regtte van die straat, eer de kromte eenen aanvang neemt? In de rechtte, of door omweegen.* Hooft.

REGTVAARDIG, bijv. n. en bijw., *regtvaardiger, regtvaardigst.* Van *regt* en *vaardig.* Vaardig, of bereid en gewillig tot al, wat regt is, wat door deugd en wetten gevorderd wordt; in welken zin het alleen wegens personen gebruikt kan worden: *Noach was een regtveerdig, oprecht man in zijne geslachte.* Bijbelv. Voorts, onschuldig, die den toets van een geregtelijk onderzoek doorgestaan heeft, of

of doorstaan kan: *hij rechtveerdigh voor de onrechtveerdige.* *Hoe soude de mensche rechtveerdigh zijn bij Godt, soo hij lust heeft, om met hem te twisten*, enz. BIJBELV. Bijzonderlijk, elk, die de voorschriften van deugd en wetten jegens anderen opvolgt: *een regtschapen Christen is niet slechts matig, maar ook regtvaardig en Godsdienstig.* In dezen zin bezigt men dit woord ook wegens God: *tot een betooninge van sijne reghtveerdigheid in desen tegenwoordigen tijt, op dat hij rechtveerdig zij.* BIJBELV. *Gij zijt, ô Heer! rechtvaardig en geducht.* L. D. S. P. Wegens zaken: *het rechtveerdig oordeel Gods.* BIJBELV. *Mijne zaak is regtvaardig*, kan den toets van een geregtelijk onderzoek allezins doorstaan. *Een regtvaardige eisch, eene regtvaardige straf.* Van hier *regtvaardigen, regtvaardigheid, regtvaardiging, regtvaardiglijk, regtvaardig maken, regtvaardigmaking, onregtvaardig*, enz.

Regtvaardig, hoogd. *rechtfertig*, zweed. *rättfärdig*, zou, volgens sommigen, uit het angelf. *faerth*, gemoed, en *regt*, zamengesteld zijn geworden.

REGTVAARDIGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik regtvaardigde, heb geregtvaardigd.* Eigenlijk, regtvaardig maken. Bijzonderlijk, onschuldig maken, zoo als eenige Godgeleerden willen, dat God aan die zondaren doet, nopens welke zij stellen, dat hij hun de volkomene genoegdoening, geregtigheid, en heiligheid, van CHRISTUS schenkt, en toerekent, even als of zij nooit zonde gehad of gedaan hadden. Intusschen drukken die Godgeleerden dit veelal niet zoo zeer uit door *regtvaardigen*, en *regtvaardiging*, als door *regtvaardig maken, regtvaardigmaking.* In het gebruik is *regtvaardigen* in eene geregtelijke onderhandeling voor regtvaardig verklaren, vrijspreken: *richtet uwe knechten, vergeldende den Godtloosen, ende rechtveerdigende den rechtveerdigen.* BIJBELV. Tegen allen blaam verdedigen: *hij weet zijn doen zeer wel te regtvaardigen. Soo ick mij rechtveerdige, mijn mont sal mij verdoemen* BIJBELV. *Iemand regtvaardigen* is de billijkheid van zijne handelwijze erkennen, of dezelve verdedigen, en hem regt laten wedervaren.

REGTZINNIG, bijv. n. en bijw., *regtzinniger, regtzinnigst.* Van *regt* en *zin.* Regt van zin, van gevoelen, van ge-

loof, regtgeloovig: *bijkans elk kerkgenootschap noemt op zijne beurt zich zelf regtzinnig, en andere kerkgenootschappen onregtzinnig.* Van hier *regtzinnigheid, regtzinniglijk*, enz.

REGULIER, ond. bijv. n. en bijw., *regulierder, reguliersт.* Naar regels afgemeten, geregeld: *het is de regulierste vesting, die men ergens vindt. Zonder reguliere troepen vermag men te velde niet veel. Hij bezoekt zijnen patient regulier.* Aan orderregels gebonden, zoo als de geestelijken, die daarom den naam van *Regulieren* droegen, en welker gedachtenis te Amsterdam in de benaming van *Reguliersgracht, Reguliersbreedstraat*, enz. bewaard blijft. Van hier *regulierheid.* Dit basterdwoord stamt af van het lat. *regula.*

REI, z. n., m., *van den rei*; meerv. *reijen.* Eigenlijk evenveel als *rij.* Zie *rij.* In het gebruik eene rij van dansers, zangers, of zangeressen: *met den geheelen rei. In 't midden van den maegdelicken rei.* VOND. *Met gezang en reijen den Koning Saul te gemoete.* BIJBELV. *Den rei aanvoeren*, voordansen. *Iemand aan den rei brengen*, hem aan het dansen helpen, en, figuurlijk, hem in eenig bedrijf inwikkelen. Van hier het onz. w. *reijen*, dansende zingen: *gij hebt mijn last en klaaglijck schreijen verwisselt in een vrolijck reijen.* CAMPH. *Maar hemelsche schalmeijen, vrij schooner dan waarop dat Isrel plach te reijen.* SIX VAN CHANDEL. *Reit dan hant aan hant gereder met de geele Ceres weder.* POOT. In Rotterdam draagt dit hand aan hand geschaard dansende zingen den naam van *ruijen.* Zamenstell.: *dansrei, maagdenrei, tooneelrei, zangrei.* Zie *rui.*

REIGER, z. n., m., *des reigers*, of *van den reiger*; meerv. *reigers.* Een bekende poelvogel: *waarin verschilt een reiger van eenen ooijevaar? Ardea verkeerde in eenen reiger.* VOND. Spreekw.: *hij spuwt als een reiger*, hij braakt geweldig. Zamenstell.: *kuifreiger, lepelreiger — reigerjagt, reigernest, reigerveer*, enz.

Reiger, KIL. *reijgher*, ZWABENSPIEG. *raiger*, angels. *hragra*, nederf. *regger*, en *reier*, hoogd. *reiher*, deen. *heire*, noorw. *heigre*, zweed. *häger*, eng. en fr. *heron*, ital. *airone, aghirone*, en *agherone*, is van eenen onzekeren oorsprong.

REIJEN, zie *rei.*

REIKEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik reikte, heb ge-*

gereikt. Rekken, uitstrekken: *reik mij de hand*, rek, strek de hand uit ten mijnen behoeve. Dezelfde beteekenis heeft *reiken* in de zamenstellingen: *reik mij dat boek eens aan*, of *toe. Wie wil mij de kaars eens overreiken?* In plaats van welke zamenstell. men ook wel eens het eenvoudige *reiken* bezigt: *zij reikte hem een stuk brood.* Oulings werd het ook voor *bereiken* gebezigd: *dat hi sterren in den hemel sien soude ende reijken mochte.* Bijb. 1477. Onzijdig, zich uitrekken, uitstrekken: *de verschansingen reikten niet ver genoeg, om alles te omvatten. Mijn goedheid, die uw heilig oog geviel, reikt niet tot u.* L. D. S. P. *Ende de dorschtijt sal u reijken tot den wijnoogst, ende de wijnoogst sal reijken tot den zaeitijt.* Bijbelv. Spreekw.: *eer zult gij met de hand aan den hemel reiken*, iets doen, dat gansch onmogelijk is. Van hier *reikhalzen — aanreiken, bereiken, handreiking, overreiken toereiken, toereikend*, enz.

Reiken, Kil. *reijcken*, hoogd. en bij Notk. *reichen*, Kero, *kerehhan*, Willeram. *rachan*, nederf. *raken* en *reken*, angelſ. *raecan*, eng. *reach*, ijsl. *reikia*, ital. *recare* is verwant aan *rekken*, lat. *regere*, van waar *porrigere*, *arrigere*, *erigere* en *rectus*. Zie *regt*.

REIKHALZEN, onz. w., gelijkvl. *Ik reikhalsde, heb gereikhalsd.* Van *reiken* en *hals*. Den hals reiken, rekken, uitstrekken, om iets te gemoet te zien, en dus een sterk verlangen naar zoodanig iets betoonen: *ik reikhalsde naar dat geluk. Hij reikhalsde naar des Konings komst. Mijn haters zijn reikhalzend naar mijn dood.* L. D. S. P. Van hier *reikhalzing*. Six van Chandel. en anderen bezigen *rekhalzen*.

REIN, bijv. n. en bijw., *reiner, reinst.* Onbesmet, onbevlekt: *rein lijnwaad, reine handen. Die gewasschen is, en heeft niet van noode, dan de voeten te wasschen, maar is geheel reijn.* Bijbelv. Bijzonderlijk, vrij van melaatschheid, en andere besmettelijke krankheden: *reine schapen*, die vrij van schurft zijn. *Die schurftheijt is genezen. Hij is reijn. Daarom sal de Priester hem reijn verklaren.* Bijbelv. Voorts, vrij van eene onreinheid, die men door aanraking van eenig dood ligchaam, enz. gerekend werd te verkrijgen, of van die onreinheid gereinigd: *als sij van haren vloet reijn wort.* Bijbelv. *Rein vee* is, dat, volgens de

Mozaische wet, gegeten mogt worden: *van 't reijne vee, en van 't vee, dat niet reijn en was.* BIJBELV. Eindelijk is *rein* vrij van zedelijke vlekken en verkeerdheden: *dan zult gij mij — een reiner harte geeven.* L. D. S. P. *De reine huwelijksmin. Eene reine maagd. Een rein geweten* is, dat iemand geene misdrijven verwijt. Van hier *reinheid*, *reinig* oulings voor *rein*, waarvan *reinigen*, *reinigheid*, *reiniging*, *reiniglijk*, *reinlijk*, *reinuit*, bij KIL. naakt en bloot, ook opregt *'t quaet reijnuit voor u beleden.* CAMPH. Zamenstel.: *onrein*, enz. *ontreinigen*, enz. — *reinoogd*, voor *rein geoogd*: *reinoogde Rechter!* SCHIM. deze zamentrekking zegt Z. H. ALEWIJN, dient den dichteren niet ontnomen te worden.

Rein, ULPHIL. *hrains*, KERO *hrein*, WILLERAM:, angels., nederf., hoogd. *rein*, zweed. *ren*, ijsl. *hrein*. *Rein* beteekende oulings ook regen, en *reinen* regenen.

REINIGEN, zie *rein*.

REINVAAR, *reinvaren*, z. n., vr., *der*, of *van de reinvaar*; zonder meerv. Wormkruid, als waardoor de ingewanden van wormen gereinigd of gezuiverd worden: *gemeene reinvaar. Moskovische*, *Oostersche en Afrikaansche reinvaar*, *witte reinvaar* enz.

REIS, *reize*, z. n., vr., *der*, of *van de reis*; meerv. *reizen*. Verkleinw. *reisje*. Eigenlijk, een rid, bijzonderlijk een krijgstogt te paard. In het gebruik, evenveel welk een togt, zonder betrekking tot den krijg, de handeling, waardoor men zich van de plaats, waar men is, naar eene afgelegener plaats begeeft: *eene reis doen. Eene reis ondernemen. Gelukkige reis!* de gewone vertrouwelijke gelukwensching aan iemand, die op reis gaat. *Onze reis zal geen voortgang hebben. Waarheen is de reis? Van de reis komen. Zijne reis voortzetten*, *staken*, *veranderen*, *uitstellen. Eene reis te voet*, *te paard*, *te land*, *ter zee. Die de reize aannam.* HOOFT. *Zijne reis te voltrekken.* VOND. Van eene verre en langdurige reis bezigt men dit woord ook zonder lidwoord: *zich op reis begeven. Hij gaat op reis naar de Indie. Is uw man nog op reis?* Een keer, een maal: *het is de tweede reis dat hij mij bedriegt. Hij vergaf het hem telke reize. Gij zijt mij drie reizen eten schuldig.* Eene gewone scheepslading: *twee reizen turf*, *hout*, *kolen*, enz.

Spreekw.:

Spreekw.: *eene verloren reis doen*, in het oogmerk van zijnen togt niet slagen. *De reis aannemen*, sterven. Van hier *reijssigh*, bij Kil. ook gebruikelijk voor *reizend*, in de Bijbelv. — *reijsenaar*, bij van Hass., *reizen*, en *reiziger*. Zamenstell.: *afreis*, *dagreis*, *heenreis*, *landreis*, *marktreis*, *postreis*, *speelreis*, *tehuisreis*, *terugreis*, *zeereis*, enz. — *Reisbaar*, *reisbeschrijving*, *reisboek*, *reisbroeder*, *reisgeld*, *reisgenoot*, *reisgezel*, *reisgezelschap*, *reisgoed*, *reishoed*, *reiskelder*, *reiskist*, *reiskleed*, *reiskoffer*, *reiskousen*, *reislaarzen*, *reismaal*, *reismakker*, *reismantel*, *reispenning*, *reisrok*, *reistuig*, *reisvaardig*, *reiszak*, enz.

Reis, bij Kil. *reijse*, Otfrid., ijsl. *raisa*, zweed. *resa*, stamt af van *reizen*, hoogd. *reisen*, evenveel als *reiten*, *rijden*. Want *reijsigh* en *reijsigher* bij Kil. en *reisig* en *reisige* in het oud hoogd., beteekenden eenen *ruiter*, even als *reijsenaar*, bij van Hass. Een *reis* was een krijgstogt te paard, maar werd vervolgens wegens iederen krijgstogt gebezigd. In deze algemeener beteekenis komt *raise* reeds voor in den Zwabenspieg.; en *reisbar* was, in het oud hoogd., bekwaam, om te velde te trekken, *reisner* een krijgsknecht over het algemeen, *mitreiser* een spitsbroeder, en *reisegeld* de soldij der krijgsknechten, en al, wat de onderdanen van eenen landheer voorts tot goedmaking der krijgskosten opbrengen moesten. Eindelijk ging *reis* van de beteekenis van eenen krijgstogt over tot die van andere togten.

REISAPOTHEEK, z. n., vr., *der*, of *van de reisapotheek*, meerv. *reisapotheken*. Van *reis* en *apotheek*. Een voorraad van de noodigste artsenijen, welke men op reis met zich voert, en de kist, of het kistje, waarin zich die artsenijen bevinden: *ik neem altooos een reisapotheek mede*.

REISGELD, z. n., o., *des reisgelds*, of *van het reisgeld*; meerv. *reisgelden*, van verscheidene sommen. Van *reis* en *geld*. Het geld, dat tot het doen eener reis bepaald, of afgezonderd is: *ik nam honderd gulden reisgeld mede. Hadt gij nog al wat reisgeld bij u?* Voor de soldij der krijgsknechten enz., zie *reis*.

REISKOSTEN, meerv. z. n., m., *der*, of *van de reiskosten*; het enkelvoud is niet in gebruik. Van *reis* en *kosten*. De tot het doen eener reis noodige, of door de-

dezelve veroorzaakte kosten: *hij verzocht mij, ten zijnen gevalle naar Frankrijk te gaan, en zou alle mijne reiskosten betalen.*

REISMANTEL, z. n., m., *des reismantels*, of *van den reismantel*; meerv. *reismantels*. Van *reis* en *mantel*. Een mantel, waarvan men zich op reis bedient: *ik had mijnen reismantel vergeten.*

REISVAARDIG, bijv. n. en bijw., *reisvaardiger*, *reisvaardigst*. Van *reis* en *vaardig*. Vaardig en bereid, of gereed tot de reis: *zich reisvaardig maken. Ik was al vroeg reisvaardig.*

REIZEN, onz. w., gelijkvl. *Ik reisde*, *heb* en *ben gereisd*. Eigenlijk, rijden. Bijzonderlijk eenen krijgstogt te paard doen. Zie *reis*. In het gebruik, evenveel welken anderen togt doen: *ging uijt, om na Macedonien te reijsen*. Bijbelv. *Duik, duik, o Geldre! en laat hem vredig heene reisen.* Oudaan. *Zoo neemt ook 't schip te baet al, wat het kan, in 't reizen.* Vond. *Te lande, te water, te scheep, te voet, te paard, reizen.* Wanneer men nu de omstandigheid der reize in dezer voege, of wanneer men derzelver doel, mede uitdrukt, bezigt men bij *reizen* altijd het hulpwoord *zijn*, in de tijden, die een hulpwoord vereischen, en men zegt: *ik ben met rijtuig gereisd, naar Frankrijk gereisd*, enz.; maar, op zich zelf staande bedient *reizen* zich van het hulpwoord *hebben*; *hebt gij veel gereisd? Als hij eenigen tijd gereisd zal hebben*. Ook wordt *reizen* als een bedrijv. werkw., en dus met den vierden naamval gebezigd; doch alleen op de wijze der wederkeerende werkw.: *zich moede reizen.* Voorts is: *hij gaat reizen*, in de gemeenzame verkeering, zoo veel als: hij gaat sterven. Van hier *reizende*, dat vaak als een z. n. gebruikt wordt: *De reizende magh zich op Nassaus zorgh verlaeten.* Vond. *Reizensgezind, reizer, afreizen, bereizen, doorreizen, heenreizen, marktreizer, overreizen, uitreizen, wegreizen*, enz.

Reizen. Kil. *reijsen*, Hornegk *reiten*, hoogd. *reisen*, nederf. *resen*, zweed. *resa*, is naauw verwant aan *rijden*. Zie *reis*.

REK, z. n., o., *des reks*, of *van het rek*; meerv. *rekken*. Verkleinw. *rekje*. Wordt veelal met *rak* verwisseld, maar bijzonderlijk gebezigd wegens een werktuig, waarop de vrouwen haar linnen droogen: *hang die mut-*

mutsen eens op het rek. Zamenstell.: *hoenderrek*, *linnenrek*, *schotelrek.* Zie voorts *rekke*, en *rekken.*

REK, z. n., m., zie *rekken.*

REKEL, z. n., m., *des 'rekels*, of *van den rekel*; meerv. *rekels.* Het mannetje van eenen hond: *is het een rekel, of eene teef? Houdt den rekel kort aan bant, of hij bijt.* VOND. Een groote hond, zonder onderscheid van geslacht: *loop, rekel!* Een buffelachtig mensch: *Wat zou het zijn! Het is een rekel, een regte rekel door en door.* Bij KIL. is *rekel* ook een gierig mensch. Van hier *rekelachtig.* Zamenstell.: *bandrekel*, een groote hond, die steeds aan den band ligt: *hij ligt daar als een bandrekel*, in eene luije houding.

Rekel, hoogd. *rekel*, zweed. *rakel*, schijnt verwant aan het fr. *raccaille*, eng. *rascalitij*, en aan *rakker*, in de beteekenis van een' hond.

REKENEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik rekende, heb gerekend.* Met asch bedekken: *zij rekent het vuur*, Zamenstel.: *inrekenen*, *oprekenen.* De eigenlijke beteekenis is klouwen, harken; en het stamwoord is *reek*, *raak.* Zie *reek.*

REKENEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik rekende, heb gerekend* Eigenlijk op eene reek brengen, bij een tellen, waarin het begin van alle rekenkunst bestaat: *gij moet het eene zoo wel rekenen, als het andere. Wat rekent gij voor den wijn? Mijne moeite niet eens gerekend.* Bijzonderlijk, elk ding bij zijne eigene soort optellen: *hij rekent zich onder de eerlijke lieden. Honden, wolven, hijenas, vossen en jakhalzen, worden onder een en hetzelfde geslacht gerekend. En hij is met de misdadige gerekent.* BIJBELV. Voorts, een ding beoordeelen en waarderen: *dat zou ik zonde rekenen. Om wiens wille ik alle die dingen schade gerekent hebbe.* BIJBELV. En met een voorzetsel: *ik reken mij dat gansch niet tot oneer. Het sal hem tot eenen vloek gerekent worden.* BIJBELV. Onzijdig: *ik reken, dat zulks mijn pligt is.* De rekenkunst beoefenen: *zij rekent al heel wel. Hoe lang heeft hij al gerekend?* Het een en ander door rekenen vereffenen: *wanneer zullen wij zamen eens rekenen? Als hij begon te reeckenen.* BIJBELV. Een wel gewikt en berekend vertrouwen opvatten en koesteren: *reken steeds op mijne vriendschap. Kan men op dien man wel genoegzaam rekenen?* Den tijd der bevalling eener zwan-

 gere

gere vrouw bepalen: *wanneer rekent zij? Ik reken tegen November*. Van hier *rekenaar*, *rekening*, *rekenschap*. Zamenstell.: *aanrekenen*, *afrekenen*, *doorrekenen*, *mederekenen*, *misrekenen*, *narekenen*, *oprekenen*, *overrekenen*, *toerekenen*, *uitrekenen*, *verrekenen*, enz. — *rekenboek*, *rekenbord*, *rekenfeil*, *rekenlei*, *rekenkamer*, *rekenkunde*, *rekenkundig*, *rekenkunst*, *rekenkunstig*, *rekenmeester*, *rekenpenning*, *rekenschool*, *rekentafel*, *rekentuig*, *rekenwijze*, enz.

Rekenen, hoogd. *rechnen*, Ulphil. *rachnan*, zweed. *rakna*, ijsl. *reikna*, deen. *regna*, angelſ. *reccan*, eng. *reckon*, pool. *rachowatij*, ſtamt af van *reek*, zie *reek*.

REKENING, z. n., vr., *der*, of *van de rekening*; meerv. *rekeningen*. Verkleinw. *rekeningje*, ook *rekeningetje*. Verantwoording van doen en laten: *geene heeren oit kende in mijn gebied, noch rekeninge gaf*. Vond. In dezen zin is *rekenschap* intusſchen gebruikelijker: *hoewel ik tot geen rekenschap gehouden ben, wilze u evenwel geeven*. Hooft. Verantwoording van ontvangst en uitgave: *wanneer doet hij rekening? Ik verwacht van u binnen kort rekening, bewijs*, enz. Onderlinge vereffening van het een en ander: *die reeckeninge met sijne dienstknechten houden wilde*. Bijbelv. *Dorpsrekening*, *kerkerekening*. *Wanneer hebben wij rekening?* Aanteekening van geleverde waren, en andere dingen, waarvoor men geld van iemand in te vorderen heeft: *gij moet het maar op mijne rekening zetten. Dat zal eene geduchte rekening worden*. Een afſchrift van die aanteekening: *ik verwacht eerstdaags de rekening. Op welk een zegel moet die rekening ſtaan? Hij moet mij daarvan een rekeningetje geven. Zijn de rekeningen nog niet ingekomen?* Voorts, een opgevat, en gekoeſterd vertrouwen: *maakt gij daar ook eenige rekening op? Men kan geene rekening op hem maken*. De bepaling van den tijd der bevalling eener zwangere vrouw: *zij is haast op hare rekenng. Ik vrees, dat hare rekening niet wel uitkomeni zal. Het is voor mijne rekening*, ik ben daarvoor verantwoordelijk. *Iets op iemands rekening ſtellen*, iemand iets te laste leggen. *Iemand iets op rekening geven*, hem het geven, om het vroeg of laat met hem te verrekenen. *Zijne rekening ergens bij niet vinden*, er geen voordeel uithalen. *Eene verkeerde rekening maken*,

ken, zich een ding, of deszelfs gevolgen averegts voorſtellen. *Het gaat niet naar mijne rekening*, naar mijne gisſingen en vooruitzigten. Zamenſtell.: *kasrekening*, *tijdrekening*, enz.

Rekening, nederſ. *rekenung*, hoogd. *rechnung*, eng. *reckoning*, ſtamt af van *rekenen* en *reek*. Zie *rekenen*.

REKENMEESTER, zie *rekenen*.

REKENSCHAP, zie *rekenen* en *rekening*.

REKKE, z. n., vr., *der*, of *van de rekke*; meerv. *rekken*. Een lange ſtok, een vogelaarsſtok: *neemt de rekke mede*.

Rekke, bij Kil. *recke*, is evenzeer verwant aan het hoogd. *recke*, en aan ons *rek*, en *rak*, als aan *recht*, dat in het Ditmarſische eene lat aanduidt, en aan *rick*, dat in het nederſ. dezelfde beteekenis heeft. De oorſprong van al deze woorden is *rekken*.

REKKELIJK, zie *rekken*.

REKKEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik rekte*, *heb* en *ben gerekt*. Een ding van weerskanten aanhalen: *gij moet mij dat linnen helpen rekken. Dat leder is te veel gerekt. Zij rekten hem op de pijnbank allergeweldigst.* Verlengen, in de figuurlijke gezegden: *den tijd rekken*, *een geſprek*, *vertoog*, enz. *rekken*. *'t Verlangen de uuren reckt.* Vond. Wijder maken, uitbreiden: *rek die kouſen maar een weinig*, *dan zullen zij niet te naauw zijn. Mijn muiren zoo gerekt*, *mijn ſoo gerekten grond.* Huijgens. Voorts zegt men wegens een mensch, die zijne ledematen al wringende uitſtrekt, dat hij *zich rekt*: *gij rekt u*, *als of gij nog niet uitgeſlapen hadt*; of men gebruikt daaromtrent het werkw. *rekken* onzijdig: *foei! wat is dat rekken en geeuwen!* Ook is het onzijd. *rekken* evenveel als langer en wijder worden: *dat touw rekt geweldig. Al valt u dat kleed nog wat naauw*, *het zal wel rekken.* Van hier *rek*, de daad van rekken: *ik neem aan*, *om dat touw in eenen rek aan ſtukken te trekken*; ook voor rekking: *er is geen rek in dat leer*; — *rek*, of *rak*, zie *rek*, het daaraan naauw verwante *rekke*, *rekkelijk*, toegevend, *rekkelijkheid*, het volgende *rekken*, *rekker*, *rekking*, *rekſter*. Zamenſtell.: *rekbank*, *rekdraad*, *reklaars*, *rekleer*, leer, dat uitrekt, laarzenleer, — *rektuig*, *uitrekken*, enz.

Rek-

Rekken, hoogd., *recken*, Notk. *recchan*, Ottfrid. *reken*, Ulphil. *raikjan*, angelſ. *raecan*, zweed. *racka*, ijsl. *reikia*, lat. *regere*, is verwant aan *reiken*, *trekken*, *ſtrekken*, en drukt het aangeduide bedrijf door zijnen klank zeer gevoegelijk uit.

REKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik rekte*, *heb gerekt*. Eigenlijk, wegens paarden, die, zoo als de Franſchen het uitdrukken, *ventre à terre*, met den buik op den grond, loopen, en zich dus ten ſterkſte uitrekken: *ſprong morrende op zijn kar*, *en dee de paerden rekken*. Vond. Overdragtelijk, wegens een mensch, die hard loopt: *hij gaat rekken*. Van hier *rek*, de daad van dit *rekken*: *wat nam hij eenen rek!*

REKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik rekte*, *ben gerekt*. Op het rek gaan: *zijn de hoenders al gerekt?*

REKLAARS, zie *rekken*.

REKLEER, zie *rekken*.

RELLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik relle*, *heb gereld*. Evenveel als *rallen*, *ſnappen*, *klappen*: *zij relde daar den ganſchen dag van*. *Dat rellen is lastig*. *En men hoorde dapper rellen*. Gesch. Van het oude *rel*, z. n, m., *geraas*, *geſnap*, *ſpotternij*: *Sust uwen rel*. Spel. v. Sinn., nog overig in het verkleinw. *relletje*, telkens herhaald vertelſeltje: *hebt gij dat relletje al gehoord? Dat is een relletje geworden*; en het onderwerp, waar van men relt: *hij is het relletje van de ganſche ſtad*. Voorts *gerel*, *relling*.

RELMUIS, z. n., vr., *der*, of *van de relmuis*; meerv. *relmuizen*. Hoogd. *relmaus* en *relle*. Veldmuis, aardmuis, een dier, dat, even als de ratten, onder het geſlacht der muizen gerekend wordt, anders den naam van *zevenſlaper* voert, en dien van *ſlaaprat* met de groote *Hazelmuis* gemeen heeft: *men mestte en at weleer te Rome relmuizen in menigte*.

REMONSTRANT, z. n., m., *des remonſtrants*, of *van den remonſtrant*; meerv. *remonſtranten*. Eene onduitſche benaming van Christenen, die te onregt dikwijls met den naam van *Arminianen* beſtempeld worden, aangezien zij zich juist daarin van anderen onderſcheiden, dat zij aan geene menſchelijke leeringen en voorſchriften eenig verbindend gezag toekennen: *de echte remonſtrant laat zich door geene formulieren kluisteren*. Van hier *remonſtrantendom*, *remonſtrantsch*. De be-

benaming is ontleend van eene *remonstrantie*, weleer door eenige Remonstranten bij 's Lands bestuur ingeleverd. *De historie der Remonstranten, beschreven, schoon slechts gedeeltelijk, door Regenboog.*

REMPEL, zie *rimpel*.

REN, *run*, z. n., m., *des rens*, of *van den ren*; meerv. *rennen*. Een snelle loop: *de paarden loopen op eenen ren. Hij snelde op eenen ren daarheen. Met vollen ren.* Vond. *Met vollen run.* Hooft. Bepaaldelijk, het loopen in eene renbaan: *elken ren was hij ver vooruit. Hij struikelde reeds in den eersten ren.* Een bijzondere aanval van Kampvechters, die met de speer op elkander aanrennen: *hij trof hem in den tweeden ren. Er liepen drie rennen af, voor dat hij zijne tegenpartij uit den zadel ligtte.* Het stamwoord is *rennen*.

RENBAAN, zie *rennen*.

RENBODE, zie *rennen*.

RENDIER, z. n., o., *des rendiers*, of *van het rendier*; meerv. *rendieren*. Van *rennen* en *dier*. Een viervoetig beest, 't welk den eenigen rijkdom der Laplanders uitmaakt: *het rendier vult in weiden van mos zijne uijers met room. De rendieren trokken de sleden voort met de snelheid van den wind.*

RENEGAAT, ond. z. n., m., *des renegaats*, of *van den renegaat*; meerv. *renegaten*. Van het middeleeuw. lat. *renegatus*, *renegare*, verloochenen. Iemand, die zijnen godsdienst verlaat, en tot eenen anderen buiten het Christendom overgaat; bijzonder gebruikelijk van Christenen, die den Mahomedaanschen godsdienst omhelzen. Van hier de spreekwijs: *een turk is nog beter, dan een renegaat.*

RENET, z. n., vr., *der*, of *van de renet*; meerv. *renetten*. Verkleinw. *renetje*. Zeker slag van appelen: *blanke, gele, graauwe, groene, zoete, zure, renetten. Fransche renetten*, enz.

Renet, eng. *rennet*, hoogd. *renette*, is ontleend van het fr. *reinette*, dat eenen appel der Koningin aanduidt.

RENLOOP, zie *rennen*.

RENNEN, onz. w., gelijkvl. *Ik rende, heb gerend.* Snel loopen: *wie rent daar naar ons toe? Hij rent in 't heetste vuur met lans, pistool en zwaard.* Soms heeft het, even als *loopen*, eenen vierden naamval bij zich,

als

als of het bedrijvend ware: *iemand overhoop rennen.* Van hier *ren*, *renbaan*, loopbaan, *renbode*, postbode, *renloop*, *renperk*, renbaan, *renprijs*, *renspeer*, *renspel*, *renstrijd*, *renwagen*, bij Oud: *uitgeploft uit de renwagen*, enz. *Aanrennen*, *overrennen*, *uitrennen*, *voortrennen*, *wegrennen*. enz. Vond. bezigt *rennen* voor vliegen. Oul. was de onvolmaakt verleden tijd *ran*: *wat daar ut ran*, bij Lod. van Velth., eigenlijk: wat daaruit voortsproot. Ook bezigde men *geronnen*, voor *gerend*, in het verleden deelwoord: *na datter soo lange gesloopt, gejaeght ende geronnen is.* R. Visser.

Rennen, anders ook *runnen*, hoogd. *rennen*, nederf. *rönnen*, zweed. *rauna*, angelf. *aernan*, *ijrnan*, eng. *run*, vrief. *rinnen*.

RENPERK, zie *rennen*

RENTE, z. n., vr., *der*, of *van de rente*; meerv. *renten*. De opbrengst van vaste goederen en uitgezette gelden: *dat land brengt zijne renten zeer wel op. Ik zet mijn geld op renten. Leven van zijn renten*, ook *op zijn renten*: *dat ghij op uwe renten leeft.* Gesch. Figuurlijk:

Het voorjaer, nu de winter scheit,
Brengt, als een jarelijke rente,
Zijn bloemen, rijk van verwen, voort. Vond.

Ook bezigt men het hiervan gemaakte werkw. *renten*, voor aan renten opbrengen: *wat dat Ingelent renten mochte.* L. v. Velth. *Rentende drie gulden ten honderd.* Van hier *rentbaar*, *renteloos*, zonder rente, zonder winst, *rentenier*, bij Hooft *rentier*, *rentenieren*, van zijn inkomen leven, *rentenierster*. Zamenstell.: *erfrente*, *grondrente*, *leenrente*, *lijfrente*, *losrente*, enz. — *rentebrief*, *renthesser*, *renthesster*, *rentkamer*, *rentmeester*, ontvanger, penningmeester, *rentmeesterschap*, *rentschuld*, enz.

Rente, hoogd. *rente*, fr. *rente*, eng. *rent*, in de taal van wallis *rhent*, zweed. *ranta*, sp. *renta*, ital. *rendita*, schijnt van het lat. *rendere*, voor *reddere*, terug geven, af te stammen. De Ouden bezigden voor *rente* ook *reveninge*, van het lat. *revenire*; en *de kamer van reveninge* was het geen men nu noemt *de rekenkamer.*

RENTELOOS, zie *rente.*

RENTEN, zie *rente.*

RENTENIER, zie *rente.*

RENTENIEREN, zie *rente*.
RENTMEESTER, zie *rente*.
REP, *in rep en roer*, zie *reppen*.
REPEL, z. n, m., *des repels*, of *van den repel*; meerv. *repels*. Een vlashamer: *geef mij den repel eens aan*. Van hier *repelen*, vlas beuken, of schillen, bij Kil. *repen*, *reepen*, *roopen*, *ruepen*, en *ruppen*, vanwaar *repe*, dat bij Kil. zoo veel als *repel* is. In Overijsſel bezigt men *reppelen*: *vlas reppelen*; en daar beteekent het: vlas over een plank met ijzeren pennen halen, om er de zaadknoppen af te trekken.
REPPEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik repte*, *heb gerept*. In ſterke beweging brengen: *rep u*. *Hij rept zich lustig*, *als het er op aankomt*. *Geef vier*, *Konſtapel*, *is 't*, *wanneer de kiel zich rept*. Vond.

En wanneer ik, *heel begeerlik*,
Kusſen quam uw montje teer,
Repten uw lipjes, *docht me*, *weer*. Hooft.

Dus vindt men *de trommel reppen*, *'t geweer reppen*, bij de vlaardinger rederijkers, voor het geweer behandelen. Van hier *gerept* en *ongerept*: *eene ongerepte maagd*. Overdragtelijk, tot het onderwerp van een geſprek maken: *die zaak werd niet gerept*. Ook met van: *het duurde lang*, *eer men daarvan repte*. Van hier *rep en roer*, volle beweging: *de vijandelijke vloot zette de kust in rep en roer*, bragt alles op de been, veroorzaakte eene algemeene opſchudding. Zoo ook *in rep en roer zetten* — *in rep en roer ſtaan*, *reppelijk* en *onreppelijk*, enz.
REPUBLIEK, z. n., vr., *der*, of *van de republiek*; meerv. *republieken*. Verkleinw. *republiekje*. Een zoogenoemd gemeenebest, waar het volk de oppermagt door zijne vertegenwoordigers uitoefent: *de voornaamſte republieken zijn thans die van Noordamerika en Helvetie*. Van hier *republikein*, *republikeinſch*, enz.

Republiek, hoogd. *republik*, eng. *republick*, is ontleend van het fr. *republique*, dat van het lat. *respublica* afſtamt.
RESPIJT, ond. z. n., o., *des reſpijts*, of *van het reſpijt*; zonder meerv. Van het fr. *reſpit*. Uitſtel, tijdvergunning: *ik gaf hem nog twee dagen reſpijt*. Kil. heeft *reſpijt*, *reſpirandi ſpatium*, tijd om adem te ſcheppen, en dus uitſtel — ook *cesſatio*, *moratoria prorogatio*.

REST, z. n., vr., *der*, of *van de rest*; meerv. *resten*. Verkleinw. *restje*. Al, wat er van eenig ding overschiet, of achterblijft: *twee van drie, rest een. De rest van het eten, van het linnen. Betaal mij de rest van het verschuldigde. De rest te verhaalen*. HOOFT: *De reste koomt vergeefs om hulp en troost*. VOND. *Duizend gulden, en de rest*, of 't geen er meer is. *In rest blijven*, het verschuldigde niet geheel afbetalen. *Iemand de rest geven*, hem ten volle afmaken, of bederven. *Hij heeft de rest*, hij is volkomen afgemaakt, of beschonken. Van hier *resten*.

Rest, hoogd., eng. *rest*, fr. *reste*, ital. *resto*, sp. *resta*, stamt af van het lat. *restare*.

RESTEN, onz. w., gelijkvl. *Reste, heeft gerest* Overschieten, overblijven: *maer dat daerin 't leste oordeel noch rest*. CLAR. SPIEG. *Wat rester, dan dat ghij mijn tredt* enz. CAMPH. Van hier, met een basterduitgang *resteren*: *want nu resteerde er nog te zingen*. POOT. Oul. bezigde men ook *resten* voor *rusten*: *noch daer si op resten mach mede*. L. V. V.

RETIG, zie *reet*.

REU, z. n., m., *van den reu*; meerv. *reuen*. Een rekel, het mannetje van eenen hond; bij KIL. *reud, reudhond*. Spreekw.: *hij bijt reuen en teven*, hij laat niemand onaangerand.

REUK, z. n., m., *des reuks*, of *van den reuk*; meerv. *reuken*. Verkleinw. *reukje*. Eene fijne uitwasemings uit verschillende dingen, welke de zenuwen van den neus aandoet; *dat heeft eenen liefelijken reuk. De kamer werd van den reuk vervuld. Dewijl gij uwen reuk onder een mengt*. VOND. *De reucke uwer kleederen is als de reucke van Libanon*. BIJBELVERT. Overdragtigl: *Ik rieck den zoeten reuck van vrede die hij baert*. VOND. *Ik heb er den reuk van weg. Hij is in geen goeden reuk*, men vertrouwt hem niet, men spreekt met geen lof van hem. Het vermogen, om die fijne uitwasemingen te bemerken en te onderscheiden: *zij heeft haren reuk verloren. Hij is scherp van reuk. De geuren zijn voor den reuk hetzelfde, als de kleuren voor het gezigt*. Van hier *reukeloos*, van het gezegde vermogen ontbloot, of zonder geur. Zamenstell.: *reukaltaar, reukbal, reukdoos, reukfleschje, reukmenger, reukpeer, reukpoeder, reukstof, reukvat, reukwater*,

ter, *reukwerk*, *reukwerker* enz. *Muskusreuk*, enz. Oul. was *reukzaam* ook in gebruik: *reuksame Pericons roos*. K. v. Mand.

Reuk, hoogd. *geruch*, stamt af van *ruiken*, en is verwant aan *rook* en *rooken*. Zie deze woorden. Het hebr. ריח *reuk*, komt hier mede in aanmerking.

REUKELOOS, zonder reuk. Zie *reuk*.

REUKELOOS, zie *roekeloos*.

REUS, z. n., m., *van den reus*; meerv. *reuzen*. Verkleinw. *reusje*. Een ongemeen lang mensch: *de reus Goliath*. *In die dagen waren der reusen op der aerde*. Bijbelv. Overdragtelijk, al, wat in vergelijking van iets anders groot is; *hij is een reus nevens mij*. *De Olifant is een reus onder de dieren*. *Dat is een reus onder de bergen*. Van hier: *reusachtig*, *reusachtigheid*, *reuzin*. Zamenstell.: *reuzenaard*, *reuzenbeeld*, *reuzenhand*, *reuzenkind*, *reuzenkracht*, *reuzenschrede*, *reuzenstrijd*, *reuzenvoet*, *reuzenwerk*, enz.

Reus, bij Kil. *reuse*, *rese*, zweed. *rese*, ijsl. *hrese*, hoogd. *riese*, Otfrid. *risi*, Notk. *riso*, stamt af van *rijzen*, even als *reselick*, *resigh*, *reijsigh*, bij Kil.

REUTEL, z. n., m., *des reutels*, of *van den reutel*; zonder meerv. Het geluid der ademhaling van een mensch, welks longpijpen met bloed of slijm aangevuld zijn, zoo als dit het geval bij stervenden is: *hij heeft den reutel al in de keel*.

REUTELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik reutelde*, *heb gereuteld*. Eigenlijk, het geluid, dat onder *reutel* beschreven is, geven: *het zal niet lang duren*; *hij reutelt reeds*. Voorts, morren, knorren: *dat onophoudelijk reutelen verveelt mij geweldig*. Ook kakelen, snappen: *begint gij weer daarvan te reutelen?* Van hier *reutel*, *reutelaar*, een grompot, en *gereutel*, gemompel, enz. Zie *gereutel*.

Reutelen, en *ratelen*, wordt bij Kil. verwisseld met *rotelen*; gelijk als dit in de Bijbelv. ook voor *ratelen* gebezigd wordt: *tegen hem rotelt de pijlkoker*. Nu zijn *reutelen* en *rotelen* ook, evenzeer als *ratelen*, van het geluid, dat daardoor uitgedrukt wordt, ontleend.

REUTER, z. n., m., *des reuters*, of *van den reuter*; meerv. *reuters*. Verkleinw. *reutertje*. Eene zeef: *gij moet den reuter maar wat schudden*.

REUZEL, z. n., o., en mannel., *des reuzels*, of *van het* —

van den reuzel; meerv. *reuzels*. Verkleinw. *reuzeltje*. Het smeer, dat in den buik der varkens groeit: *dat is zoo vet, als reuzel. Hij houdt al den reuzel der geslagte zwijnen voor zich. Dat varken heeft een klein reuzeltje*. J. DECK. bezigt het ook mannel.: *Ick zou bijnaar mijn' reuzel scheuren*. Overdragtelijk ook het vet, 't welk een mensch bij zich heeft: *mijn reuzel smelt in mijn lijf van de warmte*. Zamenstell.: *reuzelkoek, reuzelpot, reuzelvet, reuzelworst*, enz. Bij KIL. vindt men *roselsmeer, russelsmeer*; en hij verwisselt *resel* en *russel* met *reusel*. Ook schijnt het met *ruetsel* en *russel*, bij KIL. *pinguedo*, en met *roet* verwant te zijn. Zie *roet*.

REVELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik revelde, heb gereveld*. Bij KIL. ook *reven*. Suffen: *hij is ellendig aan het revelen. Wie dwaas hier tegens revel*. JOH. VAN VOLLENH. *En dunckt het u, dat ick noch revel zonder reden*. VOND. *Ik ga hier voorbij, hoe ze revelen*. OUD. Van hier *revelaar, revelaarster, reveling*, sufferij.

Nu Ariadne cloeck, en bant met al uw macht,
Dees revelinge uijt uw besighe gedacht. HOOFT. —

Somtijds doorkneden ze haar redenen met ontijdige revelingen. OUD. Dit woord schijnt verwant aan het fr. *rêver*.

RIB, *ribbe*, z. n., vr., *der*, of *van de rib, ribbe*; meerv. *ribben*. Verkleinw. *ribbetje*. Een der bogtige beenderen, die bij menschen en zoogdieren van weerskanten uit den ruggegraad voortkomen, hart en longen omringen, en de borst vormen: *lange ribben, korte ribben*; — *daar is eene rib in zijn lijf gebroken. Tusschen de derde en vierde rib*. HOOFT. *Godt bouwede de ribbe, die hij van Adam genomen hadde*. BIJBELV. Overdragtelijk, een stuk vleesch, dat aan de ribben van een slagtbeest gegroeid is: *wij aten gerookte rib*. Eene dunne balk: *laat dat hout tot ribben zagen. Zijn die ribben niet te zwaar voor dat dak?* De kromme inhouten, die den buik van een schip vormen: *de ribben kraakten van dien schok*. De vezelen van kruiden, bladeren, enz.: *dat koolblad heeft stevige ribben*. Die gedeelten van den omtrek van zeker slag van meloenen, waaraan hetzelve den naam van *geribd* verschuldigd is: *hoe vele ribben heeft die meloen?* Spreekw.: *dat stoot mij op de ribben*, dat knakt mij geweldig. *Dat kleeft aan de ribben*, daar wordt men vet

van.

van. *Dat zet wat aan de ribben*, dat geeft goed voordeel. Zamenstell.: *ribbestuk*, *kalfsrib*, *osserib*, *varkensribbetjes*, enz. Voorts komt van *rib* nog *ribbezakken*, in de gemeene verkeering, voor met slaan en stooten aandrijven: *men moet hem onophoudelijk ribbezakken*.

Rib, hoogd. *rippe*, bij RHABANUS MAURUS *ribbi*, in het wendisch *rebru*, zweed., ijsl. *ref*, eng. *rib*, is van eenen Noordschen oorsprong.

RID, z. n., m., *des rids*, of *van den rid*; meerv. *ridden*. Verkleinw. *ridje*. *Rid* is eigenlijk voor *rijd*, van *rijden*. Een der onderscheidene wedloopen van een paard, dat naar den prijs dingt: *er zijn twee ridden gedaan*. *Het volgende rid moet alles beslissen*. *Dat is een klein ridje*. Dit verkleinw. gebruikt men ook voor de daad van rijden: *willen wij eens een ridje doen?* Voorts moet *rid* oulings een bepaald getal van rijders hebben aangeduid. Want deze beteekenis schijnt het nog te hebben in de zamenstell.: *ridmeester*, *ridmeesterschap*. Veelal zegt men ook *rit*, met eene *t*: *de paarden liepen twee ritten*. En daarvan dan het onzijd. werkw. *ritten*, voor wild en woest op en neer, en langs de straat loopen.

RIDDER, z. n., m., *des ridders*, of *van den ridder*; meerv. *ridders*, Verkleinw. *riddertje*. Eigenlijk, iemand, die tot een rid, een bepaald getal van rijders, behoort; bijzonderlijk iemand, die in den krijg te paard dient; iets, het welk oudtijds enkel door lieden van hoogen en lagen adel gedaan werd. Onder het gebied der Frankische Koningen trokken Edelen en Vrijlingen te velde; en zij, die iets dappers bedreven, werden verhoogd, de edelen tot ridders, de vrijlingen tot edelen, elk met nieuwe wapenschilden vereerd, tot onderscheiding van het gemeen. *Vruchtloos zocht men ridders en landzaten in het harnas te jagen*. *De vrome ridder gespt zijn zwaard en spooren aan*. Daar nu zulke ridders zich in hunne steekspelen door bijzondere kleuren, of andere teekens, van elkander onderscheidden, kreeg de naam van *ridder* welhaast de beteekenis van iemand, die met een onderscheidend eereteeken versierd is: *ridder van het gulden vlies*, *van den kousseband*, *van den adelaar*, enz.; of die tot eene orde behoort, welke zulk een eereteeken draagt: *ridder van de koninklijke orde van verdiensten*. *Ridder van de*

 Mal-

Malthezer orde. Een stoet van edelen, vrijheeren, ridderen, graven. VOND. In dezen zin is *ridder* thans enkel nog gebruikelijk, en in dien van eigenaar van een adelijk goed, welks voormalige bezitters in den krijg te paarde dienden: *beschreven ridder op den landdag. Iemand ridder slaan* is hem met zekere plegtigheden in eene ridderorde inlijven. *Hij wordt ridder te voet*, hij geraakt in mingunstige omstandigheden. *Het is een ridder van de droevige figuur*, eigenlijk, iemand, die een treurend beeld in zijn schild voert, maar, in de gemeenzame verkeering, iemand, die er ellendig uitziet. Oulings werd *ridder* ook voor *rijder* genomen: *Die te peerde dikwils sitten,*

Hoe goe ridders datse zijn,

Voelen dikmaels smart en pijn. GESCH.

Ook voor *soldaat*, in 't algemeen: *soe sende hi vijf hondert ridders (milites).* Van hier *ridderlijk*, tot eenen ridder behoorende, en kloek, dapper, *ridderschap*, enz. Zamenstell.: *ridderhof*, *ridderleen*, *ridderorde*, *ridderspel*, *ridderspoor*, *ridderstand*, *ridderteeken*, *riddertogt*, enz.

RIDDERSCHAP, z. n., vr., *der*, of *van de ridderschap*; meerv. *ridderschappen*. Volk te paard: *en van de Moab aen, en Ammons ridderschap.* VOND. De gezamenlijke leden van eene ridderorde: *oock gaet het vast, dat d'orden der Duitsche ridderschap zoo wijt befaemt geworden.* VOND. De gezamenlijke bezitters van ridderlijke goederen: *hij was beschreven in de ridderschap van Holland. Van de voornaamste der verbitterde ridderschap.* HOOFT. Onzijdig, eene ridderlijke waardigheid: *die door dappre daaden het ridderschap bevocht.* HOOFT. *Hij ziet zich met het Koninklijk ridderschap beschonken.* In de GULDEN LEGENDE vindt men *dat ridderschap* voor de gezamenlijke ridders. Zie *schap*.

RIDDERSPOOR, z. n., vr., *der*, of *van de ridderspoor*; meerv. *ridderspooren*. Verkleinw. *ridderspoortje*. Eene bloem, van welke eene soort inheemsch is, maar andere soorten uit Romanie en Siberie afkomstig zijn: *uwe ridderspooren schijnen reeds verwelkt. Enkele en dubbele, witte, roode, blaauwe, purpere, bonte, ridderspooren.* Van *ridder* en *spoor*, omdat de bloem eenigzins aan zulke sporen gelijkt, als de ridders oudtijds droegen.

RIDSCH, bijv. n. en bijw., *ridscher*, *ridschst*. Bij Kil. *ritsch*. Tot paren geneigd, verhit, geil: *dat beest is ridsch*. *Eene ridsche teef*, een parensgezind wijfje van eenen hond, en ook wel eens een geil vrouwspersoon. Dit *ridsch* is in Vriesland het gebruikelijkste, maar elders bedient men zich meer van *ridsig*. Oulings schreef men meest *ritsch*, *rits* en *ritsig*: *ritse vrouwen*. J. H. Krul.

RIDSELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik ridselde*, *heb geridseld*. Voortdur. werkw. van *ridsen*. Eene ligte beweging der bladeren, die een ligt geruisch verwekt: *er ridselt geen blad*. *Het ridselen van een blad doet hem beven*: *Gelijk een booswicht schrikt op 't ritslen van een blad*. J. D. Marr. Van hier *ridseling*, eene kleine beweging, ligte aanraking; *een leefbre ritseling doorkruipt haar 't ingewand*. Hooft. Ook *geridsel*. Dit woord is van het geluid der ridselende bladeren ontleend.

RIDSELING, zie *ridselen*.

RIDSEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik ridste*, *heb geridst*. Prikkelen, in beweging brengen, aanzetten. Het zamengestelde *aanridsen* is meest in gebruik. Zie dit woord. Van hier *ridsch*, *ridsig* en *ridsigheid*. Zamenstell.: *aanridsen*, waarvan *aanridsing*, *aanridselen* en *aanridseling*, afstammen, *ridsijzer*, enz.

Ridsen, hoogd. *reitzen*, zweed. *reta*, lat. *irritare*, gr. ἐρέθειν, ἐρεθίζειν, is zijne beteekenis aan zijnen klank verschuldigd.

RIDSIG, bijv. n. en bijw., *ridsiger*, *ridsigst*. Hetzelfde als *ridsch*. Van hier *ridsigheid*. Het stamwoord is *ridsen*.

RIEKEN, onz. en bedr. w., ongelijkvl. *Ik rook*, *heb geroken*. Onzijdig, fijne uitwasemingen, die den neus prikkelen, van zich geven: *dat riekt wel en aangenaam*. *Uit tijm gezogen heeft*, *en rieckende violen*. Vond. *Heere! Hij rieckt nu al*. Bijbelv. Bedrijvend, de gezegde uitwasemingen met den neus inademen, zoo dat dezelve daardoor geprikkeld wordt: *ende de Heere roock dien lieflicken reuck*. *Hij rook er amberlucht en dronck er neckterdranck*. Vond. In beide beteekenissen gebruikt men intusschen hedendaags veelal *ruiken*; gelijk als men *ruiker* in plaats van *rieker* bezigt, schoon men zich in *welriekend* aan *rieken* houdt. Zie *ruiken* en *rooken*; want

Rieken, oulings *riecken*, hoogd. *riechen*, angelſ. *reac*, nederſ. *ruken*, in Vriesland *roeken*, verſchilt niet van *rooken*, waarvoor Notk. *riechen* gebruikt; en de beteekende zaak van *rooken* heeft ook veel overeenkomst met die van het onzijdig *rieken*. In het hebr. is הריח *rieken*.

RIEM, *z.* n., m., *des riems*, of *van den riem*; meerv. *riemen*. Eigenlijk, genoegzaam even hetzelfde als *reep*; eene lange, ſmalle ſtrook, van eenig ding afgeſneden. In het gebruik, eene lederen ſtrook: *hij gordt eenen riem om zijn lijf. Die ook onwaerdig ben, den riem van zijnen ſchoen t' ontbinden*. D. Deck. Overdragtelijk, een breede lederen gordel, geſchikt om er eene aanmerkelijke hoeveelheid gelds in te bergen: *bezwijkt gij niet onder het gewigt van uwen riem?* Eene roeiſpaan: *een galeiboef aan zijnen riem gekluisterd. Rept u toch wat met de riemen. Aan den riem vallen*. Vond. Zoo vele boeken papier, als er met eenen riem van eene bepaalde lengte kunnen zamen worden gebonden: *de riem van dat papier komt op zes guldens*. Spreekw.: *eerst in de boot, keur van riemen*, die ergens het eerſte komt, heeft keur uit het voorhanden zijnde. *Men moet roeijen met de riemen, die men heeft*, men moet zich op de best mogelijke wijze van de voorhanden zijnde hulpmiddelen bedienen. *Iemand op zijne eigene riemen laten drijven*, bij Halma, hem aan eigen beſtuur en eigene krachten overlaten; waar voor men ook *op zijne eigene wieken* zegt. *Op zijne eigene riemen zich op dit vaarwater begevende*. Vond. *Ik ſteek u een hart onder den riem*, bij Vond., ik geef u moed. *Uit eens anders leder is goed riemen ſnijden*, voegt men aan lieden toe, die van geene ſpaarzaamheid weten, wanneer zij iets voor eens anders rekening doen. *Iets aan riemen ſnijden*, kort en klein ſnijden. Van hier *riemen*, omgorden en roeijen, en *riemer*, roeijer, bij Kil. Zamenſtell.: *riembank*, roeibank, *riembeſlag*, het beſlag van eenen gordel, *riembeſlagher*, bij Kil. *riemblad*, het plat van eene roeiſpaan, *riemgat*, het gat, waarin de roeiſpaan ſteekt, *riemgoed*, boekverkoopers waren, die bij den riem verkocht worden, *riemmaker*, enz. *Achterriem*, *buikriem*, *geldriem*, *gordriem*, bij Kil. *jukriem*, *ſchoenriem*, *ſleutelriem*, *ſpanriem*, *ſtaartriem*, *tongriem*, *wagenriem*, enz.

Riem,

Riem, hoogd. *riemen*, nederſ. *reem*, angelſ. *ream*, *reama*, bij Otfrid. *riumo*, finl *ruoma*, pool. *rzemien*, boh. *remen*, zweed. *rem*, fr. *rame*, eng. *ream*, ital. en ſpaan. *remo*, ſtamt af van het lat. *remus*, dat, volgens Servius, niet ſlechts eene roeiſpaan aanduidt, maar ook eenen lederen riem.

RIEMEN, zie *riem*.

RIET, z. n., o., *des riets*, of *van het riet*; meerv. *rieten*. Verkleinw. *rietje*. Een bekend gewas: *hoe welig groeit het riet in die moerasſige oorden. Het gekreukte riet en ſal hij niet verbreken.* Bijbelv. *Uit de biezen, uit de rieten.* Vond. *In poelen, die met riet en ſtroo en ſodengras arglistig zijn bedekt.* S. van Hoogstr. Eene rieten fluit: *De herder weckt den galm met ruischpijp, en ſchalmeij, en riet, en Duitſche fluit.* Vond. Spreekw.: *hij zit in het riet en maakt pijpjes*, hij maakt zich de voorkomende gelegenheid wel te nutte. *Hij laat alles in het riet loopen*, hij beſtuurt zijne zaken even ſlecht, als een ſchipper, die zijn vaartuig niet uit het riet der wederzijdſche oevers van zijn vaarwater houdt. Van hier *rieten*, van riet gemaakt, *een rieten dak*, enz. Zamenſtell.: *rietakker*, *rietband*, *rietbinder*, *rietbos*, *rietdak*, *rietdekker*, anders eenvoudiglijk *dekker*, *rietdijk*, *rietgras*, *rietknods*, *rietkolf*, de knobbel, waaruit het riet voortſpruit, *rietmusch*, *rietpijp*, *rietpluim*, *rietſnep*, *rietſnijder*, *rietſtok*, anders *rotting*, *riettop*, *rietvink*, *rietvorsch*, enz. *Bamboesriet*, *papierriet*, *ſuikerriet*, enz.

Riet, hoogd. *riet*, *rieth*, *ried*, nederſ. *reet*, *rei*, vrieſ. *reid*, eng. *reed*, angelſ. *hrood*, Ulphil. *raus*, middeleeuw. lat. *rauſea*, fr. *roſeau*.

RIETEN, van riet gemaakt, zie *riet*.

RIETPEER, z. n., vr., *der* of *van de rietpeer*; meerv. *rietperen*. Verkleinw. *rietpeertje*. Een groote langwerpige, puntig uitloopende peer: *geſtoofde rietperen. Enkele, dubbele, rietperen.* Meestal zegt men: *riepeer*.

RIF, zie *reef*.

RIF, z. n., o., *des rifs*, of *van het rif*; meerv. *riffen*. Een lange, ſmalle zandbank in zee, zoo als het Bornrif bij Ameland: *moeten wij binnen of buiten dat rif om houden? Hoe ver ſtrekt zich dat rif uit? Geſloopt, verzant, geſtrant op riffen, en op ſcheeren.* Vond. *Het weer zeer dik zijnde, beſpeurden wij eensklaps een rif*

van rotsen. Hawkesw. *Zeehonden, riffen, barreringen, blinde klippen.* Oud.

RIF, z. n., o, *des rifs*, of *van het rif*; meerv. *riffen*. Een geraamte: *het vleesch is gansch en al van het rif afgeteerd. Laet mijn onbegraven rif geen aerde gebrek hebben.* Vond. Van hier *middelrif*, een vel midden in het rif. Zie *middelrif*.

RIGCHEL, z. n., vr., *der*, of *van de rigchel*; meerv. *rigchels*. Verkleinw. *rigcheltje*. Eene lijst: *het staat daar op de rigchel.* In de Bijbelvert. is het *rijchel*: *de rijchelen sult ghij oock met goude overtrecken.* Oulings werd het woord *rigchel* ook voor grendel, *repagulum*, gebezigd. Ten Kate brengt het tot *rijgen*, *ligare*, *ordine nectere*.

RIGTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik rigtte, heb gerigt.* Eigenlijk, hetzelfde als *regten*, zie *regten* en *afrigten*. In het gebruik, bijzonderlijk, zulk eene strekking aan eenig ding geven, dat het regtuit, op een ander ding aan, of langs hetzelve henen, loopt: *hij rigt zijn geweer juist naar het doel. Zij stonden aan weerskanten langs de huizen gerigt.* Figuurlijk; *rigt uwen gang naar het eeuwige leven. Ach, wierd mijn weg naar uw geboon gericht.* L. D. S. P. En over het algemeen, eene regte strekking aan eenig ding geven: *rigt u!* Ja, wegens evenveel, welke doelmatige strekking: *is het geschut al gerigt? Hij rigt zich overeinde.* Van hier *rigter*, *rigtig*, *rigting*, enz. Zamenstell.: *afrigten*, anders *afregten*, *berigt*, *berigten*, *inrigten*, *inrigting*, *onderrigt*, *onderrigting*, *oprigten*, *verrigting*, *verrigten*, enz. *Rigtsnoer*. enz.

RIGTER, zie *regter*.

RIGTIG, bijv. n. en bijw., *rigtiger*, *rigtigst*. Dit hoogduitsche woord geraakt hier te lande, althans bij sommigen, al meer en meer in zwang, voor juist, goed, duchtig, enz. Dus zegt men: *dat uurwerk gaat volkomen rigtig. Ik verwacht eene rigtige betaling. Is uwe rekening wel rigtig?* Bijzonder zegt men wegens plaatsen, die door spoken, dieven, enz. verontrust worden zouden: *het is daar niet rigtig*; en wegens iemand, wien het in de hersenen hapert; *het is in zijn hoofd niet rigtig.* Van hier *rigtigheid* enz.

RIGTSNOER, z. n., o., *des rigtsnoers*, of *van het rigtsnoer*; meerv. *rigtsnoeren*. Van *rigten* en *snoer*.

Een

Een snoer, waarnaar verschillende werklieden hunnen arbeid rigten: *die muur is naar geen rigtsnoer opgetrokken.* Overdragtelijk, een regel voor iemands gedrag: *all' uw geboon zijn 't richtsnoer van mijn leven.* L. D. S. P.

RIJ, z. n., vr., *der*, of *van de rij*; meerv, *rijen.* Eigenlijk hetzelfde als *rei*; maar in het gebruik zeer verschillende; daar *rei* zich bij eene reeks van nevens elkander geplaatste zangers of dansers bepaalt, maar *rij* evenveel welke andere nevens elkander geplaatste dingen omvat, zoo als: *eene rij van boomen, huizen, soldaten*, enz. *Duizent vlaggen op een rij.* VOND. *Al die boeken moeten op eene rij staan.* Voorts ook eene lat, waarvan zich de metselaars bedienen, om de steenen op eene rij te plaatsen: *mijn oog is mijne rij*, ik bedien mij, in plaats van eene rij, slechts van mijne oogen. *Wie een cromme rije bij leecht, en kan niet vinden, of sijn werc recht is*; en: *ghelijc als die ghene, die bij een cromme rije sijn werc besiet, en pijnt te richten.* MATERIE DER SONDEN.

Rij, hoogd. *reihe*, nederf. *riege*, bij KIL. *rijghe*, in het beijersch *reck*, schot. *rack*, zweed. *racka*, schijnt niet slechts aan *rei* verwant, maar ook aan *reek*, *reeks* en *rijgen.* Zie *rijgen.*

RIJDEN, onz. en bedr. w., ongelijkvl. *Ik reed, ben* en *heb gereden.* Onzijd. Op den rug van eenig dier vervoerd worden: *rijdende op eenen ezel.* BIJBELV. *Hij rijdt op een wit paard. Zij reden op kemels. Op eenen olifant, op eenen bok, op eenen os, te paard*, enz. *rijden.* Op een voertuig, dat door eenig dier getrokken wordt, van de eene plaats naar de andere gevoerd worden: *soo reden sij hem rijden op sijnen wagen* BIJBELV. *Ik reed op een postkar.* Op soortgelijk een voertuig van de eene plaats naar de andere gebragt worden, al is daar voor geen dier gespannen: *heeft het kind lang in het wagentje gereden?* HUGO DE GROOT *reed op eenen zeilenden wagen, in twee uren tijds, van Scheveningen naar Petten en de Zijpe. Wij waren van Delft naar den Haag gereden. Ik ben van Antwerpen naar Parijs gereden.* Voorts zegt men ook: *op schaatsen rijden, op stelten rijden, op eenen bezemstok rijden*, en figuurlijk, *op de tong rijden*, het onderwerp der gesprekken zijn. *Voor anker* en *ten anker rijden*, voor anker liggende door de zee geschokt worden. *Een koude koorts rijdt over*

mijn leên. VOND. *De koude rijdt mij door de leden. Nieuw Carthago rijdt op stelten*, London is vol onrust. VOND. *Hij rijdt er voor*, het gaat voor zijn rekening. *Het moet er zoo op afrijden*, het moet er zoo mee door. Eindelijk wordt *rijden* wegens de paring der visschen gebruikt: *het is thans de tijd, dat de snoek rijdt.* Ook van andere dieren: *mer als die achterste* (schapen) *reden, soe si ontfinghen.* BIJB. 1477. *Rijdende landen* waren oulings zulke landen, die door gedurige watervloeden onderloopen en als in het water liggen te rijden. In een verdrag tusschen Graaf Willem den III, en Hendrik Heere van Bredenroode, (A. 1325) wordt gezegd: *dat zwijndrecht langhe tijd ghereden hevet ende onghedijckt geweset.* v. D. WALL. In al deze beteekenissen is *rijden* onzijdig. Maar het wordt ook in eenen bedrijvenden zin gebruikt: *de visschen rijden elkander. Ik heb hem drie uren ver gereden. Rijd den wagen wat aan, wat hier heen! gij rijdt u moede. Rijd het beest niet bekaf Men heeft ons omver gereden. Het is, of de drommel u rijdt*, uwe bewegingen en daden bestuurt. *De kleederen van het lijf rijden*, dezelve door eene sterke beweging in wanorde brengen en verslijten. Oulings zeide men: *een paard* enz. *rijden*, voor *op*, of *met een paard*, enz: *die reden tseuentich ezelinnen.* BIJB. 1477. Nog zegt men: *hij rijdt vier blessen*, enz. Van rijden komt *rijder* en *rijdeling*, of daar men ook wel kort af *rijen* zegt, *rijeling*, een rijdpaard, *gerij, gerid, gerit.* Zie *gerijd.* Zamenstell.: *rijbaan, rijknecht, rijkussen, rijmantel, rijpaard, rijrok, rijschool, rijtuig, rijweg*, enz. *Aanrijden, afrijden, berijden, berijder, doorrijden, heenrijden, inrijden, overrijden, postrijder, schaatsrijden, schaatsrijder, uitrijden, voorrijden, voorrijder, wegrijden*, enz.

Rijden, hoogd. *reiten*, OTFRID *ritan*, nederf. *riden*, angelf. *ridan*, eng. *ride*, zweed *rijda*.

RIJDER, z. n., m., *des rijders*, of *van den rijder*; meerv. *rijders.* Iemand, die rijdt: *hij is een uitmuntend rijder.* Een gouden muntstuk, waarop een rijdend mensch afgebeeld is: *ik heb eenen gouden rijder ontvangen. Heele, halve, rijders, Gouden vriesche rijders*, eene bijzondere munt.

RIJF, veroud. bijv. n., bij KIL. *largus, copiosus*, ruim, menigvuldig: *daarvan kan 't rijf gebruik het tegendeel*

vertoonen. — *Omdat het vrij te rijf aen u geoffert heeft.* Jonckt. *Om dat het te ruijger ende rijver uitgevoerdt wordt.* R. Visser.

RIJF, *rijve* z. n., vr., *der*, of *van de rijf*; meerv. *rijven.* Eene hark: *hij bediende zich van eene rijf, om het bij één te harken.* Bij Halma ook eene rasp. Bij Kil. en anderen eene baar: *want sij volghen dese rijve.* Gesch.

RIJFELAAR, zie *rijfelen.*

RIJFELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik rijfelde, heb gerijfeld.* Zeker dobbelspel: *hij verloor al zijn kermisgeld met rijfelen.* Van hier *rijfelaar, rijfelbord, rijfelbeker, rijfelspel, rijfeltrechter.* Dit woord schijnt even als het eng. *raffle,* van het fr. *rafle* af te stammen.

RIJGEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik reeg, heb geregen.* Eigenlijk, doorboorde dingen, op eene rij aan een snoer vastmaken: *rijg die parels aan eenen zijden draad. Koralen rijgen.* Ook met een snoer, dat door gaatjes gestoken wordt, vastmaken: *zij rijgt haar keurslijf. Zich rijgen* is eene oneigenlijke zegswijze, in plaats van *zijn kleed rijgen. Rijgen* werdt ook voor het toerijgen der keurs gebezigd: *Maeckt uwe borstkens met rijgchen ront en hert.* Const. der Minn. Doorsteken: *iemand aan een degen rijgen.* Figuurlijk: *Men rijgt den ommekreits met schanssen van reduiten.* Vond. Zamenstell.: *rijglijf, rijgnaald, rijgnestel, rijgssnoer, rijgveter,* enz. *Rijgen,* in Vriesland *rieven,* waarvan *reef, reven.* Van *rijgen* is het eenigzins verouderde *rijge,* nu *rij: ende gij sult vervullende steenen daar in vullen, vier rijgen steenen; eene rijge van een sardis,* enz. Bijbelvert.

RIJK, bijv. n. en bijw., *rijker, rijkst.* Eenen overvloed van aardsche goederen bezittende: *gij seght, ik ben rijck ende verrijckt geworden, ende en hebbe geens dings gebreck.* Bijbelv. *Dat land is rijk, en vol van rijke steden en kloosters. En rijcken overvloeit met volgepropten hoorne.* Vond. Overvloedig van kostbare dingen verzien: *men noemt een schip rijk geladen, als het eene rijke lading in heeft. Een rijk paardentuig, een rijk geborduurd kleed, een rijk gestoffeerd huis.* Overvloedig met allerlei goede dingen begiftigd: *rijk in verdiensten, in deugden, in verstand. Abram was seer rijck in vee, in silver, ende in gout.* Bijbelv. *Die taal*

is

is rijk in woorden. De natuur is rijk in allerlei voortbrengselen. Van hier dat dit woord zich met allerlei zelfst. naamwoorden zamenvoegen laat, zoo als in: *aalrijk, appelrijk, bladerrijk, bloedrijk, bloemrijk, boomrijk, deugdrijk, eerrijk, geestrijk, genaderijk, houtrijk hulprijk, kunstrijk, leerrijk, liefderijk,* enz. Voorts wordt *rijk* ook als een z. n. gebruikt: *hij is bij den rijcken in sijnen doot geweest.* Bijbelv. *Hij neemt het aangezigt der rijken niet aan.* Dit *rijk* wordt, als men het nevens *arm* plaatst, meermalen niet verbogen; *rijk en arm prijst hem, want hij zorgt voor rijk en arm.* Van rijk ſtamt af: *rijkaard, rijkdom, rijkelijk, rijkeling, rijcken,* bij Kil., evenveel als *verrijken*, — *rijkheid*, oulings ook voor rijkdom, enz. *Rijken*, voor rijk maken, vindt men bij Spieg., Coornh. en anderen: *dien nooddruft rijkt.* Spieg.

Rijk, of *rijck*, hoogd. *reich*, Otfrid. *richo*, Notk. *richolf*, nederſ. *riek*, angelſ. *rica*, zweed. *rik*, ijsl. *rikur*, eng. *rich*, fr. *riche*, ſp. *rico*, ital. *ricco.*

RIJK, z. n., o., *des rijks*, of *van het rijk*; meerv. *rijken.* Verkleinw. *rijkje.* Heerſchappij, regering: *de Heere ſoude nu u rijcke over Iſraël bevestight hebben tot in eeuwigheijt; maar nu en ſal u rijcke niet beſtaen.* Bijbelvert. *En d' eer uws rijks, waar voor der vorsten beeven.* L. D. S. P. *Hij verkiest ballingſchap voor 't rijk.* Hooft. Maar deze weleer zeer gewone beteekenis van *rijk* is zoo verouderd, dat men thans alleen nog maar in de gemeenzame verkeering zegt: *zijn rijk is uit*, zijne heerſchappij neemt een einde, of zijn gezag en invloed is weg. Voorts, al wat gezamenlijk aan eene bijzondere heerſchappij onderworpen is: *het rijk van Nijmegen*, het grondgebied van die ſtad; maar bijzonderlijk al, wat aan eene gekroonde mogendheid toebehoort: *het rijk van Holland, het Franſche rijk.* En allerbijzonderst, al wat onder de opperheerſchappij van den Keizer van Duitschland plagt te ſtaan: *de zevenſtar des rijx, om 't rijxgeſchil t' ontwarren.* Vond. Dezen zin heeft het woord in eene reeks van zamenſtellingen; zoo als: *rijksadel, rijksbaron, rijksgraaf, rijksvorst,* enz. Eindelijk is *het rijk der natuur* al, wat de natuur oplevert, inzonderheid al, wat men op onzen aardbol vindt, het welk wederom in drie kleinere rijken, *het dierenrijk, het plan-*

plantenrijk, en *het rijk der delfstoffen*, onderscheiden wordt. In navolging van deze uitdrukkingen bezigt men ook wel eens die van *het rijk der schoone kunsten*, *het rijk der wetenschappen*, enz., om al, wat onder derzelver invloed staat, aan te duiden. Zamenstell.: *rijksadel*, *rijksadelaar*, *rijksambt*, *rijksappel*, *rijksbestuur*, *rijksbewind*, *rijksbodem*, *rijksburger*, *rijksburggraaf*, *rijksdaalder*, *rijksdag*, *rijksgebied*, *rijksgenoot*, *rijkskreits*, *rijkskroon*, *rijksleen*, *rijksleger*, *rijksoorlog*, *rijksopperhoofd*, *rijksopvolger*, *rijksopvolging*, *rijksraad*, *rijksschepter*, *rijksstaf*, *rijksstad*, *rijksstenden*, *rijksvergadering*, *rijkszorge*, enz. *Aardrijk*, *dierenrijk*, *geestenrijk*, *hemelrijk*, *keizerrijk*, *koningrijk*, *oostenrijk*, *plantenrijk*, enz.

Rijk, of *rijck*, hoogd. *reich*, Isidor. *riih*, Kero *rihh*, Otfrid. *rich*, angelf. *rice*, nederf. *riek*, ijsl. *riki*, zweed. *rike*, deen. *rign*, fr. *regne*, eng. *reign*, ital. *regno*, stamt van het latijnsche *regnum* af.

RIJKDOM, z. n., m., *des rijkdoms*, of *van den rijkdom*; meerv. *rijkdommen*. Wordt in plaats van *rijkheid* gebruikt, voor het bezit van eenen overvloed van aardsche goederen: de *rijcke beroeme sich niet op zijnen rijckdom*. Bijbelvert. *Arm bij den rijkdom*. Vond. Voorts, die overvloed zelf: *aan welcken Godt rijckdom ende goederen gegeven heeft*. Bijbelvert. En een overvloed van evenveel welke dingen: *om den rijkdom van volk*. Hooft. *Hij bezit eenen onuitputtelijken rijkdom van schoone invallen*. *ô Diepte des rijckdoms, beide der wijsheit ende der Kennisse Godts*. Bijbelvert. *De rijkdom der barmhartigheid*.

Rijkdom, hoogd. *reichthum*, Notk. *rihtuom*, Otfrid. *rihiduam* is reeds een zeer oud woord, even als *rihhidom*, dat bij Kero en Otfrid. in de beteekenissen van heerschappij, en land, 't welk aan iemands heerschappij onderworpen is, voorkomt.

RIJKELIJK, zie *rijk*, bijv. n.

RIJKHEID, zie *rijk*, bijv. n.

RIJM, z. n., m., *des rijms*, of *van den rijm*; zonder meerv. De ligte uitslag, waarmede alles door een zacht vorstje bedekt wordt: *hij strooit den rijm als assche*. Bijbelv. *Met sneeu en grijzen rijm*. D. Deck. Dit woord heeft zoo veel gemeens met het vrief. en nederf. *riem*, zweed. *rim*, eng. *rime*, angelf. *hrim*, fr. *frimas*

mas en *bruine*, ital. *brina*, dat het met dezelve van het lat. *pruina*, gr. *κρυμός*, schijnt af te stammen.

RIJM, z. n., o., *des rijms*, of *van het rijm*; meerv. *rijmen*. Verkleinw. *rijmpje*. De overeenstemming van den eindklank van woorden, of dichtregels, met die van anderen: *men magh om het rijm de tael niet vervalschen*. VOND. *Maar ik vind geen rijm op iksem*. FOCKENBROCQ. *De dichters zijn dicht blint; sij sien maer door het rijm*. HUIGENS. Dichtregels, welker eindklanken met elkander overeenstemmen, en, daar dit in onze meeste gedichten plaats heeft, een gedicht over het algemeen: *beveelt men mij dan 't rijm, 'k beveel u 't rijmeloos*. VOND. *Gij eischt een zout en geurig rijm*. D. DECK. Intusschen gebruikt men *rijm* en *rijmpje* meermalen wegens verzen, waarin men, behalve de overeenstemming van derzelver eindklank, niet veel dichterlijks aantreft: *ik verkies onrijm, boven zulk rijm*. *Het regent rijmpjes*. Van hier *rijmen* enz., *rijmeloos*, enz. Zamenstell.: *rijmdicht*, *rijmdichter*, *rijmklank*, *rijmslag*, *rijmwerk*, *rijmwoord*, enz., *onrijm*, enz.

Rijm, hoogd. *reim*, nederf. *riem*, eng., fr. *rime*, ital. *rima*, pool. *rijm*, OTFRID. *rim*, lat. *rijthmus*, schijnt ons met REITZ van het gr. *ῥυθμος* af te stammen; vooral daar het werkw. *riman* bij TATIAN. tellen, en het z. n. *rim* in het angelf. en bij OTFRID. ook een getal beteekent, gelijk als het gr. *ἀριθμος*.

RIJMEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik rijmde*, *heb gerijmd*. Onzijdig, in eindklank overeenstemmen: *hemel rijmt op gewemel*. *Man en kan rijmen*. *Die verzen rijmen niet genoegzaam*. Figuurl. overeenstemmen: *uw gedrag is ver af van met welvoegelijkheid te rijmen*. Bedrijvend, woorden zamenvoegen, welker eindklank overeenstemt: *hij rijmt daarom op waarom*. Verzen maken, die op zulke woorden uitloopen: *rijmen is geen dichten*. Van hier *rijmelen*, *rijmelaar*, *rijmelarij*, *rijmer*, *rijmerij*, *gerijm*. Zamenstell.: *rijmkunst*, *rijmlust*, enz. *Gerijmd* wordt bij overdr. voor betamelijk gebezigd, gelijk *ongerijmd* voor onbetamelijk.

RIJN, z. n., m., *des Rijns*, of *van den Rijn*; zonder meerv. De eigen naam van eene bekende rivier: *gij gaat den bevrozen Rijn bezoeken*. VOND. *Daar en boven had Civilis een dwars hooft in den Rijn geworpen*. HOOFT.

Hooft. Van hier *rijnsch*, enz. Zamenstell.: *rijnbezie*, *rijnbloem*, *rijngraaf*, *rijnland*, *rijnlander*, *rijnlandsch*, *rijnschip*, *rijnschipper*, *rijnschuit*, *rijnstroom*, *rijnwater*, *rijnwilge*, *rijnzwaluwe*, enz.

Rijn, hoogd. *rhein*, fr. *rhin*, lat. *rhenus*, gr. ῥῆνος, schijnt ons met Reitz en anderen van het gr. ῥεειν af te stammen, daar *rhein* in Graauwbunderland, waar deze rivier ontspringt, volgens Adelung, de naam van ontelbare kleine beekjes is, en elke beek in de zoogenoemde Romanische spraak *Rhen* heet. In het angelf. is *rijne aquae cursus*, *rivus*.

RIJNSCH, bijv., n., *rijnscher*, *rijnschst*. Van den rijn afkomstig: *de rijnsche houtvlotten plegen goeden rijnschen wijn mede te voeren*. *Ik houd van geenen rijnschen bleeker*. Voorts al, wat even zuurachtig smaakt, als rijnsche wijn, of geronnen melk, gemeenlijk doet: *daar is een rijnsche smaak aan die peren*. *Dat is wat al te rijnsch*. Gemeenlijk zegt men, *rins*, of *rinsch*, in plaats van *rijnsch*. In het vriesch is *rijnsch*, of *rijnsk*, grootsch, eene vertooning van mildheid makende, zie Wassenbergh. Van hier *rijnschheid*.

RIJP, z. n., m., *des rijps*, of *van den rijp*; zonder meerv. Rijm, bevrozen dauw: *zoo dra de zon den witten rijp en dau uit kruiden zoogh*. Vond. *De boomen zitten vol rijp*. Van hier *rijpen*; in Vriesl. *riepen*; want *rijp* is in het vriesch en nederf. *riep*; hoogd. *reif*, Notk. *riffo*, in de taal van Wallis *rhew*.

RIJP, z. n., vr., zie *rups*.

RIJP, bijv. n. en bijw., *rijper*, *rijpst*. Een gewas, of eene vrucht, tot eene genoegzame volkomenheid geraakt, om ingeoogst, of geplukt, te worden: *die appelen zijn immers nog niet rijp? Het koren zal spoedig rijp worden*. *Vroeg rijp, vroeg rot*, spreekw. Figuurlijk, tot manbare jaren gekomen: *een kint, nu rijp en huwbaer*. Vond. *Zij is rijp voor het huwelijk*. Al wat tot eene genoegzame volkomenheid geraakt is: *die zweer schijnt rijp te wezen*. *Als zijn oordeel maar wat rijper was*. *In een rijper tijdt, die staetig aenstapt*. Vond. *In rijpere jaren handelt men meer naar een rijp overleg*. *Die onderneming is rijp*, ter uitvoering geschikt. Van hier *rijpelijk*, *rijpen*, *rijpheid*, *rijping*. Zamenstell.: *doorrijp*, *onrijp*, *onrijpheid*, *rijpmoedigh*, ernstig, bij Kil., bij wien *rijp ghesighte* een ernstig uitzigt is, enz.

Rijp,

Rijp, hoogd. *reif*, nederſ. *riep*, angelſ. en eng. *ripe*, Kero. *riif*, Willeram. *rief*.

RIJPEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik rijpte*, *heb* en *ben gerijpt* Onzijd. tot eene genoegzame volkomenheid geraken, om ingeoogst of geplukt, te worden: *'t Is enkel blijdſchap, dat mij wacht! Mijn koren rijpt, en Doris lacht.* — *Beginnen de druiven haast te rijpen?* Over het algemeen, eene genoegzame volkomenheid bereiken: *wie weet, of zijn verſtand, dat thans tot wijsheid rijpt, het ſchijngoed niet verwerpt, en naar het ware grijpt. De jeugd rijpt vroeger, dan voorheen.* Bedrijv., rijp maken: *'k verwachte, dat de tijd de vrucht eens rijpen zou.* K. Lescaill. Zamenſtell.: *aanrijpen.*

RIJPEN, onperſoonl. w., gelijkvl. *Het rijpte*, *het heeft gerijpt*. Ligtelijk vriezen: *het rijpt nacht op nacht. Het heeft gisteren avond ſlechts een weinig gerijpt.*

RIJS, z. n., o., *van het rijs*; meerv. *rijzen*. Verkleinw. *rijsje*. Een jonge dunne en lenige boomſpruit: *er moet nog meer rijs van dien boom weggeſnoeid worden. Op de groene rijzen.* Zeeuw. *Daar ſal een rijsken voortkomen uijt den afgehouwenen tronck Iſai.* Bijbelv. *De brant wordt in het rijs geſteecken.* Vond. Plantſoen: *ik wil dat land met rijs bezetten. Het rijs groeit op dien akker welig.* Spreekw. *jong rijs kan men buigen, maar geene oude boomen*, de mensch is in zijne jeugd buigzamer, dan naderhand. Zamenſtell.: *rijsbank*, *rijsbezem*, *rijsboompje*, *rijsbos*, *rijsbosch*, *rijsbundel*, *rijshout*, *rijswaard*, *rijswerk*, enz. *Bandrijs*, *bindrijs*, *erwtrijs*, *teenrijs*, enz. Het ſtamwoord van *rijs* is, volgens Kil., *rijzen*; gelijk als *ſurgere* dat van *ſurculus*; en hiermede vereenigt zich Adelung; ſchoon hij *rijs*, hoogd. *reis*, ijsl. *hrijs*, angelſ. *hris*, nederſ. *ries*, ierl. *ras*, middeleeuw. lat. *rauſeum*, bret. *red* en *ret*, met *roede*, en het lat. *radius*, verwant acht.

RIJST, z. n., vr., *der*, of *van de rijst*, zonder meerv. Een zeer wit, half doorſchijnend en voedzaam ſlag van koren, dat in warme landen veel gebouwd wordt: *men eet in Oostindie gekookte rijst in plaats van brood. Er wordt Arak van rijst geſtookt.* De plant, welke dat koren voordbrengt: *de rijst bemint eenen lagen en vochtigen grond. De velden zijn er wijd en zijd met rijst bedekt.* Zamenſtell.: *rijstakker*, *rijstebrood*, *rijstebrij*,

een

mengſel, van rijst en melk, in Vriesland *rijstegort*, of *rijstepotmerg*, — *rijstemeel*, *rijstkoekjes*, *rijstland*, *rijstoogst*, *rijstſtroo*, *rijsttaart*, ook *rijstetaart*, *rijstveld*, *rijstvogel*, *rijstwater*, enz.

Rijst, vrieſ., nederſ. *ries*, KIL. *rijs*, hoogd. *reiſs*, boh. *reijze*, eng. *rice*, fr. *ris*, ital. *riſo*, ſp. *arroz*, lat. *orijza*, gr. *ὄρυζα*, arab. *aruz*, malab. *arizi*, heeft eenen Oosterſchen oorſprong.

RIJTEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik reet*, *heb* en *ben gereten*. Bedr., ſcheuren, vaneen rukken: *Zij rijt het linnen in twee ſtukken. Rijt het des noods met de tanden vaneen.* onz., berſten, ſplijten: *dat hout is door en door gereten.* Van hier *reet*, oul. *rijte*, — *rijting*. In eenige beteekenisſen ſtemt het hoogd. *reisſen* met *rijten* overeen, maar in andere wederom met *rukken*, *trekken*.

RIJTUIG, z. n., o., *des rijtuigs*, of *van het rijtuig*; meerv. *rijtuigen*. Van *rijen*, *rijden*, en *tuig*. Alles, waarmede men voortgereden kan worden, inzonderheid een voertuig, dat op wielen rijdt: *mijn rijtuig wacht mij. Een rijtuig met twee*, of *vier paarden. Rijtuig houden.* In de zeevaart is *rijtuig*, al wat tot een ſchip behoort, om in ſtorm te gebruiken, als kabels, plegtankers, enz.

RIJVEN, bedr. w., ongelijkvl. *Ik reef*, *heb gereven.* In de gemeenzame verkeering zegt men ook gelijkvl.: *rijfde*, *gerijfd*. Harken: *waarom rijft gij dat vuil niet bij een?* Dit woord is verwant aan *rijf*, het zij het daarvan afſtamme, of den oorſprong daaraan gegeven hebbe, gelijk als het zulks aan *gerijf* moet hebben gedaan; ofſchoon de beteekenis, waarin het thans voorkomt, met die van *gerijf* even weinig ſtrookt, als met die van het vrieſche *rieven*, en *reef*, *reven*. Oul. echter werd *rijven* ook voor *gerijven* gebezigd. Zamenſtell.: *gerijven*, *ontrijven*, gelijkvl., — *oprijven*.

RIJZEN, onz. w., ongelijkvl. *Ik rees*, *ben gerezen.* Hooger worden: *dat is wel eenen voet gerezen. Het water rijst van oogenblik tot oogenblik.* Opſtaan: *ik zal hem uit het bed doen rijzen. Hij rijst ijlings overeinde. Dat nu vervallen ligt zal eenmaal weder rijzen.* J. DE DECK. Opkomen, ontſtaan: *daar rees een ſtorm. Uit die zaak zou een bloedige oorlog kunnen rijzen.*

Geschillen in eenige religie rijzende. H. D. Gr. Opstijgen: *Eer 's ouden Titons bruit hier rees met purpre wangen.* Vond. *Hoe hoog die toon moog rijzen.* L. D. S. P. Zich opdoen: *nu rijst zazijnthus met zijn losch in volle zee.* Vond. In prijs klimmen: *de boter rijst geweldig. Hij weet zijn voordeel met het rijzen en dalen der schuldbrieven te doen.* Wanneer men zegt, dat *de markt rijst*, verstaat men door *markt* den prijs der goederen, die daarop verkocht worden. Zie *markt*. *Het rijzen van eenen berg* is deszelfs kant, welke zich naar boven verheft. Eindelijk is *rijzen* gisten: *zie dat deeg eens rijzen. Is dat brood wel genoeg gerezen? Te berge rijzen* is, omhoog stijgen: *het haar rees mij van schrik te berge. De rijzende zon aanbidden* is, de bovendrijvende partij vereeren en vleijen. *Rijzende wijn* is wijn van eenen rijnschen smaak. Oulings werd *rijzen* ook bedrijv. gebezigd: *maar hoopt het hoofd weer in de lucht te rijsen.* Six v. Chand. *Uw segen rijst de pluim nu in de locht.* Hooft. Van *rijzen* komt *rijzing*. Zamenstell.: *afrijzen*, *oprijzen*, *verrijzen*, enz.

Rijzen, oud hoogd. *reisen*, goth. *reisan*, zweed. *resa*, angelf. *risan*, *arisan*, eng. *rise*, *arise*, nederf., vrief. *risen*, ital. *rizzare*, duidt elke beweging aan, niet slechts naar boven, maar ook naar beneden; blijkens *rijsen*, *afrijsen*, bij Kil. *driusan* bij Ulphil., *risan* bij Notk., en *hrijsan* in het angelf. Bij Otfrid. is *reisan*, brengen, en de lijdende vorm van dit woord, komen; want men leest bij hem: *zit wart tho gereiset*, toen kwam de tijd. Het hedend. hoogd. *reisen* is evenveel als *reizen*.

RIJZIG, bijv. n. en bijw., *rijziger*, *rijzigst*. In de lengte uitgewassen, kloek, maar slank, als een rijs: *zij is rijzig van gestalte.* Van *rijzen*. Van hier *rijzigheid*. Zie *onrijzig*.

RIKKEKIKKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik rikkekikte, heb gerikkekikt.* Klank nabootsend woord, ontleend van het geluid der kikvorschen: *hoor de kikvorschen eens rikkekikken.* P. H. Bakker bezigt *rikkikkikken*:

Zelfs verheft de vuile kikvorsch 't groene hoofd, en wrokt en wroet,
Rapt en reert den raeuwen gorgel, rikkikkikt ter veenplasse uit.

RILLEN, onz. w., gelijkvl. *Ik rilde, heb gerild.* Beven

ven, niet zoo zeer van schrik en vrees, als van koude, of van afkeer: *die verwenschte pillen doen mij telkens rillen. Wie rilt niet van dat ongure weder? Omdat de koude uw bloed in zijn warmte doet rillen en bevriezen.* OUD. Van hier *rilling*, *grillen*, *trillen*, waarin het daardoor aangeduide beven door den klank zoo veel mogelijk wordt uitgedrukt. *Rillen* is eigenlijk voor *riddelen* van *rijden*.

RIMPEL, z. n., m., *des rimpels*, of *van den rimpel*; meerv. *rimpels*. Verkleinw. *rimpeltje*. Eene onregelmatige en onbehoorijke plooi in een buigzaam ding: *dat parkement is vol rimpels*. Bijzonderlijk, eene plooi in het vel van een mensch: *de ouderdom heeft nog zeer weinige rimpels over haar aangezigt verspreid. De wijn drijft de rimpelen uten lichame.* CONST. DER MINN. Overdragtelijk: *Een gemeijnte, die geen vlecke ofte rimpfel en heeft.* BIJBELV. Om eene koude huivering aan te duiden, waarbij het vel als rimpelt, zegt men: *de rimpel slaat mij*. Van hier *rimpelig*, *rimpelvol*.

Rimpel, eng. *rumple* is verwant aan het hoogd. *rumpfen*, fronsen, rimpelen, en aan dit werkw. Oulings zeide men ook *rompel*.

RIMPELEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik rimpelde, heb* en *ben gerimpeld*. Bedrijv., zamentrekken, plooijen: *op dat zeggen rimpelde hij zijn voorhoofd*. Onzijdig, vol rimpels worden: *dat parkement rimpelt geweldig*. Ligtelijk bevriezen: *de sloot is digt gerimpeld*. Oulings zeide men ook *rompelen*: *heel gherompelt en ghefronst*. GESCHIER. Van hier *rimpeling*.

RIMPELIG, zie *rimpel*.

RINDE, veroud. z. n., vr., *der*, of *van de rinde*; meerv. *rinden*. Bast van boomen, schors, eigenlijk bast van eikenboomen ten dienste der lederbereiders, anders *rin* en *run* genaamd, hoogd. *rinde*, angelf. *rind*, *rinde*, eng. *rinde*. TEN KATE brengt het tot *rennen*, *rinnen*, *concurrere*, *coagulare*, als de bast, die om den boom loopt.

RING, z. n., m., *des rings*, of *van den ring*; meerv. *ringen*. Verkleinw. *ringetje*. Eigenlijk hetzelfde als *kring*, een ronde omtrek: *er is een ring om de maan. De bast van dien boom is vol van ringen.* Voorts een ding van metaal, hout, enz., 't welk de gedaante van

eenen kring heeft: *hij maeckte ook twee goudene ringen daer aen.* Bijbelv. *Zij had eenen schoonen ring aan den vinger.*

Al draagt een aap een gouden ring,
Hij is en blijft een leelijk ding.

Naar den ring steken, een weleer zeer gebruikelijk wedspel, waarin men hard te paard rijdende, met een speer, of lans, naar eenen opgehangen ring stak. Van hier *ringen*, enz. Zamenstell.: *ringband*, *ringbord*, *ringbout*, *ringduif*, *ringkas*, *ringkoffertje*, *ringkolder* en *ringkraag*, een kolder en kraag, die uit ringen of ketentjes zamengesteld zijn, *ringmuur*, *ringrups*, *ringsloot*, *ringswijze*, *ringvinger*, *ringworm*, enz. *Ankerring*, *armring*, *deurring*, *gordijnring*, *hoepring*, *neusring*, *oorring*, *schotelring*, *sleutelring*, *tafelring*, *tooverring*, *zegelring*, enz.

RINGELEN, bedr. w., gelijkv.. *Ik ringelde, heb geringeld.* Veroud. voortd. w. van *ringen*. Bij Kil. met eenen ring omgeven, insluiten, ook temmen, bedwingen: *geen beter handt hebben van de Nederlanders te ringelen.* Hooft.

RINGELOOREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik ringeloorde, heb geringeloord.* Van *ringelen* en *oor*. Eigenlijk, bij de ooren omleiden, even als dieren, die met een keten geboeid, omgedraaid en omgeleid worden. In het gebruik, iemand op allerlei wijze naar zijn hand zetten: *wat laat hij zich van dat wijf ringelooren.* Tergen: *Eer wij van 't Spaansch geweld ons laten ringelooren.* J. de Marr. *Ons dus durft ringelooren.* Moon.

RINGEN, veroud. w., gelijkvl. *Ik ringde, heb geringd.* Insluiten, bepalen, doch buiten zamenstell. niet meer in gebruik. Van hier *omringen*. Van *ring*. In de gemeenzame verkeering wordt *ringen* ook als een onzijd. w. gebezigd, voor eenen ring, of ringen, dragen: *zij ringt niet aardig.*

RINGSWIJZE, bijw. Van *ring* en *wijs*. Op de wijze van eenen ring, in de rondte: *ik heb drie koralen ringswijze geregen.*

RINKEL, bij Kil. *ringkel*, z. n., m., *des rinkels*, of *van den rinkel*; meerv. *rinkels*. Verkleinw. *rinkeltje*. Een blikken, ijzeren, of koperen plaatje, of ringetje, waarmede men een geluid maakt, dat door dit

woord

woord uitgedrukt wordt: *hoe vermaakt zich dat kind met de rinkels aan zijnen hoepel. Die kinderstoel is wel van rinkels verzien.* Van hier *rinkelen*, bij KIL., *ringelen*. Zamenstell.: *rinkelbel*, *rinkelbom*, *rinkelrooijen*, enz.

RINKELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik rinkelde, heb gerinkeld.* Met rinkelen spelen; en ook op andere wijzen zulk een geluid verwekken, als er met rinkels wordt gemaakt: *zij rinkelt met den sleutelring voor de ooren van het kind. Wat rinkelt daar zoo? breekt er eene flesch? Onbeschrijflijk rinkelde het aan stukken springende glas te Leide, bij de uitbarsting van het buspoeder.* Van hier *rinkeling*, *gerinkel*.

RINKELROOIJEN, onz. w., gelijkvl. *Ik rinkelrooide, heb gerinkelrooid.* Van *rinkel* en *rooijen*, of *roden*, *rotten*, bijeen loopen. Zie *rot*. Onder een luid getier rondzwieren: *zij rinkelrooiden den ganschen nacht langs de straten.* Van hier *rinkelrooijer*.

RINKET, z. n., o., *des rinkets*, of *van het rinket*; meerv. *rinketten*. Een kleinere valdeur in de grootere deur van eene sluis: *de sluis staat op het rinket*, is anders gesloten, maar het rinket is nog open. Waarschijnlijk moest men eigenlijk *klinket* zeggen. Zie *klinket*.

RINKINKEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik rinkinkte, heb gerinkinkt.* Onzijdig, een sterk gerinkel, gerammel, geraas, maken: *vreesselijk rinkinken die losbollen.* Bedr. iets met zulk een geraas vernielen: *zij hebben al de glazen aan stukken gerinkinkt.* Dit woord is eene nabootsing van het daar door beteekende geluid.

RINNEKEN, *rinniken*, zie *grinniken*, en *ginniken*.

RINSCH, zie *rijnsch*.

RINSEL, zie *runsel*.

RIOOL, z. n., o., *des riools*, of *van het riool*; meerv. *riolen*. Verkleinw. *riooltje*. Eene vuilniszijp: *een der voornaamste wonderen van het oude Rome bestond in deszelfs riolen. Het Amsterdamsche water ontvangt van duizend en duizend riolen en riooltjes eenen slechten reuk.*

Riool, of *rioel*, in de taal van Wallis *rhigol*, fr. *rigole*, middeleeuw. lat. *rigula*, schijnt van het lat. *rivus*, *rivulus*, af te stammen. Want het beteekende

volgens KIL., oulings niet flechts eene vuilniszijp, maar ook elk ander kanaaltje en greppeltje, en bijzonderlijk eene akkervoor; en *riolen* is bij hem, even als in het hoogduitsch, voren in den grond delven en ploegen.

RISPEN, onz. w., gelijkvl. *Ik rispte, heb gerispt.* Hetzelfde als *oprispen*, en ook bijkans niet dan in deze zamenftelling gebruikelijk. Zie derhalve *oprispen.*

RIST, oulings *reesfem*, z. n., vr., *der*, of *van de rist*; meerv. *risten*. Verkleinw. *ristje*. Een getakt uitfpruitfel van eenen aalbezieboom of wijnftok, waaraan de bezien, of druiven zitten: *de gele risten dragen aangenamer besfen, dan de groene. Als men eenige druiven tusfchen de andere van de risten afneemt, groeijen de andere des te beter.* De gezamenlijke bezien, die aan eene rist zitten, te gelijk met die rist: *gij moet er de beste risten uitzoeken.* De gezamenlijke uijen, die aan een ftroobosje vastgemaakt, en dus verkocht worden: *hoe veel geeft gij voor die uijenrist, of rist uijen?* Een vlasbundeltje: *dat vlas fchijnt reeds in risten verdeeld.* Eene hoeveelheid van op haren kant gezette leijen, welke acht voeten in de lengte bedraagt: *er zullen verfcheidene risten leijen aan dien toren verbruikt wezen.* Figuurlijk: *de erffenisfe eener riste van Vorftendommen.* HOOFT. Van hier *risten*, tot risten maken: *geriste uijen; — zoo vol als geriste uijen*, zeer vol, digt op een gepakt.

RITMEESTER, *ridmeester*, zie *rid.*

RITS, een klank nabootfend woord, dat als een tusfchenwerpfel gebruikt wordt: *hij fcheurt het, rits! aan flarden.* ook kan het, eveneens als *bons*, enz. in eenen zelfftandigen zin gebezigd worden: *zij fcheurde het in eene rits midden door.* Zie *ridsch.*

RITSCH, zie *ridsch.*

RITSELEN, zie *ridfelen.*

RITSIG. zie *ridfig.*

RITTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik ritte, rittede, heb gerit.* Sterk heen en weder loopen en draven, zoo als dartelende kinderen doen: *ik verfta niet, dat gij langs de ftraat loopt ritten en vliegen.* In eenen bedrijvenden zin is: *de kleederen van het lijf ritten*, evenveel als: *die van het lijf rijden.*

RIVIER, z. n., vr., *der*, of *van de rivier*; meerv. *ri-*

rivieren. Verkleinw. *riviertje.* Een vloed van binnenwater, die door bronnen en beekjes gevormd wordt, zich in zee ontlast, en gestadig derwaarts afloopt: *ende heeftse gevestigt opde rivieren. Doorsneiden met rivier en meiren.* L. D. S. P. Zamenstell: *rivierdijk*, *rivierkreeft*, *rivierpaard*, *riviervisch*, *rivierwater*, enz.

Rivier, eng. *river*, fr. *riviere*, ital. *rivo*, sp. *rio*, stamt af van het lat. *rivus*, uit het gr. *ῥέειν*, *vloeijen.* Ook is het verwant aan 't chaldeeuwsche רוא *bevochtigen.*

ROB, z. n., m., *des robs*, of *van den rob*; meerv. *robben.* Verkleinw. *robbetje.* Eene klasse van zoogdieren, die zich in het water ophoudt, en waaronder men *zeebeeren*, *zeehonden*, *zeekalven*, *zeeleeuwen* en meer andere soorten, rekent: *wij hebben ons met robben, in plaats van walvisschen, moeten vergenoegen. Robben zijn zeedieren, die zich somtijds wel mede te land begeven.* Zorgdrag. Ook wordt het voor de maag van groote visschen gebezigd: *zou God mij in den rob en in de holle dermen van dit woest zeegedrocht wel sien?* Fr. v. Dorp. Anderen bezigen *rop: door 't eten word de rop weer ledig zonder teeren.* Oud. Zamenstel.: *robbehuid*, *robbejagt*, *robbespek*, *robbetraan*, *robbevel*, enz. Aan eenen korten, dikken jongen geeft men den naam van *robbeknol*; en aan een zeeman dien van *zeerob.*

Rob, *robbe*, hoogd. *robbe*, nederf. *rubbe.*

ROBBEVEL, z. n., o, *des robbevels*, of *van het robbevel*; meerv. *robbevellen.* Van *rob* en *vel.* Het vel van eenen rob. Van hier het onveranderl. bijvoegel. naamw. *robbevellen.*: *eene robbevellen tabaksdoos.*

ROBBEVELLEN, zie *robbevel.*

ROBIJN, z. n., m., *des robijns*, of *van den robijn*; meerv. *robijnen.* Verkleinw. *robijntje.* Een edel gesteente van eene roode kleur, 't welk in hardheid en zeldzaamheid het naaste aan den diamant komt, en daarom door sommigen ook *de roode diamant* genoemd wordt: *zoo vat metael den edelsten robijn.* Vond.

Indien dat iemand u verkocht, o Alfazijn,
Een groenen esmarand, of brandenden robijn.

H. de Gr.

In dit geslacht bezigt men *robijn* steeds, als daardoor een

een bepaald edel gesteente aangeduid wordt; maar als men het oog op de stof heeft, waaruit een juwelier zulk een gesteente vormt, plaatst men *robijn* in het onzijdige geslacht, even als *diamant*, *doek*, enz.: *'t Robijn der lippen deed hem branden.* D. DECK. *'t Mals robijn der lippen.* DEZELFDE. Oulings beteekende *robijn* ook een' zak: *Ende quam gaende mit sinen robine.* LODEW. VAN VELTH. Men bezigt ook *rubijn*, fr. *rubin*, van het lat. *rubinus*, van *rufus*, rood.

ROCH, zie *rog*.

RODEN, zie *roeijen*, *rooijen*.

ROEDE, *roe*, z. n., vr., *der*, of *van de roede*; meerv. *roeden*. Verkleinw. *roedje*. Eigenlijk genoegzaam hetzelfde als *rijs*, eene dunne, buigzame boomspruit. Deze beteekenis heeft het woord voornamelijk in de zamenstell.: *berkenroede*, *hengelroede*, *spitsroede*, *vogelaarsroede*, *wigchelroede*, enz. Op zich zelf beteekent *roede* dikwijls eenen maatstaf van eene bepaalde lengte: *wanneer zal hij met zijne roede komen, om die turf te meten?* De uitgestrektheid, welke door zulken maatstaf beslagen wordt: *er zijn zes en twintig roeden turf. Dat stuk lands is niet grooter, dan vierhonderd vierkante roeden.* Twee tegen elkander overstaande wieken van eenen molen: *er schijnt aan die molen eene nieuwe roede te moeten wezen*, dat is, een stuk houts, 't welk door de as gestoken twee wieken vormt. De staart van eene komeet: *een staartstar, die haare roede uit het Weste naa het Ooste strekte.* HOOFT. Het mannelijk teeldeel van menschen en beesten; een *riem*, die bij KIL. *roede* en *roeder* heet; en verschillende soorten van houten, ijzeren, koperen, en andere staven; zoo als eene *tooverroede*: *Circe sloeg den Koning met haar gouden roede.* VOND. *Het teeken van den provoost is eene roode roede. Die van de pest hersteld waren moesten zes weeken agter een met een witte roede in de hand gaan.* WAGEN. *Witte gordijnen aan koperen roedjes. Bedroede*, *glasroede*, *gordijnroede*, *vensterroede*. *De roode roede* wordt somwijlen in plaats van den provoost gebruikt: *de roode roe vangt alle stroopers op.* Eindelijk is *roede* een gesel uit eene enkele roede, of uit eenige zamengebondene rijzen, bestaande: *de roede ende bestraffinge geeft wijsheid.* BIJBELV. *Het kind kreeg wat mee de roe*; en overdrag-

dragtelijk alle tuchtiging: *die uwen arm bevolen heeft de roede.* D. Deck., *Was een magtigh geweldenaar zijne roede nooit ontwassen?* Vollenh. *De roede kussen* is, zich aan de tuchtiging onderwerpen. *De zondaer kust de roe.* Vond. Van hier *roeden*, of *roeijen*, *roedmeester*, of *rooimeester*, erfscheider, *roeder*, nu *roer*, enz. Zamenstell., behalve de reeds opgenoemde: *geeselroede*, *meetroede*, *molenroede*, *tuchtroede*, enz. *roedrager*, *roedrig*, enz.

Roede, hoogd. *ruthe*, Notker. *ruota*, *ruoto*, nederf. *rood*, *rode*, eng. *rod*, hung. *rud*, finl. *ruode*, schijnt ons geenszins zoo verwant aan *rijs*, als Adelung beweert.

ROEDEN, zie *roeijen* en *rooijen*.

ROEDRIG, *roedrager*, *roededrager*, z. n., m., *des roedrigs*, of *van den roedrig*; meerv. *roedrigs*, *roedragers*. In eenige oorden van ons land, een geregtsbode: *zoo lang' zijn beker van den roedrigh vol geschonken.* Moon. *Hij heeft het bedieningje van roedrig*, of *roedrager*, *bekomen*, hij is tot geregtsbode aangesteld. De roedragende hemelbode, Mercurius: *Latonaes dochter tradt den roedrig op zijn hielen.* Vond. Van *roede* en *drig*, *drager*; zie *drig*.

ROEF, z. n., vr., *der*, of *van de roef*; meerv. *roeven*. Verkleinw. *roefje*. Eigenlijk, een verdekje; en voorts een afgeschoten vertrekje achter in een klein schip: *wij zaten met ons vieren in de roef. De roef huren, Ik verkies de roef van den Lemmersman boven de kajuit.* In *dat Leven J. C.*, A. 1499, vindt men reeds: *de roef van 't schip.* Een schuins oploopend deksel op eene doodkist: *met eene toeloopende roeve.* Hooft. *De roef is al vastgeschroefd.* Zamenstell.: *roefgeld*, *roefkussen*, enz. Oulings beteekende *roef* een gewelfsel, een vertrek.

ROEIJEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik roeide*, *heb geroeid.* Onzijd., heen en weer bewegen, om daardoor een zwaar ligchaam in eene vloeistof voort te schuiven. Zoo zegt men van een mensch, dat *hij roeit*, wanneer hij onder het gaan, de armen op en neer beweegt, om zich daardoor als voort te stuwen. De zwanen en alle watervogels *roeijen* met hunne pooten, het welk ook eenige vogels onder het vliegen in de lucht doen. Vond. zegt: *de vogel, eer hij roeit*, enz. In het dagelijksche gebruik is *roeijen*, een vaartuig door eene gestadige beweging van deszelfs riemen,

voortstuwen: *roeit nu lustig wakkre knapen. Men moet roeijen met de riemen, die men heeft*, men moet zich schikken naar de gelegenheid. Wanneer de vrouwen eene barende vrouw te hulp komen, zegt men: *dat zij uit roeijen gaan*. Bedrijvend: *zij roeiden de boot naar den wal.* Iemand in zulk een vaartuig, door middel van de gezegde beweging, vervoeren: *laetze zich met riemen roeien naer heur lustprieel, Zwartzee.* Vond. Van hier *roeijer*. Zamenstell.: *roeibank*, *roeibark*, *roeidol*, *roeischip*, *roeischuit*, *roeislaaf*, *roeispaan*, enz. *Galeiroeijer*, *sloeproeijer*, enz.

Roeijen, bij Kil. *roeden*, nederf. *rodern*, hoogd. *rudern*, angelf. *rowan*, eng. *row*, zweed. *ro*, van *roede*, *roei*, *ree*, bij Kil., riem, afkomstig; en de bron van *roer*.

ROEIJEN, *rooijen*, bedr. w., gelijkvl. *Ik roeide, heb geroeid.* Wijn peilen: *is die wijn al geroeid?* Van hier *roeijer*, *roeistok*, *wijnroeijer*, enz. Uittrekken, uithalen: *onkruid roeijen*, thans meest *uitroeijen*. Voor *roeijen* was oulings *roeden* in gebruik: *die sal uit den volcke uitgeroedet worden.* Aldeg. Ook *roden*. *Het is een tijt te planten ende tijt te roden, dat gheplant is.* Bijb. 1477.

ROEK, zie *roekeloos*.

ROEKELOOS, bijv. n. en bijw., *roekeloozer*, *roekeloost*. Van *roek* en *loos*. Zorgeloos, vermetel, al te stout: *hoe roekeloos is die onverlaat in al zijn doen. Tegen eene besliste overmagt te kampen, is een roekeloos bedrijf.* Van hier *roekeloosheid*, in den Bijb. van 1477 *roeckeloesheit*, — *verroekeloozen*, enz. Het stamwoord is *roeck*, *roek*, toezigt, bij Kil., *ruaca* bij Kero; *roeck nemen op eenighe saecke*, daarop letten; van waar *roecken*, *roeken*, bekommeren: *hem en roeckt niet, wat hij seijdt*, het bekommert hem niet, wat hij zegt *Dies is, dat ic roec, dat ic die tafele niet en laet varen.* Maerlant. Oulings zeide men ook: *roeken van iemand, iets, of eenigs dings: wanttu niet en roecste van dijnen princen*, enz. Bijb. 1477; dus is de regte spelling *roekeloos*, en niet *reukeloos*, dat zonder reuk zou zijn, het welk Vond. echter bezigt: *die reuckloos ment den breidel van de zon.*

ROEKEN, zie *roekeloos*.

ROEKKOEKEN, onz. w., gelijkvl, *Ik roekkoekte, heb geroekkoekt.* Klank nabootsend woord, ontleend

leend van het geluid der duiven: *ik roekkoek als een teeuwsche doffer.* SIX VAN CHANDEL.

ROEM, z. n., m., *des roems*, of *van den roem*; zonder meerv. Eene luide verkondiging van iemands eer: *verbreid zijn roem de gansche wereld door. Met al hunnen roem.* VOND. *Uw' roem, uw' wondre majesteit.* L. D. S. P. *Hij draagt daar roem op*, hij beroemt zich zelven daarop. *Naar roem staan. Zich roem verwerven. Iemands roem benijden. Ik zeg het, zonder eigen roem. Roem in schande stellen*, loftuitingen gronden op iets, dat schandelijk is. Van hier *roemachtig*, bij KIL. Zamenstell.: *roemgierig*, begeerig naar roem, *roemgierigheid*, *roemrijk*, rijk in roem, *roemruchtig*, door roem bekend, *roemruchtigheid*, *roemruchtiglijk*, *roemwaardig*, *roemwaardigheid*, *roemwaardiglijk*, *roemzucht*, zucht en verlangen naar roem, *roemzuchtig*, *roemzuchtigheid*.

Roem, hoogd. *ruhm*, nederf. *room*, KERO, OTFRID. *ruam*, is verwant aan het zweed. *rom*, dat eene juichende goedkeuring aanduidt; terwijl *ruom* in zekere oude Glossen door *geroep* vertaald is. Het stamwoord is het volgende:

ROEMEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik roemde, heb geroemd.* In eenen bedrijvenden zin, luid verheffen, loven, prijzen: *hij wordt van iedereen geroemd. Geslachte aen geslachte sal uwe werken roemen.* BIJBELV. *En roemen uw' gezag, uw majesteit.* L. D. S. P. *Hij had ze schoonst geroemt.* VOND. Ook *zich van iets roemen: al roemt zich Mentz van zulk een vont.* VOND. Onzijd. ergens roem op dragen: *hij roemde op zijn geslacht. Roem toch niet op uw verstand! Er is op hem niet veel te roemen.* Van hier *roembaar*, *roemer*, *roeming*, *roemsaem* bij KIL., *beroemen*, enz.

Roemen, hoogd. *ruhmen*, is verwant aan het angelf. *hrijman*, roepen, en het zweed. *roma*, luidkeels toejuichen.

ROEMER, zie *romer*.

ROEMGIERIG, zie *roem*.

ROEMRIJK, zie *roem*.

ROEMRUCHTIG, zie *roem*.

ROEMZUCHT, zie *roem*.

ROEP, z. n., m., *des roeps*, of *van den roep*; zonder meerv.

meerv. Eigenlijk, de daad van roepen. In het gebruik, een luid gerucht: *er gaat een flechte roep van hem uit. De roep gaat, dat Dantzig over is. Den gemeenen roep volgen.* OUD.

Roep, hoogd. *ruf*, NOTK. *ruoft*, is afkomftig van het volgende:

ROEPEN, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik riep, heb geroepen.* Onzijdig, zich met eene luide ftem laten hooren, fchreeuwen: *fij roepen, ende de Heere hoort.* BIJBELV. *'K roep tot u, benaauwd van harte, en 'k roep om hulp den ganfchen dag.* L. D. S. P. *Om hulp, om bijftand, om genade, om wraak, roepen.* Ook enkel *roepen*, voor om wraak roepen: *daar is een ftemme des bloeds uwes broeders, dat tot mij roept.* BIJBELV. Van hier *roepende zonden.* Bedrijvend, iets uitfchreeuwen: *hij roept moord en brand.* VOND. *Hoor ik de nachtwacht geen twaalf roepen?* Iemand met of zonder verheffing van ftem bij zich vorderen: *wie roept mij daar? Roepen wij hen binnen. Men roept ons in het geweer.* Noodigen, over het algemeen: *ga, waar de eer u roepen mag. Zij worden tot het avondmaal geroepen. God roept den mensch krachtiglijk door zijne genade.* Van hier *roeper, roeping, roepfter.* Zamenftell.: *roepftem, aanroepen, aanroeper, aanroeping, afroepen, afroeper, afroeping, beroep, beroepelijk, beroepen, beroeper, beroeping, geroep, inroepen, inroeping, oproepen, oproeper, oproeping, uitroepen, uitroeper, uitroeping, verroepen,* enz.

Roepen, hoogd. *rufen*, nederf. *ropen*, vrief. *roppen*, zweed. *ropa*, finl. *raawun*, zwab *riafun*, OTFRID., NOTK. *ruofan*, ISID. *hreofun*, ULPHIL. *hropjan*, is een klank nabootfend woord.

ROEPER, z. n., m., *des roepers*, of *van den roeper*; meerv. *roepers.* Iemand, die roept: *hij is de roeper, en wij zijn de geroepene.* Eene fpreektrompet: *wij praaiden hen met den roeper. Reik mij den roeper eens aan.* Voorts een lokvogel; en bij KIL. de ftrot.

ROER, z. n., onz., *des roers*, of *van het roer*; meerv. *roeren.* Eigenlijk, een werktuig, om te roeijen, een riem. Bijzonderlijk, een zware breede riem, waarmede men een bootje van achteren zoo wel voortroeit, als beftuurt. In het gebruik, een werktuig, 't welk aan groote, en ook aan menige kleine, vaartuigen de plaats van

van zulk eenen riem vervangt: *dat schip luistert niet naar het roer. Werp het roer om. Toen ik op het roer leunde.* Vond. Overdragtelijk, het bestuur van even-veel welke dingen: *Zij zitten aan het roer van staat. Houdt in die bespringvlaeg der vijanden het roer.* Vond. Spreekw.: *hij is het roer van het schip*, hij bestuurt alles. *Hij staat zijne poos aan het roer*, vervult zijnen pligt naar behooren. *Als 't mijn glas was, om te staan te roere.* Zeeuw. *Die hunne pooze te roer gestaan hebben.* Hooft. *Het roer houden*, figuurlijk, het bestier der zaken in handen hebben: *Godt, die 't roer houdt hier beneen.* Moon. *Het roer ligt er naar*, het is er op gezet. *Houd uw roer regt*, pas op uwe zaak, ook, in de gemeenzaame verkeering, van iemand, die beschonken is: pas op, dat gij van dronkenschap niet valt. *Hij staat stijf op zijn roer*, is niet ligt van zijn stuk te brengen. *Het roer vasthouden*, het bestuur van zaken niet verlaten. Van hier *roerloos*, *roerpen*, *roertouw*, enz.

Roer bij Kil. *roeder*, nederf. *roder*, angelf. *rhoter*, eng. *rudder*, Otfrid. *ruoder*, Boxhorn *rhodol*, pool. *rudel*, stamt af van *roeijen*, bij Kil. *roeden*, *roeder*, bij zamentrekking *roer*. Zie *roeijen*.

ROER, z. n., o., *des roers*, of *van het roer*; meerv. *roeren*. Eigenlijk, eene rieten pijp, en voorts even-veel welke pijp. In het gebruik, de pijp van een schiet-geweer, en zulk een schietgeweer zelf, zoo haast het eene aanmerkelijke lengte heeft, en dus geen pistool; maar een snaphaan: *ik greep een geladen roer. Die hond is op het roer geleerd. Met het roer op den hals*; Hooft. Zamenstell.: *roerband*, *roerloop*, *roermaker*, *roerschutter*, *ganzeroer*, *jagtroer*, *vogelroer*, *vuurroer*, *windroer*, *zinkroer*, bij Kil. *senghroer*: *het zinkroer in de vuist.* Hooft.

Roer, hoogd. *rohr*, ijsl. *reijr*, bij Kero. *rorriu*, Notker *ror*.

ROER, *roere*, z. n., vr., *der*, of *van de roer*; zonder meerv. De daad van roeren, beweging, opschudding, beroerte: *al in roere stellen.* Kil. Bij denzelfden Kil. eene krankheid, welke den naam van *beroerte* draagt, en buikloop. Maar heden ten dage is dit woord enkel gebruikelijk in zamenvoeging met *rep*: *hij bragt alles in rep en roer*, in volle beweging en opschudding. Zie

rep.

reppen. Zamenstell.: *oproer.* Het stamwoord *is roeren.*

ROERDOMP, z. n., m., *des roerdomps*, of *van den roerdomp*; meerv. *roerdompen.* Zeker slag van reigers, geel van kleur, met bruine vlekken: *maer de roerdomp ende nachtuijl sullen het erflick besitten.* Bijbelv. *Ik gelijk, in 't eenzaam kwijnen, aan den roerdomp der woestijnen.* L. D. S. P.

Roerdomp, hoogd. *rohrdommel*, oul. *hordommel*, Notk. *horotumbel*, Rhab. Maur. *horotukil*, waarschijnlijk van *hor*, drek, en *dompelen*, of *dompen*, om dat hij den bek in het slijk steekt, als hij het bekende geschrei aanheft, waaraan hij zijne nederf. namen *iprump*, en *ikrum*, even zeer te danken heeft, als dien van *roertrompe*, bij Kil., bij wien *trompe* een mondtrommel, waldhoorn enz. beteekent; terwijl *roer* in deze zamenstelling de beteekenis van riet hebben kan. In de Bijbelvert. van 1477 heet hij *roesdommer.* Zie *roer* hier boven.

ROEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik roerde, heb geroerd.* Aanraken: *Kruidje roer mij niet.* Zie *kruid.* Overdragtigl: *Zij is een kruidje roer mij niet*, zij is ligt geraakt. *Het eene huis roert het andere.* Bewegen: *dat verhaal heeft mij innig geroerd. Hoe 't zich al rondom mij roert.* Vond. In beweging brengen: *roer den brij. Hij verbiet de Zee te roeren.* Vond. *Den trommel roeren*, het trommelvel in beweging brengen: *door 't roeren van een trom alleen.* Vond. *Hoe meer men zulke dingen roert, hoe meer zij flinken*, hoe meer men daarover spreekt, hoe meer onaangenaamheden men verwekt. Oul. werd *roeren* ook voor betreffen gebezigd: *wat nu die stukken roert. — Wat andere zaeken roert.* H. de Gr. Ook voor aanroeren, melden: *want hier (in dit boek,) worden gheroert namen ende histoorien.* Bybelv. 1477. Van hier *roerbaar*, *roerend*, *roerlijk*, welke woorden dezelfde beteekenis hebben: *roerende goederen*, die men *roeren*, bewegen, van de eene plaats naar de andere brengen kan, in tegenoverstelling van *vaste goederen*, als huizen, landerijen, enz. Voorts *roer*, *roere*, *roering*, enz. Zamenstell.: *roerkruid*, bij Kil. een kruid, dat tegen den buikloop gebruikt wordt, hierom ook *loopkruid* genoemd, *roerspaan*,

spaan, of *roerstok*, een Apothekers werktuig, *roervink*, enz. *Aanroeren*, *beroeren*, *beroerder*, *beroerdheid*, *beroering*, *beroerster*, *beroerte*, *doorroeren*, *inroeren*, *omroeren*, *ommeroer*, of *roerom*, *onderroeren*, *oproeren*, *verroeren*, *uitroeren*, *wegroeren*, enz.

Roeren, hoogd. *rühren*, nederf. *rören*, vrief. *reren*, ijsl. *reira*, angelf. *hreoran*, eng. *rear*, zweed. *röra*, OTFRID. en NOTK. *ruoren*, ISID. *chihruoran*, *hriran*, ULPHIL. *reiran*, gr. ’ορμειν.

ROERING, z. n., vr., *der*, of *van de roering*; meerv. *roeringen*. Verkleinw. *roerinkje* Beweging: *de wind verwekte eene sterke roering in het water*. Even als *roer* bij KIL., buikloop, loslijvigheid: *ik heb eene geweldige roering in mijne ingewanden*. Opschudding: *die tijding verwekte eene groote roering onder het volk*. *Van dien gene, die de roeringe makede*. v. HASS. *aanteek.* op KIL.

ROEROM, z. n., m., *des roeroms*, of *van den roerom*; meerv. *roerommen*. Een gebak van gestadig omgeroerd koekebeslag: *eet gij ook gaarne roerommen bij eendvogels?* Een pannekoek, die niet heel, maar geroerd en aan brokken uit de pan komt: *gij bakt niets dan roerommen*. Een mengelklomp: *tot eenen roerom*. HOOFT; bij wien *ommeroer* de plaats van beroering vervult, in: *tot ongeloofelijken ommeroer aller zinnen*. Beide woorden zijn van *omroeren* gevormd.

ROERVINK, z. n., m., *des roervinks*, of *van den roervink*, meerv. *roervinken*. Verkleinw. *roervinkje*. Eigenlijk, een vink, die andere vinken in het net lokt; gemeenlijk naar zijn gezang *kwinker* genoemd. In het gebruik, een verleider van de menigte tot oproer: *de voornaamste roervinken werden bij den kop gegrepen*. Bij KIL. ook *rockvincke*, van *rocken*, rokkenen, en *roerstichter*, van *roer*, beroerte, en *stichten*; maar *roervink* is daarentegen zamengesteld uit *vink* en *roeren*, lokken; welke beteekenis het hoogd. *ruhren* nog hedendaags heeft, en in *ruhrvogel*, *ruhrlerche*, ten toon spreidt; terwijl *roere*, *ruere*, bij KIL. een lokaas aanduidt.

ROES, z. n., m., *van den roes*; meerv. *roezen*. Verkleinw. *roesje*. Bedwelming door sterken drank: *als gij dus voortdrinkt, zult gij haast eenen goeden roes heb-*

hebben. Heeft hij zijnen roes al uitgeslapen? Nu waren de Duitschers oulings gewoon, om in zulk eene bedwelming de gewigtigste staatsbesluiten te nemen, en dezelve, na dat zij ontnuchterd andermaal daar over geraadpleegd hadden, zoo zij ze alsdan nog goedkeurden, ten uitvoer te brengen. Zij namen die besluiten derhalve in eenen roes. Van hier is *bij den roes*, nog hedendaags, op grond van losse gissingen, onberaden: *ik heb dat vleesch bij den roes gekocht. Hij nam dat werk bij den roes aan. Het gaat daar alles bij den roes*, zonder genoegzaam beraad en overleg.. *Roeswerk* is, dat men naar eenen lossen overslag aangenomen heeft; of aangenomen werk, over het algemeen, in tegenoverstelling van *dagwerk*. *Roezen* is eenen lossen overslag over iets maken: *Gij behoeft dat vleesch niet te wegen, wij zullen maar roezen. Roezemoezen*, ook *roezeboezen*, is tieren en krioelen, als of men door sterken drank bedwelmd was: *knechtjes en meisjes roezemoesden door elkanderen. Roezig* is, door den drank bedwelmd: *hij zag er heel roezig uit*. In Vriesl. is het vol ongeordende beweging: *het is daar altijd even roezig*.

ROEST, z. n., m., *van den roest*; zonder meerv. Ruwe aarddeelen, die uit verschillende metalen opgelost worden: *daerse noch motte noch roest en verderft*. BIJBELV. *Vreet roest een ander speer; zijn punt en ijzer blinckt*. VOND. *Men houdt het loodwit voor den roest van het lood. Die nauwelijx den roest ontgaen*. D. DECK. Bij HALMA te onregte onzijdig: *het roest van 't ijzerwerk schuren*. Bij MOONEN is het vrouwelijk. Van hier *roestachtig*, *roestig* enz. Zamenstell.: *koperroest*, *ijzerroest*, enz.

Roest, hoogd., deen., zweed., en bij TAT. *rost*, nederf., angelf., eng. *rust*, finl. *ruoste*, hong. *rosda*, pool. *rdza*, boh. *rez*, ijsl. *rid*, wallis. *rhijdni*, fr. *rouille*, ital. *ruggine*, *rubigine*, lat. *rugo*, in *aerugo* en *ferrugo*, en *rubigo*, schijnt verwant aan *rood*.

ROESTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik roestte, ben geroest*. Met roest bezet zijn: *alle onedele metalen roesten, maar het goud is aan geen roesten onderhevig*. Door roest verteerd worden, en vergaan, over het algemeen: *oude liefde roest niet*. Van hier *roesting*. Zamenstell.: *aanroesten*, *afroesten*, *beroesten*, *doorroesten*, *inroesten*, *verroesten*, *wegroesten*, enz. Zie voorts *roest*.

ROESTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik roestte*, *heb geroest*. Bij Kil. rusten; van vogelen gesproken, die op hunne rust gaan zitten. En *roest*, *roeste* is bij denzelfden Kil. een *hinnenkot*, of *hoenderkot*. Voorts zegt men wegens patrijzen, die digt ineen kruipen, en stil blijven zitten, en wegens andere vogelen, die zich op eenen boomtak, of elders, nederzetten: *zij gaan roesten*, — *zij gaan te roest*.

ROESTIG, bijv. n. en bijw., *roestiger*, *roestigst*. Met roest bezet: *wat is dat mes roestig!* Schor, heesch: *de keel is mij verbazend roestig*. Van hier *roestigheid*, reeds in de Bijbelv. van 1477 voorkomende: *doet die roestic-heit van den silver*; in de statenoverz.: *doet het schuim van 't zilver weg*.

ROET, z. n., o., *des roets*, of *van het roet*; zonder meerv. Eene donker bruine of zwarte zelfstandigheid, welke door het vuur uit verscheidene brandstoffen voortgebragt wordt, en zich aan de rookleiders vasthecht: *die kagchelpijp zit vol roet*. *Wanneer zal men het roet eens uit den schoorsteen vegen?* Van hier *roetachtig*, *roetig*, dat naar roet zweemt of smaakt, *roetigheid*. Zamenstell.: *roetkleur*, *roetkleurig*, enz., *kagchelroet*, *ovenroet*, *schoorsteenroet*, enz.

Roet, nederf. *root*, hoogd. *russ*, is een oorspronkelijk duitsch woord, het welk ook ongel., smeer, aanduidt. Zoo vinden wij in den Bijbel van 1477: *ende dat ruet van vette leesten*. Overeenkomstig met deze beteekenis, lezen wij bij J. Cats:

> . . . . . *sijn oog enz.*
> *En sagh niet op het osfevleijs*,
> *Niet op het smeer*, *niet op het roet*.

ROEWAARD, zie *ruwaard*.

ROEZEMOEZEN, zie *roes*.

ROEZEN, zie *roes*.

ROEZIG, zie *roes*.

ROFFEL, z. n., vr., *der*, of *van de roffel*; meerv. *roffels*. Eene schaaf, waarmede men het ruwste van het hout afschaaft: *geef die plank eenige streken met de roffel*. *Hij loopt er maar met de roffel over heen*, is, figuurlijk, hij gaat daarmede los en flordig te werk. Van hier *roffelen*, *roffelig*. Zamenstell.: *afroffelen*, *geroffel*, *roffelschaaf*, *roffelwerk*, enz. Dit woord is zekerlijk ontleend van het geluid, 't welk eene roffelschaaf ver-

 wekt,

wekt, als men daarmede ruw hout bearbeidt. Ten minste heerscht er eene klanknabootsing in.

ROFFEL, z. n., vr., *der*, of *van de roffel*; meerv. *roffels*. Verkleinw. *roffeltje*. Een gestadig gerommel, 't welk men met eene trom verwekt: *men sloeg eene roffel*. Voorts, de kastijding van eenen soldaat, die onder het gezegde gerommel door de spitsroeden loopt: *hij kreeg eene duchtige roffel*. *Hoe vele roffels heeft hij al gehad?* En eene babbelaarster, die door haar geklap, het gerommel van eene trom nabootst: *dat is eene regte roffel*.

ROFFELEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik roffelde, heb geroffeld*. Met de roffelschaaf het ruwste van het hout afschaven. Figuurl., iets ten ruwste doen, er los en vlugtig over heen loopen: *wat hebt gij dat werk weer geroffeld!* Onzijd: *gij moet zoo niet roffelen*. Van hier *roffelaar*, *roffelaarster*, die het werk bij overhaasting en flordig doet.

ROFFELEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik roffelde, heb geroffeld*. Onzijdig, een gestadig gerommel met eene trom verwekken: *dat roffelen verveelt mij geweldig*. En zulk een gerommel door een onophoudelijk geklap nabootsen: *wat roffelt dat wijf!* Bedrijvend, eenen soldaat kastijden: *wie wordt er nu geroffeld?* Van hier *roffeling*, *geroffel*.

ROFFIAAN, z. n., m., *des roffiaans*, of van den *roffiaan*; meerv. *roffianen*. Een hoerewaard: *men dekte den roffiaan duchtig toe*. *'t Zij woeckenaer, 't zij dief, 't zij vuijle roffiaan*. F. v. Dorp. Dit woord is van het fr. *rufien*, of liever van het ital. *ruffiano*, of sp. *rofian*, ontleend. Van hier *roffiaanschap*.

ROG, z. n., m., *des rogs*, of *van den rog*; meerv. *roggen*. Verkleinw. *rogje*, *roggetje*. Dezen naam geeft men aan eenige soorten van kraakbeenige Zeedieren; inzonderheid aan zekere soort van platvisch met een langen staart en scherpen rug: *men vangt in Westindie, en op de Kust van Noorwegen, verbazend groote roggen*. *Haairog*, *kaardrog*, *spiegelrog*, *trilrog*, enz. Overdragtelijk, een morsig vrouwmensch: *dat is een stinkende rog*. Spreekw.: *was er slimmer rog in zee, hij zou mij aan boord komen*, was er erger onaangenaamheid voor mij mogelijk, ik zou dezelve niet ont-

ontsnappen. Zamenstell.: *roggesaus*, *roggestaart*, enz.

Rog, hoogd. *roche*, nederf. *ruche*, deen. *rokke*, zweed. *raocka*, eng. *roach*, is van eenen noordschen oorsprong.

ROGCHEBEL, zie *rogchel*.

ROGCHEL, z. n., vr., *der*, of *van de rogchel*; meerv. *rogchels*. Anders *rochel*. Hetzelfde als *ragchel*, eene fluim: *hij kon geene rogchels meer opbrengen*. Van hier *rogchelachtig*. Zamenstell.: *rogchebel*, een rogchel, en een morsig vrouwmensch, en *rogchelpot*, figuurlijk, hetzelfde als *rogchelaar*, bij Kil. *rocheler*, en *rochaert*, in het Const. th. Juw.: *het is een ouden rochaert, alsoo ick gae vermoen*. Het stamwoord van dit alles is het volgende

ROGCHELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik rogchelde*, *heb gerogcheld*. Hetzelfde als *ragchelen*; en tevens hedendaags, in navolging der Duitschers, meermalen voor *reutelen* gebezigd. Zie *reutelen*, en *ragchelen*. Van hier *rogchelaar*, *rogchelaarster*, *rogcheling*.

Rogchelen, of *rochelen*, hoogd. *rocheln*, bret. *ronkel*, is, even als *ragchelen*, een klank nabootsend woord.

ROGGE, z. n., vr., *der*, of *van de rogge*; zonder meerv. Een bekend slag van koorn: *die rogge is niet wel gemalen*. *Met vette rogge te voeden*. Vond. *Men verbood, de gemeene rog hoogher, dan tot twee gulden en vijftien stuivers, te geven*. Hooft. Het plantgewas, 't welk dat koorn voortbrengt: *de rogge staat overal even slecht*. *Hebt gij uwe rogge al gemaaid?* Zamenstell.: *roggebloem*, *roggebrood*, *roggemeel*, enz.

Rogge, bij Kil. *rogghe*, ook wel eens *rog*, oudduitsch *roggo*, middeleeuw. lat. *rogga*, wend. *roch*, hoogd. *rocken*, wallis. *rhijg*, angelf. *rijge*, eng. *rije*, deen. *rugen*, zweed. *rag*, dalmat. *raak*, is even zeer van eenen noordschen oorsprong, als de rogge zelve.

ROGGEBROOD, zie *rogge*.

ROK, z. n., m., *des roks*, of *van den rok*; meerv. *rokken*. Verkleinw. *rokje*. Een kleedingstuk van meer dan eenen aard, naar dat het voor mans of vrouwen dient. Een vrouwerok strekt van de heupen tot aan de enkels, een mansrok daarentegen van den hals tot aan de knieën. Voorts duidt *rok* in de zamenstell.:

borstrok, *hemdrok*, *nachtrok*, *overrok*, *pelsrok*, enz. nog andere soorten van kleedingstukken aan, en schijnt het de beteekenis van een kleed over het algemeen te hebben: *ende hij maekte hem eenen veelverwigen rock.* Bijbelv. *Een slip van den rok scheuren.* Hooft. *In onzen vleeschelijken rock*, in ons vleeschelijk bekleedsel. D. Deck. Bijzonderlijk bedienen de Zeelieden zich van dit woord, om een bekleedsel van deze of gene tuigaadje aan te duiden. Spreekw.: *een rokje uittrekken*, vermageren. *Zijnen rok omkeeren*, van de eene gezindheid, of partij, tot de andere overgaan. *Iemand den rok uitvegen*, hem lustig bekijven, of slaan. *De rok maakt den man*, zet hem glans, en uiterlijke waarde bij. *Het is wel een rokje kouder*, zoo veel kouder, dat men een kleedingstuk te meer dient aan te trekken. Zamenstell.: *apenrok*, *bovenrok*, *krijgsrok*, *lijfrok*, *livreirok*, *onderrok*, *reisrok*, *rijrok*, *winterrok*, enz. *Rokkeband*, *rokkebont*, *rokslijf*, keurslijf, *rokslijfmaker*, *roksmouwen*, *rokspand*, *roksvoering*, enz.

Rok, hoogd., zweed., nederf. *rock*, angelf. *rocc*, fr. *froc*, bret. *roket*, wallif. *rhuchen*, slavon. *ruuh*, *raucho*, finl. *roucka*, hong. *ruhha*, Willeram. *rocche*, Notk. *rokk.* gr. *ῥακος*, sijr., samarit. *rakua*, is een zeer oud woord, waarvan het fr. en eng. *rochet*, ital. *rochetto*, span. *roquetto*, verkleinwoorden zijn, en welks oorsprong voor ons verborgen ligt.

ROKKEN, z. n., o., *des rokkens*, of *van het rokken*; meerv. *rokkens*. Oulings *rok*, bij Kil. *rock*, *spinnrock*. Het werk, tuig waarom men het vlas, of de wol, windt, die men spinnen wil: *is uw rokken al ledig gesponnen? En houdt haer handen stil, Aen 't rokken, d'een en d'ander aen de spil.* H. de Gr. Voorts het vlas, of de wol, waarmede het rokken omwoeld is: *spin uw rokken toch af. Hij wenscht, eer 't rocken dunt, het mes door uwen draed.* D. Deck. Zamenstell.: *rokkenblad*, *rokkenpapier*, *rokkenshoofd*, *rokkenstok*, enz. *Spinrokken*, in plaats van welk men oulings niet dan *spinrok* bezigde: *hare hantpalmen vatten den spinrock.* Bijbelv. *Wiens handen verdroten den spinrock te ruerene.* C. v. Ghist. *Bij den spinrok.* Vond. In het onzijd. gesl.: *het spinrock van Minerf te handelen.* Wester-baan.

Rokken, of *rok*, eng. *rock*, *rack*, ital. *rocca*, sp. *rueca*, zweed., ijsl. *rock*, finl. *rucki*, lapl. *rokkal*, hong. *rohka*, hoogd. *rocken*, is een noordsch woord van eenen onzekeren oorsprong.

ROKKEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik rokte*, *heb gerokt*. Eigenlijk, vlas, of wol, op een spinrokken winden: *als het rokken is gedaan*, *willen wij aan 't spinnen gaan*. *'t Is fijn gerockt*, *maar grof gesponnen*. Vond. Overdragtelijk, iets ontwerpen: *hier is gerockt*, *dat noch niet en is volsponnen*. C. v. Ghist. *Want dat gherockt is moet volsponnen sijn*. Bijbelv. 1477. Van hier *berokken*, dat insgelijks het laatste aanduidt: *maer kerkgeschil berockt onsterfelijke krijgen*. D. Deck. Voorts vindt men bij Kil. nog *oprokken*, *roksel* en *rokvink*, zie *roervink*. Het stamwoord van *rokken* is *rok*; even als *rokken* dat van het volgende

ROKKENEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik rokkende*, *heb gerokkend*. Hetzelfde als *rokken*: *is het vlas al gerokkend? Sijn toesien is verdienst*; *sijn rockenen is winnen*. Huigens. Bijzonderlijk, veroorzaken: *waar de gierige eigenbaat uw val niet rokkende*. J. de Marr. Vijandschap stichten: *den broeder tegens broeder te rokkenen*. Hooft. *Men rokkent geweldig tusschen hen*. Van hier *rokkenaar*, *rokkenaarster*, *rokkenarij*, *rokkening*, *rokkenster*, enz. Zamenstell.: *berokkenen*, *oprokkenen*, enz.

ROL, z. n., vr., *der*, of *van de rol*; meerv. *rollen*. Verkleinw. *rolletje*. Een cilinder van hout, of andere stof, waarvan men zich tot verschillende einden bedient: *leg dien steen op rollen*, *om hem te verslepen*. *Zijn de rollen overal goed onder de kiel geplaatst? Er ontbreekt eene rol bij mijnen mangel*. *De rol moet nog over dat stuk lands*. Eene ronde schijf, welke zich rondom eene as beweegt: *de rollen van dien rolwagen moeten gesmeerd worden*. *Waarom laat gij onder dien stoel geene rollen maken? Mijn oventje staat op rollen*. Al, wat in den vorm van zulk eene schijf, of van eenen cilinder, zamengepakt of gewonden is: *een rolletje dukaten*, *papier*, *stokvisch*, — *eene rol lood*, *matten*, — *eene rol tabak*, *varinas*, enz. Bijzonderlijk, een geschrift, op parkement, of papier, dat op eene rol gewonden, of cilindersgewijze opgevouwen wordt: *in de rolle des boeks is van mij geschreven*. Bijbelvert.

En, daar men, om zulk een geschrift te lezen, het papier, of parkement moest ontrollen, of over de rol halen, ontstond de spreekwijs *iets over de rol halen: de vorige eeuwen over de rol halen.* Oud. *Hij is bij de monstering op de rol geplaatst.* Allerbijzonderst, eene lijst van menschen, die voor het regt gedagvaard worden: *laat hem op de rol zetten! De civile rol, de criminele rol.* En de plaats, waar zulke menschen verhoord worden: *gaat gij nog niet naar de rol? Is bij den hove verboden, op de rol te klappen, of eenig ander gerucht te maken.* Het papier, waarop de rede, die een tooneelspeler te voeren heeft, beschreven is: *oulings had elke tooneelspeler zijne rol in de hand.* Het gene op die rol geschreven is: *hij heeft zijne rol niet genoegzaam van buiten geleerd. Zal een ander uwe rol verstaan?* Vond. Al, wat een tooneelspeler te zeggen of te doen heeft: *hij voert zijne rol niet kwalijk uit. Ook speelde hij de rol.* Hooft. Nog al overdragtelijker, is *iemands rol spelen*, zijn karakter, of eenig bijzonder bedrijf van hem, nabootsen. *Eene rol spelen*, zich anders aanstellen, dan men is, of een of meer bijzondere bedrijven verrigten. *De wereld is een speeltooneel; elk speelt zijn rol en krijgt zijn deel*, elk verrigt eenige bijzondere bedrijven, en wordt, daarnaar beloond. Van hier *rollen* enz. Zamenstell.: *rolband*, die in rollen verkocht wordt, *rolbed*, dat op rollen staat, *rolbeurt*, de beurt van eenen regter, om op de rol te zitten, *rolblok*, *rolbroek*, dien men onder omrolt, *rolkoets*, eene legerkoets op rollen, en een rijtuig op lage wielen, *rolkoetsje*, *rolkousen*, *rollaag*, *rolpaard*, *rolpens*, met gehakt en gekruid rundvleesch gevulde, en tot rollen gemaakte pens — *rolrond*, *rolsteen*, *rolstoel*, *rolstok*, *rolvast*, die vast op zijne rol is, *rolwagen*, *rolwagentje*, enz. *Aanrol*, glooijing, *mangelrol*, *monsterrol*, *naamrol*, *parkementrol*, *pleitrol*, *schepensrol*, *schoutsrol*, *schrijfrol*, *tabaksrol*, *tooneelrol*, *wagenrol*, enz.

Rol, *rolle*, hoogd. *rolle*, nederf. *rulle*, zweed. *rulla*, wallis. *rhol*, eng. *roll*, fr. *rouleau*, en *rôle*, ital. *ruotolo*, en *rolla*, schijnt van het lat. *rotula* en *rota*, af te stammen, even als het ital. *ruota*, fr. *roue*.

ROLBED, zie *rol*.

ROLBROEK, zie *rol*.

ROL-

ROLKOETS, zie *rol.*
ROLKOUS, zie *rol.*
ROLLAAG, z. n., vr., *der*, of *van de rollaag*; meerv. *rollagen*. Verkleinw. *rollaagje*. Van *rollen* en *laag*. Eene laag van aarde, of andere dingen, welke, op de scheiding tusschen eenen lageren en hoogeren grond, strekt, om het afrollen van den laatsten voor te komen, gelijk als een *aanrol* dit door zijne schuinsche rigting voorkomt: *er is eene steenen rollaag tusschen de binnenplaats en het tuintje gemetseld. Maak mij daar eene rollaag van klei of zoden.*
ROLLEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik rolde*, *heb* en *ben gerold*. Onzijdig, de beweging van eene schijf, die derwijze om hare as wentelt, dat zij voorwaarts verplaatst wordt: *het tafelbord rolt over de kamer. Waarheen is die duit gerold?* Dezelfde beweging van een ander ligchaam, dat, uit hoofde van zijne rondte, daar voor ook vatbaar is: *de tranen rolden hem over de wangen. Die bal rolt naar den paal. Toen de appel, root van gout, en blozend root, quam rollen.* VOND. Alle voortgaande beweging, die uit wenteling ontstaat: *de kinderen rollen over den grond. Bedenk, hoe al die hemelbollen gestaag rondom het zonlicht rollen! De golf, gelijk een kloot al hooger opwaart rolt.* VOND. De voortgang van het geluid van den donder, en meer andere klanken: *'s Heeren stem, op 't hoogst geducht, rolt en klatert door de lucht.* L. D. S. P. *Dat gerucht rolt van plaats tot plaats, van oor tot oor.* De nederdalende beweging van een ligchaam, dat zich daaronder rondwentelt: *ik zag hem van den toren naar beneden rollen. Er rolde haar een steen van den muur op het lijf.* Neervallen, over het algemeen: *de kalk rolt van den wand. Er rolde menige ruiter van zijn paard. Ik zal hem doen rollen*, ik zal zijnen val bewerken. *Een dubbeltje kan wonderlijk rollen*, eene zaak kan eenen vreemden keer nemen. Overdragt., van verzen, die zacht vloeijen, en zonder stooting kunnen gelezen worden: *zijne verzen rollen altoos.* Bedrijvend, voort, of heen en weder wentelen: *hij rolt zich zelven over den grond. Zie eens, hoe dat paard zich rolt. Rol die flesch, misschien wordt zij wederom vol. Het deeg moet wel gekneed en gerold worden. Eene kolfbaan rollen*, met eene steenen rol gelijk en effen maken. Van hier *rollend*, vloeijend, *rolling*. Zamenstell.: *aanrollen*, *afrollen*, *door-*

doorrollen, *heenrollen*, *inrollen*, *mederollen*, *nederrollen*, *onderrollen*, *oprollen*, *overrollen*, *uitrollen*, *verrollen*, *wegrollen*, enz.

Rollen, hoogd. *rollen*, nederf. *rullen*, zweed. *rulla*, bret. *ruila*, fr. *rouler*, ierl. *rolam*, eng. *roll*, middeleeuw. lat. *grollare*, ftamt af van *rol*.

ROLLEREN, bedr. w., gelijkvl. *Ik rolleerde*, *heb gerolleerd*. Dit bastaardwoord duidt de verdeeling van de onderfcheidene rollen van een tooneelftuk onder de fpelers aan: *na het rolleren ging een ieder aan zijn werk*. Van hier *rollering*.

ROLPAARD, z. n., o., *des rolpaards*, of *van het rolpaard*; meerv. *rolpaarden*. Anders *roopaard*. Eene affuit op rollen, die men voor het fcheepsgefchut bezigt, gefchutwagen: *het gefchut wordt op de rolpaarden gelegd*. Van *rol* en *paard*, welken naam men aan dit werktuig geeft, omdat het zijn gefchut, even als een paard zijnen last, op den rug heeft, en met dien last als het ware af en aanrijdt. Daarentegen beftaat *roopaard* uit *roo*, *rood*, en *paard*: *De Kleppers zwoegen voor affuiten en roopaarden*. J. DE MARR. En hier bij doelt men misfchien op de kleur, welke deze fcheepsaffuiten doorgaans hebben; althans, ingevolge hiervan, zegt VOND:

Het bootsvolck voert de vlagh en wimpel, zwaeit (de zwaerden,
Rolt tonnen buskruit voort, of zadelt roode paerden,
Ontfteeckt den rooden haen, die moort kraeit al den dagh;

en:

Het brave Enckhuizen draeft, vol moedts op 't (roode paert,
Met zijnen kopren mont, dat gloende blixems braekte,
En donderklooten, daer Noortzee en lucht af kraekte.

Of is *roopaard* misfchien flechts eene verbastering van *rolpaard*, even als *rampaard*, bij HALMA?

ROLPENS, zie *rol*.

ROLVAST, zie *rol*.

ROMAN, z. n., m., *des romans*, of *van den roman*; meerv. *romans*. Verkleinw. *romannetje*. Evenveel welk verdicht gefchiedverhaal, maar bijzonderlijk zulk een, waarin de liefde de hoofdrol fpeelt, en haar doel, door

door eene reeks van allerlei verwarringen henen, zoekt te bereiken: *er is mij geen schooner roman bekend, dan het Bedelaars meisje. Een staatkundige, historische, wijsgeerige en zedelijke roman.* Van hier het bastaardw. ***romanesk***, dat naar eenen roman zweemt, en ***romanzucht***, eene groote zwakheid van onzen leeftijd.

Roman is, volgens sommigen, een bastaardwoord, uit het fr. ***roman*** ontleend; en dit beteekent eigenlijk een verhaal in de ***romanische taal*** beschreven, dat is in de landtaal van Frankrijk, Spanje, en Italie, die zich in de middeleeuwen uit een mengelmoes van latijn, gothisch, frankisch, en meer andere talen, vormde. Volgens Wacht, is ***roman*** een in rijm geschreven werk, van het teuton. ***riman, reiman, metrice scribere***, gelijk de meeste oude fabelgeschiedenissen, of ***romans***, zoo wel bij de Engelschen, Franschen, Hoogduitschers, als bij ons, in rijm zijn zamengesteld; terwijl men, schoon naderhand deze werken in onrijm geschreven werden, dezelve met den naam van ***roman*** heeft blijven bestempelen.

ROMANCE, z. n, vr., ***der***, of ***van de romance***; meerv. ***romancen***. Insgelijks een bastaardwoord, bijzonderlijk eene kleine avontuurlijke geschiedenis, die op eenen gemeenzamen trant in dichtmaat beschreven is, aanduidende: ***wie leest niet gaarne de romance van Wieland, welke den naam van Oberon voert?***

ROME, z n., o., *Romes*, of ***van het Rome***. De eigennaam van eene bekende stad: *'t Aelaude Rome heeft eer barensnoot geleden.* Vond. ***Ende doe wij te Roomen gekomen waren.*** Bijbelv. Gemeenlijk acht men *Rome* afkomstig van *Romulus*; anderen zoeken den oorsprong van dit woord in de eigennamen van *Romanus*, *Romas*, *Romus*, of *Roma*; anderen in het gr. ῥωμη, dat volgens eene reeks van oude geschiedschrijvers de naam was van een slot, 't welk er, omstreeks den Trojaanschen krijg, op den Palatijnschen berg gesticht werd, door Evander, die daarom bij Virgil. *Romanae conditor arcis* heet.

ROMEIN, z. n., m, ***des romeins***, of ***van den romein***; meerv. ***romeinen***. Een in de stad Rome geboren persoon; inzonderheid een burger van het oude Rome: *de Romeinen waren een dapper volk.*

ROMEINSCH, bijv. n. en bijw, zonder trappen van vergroo-

grooting. Van het oude Rome afkomstig, en daartoe betrekkelijk: *de Romeinsche heerschappij. Eene Romeinsche kleederdragt. De Romeinsche geschiedenis. Op zijn Romeinsch leven. Dat is een Romeinsch stuk*, een kloek bedrijf, zoo als die der burgers van het oude Rome, die bij ons den naam van *Romeinen* voeren, waarvan *Romeinsch* afstamt. Daarentegen is *Roomsch*, dat tot het tegenwoordige Rome behoort. Zie *Roomsch*.

ROMER, *roemer*, z. n., m., *des romers*, of *van den romer;* meerv. *romers*. Verkleinw. *romertje*. Een wijnglas, kelk, met eenen langen voet, in tegenoverstelling van een *kelkje*, *wippertje*, enz.: *de Heer van Schaagen magh hem wel een fraaien roemer op de handt zetten*. Hooft. *Deed Dulcken schuimens vol den grooten roomer schenken*. Vond.

Romer, hoogd. *römer*, eng. *rummer*, zweed. *rummare*, volgens sommigen afkomstig van *Rome;* terwijl de Romeinen onze voorvaders, die hun bier uit horens dronken, met bekers schijnen bekend gemaakt te hebben; waarom elke beker hieromstreeks met den naam van *romer* bestempeld werd, die vervolgens aan de gezegde glazen bekers is eigen geworden. Volgens Adelung is *romer* met *ruim* ten naauwste verwant, en moet oorspronkelijk ieder hol en ruim vat aangeduid hebben, en naderhand tot de bijzondere beteekenis van een wijd drinkglas overgegaan zijn.

ROMMEL, zie *rommelen*.

ROMMELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik rommelde, heb gerommeld*. Een dof geluid geven: *mijne ingewanden rommelen. De donder rommelt. De bijen rommelen*, waarvoor men intusschen gemeenlijk *brommen* of *gonzen* bezigt. Zulk een geluid verwekken bij het doorsnuffelen van een aantal verwardelijk op elkander neergeworpene dingen: *wat rommelt gij daar in dat goed?* In eenen bedrijvenden zin, zulke dingen over hoop werpen: *gij rommelt alles door elkander*. Van hier *rommel*, een mensch, die in hare gesprekken, of anders, alles dooreen rommelt: *het is een regte rommel*, — *rommelarij*, *rommeling*, *rommelkruid*, gemengde kruiderijen, *rommelpot*, *rommelschuit*, *rommelzolder*, *rommelzo*, alles onder elkander — *gerommel* enz.

Rommelen, hoogd. *rummeln*, eng. *rumble*, ijsl. *rijm-*

rijmber, is een klank nabootsend woord, even als *rammelen*, dat een helderder geluid aanduidt.

ROMMELING, zie *rommelen*.

ROMMELKRUID, zie *rommelen*.

ROMMELZO, zie *rommelen*.

ROMP, z. n., m., *des romps*, of *van den romp*; meerv. *rompen*. Verkleinw. *rompje*. Een menschelijk ligchaam zonder uitstekende deelen, als hoofd, handen, en voeten: *van eenen dooden romp*. D. Deck. Een ligchaam, waarvan ten minste een der gezegde deelen afgeknot is: *den romp, van hooft en kroon geknot*. Vond. *Iemand het hoofd van den romp slaan*. Het eigenlijke ligchaam van een gebouw, of schip: *de vlam vermeesterde den geheelen romp*. Vond. *Daar leit de dicke romp, en hobbelt, zijght en stijght*. Dezelfde. Afgeslagen stukken: *'t bloed gevloeid van watergang en boorden, en rompen van de vloot*. J. de Marr. Afgebroken brokken van kruidnagelen en muskaatnoten: *hoe veel kosten de rompen?* Vrouwelijk: *omdat de Engelschen den Francoijsen de woeste romp geleverd hadden*. Hooft.

Romp, hoogd. *rumpf*, eng. zweed. *romp*.

ROMPEL, zie *rimpel*.

ROMPELIG, bijv. n., en bijw., *rompeliger*, *rompeligst*. Oneffen, hobbelig: *wat is het ijs rompelig*. Van *rompelen*, hetzelfde als *rimpelen*, en dat van *rompel*, bij Kil., het welk door hem nevens *rompe* wordt geplaatst, dat bij hem ook eenen *rimpel* aanduidt. Zie *rimpel*, *rimpelen*.

ROMPSLOMP, bijw. Slordig: *wat komt hij daar rompslomp aanstappen! Hij werkt altijd even rompslomp*. Ook wordt het zelfst. gebezigd, voor een boel, die overhoop ligt: *het is daar altijd een regte rompslomp*. Van *romp*, voor *rompel*, of *rimpel*, en *slomp*, dat is slodderig; gelijk de ouden *slomphose* zeiden, waarvoor wij *slodderkous* bezigen. *Rompslomp* is dan rimpelig en slodderig, het tegendeel van net, glad en effen.

ROND. bijv. n. en bijw., *ronder*, *rondst*. Kogelvormig: *die steen is zoo rond, als een kloot. Geen mensch twijfelt thans meer, of de wereld rond zij*. Ten minste cirkelvormig: *wij zaten aan eene ronde tafel. Ronde hoeden zijn thans algemeen in den smaak. Men snijdt het haar rond af. Hij rent, wien 't lust, om 't starlicht ront*. Vond. *Een ronde dans* is een dans, hand aan hand

en in de rondte. Overdragtelijk, opregt: *hij is rond in al zijn doen. Ik zal u de ronde waarheid zeggen. Dat d'al te ronde Ridder gaf.* Hooft. *Een rond jaar* is een geheel jaar. *Een rond getal*, dat uit enkele tientallen bestaat, en waarin geene losse eenheden overschieten, of te kort komen. *Men eet zich ergens aan rond*, als men den buik daarmede opvult en rond maakt. *Goed rond, goed Zeeuwsch* is een spreekwoord, waarin op de oude opregtheid der Zeeuwen wordt gedoeld. *Rond* wordt ook voor *rondom*, als een voorzetsel gebezigd: *rond de kerk bouwt hij een voorhof.* N. Versteeg. *Rond schieten*, met zijne rekening wel uitkomen: *hij kan op die wijze niet rond schieten*, zijne inkomsten zijn niet toereikend voor zijne uitgaven. Van hier *rondachtig, rondas, ronde, rondeel, rondelijk, ronden, rondheid, rondigheid: een antwoord spraakende naar de Hollandsche rondigheit.* Hooft. — *Rondte: in de rondte*, in eenen kring, *zitten*, enz. Zamenstell.: *rondborstig, rondborstigheid, rondhout, ronduit, rondvisch*, enz. *Appelrond, bolrond, cirkelrond, eirond, halfrond, klootrond, kegelrond, rolrond, schijfrond*, enz.

Rond, hoogd., zweed. *rund*, eng. *round*, fr. *rond*, ital. *tondo*, schijnt van het lat. *rotundus* af te stammen.

RОND, z. n., o., *des ronds*, of *van het rond*; meerv. *ronden*. Verkleinw. *rondje*. Eigenlijk het bijv. *rond*, als zelfstandig gebruikt: *de omtrek van den aardbol laat zich in twee halve ronden verdeelen. Eer de groote gront ontworpen was van dit geweldig rond.* D. Deck. *Zij dansen, drinken, enz. in het rond.* Zamenstell. *halfrond, hemelrond, wereldrond*, enz. Zie het vorige *rond*.

RONDAS, z. n., vr., *der*, of *van de rondas*; meerv. *rondassen*. Een rond schild: *met de rondas aan den arm.* Hooft. *Zij polijsten de schrikkelijke rondas.* Vond. *Wil spies, rondas, en schild gebruiken.* L. D. S. P. Van het fr. *rondache*.

RONDE, z. n., vr., *der*, of *van de ronde*; meerv. *ronden*. Een omgang: *terwijl hij de ronde deed.* Hooft. *Aen den hemel de ronde doende.* Vond. Bijzonderlijk, in het krijgswezen, een omgang, die des nachts gedaan wordt: *de ronde kwam mij tegen. Wij hoorden de vijandelijke schildwachten de ronde aanroepen.*

Dit

Dit woord is van het fr. *ronde*, ital. *ronda*, overgenomen, en daarvan ſtamt *ronden* af.

RONDEEL, z. n., o., *des rondeels*, of *van het rondeel*; meerv. *rondeelen*. Een halve ronde toren, die uit eenen ſtadsmuur uitgebouwd is, en tot deszelfs verdediging dienen moet: *het rondeel beſtrijkt den muur van weerskanten*. *'t Rondeel van 't ſlot*. Hooft. Dit woord ſtamt van het oude fr. *rondel* af.

RONDEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik rondde, heb gerond*. Bedr., rond maken: *gij moet het nog wat ronden*. Onzijd., de ronde doen: *gaat de burgerwacht niet meer ronden?* Van hier *ronding*, *rondſel*. Zamenſtell.: *aanronden*, *afronden*, enz.

RONDOM, voorzetſel en bijw., zamengetrokken van *rond* en *om*. Voorz.: *er was een kring rondom de maan*. Bijw.: *zij liepen den ganſchen dag rondom*. In de Bijbelv. komt ook *rondomher* voor: *ghij ſult oock eenen goudenen krans daar aan maken, rondtom her*.

RONDTE, z. n., vr., *der*, of *van de rondte*; meerv. *rondten*. Een woord van denzelfden aard, als *breedte*, *lengte*, *regtte*, enz. Het ronde van een ding: *de rondte der wereld*. *In 's werelds wijde rondde*. D. Deck. *Het dorp ligt in de rondte*, heeft eene ronde gedaante. *Binnen de rondte der ſtad*, binnen haren omtrek. Dit woord is, even als eenige vorige, van *rond* afkomſtig; zie derhalve verder *rond*.

RONKEN, onz. w., gelijkvl. *Ik ronkte, heb geronkt*. Zwaar ſlapen, en onder het ſlapen ſnorken: *is dat ronken*. Pogchen: *en pronckt en ronckt op uw verguld gewaed*. Jonktijs. Van hier *ronking*, *geronk*. Dit woord is even zeer klank nabootſend, als het lat. *ronchiſſare*, gr. *ῥεγκειν*, *ῥογχαζειν*.

ROOD, bijv. n. en bijw., *rooder*, *roodst*. Dat met eene der verſchillende hoofdkleuren bedekt, of daarvan doordrongen is. *Roode wijn*. *Roode lippen*. *Roode wangen*. *Rood zijn*. *Rood worden*, eene roode kleur krijgen: *de kerſen beginnen al rood te worden*. Ook van de menſchen, anders *eene kleur krijgen*, wanneer de kleur van het aangezigt rooder wordt, het welk, zoo wel uit de werktuigelijke perſing van het bloed naar het hoofd, als ook uit allerlei aandoeningen, ontſtaat: *rood worden van ſchaamte*. — *Roode kool*. *Roode lelien*. *Roode*,

vu-

vurige *oogen*. *Waerom zijt gij root aen u gewaet*. BIJBELV. *Den zoom, die root geverft in 't blaeuwe bloet van d'Iber*. VOND. *Een gloeijend rood bedekte hare wangen*. Hooggeel: *schoon weder; want de hemel is root*. BIJBELV. *De oude Bataven zochten hun hoofdhaar met goudpoeder rood te maken*. Ligtbruin: *laet mij dog slorpen van dat roode, dat roode daer*. BIJBELV. *Roode koeijen zijn niet veel in aanzien*. Zelfstandiglijk, de roode kleur: *het eerbaar rood der schaamte*. *Hebt gij geen rood op uw palet?* In de zamenstell.: *avondrood*, *morgenrood*. Van *rood* komt *roodachtig*, *roodheid*, *roodsel*, enz. Zamenstell.: *roodbaard*, een man met een' rooden baard; ook zekere visch, en een vogel dus genoemd. *Roodbont*, *roodborstje*, *roodgrond*, *roodharig*, *roodkleurig*, *roodkop*, iemand, die rood haar heeft, *roodkoraal*, bij HOOFT: *rookoralen mond*, — *roodkrijt*, *roodstaartje*, *roodverwer*, *roodverwig*, *roodvonk*, zekere ziekte, die zich in roode over het ligchaam en in het aangezigt verspreide vlakken vertoont, ook *roodgrond* genoemd, — *roodvos*. *Bloedrood*, *donkerrood*, *hoogrood*, *koperrood*, *ligtrood*, *rozenrood*, *scharlakenrood*, enz.

Rood, hoogd. *roth*, OTFRID. *rot*, zweed. *röd*, ijsl. *radur*, angels. *read*, eng. *red*, wallis. *rhudd*, lat. *rutilus*, gr. ἐρυθρός, is verwant aan *ros*, en denkelijk ook aan *roest*, en *roos*. Zie deze woorden.

ROODACHTIG, zie *rood*.
ROODBAARD, zie *rood*.
ROODGROND, zie *rood*.
ROODKOP, zie *rood*.
ROODVONK, zie *rood*.

ROOF, z. n., m., *des roofs*, of *van den roof*; zonder meerv. Verkleinw. *roofje*. De daad van rooven: *van roof en plundering leven*. *Heet op roof en moort*. VOND. *Den smaak des roofs weg hebbende*. HOOFT. Het geroofde, — buit: *mits de lantvoogt het koopen van den roof verboodt*. HOOFT. *Den roof deelen*. *Dat hij nederbukke, en den roof oprape, van zijnen verslagen en vluchtenden vijant*. VOLLENH. *Altijt even graagh en gulzig naar den roof*. VOND. *Hij zou een roof voor de hel van daan halen* is eene gemeene spreekwijs, beteekenende: hij is zoo onversaagd, dat hij het gevaarlijkste zelfs ondernemen zou. *Die in de gestaltenisse Godts zijnde*,

gee-

geenen roof geacht en heeft Gode even gelijk te zijn. BIJBELV. *Roof op den vijand behalen. Op roof uitgaan.* Figuurlijk: *een roof der zonde worden*, zich door haar, zonder tegenstand laten beheerschen. Van hier *roofachtig*, *roofachtigheid*. Zamenstell.: *roofdier*, *roofgierig*, begeerig naar roof — *roofgierigheid*, *roofgoed*, dat tot roof gegeven wordt: *meent gij, dat het roofgoed is?* — *roofhoek*, *roofhol*, *roofkuil*, *roofnest*, *roofschip*, *roofvogel*, *roofziek*, *roofzucht*. *roofzuchtig*, enz. *Kerkroof*, *maagdenroof*, *zeeroof* enz.

Roof, NOTK. *roub*, *geroube*, OTFRID., *giroubi*, hoogd. *raub*, angelf., *reof*, *reaf*, eng., fr. *rapine*, lat. *rapina*, pool. *rabiez*, wend. *rop*, behoort, met *rooven*, tot ons *rapen*, lat. *rapere*.

ROOF, *rove*, z. n., vr., *der*, of *van de roof*; meerv. *roven*. Verkleinw. *roofje*. De korst van eene zweer: *de roof is er afgevallen. Er wil nog geene roof opkomen.* In Vriesland is *roof* ook een streng, van garen, saaijet enz. gesproken. Hiertoe betrekt men ook *roof* voor *vellus* — als: *roof van 't schaap*, vlies, bij KIL, en *roofgarens*, *spira filacea*.

Roof, hoogd. *ruf*, *rufe*, is verwant aan het hoogd. *raude*, en het nederd. *ruidig*. Zie dit woord.

ROOFDIER, z. n., o., *des roofdiers*, of *van het roofdier*; meerv. *roofdieren*. Van *roof* en *dier*. Een dier, dat andere dieren tot zijn voedsel gebruikt, een vleeschvretend dier, als de leeuw, beer, arend, valk, vos, enz.

ROOFGIERIG, zie *roof*.

ROOFGOED, zie *roof*.

ROOI, z. n., vr., *der*, of *van de rooi*; zonder meerv. De daad van rooijen, het aanleggen en mikken op iets, dat men schieten wil: *hij houdt geene rooi*. Van hier *rooischieten*, wel mikken, treffen. De oorsprong is

ROOIJEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik rooide, heb gerooid*. Bij KIL., *roeden*, *roeijen*, *roijen*, *ruijen*, werpen, met eene werpspies schieten, en daar wordt het van *roede* afgeleid. In het gebruik, het op eenig doel aanhouden, en hetzelve dan ook bereiken: *gij moet regt in die sloot sturen, zult gij dat wel rooijen? Ik kan den paal niet rooijen.* Voorts, regelen, schikken: *dat huis is niet regt gerooid*, het komt buiten de rij der andere huizen uit. Afmeten, *wijn roeijen*. Zie dit woord. Voorts komt van *rooijen*, *rooi*, *rooijing*, *rooimeester*, die den stand der gebouwen regelt en schikt, erfscheider.

ROOIJEN,

ROOIJEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik rooide; heb gerooid.* Ook *roden*, *roeijen*, *roeden*; hetzelfde als het hoogd. *reuten.* Uitgraven, uittrekken: *aardappelen rooijen.* Van houtgewas en wortels zuiveren: *eenen akker rooijen.* Ook zegt men van eenen doodgraver, dat hij *de graven rooit*, wanneer hij die van doodsbeenderen zuivert. Zamenstel.: *oprooijen*, *opruijen*, aanzetten, *uitrooijen*, *uitroeijen* Van *roede*, oul. *rode.*

ROOIMEESTER, zie *rooijen.*

ROOK, z., n., vr., *der*, of *van de rook*; meerv. *roken.* Verkleinw. *rookje.* Een hooistapel: *dat hooi staat reeds op roken.* Zie *rug.*

ROOK, z, n., m.; *des rooks*, of *van den rook*; zonder meerv. Eene bekende uitwazeming uit brandende dingen: *rook ging op van sijner neuse.* Bijbelv. *Hij was als in een dikken rook besloten.* L. D. S. P. *Gemengt in roock, en vlam en zwavel.* Vond. *Vleesch in den rook hangen.* *Naar den rook smaken.* Vrouwelijk: *om dat hij zijne rook te koop hield.* Hooft. Spreekw.; *die zaak verdwijnt in rook*, als een ijdele nevel: *gelijk de rook, die ras verdwijnt.* L. D. S. P. Van hier *rookachtig*, enz., *rookerig*, *rookig*, *rookigheid*, enz. Zamenstell.: *rookaltaar*, *rookgat*, *rookhok*, *rookjager*, *rookleider*, *rooknest*, *rookpilaar*, *rookscherm*, *rookgat*, *rookvenstertje*, *rookverdrijver*, *rookvleesch*, *rookzolder*, enz. *Tabaksrook*, *wierook*, enz.

Rook, Willeram, Notk., *ruch*, deen. *rog.*, angelf. *rec*, eng., vrief. *reek*; ijsl. *reijk*, is verwant aan *reuk*, en komt van het volgende:

ROOKEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik rookte, heb gerookt.* Onz., rook van zich geven: *het rookt in de keuken, dat men uit zijne oogen niet zien kan.* *Dan rookt de var op 't blaakend zoenaltaar.* L. D. S. P. *Siet, daer was een roockende oven.* Bijbelv. Rook verwekken: *het volck offerde, ende roockte nogh op de hooghten.* Bijbelv. Tabak rooken: *rookt gij niet?* Wasemen: *het eten staat op de tafel te rooken.* *Hij werkt, dat zijn hoofd*, of *het hoofd hem rookt.* *De schoorsteen rookt*, dit beteekent dikwerf: de schoorsteen laat den rook in het vertrek dringen, en vult hetzelve daarmede. *Daar kan mijn schoorsteen niet van rooken* is: daar kan ik geen levensonderhoud uit vinden. *Het rookt er geweldig*, er heerschen geweldige twisten tusschen man en vrouw.

Bedrijvend, doen rooken: *daar worden welriekende specerijen gerookt. Ik rook geen tabak. Rook nog een pijpje.* In den rook hangen: *waar rookt gij uw vleesch? Wij rooken geen spek, Zalm, elft, haring, enz. rooken.* Van hier *rookende, rooker, rookerij, zalmrookerij, rooking,* enz. *Berooken, doorrooken, uitrooken,* enz.

Rooken, hoogd. *rauchen*, Notk. *rouchen*, nederſ. *röken*, vrieſ. *recken*, angelſ. *recan*, eng. *reek*, zweed. *rijka*, ijsl. *riuka*, is verwant aan *rieken* en *ruiken*.

ROOKERIJ, zie *rooken*.

ROOM, z, n., m., *des rooms*, of *van den room*; zonder meerv. De vette deelen der melk: *er komt niet veel room op die melk. Lust u schaepemelk te slorpen? Lust u honigh, kaas of room?* Vond. Voorts ook melk, over het algemeen: *gezoogt met den room der zinlijxste zeden.* Hooft. *De koe belooft meer rooms uit haar gespannen uijer.* Vond.

Zijne Ega, nie niet luij, noch loom,
Ontlast de koe van haren room. D. Deck.

Do melkmeid perst den room uit d'uiers met heur hand. Rotgans. Spreekw.: *Hij heeft den room weg, en laat de melk voor anderen*, in Vriesl., evenveel als, hij heeft het vet van den ketel weg. Zamenſtell.: *roomboter, roomkaas, roomtaart*, enz., *Amandelroom*, enz.

Room, hoogd. *rahm*, eng. *cream*, fr. *crême*, ital. *cresima*, ſchijnt aan het lat. *cremor* verwant.

ROOMEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik roomde, heb geroomd.* De melk van haren room ontdoen: *is die melk al geroomd?* Zamenſtell.: *afroomen*, enz. Stamt af van *room*.

ROOMSCH, bijv. n. Zonder trappen van vergrooting. Dat tot het tegenwoordige Rome behoort: *het Roomsche gebied is onlangs geweldig ingekort, maar de Roomsche paus is in zijn kerkelijk aanzien hersteld. Roomsche boonen*, die te Rome veel gegeten worden, en, gelijk men zegt, een der liefste geregten van Paus Sixtus uitmaakten. Overdragtelijk werd het Duitſche rijk, toen het nog beſtond, het *Roomſche*, deszelfs Keizer de *Roomſche Keizer*, en zijn opvolger *Roomsch Koning* genoemd, omdat de Keizers van dat rijk in vroegere eeuwen ook over Italie en Rome heerschten.

Voorts is *Roomsch* gemeenlijk even veel als *Roomsch gezind*, aan de *Roomsche kerk*, die den *Roomschen paus* voor haar opperhoofd erkent, onderworpen, en een aanhanger van het *Roomsche geloof*. Dus is *Roomsch* geheel iets anders, dan *Romeinsch*, schoon het ook van *Rome* afstamt.

ROOPAARD, zie *rolpaard*.

ROOS, z. n., vr., *der*, of *van de roos*; meerv. *rozen*. Verkleinw. *roosje*. Een prachtige, welriekende, en veelal purperverwige; doch ook wel eens witte, gele, en bonte bloem: *ik ben een roose van Saron.* Bijbelv. *Uw wangen bloosden dan, als roozen op haar steel.* Vond. *Het purper van de roos.* D. Deck. *Zijn levensweg is tot nu toe met rozen van genoegen bedekt geweest*, spreekw, hij heeft tot dus ver gelukkig geleefd. *Op rozen treden*, voorspoed genieten. *Slapen als een roos* wordt verkeerd gebezigd, voor *slapen als in roos*, dat is, als op rozen. Overdragtelijk, bloemen van eenen anderen aard: *de Geldersche*, *de Sinesche*, *roos*, enz. Verschillende dingen, welker gestalte eenigzins aan die van een roos gelijkt, zoo als: *een roosje van linten*, *eene roos van diamanten*; de knop, waarin de verschillende naden van een Gothisch gewelf plagten zamen te loopen: *aen de Slotroos van uw kerkgewelf.* Vond. Van hier is *onder de roos*, bij Hooft, en elders, in eene zaal, waar men vriendschappelijk onder zulk eene roos bijeen zit, en vertrouwelijk zamenspreekt. Het purper der wangen: *wanneer ghe met uw lip de leli leest uit roozen.* Vond. De maagdom van eene jonge dochter: *haar roosje is nog ongeschonden.* Eene maagd in het bloeijen van hare jaren: *geluckig, die soo schoon een roos bejegent.* Vond. Allerlei genoegens: *er is geene roos zonder doorn. De tijd baart rozen*, spreekw.: de tijd baart verandering ten goede. Van hier *rozelaar*, *rozenstruik*. Zamenstell.: *rooskleur*, *rooskleurig*, *roosverwig*, waarvoor men oulings *roselic* bezigde: *met mitt haren roseliken aensichte.* Bijb. 1477. *Rozebed*, *rozeblad*, *rozeboom*, *rozenedik*, *rozegaard*, *rozegeur*, *rozehoed*, een krans van rozen, *rozehonig*, *rozeknop*, *rozekrans*, paternoster, *rozelaurier*, anders *oleander*, *rozenobel*, *rozenolie*, *rozerood*, *rozewater*, *rozewijn*, *rozewortel*, enz. *Duinroos*, *klaproos*,

roos, *korenroos*, *stokroos*, *winterroos*, enz. De Dichters nemen het zamengestelde *rozemond* ook persoonlijk. Zoo noemt Poot zijn Meisje: *wie anders toch dan Rozemont*, enz. *Hier heeft mijn Rozemont bescheiden*, enz.

Roos, hoogd., nederf., angelf., eng. en fr. *rose*, wallif. *rhos*, zweed. *ros*, pool. *roza*, boh. *ruze*, lat. *rosa*, gr. *ῥόδον*, schijnt aan *rood* verwant, even als *ros*.

ROOS, z. n., vr., *der*, of *van de roos*; zonder meerv. Eene ontsteking aan de oppervlakte van het menschelijke ligchaam: *zijn aangezigt is vol roos*. *Zij heeft de roos aan haar been*. Van hier *rozig*. Het stamwoord is ongetwijfeld *ros*, of *rood*.

ROOSTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik roostte*, *heb geroost*. Op een werktuig, dat hier van den naam van *rooster* ontleent, derwijze braden, dat de omtrek van het gebradene in eene korst verandert: *men eet in Engeland veel geroost osfevleesch*. *Mijn Laurens*, *niet die eer geroost was en gebraen*. Vond. *En sullen die koeken*, *met olie gemenght*, *van gerooste meelbloeme zijn*. Bijbelv.. Overdragtelijk: *hij is van de zon geroost*, geweldig verzengd. Van hier *rooster*, *roosting*, *roostpan*, eene pan, waarvan men zich somwijlen in de plaats van eenen rooster bedient.

Roosten, hoogd. *rösten*, Notk., Tatian. *rostan*, zweed. *rosta*, wallif. *rhostir*, bretagn. *rhost*, eng. *rost*, ital. *rostire*, fr. *rôtir*, is evenzeer een klanknabootsend woord, als *snerken*, *opsnerken*.

ROOSTER, z. n., m., *des roosters*, of *van den rooster*; meerv. *roosters*. Verkleinw. *roostertje*. Het keukentuig, waarop men iets roost: *ligt het vleesch al op den rooster? Sint Laurens om 't geloof geroost op gloenden rooster*. Vond. Menigerlei ander traliewerk van dezelfde gedaante: *waar is de rooster van dien haardkolk gebleven? In dat weeshuis worden baldadige kinderen tot hunne straf op den rooster gezet*, in een vertrekje geplaatst, welks vloer de gedaante van eenen rooster heeft. De *rooster* van een kerkhof is deszelfs ingang, wanneer de grond in denzelven weggegraven is, en er, in plaats daarvan, een traliewerk ligt, om alle grazend vee te weren. *Men heeft van die beurten*

eenen rooster gemaakt, eene tafel vol lijnen en dwarsstrepen, waarop de beurt van een ieder tot waarneming van het een of ander berekend is. Spreew.: *het geld wordt daar op den rooster geteld*, het geld moet daar met gevaar gehaald worden. *Het ging er heet van den rooster*, er werd hevig gevochten. Zamenstell.: *roosterwerk*, *roosterswijze*, enz. *Kerkrooster*, enz.

Rooster, hoogd. *rost*, nederf. *röste*, zweed. *rost*, pool. *roszt*, boh. *rosst*, is afkomstig van *roosten*.

ROOVEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik roofde*, *heb geroofd*. Iets op eene onregtvaardige en geweldige wijze wegnemen: *rooven en moorden is zijn dagelijksch bedrijf*.

En te rooven, *wat hem lust*,
Van den Teems tot Indus kust. Vond.

Roovende en ruitende. Oud. Zie *ruiten*. Figuurlijk, onttrekken: *iemands hart rooven*, deszelfs genegenheid op eene onwederstaanbare wijs tot zich trekken: *dat deze gedachte nooit uwe rust roove*. Van hier *roof*, *roover*, *rooverij*. Zamenstell.: *berooven*, *boschroover*, *eerroover*, *kerkroover*, *naamroover*, *straatroover*, *struikroover*, *zeeroover*, enz.

Rooven, hoogd *rauben*, Ulphil. *rauban*, Otfrid., Notk. *roubon*, angelf. *reafan*, eng. *reave* en *rob*, fr. *rober*, in *derober*, en *ravir*, ital. *robbare*, zweed. *rofva*, ijsl. *rifa*, wend. *rop*, lat. *rapere*, gr. *ἁρπάζειν*, arab. *rabaa*, perz. *rubaden*, is verwant aan *rapen*.

ROS, z. n., o., *van het ros*; meerv. *rossen*. Een vlug en moedig paard: *bestijg uw brieschend ros*, *en snel den vijand tegen*. *Het ebbend zeeschuim wascht het ros van zant bestoven*. Vond.

De Koning Kristiaan hiel 't ros noch bij den toom,
En sloot Tilli den pas van Elve en wezerstroom. Vond.

Ook wel eens een slecht paard, waarbij men denkelijk het oog op een afgedankt ruiters paard heeft: *wat is dat een lam en kreupel ros*. Van hier *rossen*, enz. *roskam*, enz. *Rostuischer*, paardenkooper. *Rosvolk* werd oulings voor ruiterij gebezigd: *want al u rosvolck*, *soldaten en knechten* Houw.

Ros, oulings ook *hors* en *ors*, hoogd. *ross*, Notk. *ross*, Saksen Spieg. en elders, *ors*, zweed. *ors* en *hors*, angelf. *hors*, eng. *horse*, schijnt de vlugheid van het beest door den klank aan te duiden.

ROS, bijv. n. en bijw., *rosser*, *rost*. Roodachtig: *wat is hij ros van haar en baard. Een rosse leeuw besprong hem uit het kreupelbosch.* Van hier *rosachtig*, *rosbaard*, *rosharig*, *roskleurig*, enz.

Ros, fr. *roux*, *rouge*, ital. *rosso*, is verwant aan *rood*, *roos*, en *roest*. Oulings bezigde men ook *rosen*, (*rozen*) voor ros, of rood zijn.

ROSBAAR, z. n., vr., *der*, of *van de rosbaar*; meerv. *rosbaren*. Een draagzetel: *de Romeinen lieten zich in rosbaren ronddragen. Rijden in rosbaar of karos.* ZEEUW.

ROSBEIJER, z. n., m., *des rosbeijers*, of *van den rosbeijer*; meerv. *rosbeijers* Eigenlijk *rosbaijaard*, het paard der vierheemskinderen, dat den naam van *baijaard* voerde. Overdragtelijk, een wild schepsel: *het is een regte rosverbeijer. Wat hebt gij rosbeijers van kinderen!*

ROSKAM, z. n., m., *des roskams*, of *van den roskam*; meerv. *roskammen*. Van *ros* en *kam*. Een ijzeren werktuig, waarmede men de rossen, of paarden, schraapt, om ze van stof te zuiveren: *waar vind ik mijnen roskam nu? Wat kan een roskam zonder steel mij baten?* Overdragtelijk, eene scherpe beoordeeling: *men havent hem deerlijk met den roskam.* Van hier *roskammen*, anders *rossen*. Zie *rossen*, ook voor scherp doorhalen: *hij werd daar wakker geroskamd* — *roskammer*, paardenkooper, *roskammerij*, paardentuischerij, paardenhandel.

ROSKAMMEN, zie *roskam*.

ROSKAMMER, zie *roskam*.

ROSMARIJN, *rozemarijn*, z. n., m., *des rosmarijns*, of *van den rosmarijn*; zonder meerv. Eigenlijk zeedauw, in het lat. *rosmarinus*, welken naam men aan zeker plantgewas geeft, 't welk eenen welriekenden reuk, en eenen heeten, prikkelenden, bitterachtigen smaak heeft, en in Spanje, Italie, en het zuidelijke gedeelte van Frankrijk in overvloed wast: *gemeene*, *breedbladige rosmarijn*. Zamenstell.: *rosmarijnplant*, enz.

ROSMOLEN, z. n., m., *des rosmolens*, of *van den rosmolen*; meerv. *rosmolens*. Van *ros* en *molen*. Een molen, die door een paard omgedreven wordt: *het wordt in geene water- noch wind- maar enkel in rosmolens gemalen.* Voorts ook een handmolen: *de Romeinen straf-*

ten hunne slaven met het werk van den rosmolen. Spreekw.: *hij loopt in den rosmolen*, hij is aan het malen, hij is half gek.

ROSSEN, bedr. en onz. w., gelijkvl. *Ik roste, heb gerost.* Bedr., paarden met eenen roskam schrapen: *hebt gij mijn rijpaard al gerost?* Lustig afborstelen, afboenen, afschuren: *ros den plaats ter dege, dat hij blinke.* Afkloppen: *ik zal hem rossen*; ook *ik zal hem ros geven*; gelijk als men *ros krijgen*, in plaats van *gerost worden* bezigt. Onzijdig, hard rijden: bij Kil. ook *rotsen*, bij Halma, *rotzen*: *hij verspilt zijn goed met rijden en rossen.* Van hier *afrossen.* Het stamwoord is *ros.*

ROT, zie *rat.*

ROT, z. n., o., *des rots*, of *van het rot*; meerv. *rotten.* Een vereenigd getal van levende dingen. Dus noemt men een aantal bijeen zijnde wolven, in het hoogd. *eine rotte wolfe.* Maar hier te lande wordt *rot* genoegzaam enkel van bijeen zijnde personen gebruikt: *'t Priesterlijke rot*, *'t rot der wichelaren.* Vond. En daardoor wordt dikwijls een bepaald getal van menschen aangeduid, zoo als een korporaalschap in den krijgsdienst: *ieder korporaal had een rot onder zich*, of de drie manschappen, die in het voorste, middelste en achterste gelid nevens elkander geplaatst zijn: *bij rotten vuren.* Voorts gebruikt men *rot* dikwijls bijzonlijk wegens een getal van menschen, die zich met slechte oogmerken vereenigen: *een Godloos rot, bedacht voor wraak noch straf, omringde mij.* L. D. S. P. *Ik haet de rot der ongerechtigheid.* Vond. Want bij dezen is *rot* meermalen vrouwelijk. Van hier *rotten*, enz. Zamenstell.: *rotgezel*, *rotmeester*, *rottenvuur*, *rotswijze*, enz. —*ledelrot*, *dievenrot*, *moordrot*, *reuzenrot*, enz.

Rot, hoogd. *rotte*, zweed. *rote*, finl. *routu*, slavon. *rota*, wallis. *rhawd*, eng. *rout*, angels. *rijd*, *cread*, *cruth*, ital. *frotta*, arab. *rottaon*, *rotaon*, *rotuou*, is van eenen onzekeren oorsprong.

ROT, bijv., n. en bijw., *rotter*, *rotst.* Tot bederf overgegaan: *die appel is rot. Deze is nog rotter.* Als een zelfstandig woord, bederf: *daar is rot aan dien appel. Gij moet het rot uit die peren snijden.* Spreekw.: *hij is*

niet

niet rot, op alles wel gevat. *Die zijn lijf bewaart, bewaart geene rotte appelen*, geen niets waardig goed. *Vroeg rijp, vroeg rot*, spreekw. Van hier *rotachtig*, *rotachtigheid*, *rotheid*, *rotten*, enz — *rottig*, *rottigheid*. Zamenstell.: *rotneus*, *rotzak*, enz.

ROTGANS, z. n., vr., *der*, of *van de rotgans*; meerv. *rotganzen*. Een bijzonder slag van ganzen: *de rotgans heeft eenen witten ring om den hals. Wij hebben eene rotgans aan het spit gestoken*. Deze naam, en de Iersche *rodgees*, is ontleend van het geschreeuw der rotganzen, dat *rod* of *rot* klinkt.

ROTS, z. n., vr., *der*, of *van de rots*; meerv. *rotsen*. Eene steenige verhevenheid, welke boven de oppervlakte der aarde, of den bodem der zee, door natuur gevormd, of door kunstige nabootsing der natuur daargesteld, is: *onwrikbaar, als eene rots in het midden der zee. Gelijk een ijsre rots*. VOND. *Bij 't twistnat uit de harde rots*. L. D. S. P. Doorgaans onderscheidt men intusschen *rots* en *klip* derwijze, dat men het eerste woord bij het drooge, het laatste bij de zee, bepaalt. Voorts gebruikt men *rots* ook wel onzijdig, voor de delfstof, waaruit eene rots gevormd is: *uit louter rots geklonken*. VOND. Overdragtelijk is *rots* een vaste steun, of veilige toevlugt, even als de zamenstel.: *rotssteen* of *steenrots*: *God is mijn rots. Zoo is Godt de rotzsteen, mijns harten*. BIJBELV. *Hij, die mij schenkt een zalig lot, zal immers steeds mijn steenrots weezen*. L. D. S. P. Van hier *rotsachtig*, *rotsachtigheid*, *rotsig*, *rotsigheid*, enz. Zamenstell.: *rotshol*, *rotsspelonk*, *rotssteen*. *Arduinrots*, *granietrots*, *steenrots*, enz.

Rots, eng. *rock*, fr. *roche*, ital. *rocco*, *rupe*, lat. *rupes*, bij KIL. *rotse*, *rootse*, *roetse*, is van eenen onzekeren oorsprong.

ROTTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik rottede*, (*rotte*) *heb gerot*. Zich in zekeren getale vereenigen tot een rot. Bij KIL. *rotteijen* en *roden*. *Rotten tegen iemand* bezigt H. DE GR.: *maar rotten tegen hem en morden tegen God*. Oulings ook *rooijen*: *so wige bi dage off bij nacht roijde, of danste onteijkent, off wanderde bi der straeten*. KOEREN VAN HAARL. Van hier *bijeenrotten*, *zamenrotten*, welke zamenstellingen alleen gebruikelijk

 zijn.

zijn. Het ſtamwoord is *rot*. J. DE DECK. bezigt *rotterij*, voor zamenrotting.

ROTTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik rottede*, (*rotte*) *ben gerot*. Tot bederf overgaan: *het ooft rot in dit jaar geweldig. De kleederen rotten haar van 't lijf. Het vlas, de hennip rot*, is evenveel als ligt in het water, om voor bereiding vatbaar te worden. En hieromtrent bezigt KIL, *rotten* en *rootten* ook in eenen bedrijvenden zin, voor te rotten leggen, welken zin het hoogd. *rösten* nog hedendaags heeft. Van *rotten* komt *rotting*. Zamenſtell.; *afrotten*, *doorrotten*, *inrotten*, *verrotten*, *wegrotten*, enz. Het ſtamwoord is *rot*.

ROTTIG, zie *rot*.

ROTTING. z. n., m., *des rottings*, of *van den rotting*; meerv. *rottingen*. Verkleinw. *rottingje*, *rottinkje*. Eigenlijk, een rietachtig plantgewas, dat bij de kruidkenners den naam van *rottang* voert, en verſchillende ſoorten heeft. In het gebruik, een ſtaf, die van dit plantgewas genomen wordt: *ik heb mijnen rotting vergeten. Hij gaf hem wat met den rotting om de lendenen*. Zamenſtell.: *rottingband*, *rottingknop*, *rottingolie*, dat al ſchertſchend gebezigd, hetzelfde is, als *rottingſlag*, enz.

ROTTINGOLIE, zie *rotting*.

ROUW, z. n., m., *des rouws*, of *van den rouw*; meerv. *rouwen*. Droefheid over 't algemeen: *hij wordt door kommer en rouw verteerd. Groeit in ſchellings brant en rou*. VOND. *Steenrotſen hart van ſteen verſmelten door den rou*. D. DECK. *'t Is kunst, de blijdſchap intetoomen, zoo wel als rouw te matigen*. VOND. Droefheid over eenig bedrijf, of berouw: *hij zal ſpoedig rouw krijgen. Ik heb er zoo veel rouw van, als ik haren op mijn hoofd heb*. Droefheid over iemands overlijden: *ende hij bedreef rouwe over ſijnen ſone vele dagen*. BIJBELV. *Ik deel allezins in uwen diepen rouw. De nevel van den vaderlijken rouwe*. VOND. De Kleeding, waarmede men zijnen rouw aan den dag legt: *in den rou verſchijnende*. HOOFT. *Kleedt die toonen in den rou*. HUIJGENS. Een geſchenk van kleederen, of andere dingen, dat aan diestboden gegeven wordt, wanneer er iemand der huisgenooten overleden is: *zij kreeg eenen deftigen rouw. Een enkele, een dubbele rouw*.

rouw. In dezen zin heeft *rouw* een meervoud: *twee rouwen kort na elkander ontvangen*. In den zin van droefheid werd het oulings ook in 't meervoud gebezigd: *vervult met rouwen*. Moerm. Evenveel welk ander teeken van droefheid over iemands overlijden: *gij draagt rouw aan den arm. Het geheele huis was met rouw behangen*. De tijd van rouw dragen: *hoe lang duurt die rouw? Mijn rouw is haast uit*. Weeklagt over een lijk: *ende hij maekte sijnen vader eene rouwe van seven dagen*. Bijbelv. Lijkstatie: *daar is een groote rouw achter dat lijk*. Bij Hooft is *rouw* meermalen vrouwelijk: *aan de rouwe over de gemalinne neem ik deel. Andere praal der adelijke rouwe*. Van hier *rouwig*, droevig, treurig, ook berouw hebbend: *zijt daar niet rouwig over. Och mi rouwighe moeder*. Guld. Tr. Zamenstell.: *rouwbaai*, *rouwband*, *rouwbedrijf*, *rouwbeklag*, *rouwdrager*, *rouwgedicht*, *rouwgespen*, *rouwgewaad*, *rouwgoed*, *rouwhoed*, *rouwkamer*, *rouwklager*, *rouwklagt*, *rouwkleed*, *rouwkoets*, *rouwkoop*, *rouwlied*, *rouwlint*, *rouwmaal*, *rouwmantel*, *rouwschoenen*, *rouwsleep*, *rouwstatie*, *rouwwinkel*, enz. Het boven genoemde *rouwkoop* is in gebruik voor het berouw, of de verandering van zin, omtrent eenig aangegaan verdrag van koop; en men zegt: *rouwkoop hebben*, of berouw hebben over zekere koop, en *rouwkoop geven*, d. i., bij onderlinge overeenkomst, eene koop voor zekeren prijs vernietigen.

Rouw, hoogd. *reue*, Otfrid. *riu*, Isid. *hreuu*, Kero *hriuun*, angelf. *hreow*, is afkomstig van *rouwen*.

ROUWAARD, zie *ruwaard*.

ROUWEN, onz. en bedr. w., gelijkvl. *Ik rouwde, heb gerouwd*. Onzijd., rouwgewaad dragen: *hoe lang moet gij wel over hem rouwen? Men rouwt nu zoo sterk niet meer*. Bedrijvend, met rouw en leedwezen bezielen: *die zaak zal u rouwen. Ik zie, het rouwt u niet*. Vond. Van hier *rouw*, enz., *berouw*, *berouwen*, *onberouwelijk*, enz.

Rouwen, hoogd. *reuen*, eng. *rue*, Otfrid. *riuan* beteekent eigenlijk weeklagen, even als *riuuuen* bij Otfrid. en schijnt een klank nabootsend woord.

ROUWEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik rouwde, heb' gerouwd.* Bij Kil. ook *rouden, opkaerden.* Lakens en andere wollen stoffen van vlokken zuiveren, en glad en effen maken: *dat laken is nog niet gerouwd.*
ROUWIG, zie *rouw.*
ROUWKOOP, zie *rouw.*
ROZEMARIJN, zie *rosmarijn.*
ROZEMOND, zie *roos.*
ROZIJN, zie *razijn.*
RUCHTBAAR, bijv. n. en bijw., *ruchtbaarder, ruchtbaarst.* Wereldkundig: *laat het toch niet ruchtbaar worden.* Van hier *ruchtbaarheid.* Het stamwoord is *rucht*, bij Kil. gerucht. Zie *gerucht.*
RUG, z. n., m., *des rugs*, of *van den rug*; meerv. *ruggen.* Verkleinw. *ruggetje.* Dat gedeelte van een menschelijk of dierlijk ligchaam, dat zich van de schouders tot de lendenen uitstrekt: *hij sprong het paard op den rug. Toen lieten de Spaanschen den rug zien.* Hooft. *Dit is op 't ruggebeen geschaert van spaensche ruggen.* Vond. *Te rug loopen.* Overdragtelijk, dat gedeelte van eenig ding, 't welk zich, even als de rug van een dier, boven op het zelve in de lengte uitstrekt: *wij legerden ons op den rug van dien berg.* Dus is *de rug van een mes* dat gedeelte van hetzelve, 't welk het bovenste uitmaakt, wanneer het mes met de snede benedenwaarts gerigt is. In het hoogd. worden langwerpige hooischelven *rücken*, of *rucken*, genoemd, omdat derzelver in het oog loopende gedeelte aan den rug van een dier gelijkt; en dit is misschien de bron, waaruit onze *roken* voort gevloeid zijn. Daarentegen doelt men op het menschelijke ligchaam, wanneer men het achterste gedeelte van eenig ding deszelfs *rug* noemt: *Zij drongen achter den rug van het vijandelijke leger. Dat leger werd in den rug aangegrepen. Den vijand in den rug*, achter zich, *hebben.* Spreekw.: *ik heb eenen breeden rug, daarop kan veel afstuiten*, ik stoor mij weinig aan berisping. *Hij zeide het achter mijnen rug*, buiten het bereik van mijne opmerking. Voor achter den rug, zeiden de ouden *after*, of *achter rugge: voor ende achter* (ook *after*) *rugghe.* Bijbelv. 1477. *Iemand den rug toekeeren*, hem verlaten, hem alle hulp en toegenegenheid onttrekken, of zich van hem

hem verwijderen, van hem vlieden. *Ik heb geene oogen in den rug*, ik kan niet zien, wat er achter mij omgaat. *Ik heb veel op den rug*, veel tot mijn laste, *Den troostlosen armen heeft genoegh op zijn regge.* Const. th. Juw.; waar *regge*, even als *reg* in het vriesch, de plaats van *rug* bekleedt. Oul. zeide men *over rugge werpen*, voor omver werpen. Van hier *ruggelingsch*, *ruggelings*, oul. *rugghelinck*, *ruggeling*, voor rug aan rug, en achter over; ook achter uit: *doch roeijden over stier en seijlden ruggeling.* F. v. D. Zamenstell.: *ruggebeen*, *ruggemerg*, *ruggepijn*, *ruggepijp*, *ruggespraak*, overleg met iemand, wiens tusschenspraak men bij een ander is, en wien men als het ware achter zijnen rug heeft, *ruggraat*, *rughout*, *rugkleed*, *rugkorf*, *rugmand*, *rugsteen*, *rugstuk*. enz. *Te rug*, in vriesl. *te bek*, achterwaarts, *terugreis*, *terugtogt*, *terugwijzing*, *terugzigt*, enz.

Rug, Kil. *rugghe*, Otfrid. *rugge*, Notk. *rukke*, Isid. *hrucca*, Kero, *hrucki*, angelf. *hrecg*, *rige*, eng. *rigg*, *ridge*, zweed. *rijgg*, ijsl. *riggur*, opperd. *ruggen*, *ruck*, hoogd. *rucken*.

RUGCHELEN, onz. w., gelijkvl. *Ik rugchelde*, *heb gerugcheld*, Het geluid der ezels, balken: *hoor die ezels eens rugchelen*; *ruchelt oock de woudesel.* Bijbelv.

RUGGELEN, een verouderd woord, bij Kil. *rugghelen*. Aarzelen, terug blijven, langzaam naderen, schoorvoeten.

RUGGELINGS, zie *rug*.

RUGGEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik rugde*, *heb gerugd*. Eigenlijk, ten rugsteun geven: *acht honderd Francoische ruiters, gerugt met drie vanen ligte paarden.* Hooft. Wijders, een boekbinders kunstw. Een boek van achteren bekleeden: *dat boek is scheef gerugd*, de ribben van den band hebben eene scheve rigting.

RUI, veroud. z. n., vr., *der*, of *van de rui*; meerv. *ruijen*. Bij Kil. *ruije*, een beekje, grachtje, en evenveel welke waterleiding.

RUI, z. n., vr., *der*, of *van de rui*; meerv. *ruijen*. Hetzelfde als *rei*, eene rij van zingende dansers: *ik kwam de rui op de straat tegen. Op ruij brengen* heeft Hooft, *op ruij helpen* Vond. Van hier *ruijen*. Zie dit woord.

RUID, *ruide*, zie *ruidig*.

RUIDIG, bijv. n. en bijw. *ruidiger*, *ruidigst*. Met schurft bezet: *daar wordt men ruidig van*. *Ruidiger schaap zag ik mijn gansche leven niet*. Van hier *ruidigheid*, schurft, deels door scherpe vochten, deels door een insekt, veroorzaakt, dat zich in de opperhuid nestelt, een wit lijf en acht roode pootjes heeft, en door de Natuurkundigen met den naam van *Acarus scabiei* bestempeld wordt. Oul. was het zelfstandige *ruit* voor schurft in gebruik, en men zeide *ruit doet wel klouwen*.

Ruidig, Kil. *ruijdigh*, en bij verkorting *ruijgh*, hoogd. *raudig*, Notk. *rudig*, stamt af van *ruit*, Kil. *ruijd*, hoogd. *raud*, Notk. *ruda*, schurft, en roof, van waar *ruijdschen*, krouwen, wrijven, bij Kil., en *ruidzalve*, of *ruitzalve*. Intusschen is dit zelfstandig woord wederom afkomstig van het bijvoegelijke *ruw*, hoogd. *rauh*, *roh*, Kil. *ruijd*, eng. *rough*, fr. en ital. *rude*, lat. *rudis*, dat door zijnen klank die eigenschap van verschillende dingen, welke men daarmede bestempelt, reeds eenigzins aanduidt. En hiervoor zeide men oul. ook *ruid*, *ruide*: *ruide maniere*. Coornh. *Bij eenen ruiden* (ruwen) *hoop volkx*. Gesch. Van hier zeide men ook *in 't ruide*, voor *in 't ruwe*.

RUIF, *ruiffel*, z. n. vr., *der*, of *van de ruif*; meerv. *ruiven*. Verkleinw. *ruifje*. Bij Kil. *ruijffel*, rimpel, eng. *rivel*, van waar *ruifelen*, rimpelen. In het gebruik, een tralie werk, waarin men het hooi werpt, dat tot voeder voor de paarden dienen moet: *de ruif is ledig gegeten*. *In prachtige stallen vindt men koperen ruiffels*.

RUIG, bijv. n. en bijw., *ruiger*, *ruigst*. Met haar, wol, vederen, enz. bedekt: *Esau was ruig, maar Jakob glad, van vel*. *Men geeft aan zeker slag van vogelen den naam van ruigvoet, omdat zij ruige pooten hebben*. *Die wilden keeren den ruigen kant van hunne schapenvachten des winters binnenwaarts*. Figuurlijk: *dat gevaarte was ruig van al de pijlen, die daarin geschoten waren*. *Al die distels geven aan dat land een ruig aanzien*. *Ergens ruig overheen loopen*, eene zaak onachtzaam behandelen: *men loopt er thans wat ruiger overhenen*. J. D. Deck. Voorts wordt *ruig* dikwijls met

ruw verwisseld: *hij is ruig*, liever *ruw*, *in het eten*, of *in het spreken*. *Welk een ruige*, liever *ruwe*, *Apostel is dat*. Zelfstandiglijk is *het ruig*, de ruige kant: *keer het ruig naar buiten*. Al, wat een ding oneffen maakt: *maai dat ruig eens weg*. *Mijn ampt eischt, dat ik 't ruigh besnoeie en dan beschaaf*. VOND. Somtijds wordt *ruig* ook als een bijwoord gebruikt: *het is overal even ruig met onkruid bewassen*. *Wat vriest het ruig*. Van hier *ruigheid*, *ruigte*. Zamenstell.: *ruigschaaf*.

Ruig, KIL. *ruijgh*, *ruijch*, *ruijdigh*, hoogd. *rauch*, WILLERAM. *roich*, KERO, *ruh*, ULPHIL. *rih*, angels. *rih* en *ruh*, nederf. en deen. *rug*, vries. *roeg*, eng. *rough*, is van eenen noordschen oorsprong, even verwant aan *ruw*, als het hoogd. *rauch* aan *rauk*, welk laatste in sommige oorden van Duitschland niet slechts voor *ruw*, maar ook voor *ruig*, gebezigd wordt; terwijl *ruig* en *ruw* beide, in andere oorden van Duitschland, door *rauch*, in het Osnabrugsche en elders door *ruw*, en in Engeland door *rough*, uitgedrukt worden. Nu beteekenen beide ook eigenlijk niets anders, dan *oneffen*, het tegenoverstaande van *glad*.

RUIGTE, z. n., vr., *der*, of *van de ruigte*; meerv. *ruigten*. Verschilt eveneens van *ruigheid*, als *breedte*, *diepte*, *hoogte*, *lengte*, *kromte*, *regtte*, enz., van *breedheid*, *diepheid*, *hoogheid*, *lankheid*, *kromheid*, *regtheid*, enz., en beteekent eigenlijk het ruige van eenig ding: *de ruigte van een beerenvel maakt hetzelve tot een uitmuntend deksel tegen de koude*. *De ruigte van het bosch*. VOND. Voorts, bijzonderlijk, allerlei wild gewas: *daar groeit veel ruigte in de gracht*. *Deze hadden machtige moeite, om door de ruigte te raaken*. HOOFT. Overdragtelijk, slecht volk, gepeupel: *wat woont er eene ruigte in het achterom!*

RUIJEN, onz. w., gelijkvl. *Ik ruide*, *heb geruid*. Van vederen verwisselen, zoo als de vogelen jaarlijks doen: *denk niet, zon, die mij verteert, dat kupidoos wieken ruien*. VOND. *De hoenders zijn aan het ruijen*. Overdragtelijk ook van andere beesten, die hunne haren verliezen: *wat ruit die kat*. En van menschen, die kaal worden, gebruikt KIL. *ruijven*, dat hetzelfde woord is. Van hier *ruijing*. Zamenstell.: *ruitijd*, de tijd der gezegde verwisseling.

Ruijen, hoogd. *rauhen*, ſtamt af van *rui*, hoogd. *rauhe*, dat de gezegde verwisſeling aanduidt, en aan *ruw*, hoogd. *rauh*, verwant ſchijnt, even als *ruijd* bij Kil. Zie *ruidig*.

RUIJEN, onz. w., gelijkvl. *Ik ruide, heb geruid*. Hetzelfde als *reijen*, in Rotterdam vooral gebruikelijk, voor danſende zingen, of zingende danſen, inzonderheid hand aan hand geſchaard, en langs de ſtraat: *eerst hielden zij zich wel, en zongen langs de ſtraat, maar eindelijk raakten zij aan 't ruijen*.

RUIKEN, *rieken*, bedr. en onz. w., ongelijkvl. *Ik rook, heb geroken*. Onzijdig, eene uitwazeming van zich geven, welke de reukzenuwen aandoet: *die bloemen ruiken heel liefelijk. Hij rook naar ſterken drank*. Bijzonderlijk, van bedervende dingen: *het lijk begint te ruiken. Ruikt dat vleesch niet een weinig?* Bedrijvend, de gezegde uitwazeming met zijne reukzenuwen bemerken: *doe roock hij den reuck ſijner kleederen*. Bijbelv. *Ruikt gij wel, dat er iets gebakken wordt? Ik heb het voorlang geroken*. Met het voorzetſel *aan*: *ruik eens aan die roos. Mag ik eens aan uw reukfleschje ruiken?* Spreekw.: *hij zal er niet aan ruiken*, hij zal er niets van hebben. *Hoe had ik dat kunnen ruiken*, bemerken. *Ik ruik lont*, ik bemerk onraad; eigenlijk, gewapende vijanden, die met brandende lonten naderen, zoo als de musketiers weleer plagten te bezigen, om hunne musketten af te ſchieten. *De krankheden van rijke, en de pannekoeken van arme, lieden ruiken ver*, er wordt over de krankheden van rijke, en de brasſerijen van arme, lieden wijd en zijd geſproken. Van hier *ruiker* enz.

Ruiken, Kil., Vond. en anderen, *riecken*, hoogd. *riechen*, zie *rieken*.

RUIKER, z. n., m., *des ruikers*, of *van den ruiker*; meerv. *ruikers*. Verkleinw. *ruikertje*. Eigenlijk, al, wat reuk van zich geeft. In het gebruik, eenige zamengebondene bloemen: *maak mij eens eenen ruiker*.

Die poezij als bloemen t' zamen leest,
En 't eelſte puik tot eenen ruiker ſchikt. Vond.

Dat is een allerliefst ruikertje. Van hier *ruikerflesch*, *ruikermaakſter*, *ruikerverkoopſter*, enz.

RUILEBUITEN, onz. w., gelijkvl. *Ik ruilebuitte, heb geruilebuit*. Van *ruilen* en *buiten*, bij Kil. voor ruilen,

len, verwisselen, van *buite*, oulings *buichte*, *commutatio mercium* Ruilen, bij ruiling verwisselen, *zij zijn lustig aan het ruilebuiten.* Van hier *ruilebuiter*, *ruilebuitster*, iemand, die gaarne iets verruilt, of het althans dikwijls doet. Zie het volgende.

RUILEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik ruilde, heb geruild.* Verwisselen: *alle koopmanschap bestond aanvankelijk slechts in ruilen. Ik heb met hem geruild. Hij ruilde dat boek van mij.* Van hier: *ruiling.* Zamenstell.: *aanruilen*, *inruilen*, *verruilen*, *verruiling*, *ruilebuiten*, enz. *Ruilen*, voor *ruidelen*, is het voortdur. woord van *ruijen*, wenden.

RUILING, z. n., vr., *der*, of *van de ruiling*; meerv. *ruilingen.* Verkleinw. *ruilingje.* Verwisseling, de daad van ruilen: *ik heb dat bij ruiling gekregen. Heb ik geene goede ruiling gedaan?* In de gemeene volkstaal gebruikt men in plaats van dit woord wel eens dat van *ruilingschap*: *is dat geene goede ruilingschap? Die ruilingschap behaagt mij.*

RUIM, bijv. n., en bijw., *ruimer*, *ruimst.* Geschikt, om veel te bevatten: *het ruime hemelrond. L. D. S. P. Dat is een ruim vertrek. Mijn huis is niet ruim genoeg voor mij. Is dat kleed niet al te ruim?* Overdragtelijk: *een ruim geweten*, een geweten, dat zich niet ligt bezwaart. *Ik kan het met een ruim gemoed verklaren*, met een gemoed, dat daar door niet bezwaard wordt. Voorts wordt *ruim* in plaats van *rijkelijk* gebruikt: *dat komt uit eene ruime beurs. Het komt daar ruim om.* In plaats van onbekrompen: *zij ontving eene ruime bedeeling Ik ontving eene ruime maat.* In plaats van onbelemmerd: *nu krijg ik de handen ruim. Gij hebt ruim spreken.* Als een bijwoord: *het is ruim een jaar geleden. Ik heb u die weldaad ruim vergolden.* Als een zelfstandig woord: *daar is veel volks in het ruim van het schip. In het ruim der Kerke.* HOOFT. *Op het luchtig ruim der zee.* Van hier *ruimelijk*, *ruimen*, *ruimheid*, *ruimte.* Zamenstell.: *ruimbaan*, *ruimschoots*, *ruimschotig*, *ruimschotel*, *ruimspraak*, *ruimstooms*, bij CAMPH., enz.

Ruim, OTFRID., ULPHIL. *rum*, nederf., vrief. *rum*, zweed. *rum*, hoogd. *raum*, eng. *roomij*, is van eenen noordschen oorsprong.

RUIM.

RUIMBAAN, z. n., vr., *der*, of *van de ruimbaan*; zonder meerv. Van *ruim* en *baan*. Eene ruime baan, een ruimte over het algemeen: *hij maakt ruimbaan voor ons. Dus krijgen wij ruimbaan.*

RUIMEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik ruimde, heb geruimd.* Ruim maken, ontledigen: *ik ruimde alvorens het laadgat van mijn geweer. Dat sekreet wordt geruimd.* Bijzonderlijk, eene plaats, door zijn vertrek van dezelve, ontledigen: *zij moet het huis ruimen. De vesting werd door hen geruimd.* Oulings ook zonder bijvoeging van de plaats: *so dat Willem van Hollant rumede.* VAN HASS. *aanteek. op* KIL. En nog heden ten dage is *ruimen*, in dien onzijdigen vorm in gebruik voor, met het ontledigen van het een of ander bezig zijn: *zij doet thans niets dan ruimen. Daar kinderen zijn, moet onophoudelijk geruimd worden. Hij wordt veroordeeld, om de stad, of het land te ruimen*, is evenveel als, hij wordt gebannen. *Uit den weg ruimen*, wegnemen, verwijderen: *ruim dien aanstoot uit den weg. Alle zwarigheden werden voor hem uit den weg geruimd.* Van hier *ruiming*. Zamenstell.: *ruimijzer*, *ruimnaald*, een priem, waarmede men een laadgat ruimt. *Ruijmstock*, bij KIL. een krasser, enz. *Inruimen*, *ontruimen*, *opruimen*, *wegruimen*, enz.

Ruimen, hoogd. *raumen*, nederf. *rumen*, angelf. *rumian*, *rijmian*, OTFRID., NOTK. *ruman*, zweed. *rijmma*, komt van *ruim*.

RUIMSCHOOTS, bijw. Van *ruim* en *schoot*. Met eenen ruimen schoot, waaronder hier het touw bedoeld wordt, door middel van 't welk een schipper zijn zeil naar believen aanhalen kan, en 't welk hij des te meer uitviert, hoe gunstiger de wind voor hem is: *dat scheepje zeilt ruimschoots*, met eenen uitgevierden schoot, voor den wind af. Van hier *ruimschootsch*, of *ruimschotig*, onbekrompen, mild.

RUIMSCHOTEL, z. n., m., *des ruimschotels*, of *van den ruimschotel*; meerv. *ruimschotels*. Van *ruim* en *schotel*. Iemand, die steeds uit ruime schotels eet, en dus onnoodige kosten maakt, een verkwister: *hij is een regte ruimschotel.*

RUIMTE, z. n., vr., *der*, of *van de ruimte*; meerv. *ruimten*. Oulings, *ruime*, KIL. *ruijme*, gelijk als men

oude in plaats van *oudte*, bij VOND. en anderen vindt, en *kromme* in plaats van *kromte* gebezigd werd. Eene ledige plaats van zoo veel uitgebreidheid, als elk ding voor zich noodig heeft: *daar is geene ruimte voor ons. Maak toch wat ruimte. In spaensche troepen, daer hij schrik en ruimte maeckt.* VOND. Onbekrompenheid van plaats of omstandigheden: *de ruimte schaadt niet. Hij leeft in ruimte en overvloed.* Vrijdom van benaauwenden kommer: *uijt de benauwtheijt hebbe ik den Heere aengeroepen, de Heere heeft mij verhoort, stellende mij in de ruimte.* BIJBELV. De ruime lucht: *De vogels leven gaarne in de ruimte. In de ruimte heen te zweeven.* VOND.

Ruimte, oulings *ruime*, hoogd. *raum*, OTFRID. *rumo*, ULPHIL., nederſ., zweed., ijsl., deen., pool. *rum*, ſtamt af van *ruim*.

RUIN, z. n., m., *des ruins*, of *van den ruin*; meerv. *ruinen*. Verkleinw. *ruintje*. Een geſneden hengst: *dat is een schoone ruin. Daar zat hij rustigh op zijn Amsterdamschen ruin.* VOND. Van *ruinen*, ſnijden, lubben, hoogd. *raunen*, nederſ. *runen*, welk woord het zweedſche *runa* voortgebragt heeft, waarmede men de regtlijnige letters beſtempelt, die in het Noorden oulings in hout of ſteen geſneden werden, en ook bij ons *runische letters*, of eenvoudiglijk *runen*, heeten.

RUINE, ond. z. n., vr., *der*, of *van de ruine*; meerv. *ruinen*. Een bouwval, en geen puinhoop, offchoon het fr. *ruine*, waarvan wij dit woord ontleend hebben, ook deze beteekenis heeft: *ik heb de ruinen van het huis te Brederode gezien. Volneij ontleende den naam voor een zijner schriften van de ruinen van het aloude Palmijra.* Van hier het basterd *ruineren*, geheel bederven.

RUINEN, zie *ruin*.

RUINEN, *ruynen*, bij KIL. Een verouderd woord, dat voor mompelen, fluisteren, gebezigd wierd. Van hier in het oud holl. *oorruynen*, *oorruyner*, bij KIL. oorblazer. Zie voorts *runen*.

RUIP, zie *rups*.

RUISCHEN, onz. w., gelijkvl. *Ik ruischte, heb geruischt.* Zulk een geluid van zich geven, als door dit woord zeer natuurlijk wordt uitgedrukt: *de toppen der*

abeelen ruischen geweldig. De rotsen murwen, doen bedaren ruischende elzen. VOND. *Het ruischt geweldig in mijne ooren.* VOND. beschrijft het ruischen aan het onweer toe: *daer het oorlogsonweer ruischt. Daer Zephijr met felle buien ruist.* H. DULL. Van hier *ruisching*, *geruisch*, enz. Zamenstell.: *ruismuizen*, gedruis maken, *ruispijp*, *ruispijper*, enz.

Ruischen, hoogd. *rauschen*, nederf. *rusken*, angelf. *hristlan*, eng. *rustle* en *rush*, zweed. *rusa* en *ruska* is naauw verwant aan *druischen* en ook eenigzins aan *ridselen*, bij KIL. *ruijsselen*, *rijsselen*, ja misschien ook aan *roes*, hoogd. *rausch*, omdat beschonkene lieden doorgaans veel gedruis maken.

RUISELEN, veroud. onz. w., gelijkvl. *Ik ruiselde, heb geruiseld.* Hetzelfde als *ruischen*: *de hutten ruiselden van onderlinghe vermaaninghe.* HOOFT.

RUISVOREN, *ruisvoorn*, z. n, m., *des ruisvorens*, of *van den ruisvoren*; meerv. *ruisvorens*. Verkleinw. *ruisvorentje*. Een visch, die tot het geslacht der karpers behoort, en eene middelsoort tusschen dezelve, de vorens en brasems, uitmaakt, welke laatste hij in dikte overtreft: *ruisvorens vallen geler, dan vorens. De voren is blanker, dan de ruisvoren*, of *ruis*, *ruisch*, bij KIL. *ruijsse*, anders ook *rietvoren*, *doornkarper*. Eene bijzondere soort van ruisvorens wordt omstreeks Waverveen met den naam van *koning van de ruisch* bestempeld.

RUIT, z. n., vr., *der*, of *van de ruit*; meerv. *ruiten*. Verkleinw. *ruitje*. Eigenlijk evenveel, welke gelijkzijdige vierhoek, zoo als die der ruiten op de speelkaarten, welke niet regthoekig zijn, of die der gewone regthoekige vensterruiten: *dat wapen is in eene ruit geschilderd. Aen d'allerkleenste ruit.* VOND. Bijzonderlijk, de kleine vierkante perkjes op zeker slag van servetgoed: *die ruit moet gestopt worden.* De aanvulling van zulk een perkje, door middel van de stopnaald: *zij leert ruiten maken.* Eene glasruit: *daar is eene ruit gebroken. Vensters met groote ruiten.* Een vierhoekige figuur op de speelkaarten: *ruiten is troef. Speelt gij niet in ruiten?* Een der vierhoeken, waarin een dambord of schaakbord afgedeeld wordt: *op die ruit kreeg hij dam. Deze ruit kunt gij met uw paard niet bespringen.*

Van hier *ruiten*, in gelijkzijdige vierhoeken verdeelen, en het deelw. *geruit*. Zoo ook het bijvoegfel. Naamw. *ruiten*, d. i. van ruiten, of tot ruiten behoorende, als: *ruiten aas*, *ruten acht*, *ruiten boer*, enz., in 't kaartfpel. Zamenftell.: *ruitswijze*, enz. *Glasruit*, *venfterruit*, *wapenruit*, enz.

Ruit, hoogd. *raute*, finl. *ruutu*, zweed. *ruta*, en *ret*, ijsl. *reitr*.

RUIT, z. n., vr., *der*, of *van de ruit*; zonder meerv. fchurft. Zie *ruidig*.

RUIT, z. n., vr., *der*, of *van de ruit*; meerv. *ruiten*. Eene floot, waarin men het vlas te rotten legt: *zijn die ruiten groot genoeg voor al dat vlas?*

RUIT, z. n., vr., *der*, of *van de ruit*; zonder meerv. Zeker plantgewas, van verfchillende foorten, waarvan de ruikende foort eenvoudiglijk *ruit* genoemd wordt, of den naam van *wijnruit* voert.

Voeg bij gezonde falie ruit;
En drink uw glaasje veilig uit.

Breedbladige, *fmalbladige*, *fijnbladige*, *wijnruit*. Zamenftel.: *ruiteblad*, *ruitedik*, edik, waarop ruit getrokken is, *ruiteftruik*, *ruitezaad*, enz. *Hofruit*, *fteenruit*, *wijnruit*, enz.

Ruit, of *ruite*, hoogd. *raute*, angelf. *rude*, nederf., eng. en fr. *rue*, beh. *rauta*, fpan. *ruda*, lat. *ruta*, gr. *ῥυδη*.

RUITEN, zie *ruit*.

RUITEN, onz. w., gelijkvl. *Ik ruitte*, *heb geruit*. Plunderen: *zij doen niets*, *dan ruiten en rooven*. *Nu komt den tijdt*, *om moorden*, *rooven*, *ruiten*. VLAARD. REDENR. zie *rooven*. Bij KIL. ook uitplukken, uitroeijen, vernielen. In het hoogd. *reuten*. Van hier *ruit*, het geen door VAN HASS. *aanteek. op* KIL., te regt in een Vriesch charter ingevuld wordt, in plaats van *rein*, zoo dat men daar leest: *zoo verbieden wij roof en ruit*, *breuk en brand*, enz. Van hier *ruiter*, even als het hoogd. *reuter* van *reuten*, dat evenzeer aan *reisfen* verwant is, als *ruiten* aan *rijten*.

RUITER, z. n., m., *des ruiters*, of *van den ruiter*; meerv. *ruiters*. Eigenlijk een plunderaar, in welken zin men bij VAN HASS. *aanteek. op* KIL. vindt: *dat geen ruijteren ofte vagabonden*, *en fullen mogen gaen*

teeren op den huijsman. Ook, dewijl het krijgsvolk oulings vrij algemeen evenzeer ſtroopte, als de ligte ruiterij in onze dagen, een krijgsknecht over het algemeen, maar welhaast bijzonderlijk iemand, die in den krijg te paarde dient, en oulings onderſcheidshalve een *ruiter te paarde* werd genoemd: *het peert ende zijnen ruiter heeft hij in zee geworpen.* Bijbelv. *Daar paard en ruiter, Vorst en volk, tot een toe in den vloed verſmoorden.* L. D. S. P. En dan nog iemand, die tot het zwaar gewapend paardenvolk behoort, en geen huzaar, dragonder, uhlaan, of ander ligt gewapende. Van hier *ruiterij*, *ruiterlijk*, *ruitersch*, *ruiterſchap.* Zamenſtell.: *ruiterbende*, *ruiterkracht*, *ruiterspaard*, *ruitertrom*; *ruiterwacht*, enz. *Roerruiter*, *ſpeerruiter*, *ſtrikruiter*, *zandruiter*, een ruiter, die van zijn paard valt, enz.

RUITERIJ, z. n., vr., *der*, of *van de ruiterij*; meerv. *ruiterijen.* Krijgsvolk, dat te paard dient. *Stuards ruiterijen woelen.* Vond. *Zware ruiterij*, *ligte ruiterij*, *geharnaste ruiterij.*

RUITERLIJK, bijv. n., en bijw., *ruiterlijker*, *ruiterlijkst.* Op zijn krijgsmans, onbeſchroomd, onbewimpeld: *hij komt er ruiterlijk voor uit. Ruiterlijker beſcheid kreeg ik nooit van iemand.*

RUITERSCHAP, z. n., o., *des ruiterſchaps*, of *van het ruiterſchap.* De ſtand van ruiter: *de kinkel is grootsch op zijn ruiterſchap.* Vrouwelijk wordt dit woord zelden gebruikt; maar in plaats van *de ruiterſchap* zegt men gemeenlijk *de ruiterij.*

RUITING, z. n., vr., *der*, of *van de ruiting*; meerv. *ruitingen.* Bij Kil. *ruijtinck.* De kling van een zwaard: *harnasch langhe mesſen rutinge.* van Hass.

RUITING, z. n., vr., *der*, of *van de ruiting*; zonder meerv. Bij Kil. *ruijtinck*, *opruijtel*, *opruijtſel*, *klobberſaen.* Geklonterde melk: *veel ruiting te eten is vast niet gezond.*

RUIVEN, hetzelfde als *ruijen.* Zie *ruijen.*

RUK, z. n., m., *des ruks*, of *van den ruk*; meerv. *rukken.* Verkleinw. *rukje.* De daad van rukken: *het brak eerst na verſcheidene rukken. De wind liep in eenen ruk naar het noordwesten.* Het ſtamwoord is.

RUKKEN, bedr., en onzijd. gelijkvl. *Ik rukte, heb gerukt.* Bedr. Iets met eene schichtige inspanning zijner krachten van deszelfs plaats bewegen: *hij rukt den degen uit de scheede. Zij rukte zich de haren uit het hoofd, en de kleederen van het lijf. Ik zocht het uit het vuur te rukken. Waarom ruktet gij uwen hoed in de oogen?* Onzijdiglijk met *zijn*, zich zelven op de gezegde wijze verplaatsen: *het schip rukte van het anker. De wind rukte noordwaarts. Zijn de legers reeds te velde gerukt? Wij rukten in Braband. Te rucken over borst en buik des raabstrooms.* VOND. Van hier *ruk.* Zamenstell: *rukaersen*, bij KIL., *rukreis, ruktogt, rukwind*, een wind, die met rukken komt, enz. *Aanrukken, afrukken, henenrukken, inrukken, losrukken, nederrukken, oprukken, tegenrukken, verrukken, wegrukken*, enz.

Rukken, hoogd. *rucken*, zweed. *rijcka*, ijsl. *hrockva*, is een noordsch woord, dat zijne beteekenis door den klank aanduidt, even als *rekken, trekken, wrikken*, enz.

RUKWIND, zie *rukken.*

RUL, bijv. n. en bijw., *ruller, rulst.* Ongelijk, hobbelig: *het koperen plaatje is nog te rul, het moet nog wat geslepen worden. Het schaatsrijden ging niet gemakkelijk, want het ijs was verbaasd rul.* Misschien ontleend van het gevoel, 't welk wij, bij 't aanraken, of betasten van ruwe hobbelige dingen, hebben.

RUL, z. n., vr., *der*, of *van de rul*; meerv. *rullen.* Driftige toeloop: *met dezelve rul loopen ze naar 't huis.* HOOFT. Van hier *rul*, voor het ongemeen vertier van zekere koopwaren, wanneer men als driftig toeloopt, om te koopen, uit vrees voor het stijgen van den prijs: *er is eene rul in den tabak.*

RUMOER, z. n., o., *des rumoers*, of *van het rumoer*; meerv. *rumoeren.* Opschudding, verwarde beweging, doorgaans met een luid getier gepaard: *er ontstond een schrikkelijk rumoer onder het volk. Wat maken die dronken lieden een rumoer. Welk rumoer, wat ijsselijk geweld.* J. DE MARR. In het hoogd. *rumor*, ital. *rumore*, lat. *rumor*, dat een gerucht aanduidt.

RUMOERUN, onz. w., gelijkvl. *Ik rumoerde, heb gerumoerd.* Opschudding, verwarring, en daarmede gepaard getier, veroorzaken: *niet vreesselijker oit ging onder 't heir rumoeren.* VOND.

RUN, z. n., m., *des runs*, of *van den run*; zonder meerv. De daad van rennen, snel loopen: *met vollen run* HOOFT. Anders *ren.*

RUN, z. n., vr., *der*, of *van de run*; zonder meerv. Bast van eiken hout, die gemalen wordt, ten gebruike van leerlooijers, en die vervolgens in de tuinen op meer dan eene wijze gebruikt wordt: *de run wordt in Vriesland kif genoemd. Kunt gij mij geene run voor mijne tuinpaden bezorgen?* Zamenstell.: *runmolen*, in Vriesland *eekmolen*, enz.

RUND, z. n., o., *des runds*, of *van het rund*; meerv. *runderen.* Een bekend slag van viervoetige dieren, waarvan de mannetjes den naam van *Stier*, de wijfjes dien van *Koe*, en de jongen dien van *Kalf* voeren, terwijl *ossen*, *vaarzen*, enz. daartoe ook behooren: *daer na sal hij 't jonge runt slachten.* BIJBELV. Het meerv. *runderen* wordt meermalen vrouwelijk gebruikt: *de runderen waren ploegende, en de ezelinnen weijdende aen hare zijden.* BIJBELV. *Hier* wordt *hare* intusschen misschien, even als op meer andere plaatsen der BIJBELV., in plaats van *hunne* gebruikt. Dit voorbeeld doet dan minder af, dan het volgende: *Hier braght de priesterin eerst vier zwarte runderen, plengde wijn op haere star.* VOND. Zamenstell.: *runderharst*, *runderrib*, *runderstal*, *rundvee*, *rundvleesch*, enz.

Rund, bij KIL. ook *rind*, hoogd. *rind*, luidt bij OTFRID. en NOTKER ook reeds *rind*, en is van eene onzekere afkomst.

RUNE, zie *ruin.*

RUNE, z. n., vr., *der*, of *van de rune.* Oulings, gemompel: *dat were mijt rune of mijt rade.* VAN HASS. *aanteek. op* KIL. Het stamwoord is

RUNEN, veroud. onz. w., bij KIL. anders *ruunen*, *ruenen*, *roenen*, *ruijnen.* Mompelen, fluisteren. In het angels. *runian*, hoogd. *raunen*, van waar *einraunen*, nederf. *einrunen*, ingeven, inblazen. Van hier *runer*, oorblazer: *verraders, smekers, ende oer-*

ste-

stekers, *ruuners ende plumestrekers.* M. Stok. *Du en sultste niet heeten een runer* (in de Staten overzetting *oorblazer.*) Bijb. 1477.

RUNNEN, zie rennen.

RUNSEL, z. n., o., *des runsels*, of *van het runsel*; zonder meerv. Stremsel, waarmede men de melk stremmen, stollen, doet, om er kaas van te maken: *waar krijgen wij nu runsel?* Bij Kil. ook *rensel*, *rinsel*, en *rindsel*, van *rennen*, *rinnen*, *runnen*, hoogd. *rinnen*, dat reeds bij Notk. de beteekenis van stollen heeft, en waarvan het zweed. *ranna*, gestold, en ons eigen deelw. *geronnen* afstamt, ja waarvan wij hierboven *rinsch* ook hebben afgeleid.

RUPS, z. n., vr., *der*, of *van de rups*; meerv. *rupsen.* Verkleinw. *rupsje.* Een wormpje, dat met den tijd in een kapelletje verandert: *de rupsen bespinnen zich zelve derwijze, dat zij een poppetje vormen, waaruit met den tijd een vlinder voorkomt. Wat de rupse heeft overgelaten, heeft de sprinckhaen afgegeten.* Bijbelv. Zamenstell.: *rupsedooder*, zeker insekt, 't welk zijne eijeren in het doorboorde lijf van eene rups legt, — *rupsenest*, *rupseschijter*, een vlinder, uit wiens eijeren rupsen voortkomen, *rupsevangst*, enz. *Koolrups*, *ringrups*, *zijderups*, anders *zijdeworm* genoemd, enz.

Rups, bij Kil. *rupse*, *rupsene*, *ruepsene*, *ruepe*, *roepe*, *roope*, *ruijpe*, en in het gemeene leven ook dikwijls *ruip*, vrief. *roep*, nederf. *rupe*, lotharing. *roupe*, hoogd. *raupe*, is, volgens Adel., verwant aan *kruipen*, vrief. *kroepen*, nederf. *krupen*; in welke laatste taal men een kind, dat nog niet gaan, maar slechts kruipen, kan, *eene rups van een kind* noemt.

RUS, z. n., m., *van den rus*; meerv. *russen.* Een bewoner, of inboorling van Rusland. Zie *russisch.*

RUSCH, *rusk*, *risk*, z. n., m., *van den rusch*; meerv. *ruschen.* Bij Kil., en in sommige oorden van ons land nog hedendaags, eene bies. Van hier bij Kil. *ruschdijk*, een dijk, die met biezen begroeid is, *ruschkleed*, een bekleedsel van biezen. *Rusch* is bij Kil. en elders ook eene zode, *cespes*: *Perseus willende de Goden bedancken van de victorien, die ze hem verleent had-*

hadden, ginck terstond drij autaren van russchen maken. Florian. Van hier *russchen* van rusch gemaakt: *en russchen wurst van mijn slecht arem dack.* K. van Mand. In vriesl. zijn *riskepitten* pitjes, waarvan geringe lieden zich in hunne aarden lampen bedienen. *Rusch* is verwant aan het fr. *roseau*, aan *raus* bij Ulphil., en aan het lat. *ruscus.*

RUSSCHEN, zie *rusch.*

RUSSEL, z. n., o., *des russels*, of *van het russel*; meerv. *russels.* Hetzelfde als *reuzel*, en eigenlijk *ruetsel*, of *roetsel*, van *roet*, smeer. Want men vindt bij Kil. *ruetsel*, *russel*, *rosel*, *russelsmeer*, *roselsmeer.* Zie *roet* en *reuzel.*

RUSSISCH, bijv. n., zonder trappen van vergrooting. Dat tot Rusland behoort: *russische huiden. De russische taal*, ook *het russisch.* Bij verkorting ook *rusch*, of *rus*, in *rusleder*, welken naam men aan het jocht- of juchtleder geeft, omdat het nergens zoo goed, als in Rusland, vervaardigd wordt, en men elders de olie niet heeft, die aldaar tot bereiding van dat leder dient, en uit den wortel van eene aan ons min bekende plant, getrokken wordt. Het stamwoord is *rus*, de volksnaam der bewoners van Rusland, die in den Bijbel *Rosch* luidt, nevens de namen van *Mesech* en *Tubal* geplaatst, en aan een Armenisch volk, van 't welk de Russen afstammen, gegeven wordt.

RUST, z. n., vr., *der*, of *van de rust*; meerv. *rusten.* Eigenlijk, beweginglooshei: *de zee geraakt in rust. Laat mij in rust, ik dans niet meer. Een weerhaan heeft zelden rust.* Figuurlijk, de toestand van iemand, die door geene gemoedsbewegingen verontrust wordt: *innige rust en kalmte vertoont zich op zijn gelaat. Mijne rust wordt door geene bange vooruitzigten gestoord. Hare wroegingen benemen haar alle rust.* Vrijdom van twist en krakeel: *wij leefden in rust en vrede. De rust van menig gezin wordt door kwaadsprekendheid vernield.* De toestand van een land, dat door geene vijandelijkheden van binnen of van buiten beroerd wordt: *hebbende zijnen Zoone de rust van Nederlant bevoolen.* Hooft. *Daar alle rust verstuijft, en 't all van onrust klinkt; wen, als rustwaarder, gij u selven innedringt.* Oudaan. De eeuwige zaligheid:

want

waut wij, die gelooft hebben, gaen in de ruste. BIJBELV. *De hoop der 'aenstaende ruste.* VOND. *Vrolijk ingaan in de rust. L. D. S. P.* Verpoozing van moeite, verdriet, of smart: *ik kan het niet langer uithouden, ik moet wat rust hebben. Plaag dat kind niet meer, maar laat het met rust. Sij en hebben geen ruste dagh ende nacht, die het beest aenbidden.* BIJBELV. De tusschenpoozing van een gezang: *er zijn in dien Psalm twee rusten.* Het deel van een gezang, dat op zulk eene tusschenpoozing volgt: *wij zongen op den dankdag de eerste rust van den negenden psalm.* Voorts, de slaap: *hij is nog in rust. Ik heb den ganschen nacht geene rust genoten.* Dood: *hij is reeds in de rust.* De plaats, waar iemand zich nederzet: *dit is mijne ruste tot in eeuwigheijt, hier sal ick woonen.* BIJBELV. Zeker deel van het slot van een schietgeweer: *de haan staat in de rust* Ook van een schip: *door dezen sterken wind, wierden de groote ijsschotsen zoo geweldig bewoogen, dat ze somtijds tot aan de rusten van 't schip reikten.* ZORGDRAG. Zamenstell.: *gemoedsrust, gewetensrust, nachtrust, zeerust, zielsrust, zorgrust*, enz.

Rust, OTFRID. *resto*, angelf., eng. en vrief. *rest*, hoogd. en zweed. *rast*, gr. ρχςωνη, stamt van het volgende werkwoord af.

RUSTEN, onz. w., gelijkvl. *Ik rustte, heb gerust.* Bewegingloos zijn: *eb en vloed beletten aan de zee het rusten.* Dit wordt intusschen gemeenlijk door stil zijn uitgedrukt. Voorts verpoozing van beweging en arbeid genieten: *na gedaan werk is het goed rusten. Onbekommert wat te rusten hant aan hant.* VOND. *Op dat sij rusten mogen van haren arbeijt.* BIJBELV. Slapen: *hebt gij wel gerust? Slaept nu voort ende rustet.* BIJBELV. Sterven, en in het rijk der dooden verkeeren: *Haer wiert geseght, dat sij noch eenen kleijnen tijt rusten souden.* BIJBELV. Van werkzaamheid ophouden: *hij rust niet, voor dat hij zijnen vijand geheel ten onder heeft gebragt.* Ophouden van rond te dwalen, zoo als het bijgeloof waant dat de schimmen van sommige menschen doen; *Palinuur kon niet rusten, voor dat zijn lijk begraven was. Men zegt, dat zij niet rusten kan, omdat men hare laatste bedingen onvervuld laat.* Ergens op steunen: *hij rust op*

zijnen staf. Dat huis rust op hechte grondslagen. Bestendig in of op iets verblijven: *de toorn rust in den boesem der dwasen.* Bijbelv. *Zij rust op hen, die zijn bevel betrachten. L. D. S. P. Rustend* beteekende oulings ook *gerust: Ende si quamen te Lais ten rustende volke.* Bijbelv. 1477. In eenen bedrijvenden zin, voor laten rusten: *hij rust de moede leden in de uitgeholde rots.* Vond. Nog zegt men *rust uw hoofd maar*; ook oulings: *die in 't minnen wil de waarheijt weten, die ruste sijn hooft en blijve in muijten.* Const. der minn. Van hier *rust, rustelick*, bij Kil., *rustig, gerust*, enz. Zamenstell.: *rustbank, rustbed, rustdag, rustplaats, rustpunt, rusttijd, rustuur*, enz. *Berusten, uitrusten*, enz.

Rusten, Kero, *kirestan*, Isid. *chirestin*, eng. *rest*, vrief. *resten*, hoogd. *rasten*, gr. *ῥαστωνευειν*, is van onzekeren oorsprong.

RUSTEN, bedr. w., gelijkvl. *Ik rustte, heb gerust.* Eigenlijk, bereiden: *Ter vlught zich rust, en reckt, en wackert zijne wiecken.* Vond. Bijzonderlijk, door aanschaffing van het noodige, bereid maken: *men rust zich van weerskanten ten oorloge. Wij rusten ons tot de reis. Waar zij juist venus soontje zag ten minnestrijd zich rusten.* Jonkt. *Indien gij u voor het aengesichte des Heeren sult rusten ten strijde.* Bijbelv. Van hier *rustig, rustigheid, rustiglijk, rusting.* Zamenstell.: *rustkamer*, een vertrek waar men krijgsgereedschap bewaart, *rustmeester*, een opziener over dat gereedschap, enz. *Toerusten, toerusting, uitrusten, uitrusting, wapenrusting*, enz.

Rusten, hoogd. *rusten*, zweed. *rusta.* Otfrid. *rustan* en *girustan*, is een oud woord van noordsche afkomst.

RUSTIER, z. n., m., *des rustiers*, of *van den rustier*; meerv. *rustieren.* Een oud woord, dat eenen weltoegerusten krijgsknecht aanduidt: *een grof rustier, die grof van complexie en nature is.* v. Hass. *aanteek. op* Kil.

RUSTIG, bijv. n. en bijw., *rustiger, rustigst.* Eigenlijk, wel toegerust. In het gebruik, wakker, levendig, vlug, moedig: *hij is steeds even lustig en rustig*

Geen stemmigheijt zoo lustigh,
Als deez', die zomers is en 's winters even rustigh

Tes-

Tesselscha, blj v. Hass. *aanteek. op* Kil. Gerust, ftil: *blijf maar rustig en wel te vreden. Ende sij vonden— een seer breet lant ende rustich en de vruchtbaer.* Bijbelv. 1477. Als een bijw., gerustelijk: *rustig leven.* Kil., bij wien men ook *rustelick* vindt, dat dezelfde beteekenis heeft: *ende des rustelik en ongehindert bruiken.*

RUSTING, z. n., vr., *der*, of *van de rusting*; meerv. *rustingen.* Eigenlijk, al, wat tot iemands wapenen behoort: *hij kreeg eene volle rusting ten geschenke.* Maar gemeenlijk, het harnas: *En met deez' harde vuist zijn vaste rusting rijten.* Vond. Zamenftell. *wapenrusting.*

RUW, bijv. n. en bijw., *ruwer*, *ruwst.* Eigenlijk, oneffen van oppervlakte, met puntige of andere verhevenheden bezet, het tegenoverftaande van *glad*, even als *ruig*, dat eigenlijk slechts een en hetzelfde woord is. Zie *ruig.*

Men sal oeck nemen, dat seg ic u,
Calver vellen, ende die ru;
Daer salmen naijen inne
Een deel mannen, als ic versinne,
En sullen doer dit wout gaen
Ghelijc Calver enz. Seghel.

Dit zou namelijk gefchieden, met oogmerk, om den vijand diets te maken, dat er nog genoeg voorraad van vleesch voor de belegerden was. In het gebruik, onbewerkt, ongeflepen: *er wordt veel ruwe wol uit Spanje naar Engeland gevoerd. Een ruwe diamant heeft niets bevalligs. Die weg is zeer ruw en moeijelijk. Hij heeft een ruw vel.* Ongebleekt: *ruw garen, ruw linnen.* Ongeverwd: *ruwe zijde.* Onaangenaam, van weder, en dergelijke dingen, gefproken: *die luchtftreek is mij al te ruw. Wat is dat ruw weder!* Van gedrag en taal, onbefchaafd, ongemanierd, onzedelijk: *zijne uitdrukkingen zijn ruw en plomp. Het is een ruw mensch, een ruwe Apostel. Hij is ruw in het eten.* In dezen zin wordt het ook als een bijw. gebruikt: *hij leeft daar ruw mede.* Ook als zelfftandig: *in het ruwe.* Van hier *ruwelijk*, *ruwheid.* Zamenftell.: *ruwharig*, *ruw-*

ruwlokkig, *ruwsmid*, *ruwwerker*. enz. Zie *ruid* en *ruidig*.

Ruw, Kil. *rouw*, *roud*, eng. *rough*, nederſ. *rug*, *ruwe*, *rowe*, angelſ. *reoh*, hoogd. *rauh*, en *roh*, bij de oude zwabiſche dichters *ruh*, kan niet ſlechts aan *ruw*, maar ook aan *raauw*, verwant ſchijnen. Zie intusſchen *raauw*.

RUWAARD, z. n., m., *des ruwaards*, of *van den ruwaard*; meerv. *ruwaarden*. Bij Kil., *ruwaerd*, *rouwaerd*, *roeuwaerd*. Geen woord van den vorm van *rijkaard*, *lafaard* enz., en dus niet zamengeſteld uit *ruw* en *aard*, maar van *ruwe*, rust, en *waren*, bewaren, afkomſtig, en derhalve evenveel als rustbewaarder. Sommigen hebben gegist, dat *ruwaard* zoo veel zij als *roewaard*, of *roedewaard*, dat is *roedewaarder*, of *roedebewaarder*, die de roede van geregtigheid zwaait. *Lucius*, *die ruwaert van Romen Ptholomeus den Coninc ſaluut* (in de Staten overzett. *Lucius*, *burgemeeſter der Romeinen wenscht aan Ptolomeus Koning voorſpoet.*) Bijbelv. 1477. In het gebruik, een beſtuurder van zeker landſchap, zoo als dat van Voorne en Putten, dat eenen zoogenoemden *Ruwaard* plagt te hebben: *Jan de Wit*, *en zijn broeder de Ruwaard*, *werden beide even moorddadig omgebragt.*

En die ten tijden als Trajanus voerde 't ſwaard,
't Brithijnſche rijke land als Ruwaert heeft bewaert.

H. d. Gr. — Van hier *ruwaarſchap*, bij Velden. Het ſtamwoord *ruwe* luidt bij Kil. ook *rouwe*, *roeuwe*, bij Willeram. en Notk. *ruowe*, *rauuo*, bij de zwabiſche dichteren *ruowe*, in het oud engelſch *row*, zweed. *ro*, finl. *rauha*, hoogd. *ruhe*, en heeft nog een' anderen afſtammeling *ruwelijk*, gerust, blijkens het volgende voorbeeld: *in ruwelijcke und vredelicke posſesſie.* Geld. Plakkaatboek, bij v. Hass. *aanteek. op* Kil.. Oul. bezigde men ook het werkw. *ruwen*, *rouwen*, voor rusten: *terwijl mijn lief wat ruwt.* Breder.

RUWEN, zie *ruwaard*.

RUZIE, z. n., vr., *der*, of *van de ruzie*; zonder meerv. In vriesl. *roezie*, elders *ruizie*, oul. *ruiſſe*. Eigenlijk, geſchal, geraas, van *roes*. Zie *roes*. In het gebruik, krakeel, kijvaadje: *daar is ruzie tusſchen man*

en

en vrouw. Abram creegh, in sijnen huijse, met een knechtjen groote ruijse. GESCHIER. Opschudding, drukte: *ik wenschte, dat de ruzie van het schoenmaken al voorbij was.* Het stamwoord van *ruzie* is waarschijnlijk *ruischen*, waarvan wij *roes* hebben afgeleid. Ook behoort hiertoe ons *razen*, en komt het gr. ῥοῖζος mede in aanmerking. Zie *ruischen*.